NUO / SINCE 1579

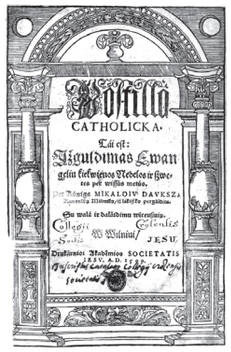

Fragmentas iš Vilniaus jėzuitų kolegijos rektoriaus Jakubo Vujeko (1541–1597) didžiausios apimties ir reikšmingiausio XVI a. lietuvių kalbos rašto paminklo, pamokslų rinkinio *Postilla catholicka* (Vilnius, 1599), Mikalojaus Daukšos (tarp 1527 ir 1538–1613) vertimo iš lenkų į lietuvių kalbą.

VU biblioteka, Lr 1618

Fragment from the Lithuanian edition of *Postilla catholicka* (Vilnius, 1599), a collection of sermons written by the Rector of Vilnius Jesuit College Jakub Vujek (1541–1597) and the most significant and largest example of 16th c. Lithuanian writing, translated from the Polish by Mikalojus Daukša (1527/1538–1613).

VU Library, Lr 1618

bookshop.vu.lt journals.vu.lt

https://doi.org/10.15388/vu.thesis.953

Magnus Tomas Kėvišas | **Nuomonių segmentas Lietuvos žiniasklaidoje: švietimo politikos atvejis**

Vilniaus universitetas

Nuomonių segmentas Lietuvos žiniasklaidoje: švietimo politikos atvejis

Magnus Tomas Kėvišas

DAKTARO DISERTACIJA
2026

Socialiniai mokslai
Komunikacija ir informacija **S 008**

https://doi.org/10.15388/vu.thesis.953
https://orcid.org/0000-0001-7131-5390

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Magnus Tomas Kėvišas

Nuomonių segmentas Lietuvos žiniasklaidoje: švietimo politikos atvejis

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai
Komunikacija ir informacija (S 008)

VILNIUS 2026

Disertacija rengta 2022–2026 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas – **akad. prof. dr. Andrius Vaišnys** (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – S 008).

Gynimo taryba:

Pirmininkė – **prof. dr. Renata Šukaitytė-Coenen** (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – S 008).

Nariai:
prof. habil. dr. Zenona Ona Atkočiūnienė (Vilnius Tech, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – S 008),
prof. dr. Auksė Balčytienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – S 002),
dr. Cyril Benoît (Paryžiaus politikos mokslų institutas *Sciences Po*, Prancūzija, socialiniai mokslai, politikos mokslai – S 002),
prof. dr. Živilė Sederevičiūtė-Pačiauskienė (Vilnius Tech, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – S 008).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2026 m. rugsėjo 7 d. 11 val. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto 215 auditorijoje. Adresas: Saulėtekio al. 9, I rūmai, Vilnius, Lietuva, tel. +370 5 263 6102; el. paštas *info@kf.vu.lt.*

https://doi.org/10.15388/vu.thesis.953
https://orcid.org/0000-0001-7131-5390

VILNIUS UNIVERSITY

Magnus Tomas Kėvišas

Opinion Journalism in Lithuanian Media: The Case of the Education Policy Debate

DOCTORAL DISSERTATION

Social Sciences
Communication and Information (S 008)

VILNIUS 2026

The dissertation was prepared at Vilnius University in the years 2022–2026.

Academic Supervisor – Acad. Prof. Dr. Andrius Vaišnys (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information – S 008).

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairperson – Prof. Dr. Renata Šukaitytė-Coenen (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information – S 008).

Members:
Prof. Habil. Dr. Zenona Ona Atkočiūnienė (Vilnius Tech, Social Sciences, Communication and Information – S 008),
Prof. Dr. Auksė Balčytienė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Political Sciences – S 002),
Dr. Cyril Benoît (Paris Institute of Political Studies *Sciences Po*, France, Social Sciences, Political Sciences – S 002),
Prof. Dr. Živilė Sederevičiūtė-Pačiauskienė (Vilnius Tech, Social Sciences, Communication and Information – S 008).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 11 a.m. on the 7th of September, 2026, in Room 215 of the Faculty of Communication. Address: Saulėtekio 9, Building No. 1, Room 215. Vilnius, Lithuania. Tel. +370 5 263 6102; e-mail: *info@kf.vu.lt.*

TURINYS

ANOTACIJA **9**

ĮVADAS **11**

Tyrimo aktualumas. Pragmatinės problemos. Praktinė tyrimo vertė *12*

Mokslinė problema. Ištirtumas. Tyrimo naujumas *16*

Tikslas ir uždaviniai *20*

Ginamieji teiginiai *22*

Metodologiniai problemos ir tikslo / uždavinių formuluočių padariniai. Objektas. Metodai *22*

Teorinės prielaidos *25*

Sąvokos *27*

Tiriamų objektų imties apibrėžimas. Bendri tyrimo ribotumai *32*

Darbo sandara *35*

1. NUOMONIŲ ŽURNALISTIKOS SĄVOKA **37**

1.1. Nuomonių segmento kontekstas **39**

1.1.1. Diachroninių tyrimų atskleidžiamos nuomonių segmento ir žiniasklaidos sistemos santykio ypatybės. Skirtingos tyrimo prieigos 39

Masinės komunikacijos istorija ir nuomonės raiška: nuomonė vs. viešoji nuomonė *40*

Skirtingi požiūriai į viešosios nuomonės institutą ir jo procesą *44*

1.1.2. Sinchroninių tyrimų atskleidžiamos nuomonių segmento ir žiniasklaidos sistemos santykio ypatybės 54

Nuomonei priskiriamas vaidmuo šiuolaikiniuose moksliniuose žiniasklaidos sistemų modeliuose *55*

Nuomonių mainų santykis su kitomis šiuolaikinių žiniasklaidos sistemų charakteristikomis *63*

1.1.3. Bourdieu tradicijos tyrimų atskleidžiamos nuomonių žurnalistikos polaukio ir kitų laukų santykio ypatybės 65

1.2. Hermetinės nuomonių segmento ypatybės 72

1.2.1. Sociologinių, metodologinių, retorinių tyrimų atskleidžiama nuomonių žurnalistikos polaukio veikėjų elgsenos divergencija 73

1.2.2. Norminis nuomonių segmento diskursas. Lietuviškosios tradicijos savitumas 81

Amerikietiškoji nuomonių publikavimo tradicija: standartai 82

Lietuviškoji (1990–) nuomonių publikavimo tradicija: standartai 84

Nuomonių publikavimo etinių tradicijų skirtumai 87

2. EMPIRINIS TYRIMAS: PRIELAIDOS. DUOMENŲ ŠALTINIAI. METODIKA. SURINKTI DUOMENYS IR JŲ KOKYBĖ 91

Prielaidos 91

Duomenų rinkimo programavimas ir trianguliavimas 92

Sociologinis redakcijų tyrimas 96

Sociologinis autorių / ekspertų tyrimas 99

Turinio analizės tyrimas (tekstai) 102

3. NUOMONĖ ŽINIASKLAIDOJE: LIETUVOS ŠVIETIMO POLITIKOS DISKURSO ATVEJIS. DUOMENŲ ANALIZĖ 105

3.1. Nuomonių segmentas: koncepcija 106

Redakcijų tyrimas: segmento vertė 107

Redakcijų tyrimas: segmento funkcija 108

Autorių / ekspertų tyrimas: intencijos 110

Redakcijų ir autorių sampratų lyginimas 113

3.2. Nuomonių segmentas: reguliavimas 115

Nuomonių segmento procesas: reglamentavimas 115

Nuomonių segmento procesas: neformali savitvarka. Padariniai formuojant(is) temų tvarkaraščiui 121

3.3. Veikėjų vaidmenys ir personalijos: redakcijos 136

Redaktorius 136

Specialusis nuomonių skilties redaktorius 139

3.4. Veikėjų vaidmenys ir personalijos: autoriai 143

Autorius-profesionalas: skiltininkas..... 145

Ekspertas, talkinamas bendraautorio, žurnalisto profesionalo..... 149

Bendradarbiaujantys autoriai 151

Laisvasis (vienasmenis) autorius..... 152

3.5. Tekstai, jų pramoginė vs. pažintinė vertė: kokybės diskursas 172

Kokybės procesas 173

Kokybės apibrėžtys 176

3.6. Tekstai, jų pramoginė vs. pažintinė vertė: charakteristikos 182

Evidenciarumas vs. performatyvumas: autorių / ekspertų autorefleksijos tyrimas..... 183

Evidenciarumas vs. performatyvumas: tekstų tyrimas 187

Ekspertiškumas vs. populizmas 195

4. REZULTATŲ DISKUSIJA. INTERPRETACINĖ ANALIZĖ 199

Vidinis pliuralizmas..... 200

Komunikacinės elgsenos divergencija, argumentavimo praktikos divergencija. „Po tiesos“ argumentavimo formos..... 203

Menka profesinė autonomija 209

Disertacijos mokslinis indėlis..... 213

IŠVADOS 218

Nuomonių segmento veiksniai 219

Trumpas tyrimo kokybės ex post facto vertinimas..... 220

Kitų tyrimų poreikis..... 223

SUMMARY..... 225

PRIEDAI 250

PADĖKA 263

APIE AUTORIŲ. PUBLIKACIJŲ, KONFERENCIJŲ SĄRAŠAS 264

LITERATŪRA 265

Turinio lentelė. Skyrių, poskyrių numeriai, teksto funkciniai segmentai ir jų esminiai žodžiai. Visoje disertacijoje vartojamos sąvokos apibrėžiamos įvade (čia pažymėtos pilkai); kitos detalizuojamos skyriuose, kuriuose jos aktualios.

© Autoriai, 2025.

Mokslinės refleksijos apžvalga		
1.1	Koks yra nuomonės ir žiniasklaidos santykis? Koks yra nuomonių žurnalistikos ir kitų laukų – politikos, ekonomikos – santykis?	*nuomonė; medijų kanalas;* ***žiniasklaidos sistema;*** ***propagandos ir agitacijos sistema;*** ***politinė sistema, ekonominė sistema;*** *nuomonių žurnalistika;* ***skirtingi nuomonių žurnalistikos habitus***
1.2	Kaip nuomonės generuojamos? formuluojamos? atrenkamos? Kas yra kokybiška nuomonė?	*nuomonės straipsnis (komentaras, apžvalga, feljetonas ...)* ***nuomonių žurnalistikos norminimas;*** ***nuomonių žurnalistikos apdovanojimai;*** ***lauko veikėjų ugdymas***

Empirinio tyrimo programa		
2	Kokios prielaidos tikrinamos? Kokiais duomenimis remiamasi?	

Empirinio tyrimo rezultatai		
3.1	Kaip veikėjai supranta savo funkciją, uždavinius? Kokios yra veikėjų intencijos?	*nuomonių segmentas;* ***jo koncepcija;*** ***nuomonių segmento vertė;*** ***lauko veikėjų intencijos***
3.2	Kaip formuojamas/formuojasi segmento turinys?	***nuomonių segmento procesas;*** ***temų tvarkaraštis, tvarkaraščio veiksniai***
3.3, 3.4	Kas yra lauko veikėjai? Kas charakterizuoja juos kaip personalijas? Kas charakterizuoja juos lauko veikėjus?	*autoriai; lauko veikėjai;* *veikėjų kompetencijos;* ***veikėjų politinė tapatybė;*** ***veikėjų produktyvumas;*** ***veikėjų ir kanalų santykiai***
3.5	Kaip Lietuvoje formuojasi „kokybiškos nuomonės“ sąvoka?	*tekstų kokybės kriterijai;* *argumentacija;* ***evidenciarumas, performatyvumas;*** ***ekspertiškumas, populizmas***
3.6	Kaip Lietuvoje apibrėžiama „kokybiška nuomonė“?	

Empirinio tyrimo rezultatų interpretacija		
4	Prielaidos – pasitvirtino? buvo paneigtos?	

ANOTACIJA

Yra žinoma, kad komentatorių, viešųjų intelektualų kuriamo angažuoto turinio dalis medijose auga, šie esmingai veikia viešąją nuomonę („komentariatokratija“).

Tačiau **nėra žinoma –** ypač lietuviškųjų duomenų tyrimo pagrindu – kokie veiksniai lemia autorių tinklelio, temų tvarkaraščio, politinių laikysenų ekspozicijos sandarą, kas yra galios subjektas ir sprendimų priėmimo *locus.*

Čia pristatomas trianguliuojantis Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmento – švietimo klausimais – tyrimas:

- struktūruotuose interviu (*n* = 6) su nuomonių redaktoriais,
- tiriant autorių veiklos dinamiką žiniasklaidoje ir anketuojant nuomones viešinančius autorius/ekspertus (*n* = 68; *n* = 25),
- nagrinėjant imties nuomonių publikacijas (*n* = 173)

surinkti duomenys buvo lyginami.

Tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje valingas žiniasklaidos redakcijų indėlis, profesionalizmo raiška, profesinė autonomija formuojantis nuomonių segmentui yra neryškūs. Sprendimų priėmimo teisė dažniausiai deleguojama patiems autoriams/ekspertams, kurie patys tarpusavyje skiriasi kokybės apibrėžtimis, intencijomis (pvz., „vardodara“ vs. pelno motyvas vs. autentiškas politikos kaitos siekis), patirtimi ir (politinių) įsipareigojimų intensyvumu.

Daroma išvada, kad matomą galutinio produkto – viešosios diskusijos švietimo politikos klausimais – padrikumą, fragmentaciją, nekryptingumą lemia lauko veikėjų sąmoningas atsisakymas įsipareigoti bet kokiems universalesniems, tvaresniems norminiams standartams.

ĮVADAS

Šiame darbe nagrinėjamas Lietuvos žiniasklaidos **nuomonių segmentas** švietimo politikos kontekste. Nuomonių segmentas čia suprantamas kaip komentarų, apžvalgų, laisvųjų autorių ir nuolatinių skiltininkų produkcijos visuma – spaudos srauto dalis, paprastai kanaluose rubrikuojama kaip redaguotosios „Požiūrio“, „Tribūnos“ ir pan. publikacijos. Šis segmentas, ypač pagrindinėje žiniasklaidoje, yra svarbus ir vertas tirti, nes, kaip yra plačiai žinoma (pvz., Hopmann & Strömbäck 2010: 954; Bernaola Serrano 2023: 2048), viešo ekspertų, komentatorių, viešųjų intelektualų (angl. „pundits“) kalbėjimo dalis medijose tik auga, ir šie esmingai veikia viešąją nuomonę, turi lemiamą poveikį elektoratui (vadinamoji komentariatokratija, angl. „punditocracy“; iš įvairių veiksnių, veikiančių viešosios nuomonės kaitą, komentatorių kalbėjimas yra efektyviausias; Nord 2008: 118; aktualumą žr. toliau). Būtent šiuo požiūriu yra svarbi **politikos komunikacija, žiniasklaidos lauko ir politikos lauko sąveika.** Politika – dėl toliau detalizuojamų priežasčių čia kaip atvejis pasirenkama švietimo – yra veikiama redakcijų sprendimo akcentuoti vienas, o ne kitas problemas. Bet ir atvirkščiai: čia žiniasklaidos turinį lemia politinių afiliacijų neslepiantys ar jas nutylintys komentatoriai, kai kurie iš jų – politikai. Čia turimą omenyje žiniasklaidos turinį gali tiesiog sudaryti partijų politinė komunikacija. Stebimoji **viešoji komunikacija tad yra veikiama veiksnių,** kuriuos šiame darbe siekiama ištirti. Šie veiksniai, lemiantys nuomonių segmento turinį būtent tokį, koks fiksuojamas, gali būti įvairūs. Pavyzdžiui, preliminariai skirtinas pluoštas žiniasklaidos lauko vidinių veiksnių, kaip antai, veikėjų motyvacija, taip pat finansinė motyvacija, auditorijų dėmesys, veikiančiųjų personalijų charakteristikos ir ryšiai, žurnalistikos profesionalizmo branda, nuomonių publikacijų kokybės sampratos ir pan. Svarbūs yra ir gretimo – politikos – lauko veiksniai: politikos darbotvarkė, įsipareigojimo politinei tapatybei intensyvumas. Apibendrinant reikia pažymėti, kad šiame darbe tad nagrinėjamos lietuviškosios realijos: nuomonių segmentas kaip žiniasklaidos srauto dalis ir jo sąveika su – konkrečiai, švietimo – politika, nagrinėjami stebimosios viešosios komunikacijos veiksniai.

Esminis dėmesys skiriamas diskusijos dalyvių braižui, argumentavimo praktikai: kuo remiamasi komentuojant, kaip motyvuojama kritikuojant politinius sprendimus, pristatant alternatyvas, kokiomis priemonėmis siekiama įtikinti auditorijas. Tačiau tyrimas nelieka hermetiškas vien retorinių, tekstolingvistinių kategorijų atžvilgiu: nuomonių mainų kontekste nagrinėjama ir diskutantų, interesų grupių, žiniasklaidos organizacijų ir kanalų sociologija. Turint omenyje kritinį vaidmenį, kurį viešosios nuomonės procesas, nuomo-

nių mainai vaidina parlamentinėse demokratijose, detaliau, nuosekliau, kompleksiškiau suvokti nuomonių viešosios komunikacijos veiksnius yra naudinga. Tai net būtina siekiant demokratijos (Jacobs & Townsley 2011: 4), taip pat ir lietuviškosios, tvarumo, informacinės aplinkos saugumo ir žiniasklaidos sektoriaus brandos.

Kaip detalizuojama toliau, čia kaip atvejis pasirenkama švietimo politika, jos viešoji komunikacija. Tam esama gausių priežasčių. Švietimo politika yra paveldėta centralizuota – taigi nacionalinė, būdingas pagrindinės žiniasklaidos fokusas. Išlaidos švietimui sudaro itin reikšmingą nacionalinio biudžeto ir savivaldybių biudžeto dalį. Laukas yra gausus veikiančių personalijų, kurios pasižymi išsilavinimu, raštingumu. Interesantų spektras yra itin platus ir įvairus (mokytojai, mokiniai ir jų tėvai, vadovėlių leidėjai, privačių ugdymo paslaugų verslas; šių lobistai, politikai ir kt.). Vis dėlto, nepaisant švietimui skiriamo dėmesio, Lietuva niekada nėra buvusi šalių švietimo reitingų viršuje, nors kaimyninės šalys, Suomija, Estija, tokias pavyzdines švietimo sistemas sukūrė. Tyrimo imties laikotarpiu nesikeitė svarbiausios švietimo politikos personalijos (pvz., švietimo, mokslo ir sporto ministrė, Lietuvos Respublikos Seimo švietimo ir mokslo komiteto pirmininkas), taigi jis yra nuoseklus. Fiksuota intensyvios politikos kaitos (pvz., pristatyta ir pradėta įgyvendinti Tūkstantmečio mokyklų programa). Ir taip tematiškai apribotas laikotarpis laiduoja pakankamą tyrimo objektų skaičių ir įvairumą.

Atskirai aptartinas (1) šio tyrimo aktualumas (sąlygojamas medijų turinio sandaros principų svarbos), ir ypač platus *pragmatinių* problemų spektras (t. y., kaip bus parodyta: žiniasklaidos sistemos uždarumas, teisinio ir etinio reglamentavimo nepakankamumas, netobulumas, gausios teisinės kolizijos ir pan.) ir (2) *mokslinė* šią studiją nulėmusi problema (t. y. nereflektuoti lietuviškojo žiniasklaidos nuomonių segmento sandaros veiksniai), menkas ligšiolinis šio lauko ištirtumas.

Tyrimo aktualumas. Pragmatinės problemos. Praktinė tyrimo vertė

Šis tyrimas yra aktualus, nes – jei medijų turinys esmingai veikia viešojo gyvenimo dėmesio ašis, politikos turinį – medijų turinio sandaros principai yra didelės svarbos.

Žiniasklaidos turinio, politikos turinio ir viešojo gyvenimo dėmesio ašių tarpusavio santykis tiriamas jau daugiau nei penkias dešimtis metų (žr. Lasorsa 2008; Denham 2010). Įsitikinta, kad paralelizmas ar atotrūkis tarp visuomenės dėmesio kalendoriaus (angl. „public agenda“) ir politinės darbo-

tvarkės leidžia spręsti apie politikos reprezentatyvumą. Daugkart fiksuota, net tiriant naujausius didžiuosius duomenis ir žurnalistų bei jų auditorijų santykius socialiniuose tinkluose, kad žiniasklaidos temų tvarkaraštis ir visuomenės dėmesio kalendorius tarpusavyje yra santykinai koordinuoti, nuosekliai vienas kitą seka (Erbring, Goldenberg & Miller 1980: 45; Molyneux & McGregor 2022: 1590–1591; Wang, Chen, Shi & Tang 2023: 257–258). Įsitikinta, kad visuomenės dėmesio kalendorius dažniausiai vėluoja žiniasklaidos temų tvarkaraščio atžvilgiu (Lasorsa 2008: 12–13). Šių tyrimų visuma leido suformuluoti vadinamąją darbotvarkės nustatymo (angl. „agenda setting“) hipotezę: esą žiniasklaida, nebūtinai diktuodama visuomenei, *ką* galvoti, efektyviai diktuoja, *apie ką* galvoti. Čia aktualizuojama žiniasklaidos geba koordinuoti viešąjį dėmesį vėliau buvo patvirtina kitų, kitus reiškinius nagrinėjančių tyrimų (Jeffres, Neuendorf, Bracken & Atkin 2008: 475).

Šie apibendrinimai galioja ir kanalų nuomonių segmentams. Iš tiesų nuomonių žurnalistika, nuomonių produkcija plečia tą informaciją, kuri dominuoja žinių segmente; čia analizuojamos žiniose menkiau įprastos dimensijos, menkiau išnaudojamos perspektyvos (Fahy 2009: 59), nuomonių segmente itin ryški sampratų, konceptualizavimo chronologinė kaita, naujų tematikų introdukcija ir ekspozicija (Hayes, Gabbatiss & Butler 2025: 846; Pineda, Bellido-Pérez & Sánchez-Gutiérrez 2022: 92), čia įprastesnė „pionierystė“, čia anksčiausiai formuluojama ilgainiui ir kituose segmentuose naudojamų idėjų (Heim 2010: 45). Vis dėlto taip pat žinoma, kad apskritai net stambiausių kanalų nuomonių segmentuose unikalių autorių kiekis yra santykinai nedidelis, nors šie generuoja didelį kiekį opinijos (Golan 2013: 368; Golan & Munno 2014: 30). Žiniasklaidos nuomonių segmentas tad laikosi atokiai nuo dramatiškos nuomonių poliarizacijos, kuri konkrečiu metu gali būti būdinga visuomenėms (Parasie, Machut & Mazoyer 2025: 21–22). Ypač ekonominių ir socialinių krizių kontekstuose santūrūs, net monotoniniai nuomonių segmentai gali gerokai apriboti kanalų gebą koordinuoti visuomenės dėmesio kalendorių, nors ši šiaip jau yra joms būdinga (Seethaler & Melischek 2023: 87–88). Nuomonių segmentas atskiruose žiniasklaidos kanaluose ar savitose medijų sistemose yra vienas iš kritinių politinės komunikacijos raiškos *loci*. Čia santykis tarp politikos darbotvarkės ir žiniasklaidos temų tvarkaraščio yra itin grynas. Nuomonių žurnalistikos produktai yra ypač sodrūs ir interpretatyvūs, todėl jie yra itin konstruktyvūs, efektyvūs prezentuojant vienaip ar kitaip įrėmintą klausimą, stengiantis forsuoti vienokią ar kitokią viešąją nuomonę (Selvarajah 2020: 197–198). Pastaruosius 20 metų, nuo pat 21 amžiaus pradžios, nuomonių žurnalistika fiksuojama vaidinanti vis didesnį vaidmenį. Pavyzdžiui, fiksuota, kad net tradicinių, klasikinių laikraščių pirmuosiuose puslapiuose publikuojamų nuomonių straipsnių, komentarų dalis tik augo (Ispanijos duome-

nys; Bernaola Serrano 2023: 2048). Šiuo metu nėra žinoma, kokios, kaip reflektuojamos priežastys lėmė tokią dinamiką: siekis eksploatuoti nuomonių segmentą kaip kanalo tapatybės, individualizacijos laidą; ekonominiai sumetimai – nuomonių žurnalistika, priešingai nei žinios, nėra imli sąnaudų, yra pigi.

Ir Lietuvoje: nuomonių segmentas profesiniame žiniasklaidos lauke tiesiogiai syja su politikos lauke priimamais sprendimais. Nuomonių segmente jie pristatomi, reklamuojami arba tiriami, vertinami, kritikuojami; segmentas turi jiems – didesnį ar mažesnį – poveikį. Pats politikos laukas negali būti suprantamas kaip vientisa, vienakryptė, nuosekli politinio sprendimo generavimo struktūra. Priešingai, čia svyruojama, ginčijamasi, konceptualiai nesutariama ideologijos lygmeniu: vieni ar kiti sprendimai yra ideologiškai teisingi, ideologiškai klaidingi, tam tikras socialinio sambūvio formas, laisvę, teises skatinantys ar varžantys. Be to, šia prasme ideologiškai tendencingai viešai veikia, komunikuoja, platesnio vienos ar kitos ideologijos socialinio įsigalėjimo siekia ne vien rinkimuose dalyvaujantys, pareigas einą politikai, bet ir formaliai apolitiški, komerciniams interesams atstovaujantys savus ryšius su visuomene puoselėjantys veikėjai. Nuo politinio sprendimo, nuo politikos ir (profesinio) žiniasklaidos laukų, negali būti atskirti kiti, saviti veikėjų spiečiai, pavyzdžiui, švietimo laukas (mokytojų, tėvų ir globėjų bendruomenės), edukologijos mokslo laukas (mokslininkų bendruomenė ir edukologijos tyrimų išvadų visuma). Šių laukų veikėjai taip pat skatina vieną ar kitą konkretų sprendimą arba reaguoja į priimtąjį konkretų sprendimą viešojoje erdvėje[1].

Nuomonių segmentui vaidinant svarbų vaidmenį generuojant politikos turinį, itin aktualūs tampa jo sandaros principai. Nežinant, kaip politinė viešoji diskusija yra struktūruojama, kaip nuomonių segmento procese veikia skirtingos interesų grupės, kas lemia, gal net diktuoja žiniasklaidos autorių tinklelį, temų tvarkaraštį, lemia fokuso ašis, nevieša lieka pati viešosios diskusijos logika – kiek ji ją lemia, ir politinės darbotvarkės logika. Taip iš esmės daroma žala pačiai viešajai diskusijai kaip kritinei demokratijos prielaidai.

Esmingai, jei nėra žinoma, kokius kriterijus žiniasklaidos kanalų redaktoriai taiko viešinamoms nuomonėms, kaip atrenka autorius ar į televizijos laidas kviečiamus pasisakyti ekspertus ir dalykininkus, ką traktuoja kaip skelbtiną kokybiškai suformuluotą argumentą, kada vienas ar kitas nuomonės straipsnis atmetamas kaip pernelyg „populistinis“ ar „poleminis“, – lieka nevieša, kokiais principais, etinėmis ir vertybinėmis normomis operuojama for-

[1] Pvz., detaliai šiame darbe bus nagrinėjama Tūkstantmečio mokyklų programa, konkretus politinis sprendimas. Pirma, jį sąlygojo ir diskusija viešojoje erdvėje, nuolat akcentuota žemės periferinių mokyklų kokybės problema, viešai nuolat ryškintas šios konkrečios problemos mastas. Antra, viešojoje erdvėje buvo diskutuota dėl galimų išeičių, formuluoti įvairūs pasiūlymai dar iki įgyvendinsimą politinį sprendimą priimant. Pagaliau, trečia, viešai buvo diskutuota ir dėl sprendimo kokybės, šioji vertinta jau ėmus sprendimą taikyti.

muojant politikos procesą ir, galiausiai, turinį. Lietuviškojo nuomonių segmento sandaros principai šiuo metu vis dėlto nėra vieši.

- Net keletas tyrėjų yra atkreipę dėmesį, kad „Lietuvoje žiniasklaida tebėra uždara sistema, žiniasklaidos organizacijų vidaus darbo taisyklės nėra viešai prieinamos“, temų tvarkaraščio formavimo principai nėra vieši (Pečiulis & *al.* 2012: 304). Tubys (2017: 43) nurodo, kad, pvz., tiriamosios žurnalistikos „suvokimas yra daugiaprasmis ir varijuoja – nėra visus požiūrius jungiančio, oficialiai pripažinto apibrėžimo, [...] kuo ji skiriasi nuo kitokios analitinės žurnalistikos“ – taigi, darytina prielaida, atitinkamai, menka, nebrandi yra ir publicistinių žanrų refleksija, nuomonių žurnalistika. Račiukaitytė (2021: 94) yra atkreipusi dėmesį ir į apskritai dar nenusistovėjusias, besivystančias sektoriaus darbuotojų „profesines dalykines kompetencijas“, darytina prielaida, ir publicistikos polaukyje.
- Komentarų sekcijos lietuviškuosiuose žiniasklaidos kanaluose kai kada net skeliamos į keletą – vieną, kurioje skelbiami politikų straipsniai, kitą, kurioje atspindimos kitų asmenų, ne politikų nuomonės. Šio perskyrimo priešistorė ir logika Lietuvos auditorijoms iki šiol nėra buvusi paaiškinta.
- Detaliau bus aptarta norminio nuomonių mainų lietuviškojo reglamentavimo nebranda, etinių ir teisės normų lietuviškosios tradicijos nepakankamumas, netobulumas (žr. 1.1.2 poskyrį). Esama poreikio „tobulinti [sektoriaus darbuotojų] etikos nuostatas“ (Račiukaitytė 2021: 94).
- Atkreiptas dėmesys, kad nesama universalesnio redaktorių praktikos kodekso. Tokio pobūdžio normos, redakcijų vidaus politika yra retai formalizuota, dokumentuota, ypač nuomonių segmento klausimais, nors brandžios demokratijos šalyse tokie dokumentai yra aktyviai taikomi (Mažylė 2012: 92).
- Taip pat atkreiptas dėmesys, kad iš dalies ir dėl žiniasklaidos organizacijų vidaus politikos normų, taisyklių nebuvimo, neviešumo kyla daug teisinių kolizijų. Autoriai (ibid.: 103–105), tyrę teismo bylų dėl žiniasklaidos publikacijų duomenis, žinios ir nuomonės tarpusavio atskyrimą, atribojimą įvardija kaip vieną „dažniausių teisės pažeidimų“. Ilgainiui žinios ir nuomonės apibrėžimą yra net prisiėję formuluoti teismams savo praktikoje.
- Esama fiksuota atskirų plačiai žiniasklaidoje aptartų konfliktinių atvejų, kur tematizuojamas jau ne redakcijų vidaus politikos neviešumas, bet ginčijamas pats jų norminis turinys. Pavyzdžiui, Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija, LRT, vadovaujasi viešai paskelbtu

LRT žurnalistų etikos kodeksu ir LRT redakcine politika. Tačiau keltas klausimas, ar tarp šių dokumentų ir Europos žmogaus teisių konvencijos bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos nesama teisinės kolizijos, ar LRT vidinių dokumentų normos taikomos objektyviai, nešališkai ir procedūriškai tiksliai (Janonis 2023).

– Kritiškai menkas yra Lietuvos visuomenės pasitikėjimas žiniasklaida, kaip viena iš šio nepasitikėjimo priežasčių pačių auditorijų įvardijamas yra menkas atvirumas, viešumas (žr. Vaišnys & Kėvišas 2024).

Šiuo darbu esmingai prisidedama prie įvardytų pragmatinių problemų sprendimo: sudaromos prielaidos bręsti lietuviškajai redakcijų vidaus politikai, yra skatinamas tokios politikos viešumas, interesų grupių dalyvavimo diskurse viešumas. Iš dalies prisidedama siekiant visuomenės pasitikėjimo Lietuvos žiniasklaida augimo.

MOKSLINĖ PROBLEMA. IŠTIRTUMAS. TYRIMO NAUJUMAS

Šiame darbe tad bus telkiamasi į Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmentą: šiuo metu nėra žinoma, *kokie veiksniai lemia šiame segmente fiksuojamą viešąją politikos komunikaciją, autorių tinklelio, temų tvarkaraščio, politinių laikysenų ekspozicijos sandarą.* Nėra nustatyta, kas šiuo atveju yra galios subjektas ir sprendimų priėmimo *locus*. Nežinoma, kaip reflektuojama nuomonės kokybė. Kaip bus detalizuota toliau, kaip atvejis pasirenkama švietimo problemų komunikacija.

Nuomonių segmentas Lietuvos žiniasklaidoje, viešosios diskusijos kokybė, viešosios nuomonės procesas, ypač šis procesas kaip politikos procesas, žiniasklaidos lauko konfigūracija ir čia dominuojantys veiksniai, žiniasklaidos lauko santykis su gretimais konkrečiais politikos, švietimo sistemos bendruomenės, mokslo laukais iki šiol nėra buvęs tyrinėtas, moksliškai reflektuotas. Šiuo požiūriu identifikuotinas dar netirtas lietuviškųjų realijų laukas – nuomonių mainų fenomenai Lietuvos pagrindinėje žiniasklaidoje, švietimo politikos lauke.

Sisteminių kompleksinių lietuviškosios nuomonių mainų žiniasklaidoje studijų neskelbta. Švietimo politikos diskursas, jo nuomonių mainų formos, viešosios nuomonės procesas, atskirų veikėjų ir socialinių grupių nuomonių vaidmuo viešajai nuomonei formuojantis nėra buvę nagrinėti. Apskritai kiek daugiau yra tirti, atskirai, (1.1) nuomonių mainai šiuolaikiniame Lietuvos politiniame diskurse, apskritai ar kurių konkrečių kitų, ne švietimo, politikos lau-

kų – bet itin fragmentiškai. Taip pat yra rašyta (1.2) Lietuvos švietimo politikos klausimais – bet tada neakcentuojant politikos proceso, jos generavimo.

(1.1) Paprasčiausias tokio pobūdžio tyrimų kontekstas būtų partijų istorinės raidos rekonstrukcijos – betgi dėl lietuviškosios specifikos tokie tyrimai Lietuvoje nėra dažni. Demokratijos, parlamentarizmo steigties sąlygomis fiksuotas partijų formavimasis ir jų vėlesnės veiklos trajektorijos dažnai negali būti atsietos nuo partijų santykio su konkrečiomis socialinėmis grupėmis. Maža to, partijų veikla negali būti atsieta nuo jų (tikslingų) „ryšių su visuomene“ ir (stichinių) „viešųjų ryšių“, nuo komunikacijos, viešosios erdvės raidos procesų. Vis dėlto dėl Lietuvos istorinės patirties, autoritarinio valdymo laikotarpio (1926–1940 m.), okupacijų laikotarpio (1940–1990 m.), tirti, net jei būtų norima, šia prasme nebūtinai yra ką (nors parlamentarizmo patirties Lietuva apskritai yra turėjusi 15–18 ir 20 a.; Vaišnys 2014: 16). Tepaskelbta keletas istorikų darbų, kuriuose esama politikos turinio proceso refleksijos bruožų (pavyzdžiui, aiškiausiai – socialdemokratų partijos ir darbininkijos judėjimo tarpusavio santykio klausimas (žr. Mitrulevičius 2006), partijų istorijos (mis-) konstrukcijos klausimas (žr. Andrijauskaitė 2018)), tačiau šie darbai remiasi istoriniais duomenimis, juose tikslingai netematizuojamas joks konkretus politikos laukas. Iš tiesų dėsninga konstatuoti, kad Lietuvoje esama gausiau propagandos tyrėjų, tačiau mažiau dėmesio skiriama parlamentarizmo, demokratijos komunikacinėms realijoms.

Pati lietuviškoji publicistika, nuomonių straipsniai, po Nepriklausomybės atgavimo sistemingai atskirai tyrinėti dar nėra buvę – jokios viešojo gyvenimo srities, ką jau kalbėti apie švietimo realijas.

Dėmesio yra sulaukusios kitos nuomonių mainų formos, ne publicistika pagrindinėje žiniasklaidoje. Vytauto Didžiojo universitete parengta Inesos Birbilaitės disertacija (2013, vad. dr. Auksė Balčytienė) yra šio darbo kontekste vienas iš aktualesnių kito tyrėjo darbų. Tačiau čia tetiriami nuomonių mainų reiškiniai socialiniuose tinkluose (konkrečiai – „Facebook“; be to, teminis tyrimo laukas yra klimato kaita ir gamtosaugos – o ne švietimo – politika). Autorė konstatuoja, kad jos stebėtoji viešoji diskusija yra santykinai nekokybiška ir todėl negali turėti poveikio priimant politinius sprendimus. Daroma išvada, kad tirtosiose socialinių medijų platformose diskusija kokybiška iš principo būti negali; ji yra nekonstruktyvi, tik didina distanciją tarp diskutantų, o ne skatina konsensusą. Konstatuojama, kad kokybiškai prie diskusijos galintys prisidėti kompetentingi subjektai neišnaudoja savo potencialo (ibid.: 146–147). Plačiau prie Birbilaitės tyrimo bus grįžta aptariant čia pateikiamo disertacinio tyrimo išvadas.

Nuomonių straipsnius kaip fenomeną yra paminėjusi Monika Frėjutė-Rakauskienė (2006), tyrusi rusakalbę Lietuvos spaudą ir joje atspindėtą rusakal-

bių mažumos savivoką Lietuvos eurointegracijos procesų atžvilgiu. Tačiau čia autorės interesas yra labiau turinys, konstatuojama, kad tirtoje spaudoje „[nebuvo] atspindėta svarbesnių arba originalesnių nuomonių bei specifinio požiūrio į ES arba į patį integracinį procesą“ (ibid.: 135). Nuomonių straipsnius dar yra aktualizavusi Virginija Popovaitė (2018), tyrusi istorikų kalbėsenos vaidmenį migrantų problemos diskurse naujienų portaluose. Autorė darė išvadą, kad apskritai menkai tesama profesionalių istorikų analizės, istoriniai pasakojimai (naratyvai) tenaudojami keli, statiškai ir nekūrybingai (ibid.: 143). Šio tyrimo fokuso ašis, vėlgi, yra istorijos mokslo indėlis į viešąjį diskursą.

Yra buvę skelbta keletas hermeneutinių specifinių idėjų recepcijos spaudoje darbų (net švietimo srities; pvz., Antikos pedagoginių idėjų – dabarties švietimo diskurse; Grincevičienė, Grincevičius & Grincevičienė 2011). Juose vėl akcentuojami turinio, o ne proceso klausimai.

Bene intensyviausiai lietuviškąja publicistika savo tyrimuose yra rėmęsi (bet ne ją kaip fenomeną tyrę) lietuvių kalbotyrininkai, semiotikos ir retorikos tyrėjai, kurie nuomonių straipsniais kartais naudojasi siekdami apibūdinti gyvosios kalbos morfologines, stilistines, žodžių vartojimo, sakinio konstrukcijų, net sakinių ilgio ypatybes (pvz., Žilinskienė 2001, 2002, 2003; Bitinienė 2003; Koženiauskienė 2013; Makarova 2014). Audrius Valotka yra paskelbęs straipsnį apie aliuzijų vartojimą, kitas intertekstualumo apraiškas Rimvydo Valatkos publicistikoje (2016).

Aktualesni yra Dianos Liepinytės-Kytrienės tyrimai (2015, 2017), tematizuojantys „nuomonės lyderių“ (sociologinių apklausų indikuojamas sąrašas žmonių, kuriuos respondentai įvardija kaip „nuomonės lyderius“) argumentavimą. Tačiau tyrėja telkiasi ne į švietimo, o į ekonomikos diskursą („nuomonės lyderiai“, teigiama, Lietuvoje dažniausiai yra ekonomistai). Be to, jos tyrimuose gilinamasi tik į semiotines-retorines, bet ne į sociologines kategorijas. Retorikos požiūriu, autorės nustatyta, ekonomistams argumentuojant vyrauja operavimas skaičiais ir faktais. Taip pat remiamasi ekonominėmis „įžvalgomis“ ir asmeninėmis „įžvalgomis“ (taip autorė pervadina Davido Zarefskio argumentavimo „ženklais“ strategiją, kai minimi tam tikri diskutanto pastebėti, fiksuoti reiškiniai, observacijos, tariamai indikuoją kažką „daugiau“, reiškią „kažką universalesnio“, t. y. kvazimoksliniai teiginiai; Liepinytė-Kytrienė 2017: 18, 36–37; Zarefsky 1999: 160–165).

(1.2) Lietuviškąsias švietimo politikos realijas tiriančių komunikacijos, žiniasklaidos, informacijos mainų studijų tesama vos kelių (žr., pvz., Brazinskaitė & Kėvišas 2022; Kevisas & Brazinskaite 2023; iš dalies Bartaševičius 2015, iš dalies kai kurie pranešimai 2017 m. gegužės 8 d. Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo Seime surengtoje konferencijoje „Kultūros ir švieti-

mo politika žiniasklaidoje“), bet ir šiose tiriami tik atskiri visumos pjūviai, pvz., ekspertinio turinio naudojimas politinių sprendimų generavimo procese, neoliberalizmo ideologijos indėlis lemiant švietimo sistemos kaitą ir pan.

Platesne švietimo politikos, švietimo sistemos problemų ir tobulinimo tema tyrimų atliekama, stebėsenos darbų vykdoma gana daug, ir Lietuvoje.

- Reikšminga, kad vienas iš pirmųjų valstybinių į sprendimų priėmimą orientuotų taikomojo mokslo tyrimų centrų buvo sukurtas nagrinėti ir patarti būtent švietimo klausimais, dar 2007 (Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras, MOSTA, dabar Vyriausybės strateginės analizės centras, STRATA; Brazinskaitė & Kėvišas 2022: 9, 5 išnaša). Vieni šio centro taikomieji darbai yra savarankiški, kai kurie – kartotiniai-kasmetiniai (vykdoma tęstinė stebėsena; pvz., 2019 ir 2020 m. kasmetinės profesinio mokymo būklės apžvalgos; Beleckienė 2020, 2021).
- Net keletas Lietuvos centrinės valstybės administracijos institucijų vykdo nuolatinę viešojo diskurso švietimo temų segmento stebėseną (Virgilijos Beganskaitės (Nacionalinė biblioteka), Nomedos Barauskienės (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija) suteikti duomenys; 2023-06-13); rengia tokio turinio santraukas ir apžvalgas; yra paskelbta tokio darbo metodikų (Kėvišas & *al.* 2023).
- Yra parengta Lietuvos švietimo politikos realijas tyrusių disertacijų. Eglės Katiliūtės (2005, vad. dr. Palmira Jucevičienė), švietimo politikos įgyvendinimo efektyvumo metodologijos klausimu. Ramūno Kuncaičio (2009, vad. dr. Margarita Teresevičienė), švietimo prieinamumo Europos Sąjungos švietimo politikos kontekste klausimu. Roberto Bartaševičiaus (2015, vad. dr. Vilija Targamadzė), neoliberalizmo ideologijos sąlygotos Lietuvos švietimo sistemos kaitos klausimu. Bet net tarp edukologijos mokslų disertacijų apskritai šios švietimo politikos turinį tiriančios disertacijos tesudaro nežymią dalį; bendrą apžvalgą pateikia Bakonis & *al.* (2022: 16–17).
- Minėti disertantai ir kiti autoriai yra paskelbę straipsnių (Katiliūtė & Jucevičienė 2005; Bartaševičius & Targamadzė 2012; Pranckūnienė 2016; Liukinevičienė & Antanavičienė 2018; Miseliūnaitė & Vaidelytė 2018; Traškelys & Martišauskienė 2016, 2019; Želvys & *al.* 2021).

Šiuose švietimo politikos tyrimuose labiausiai domimasi švietimo **politikos turiniu,** ypač – šio turinio kokybe: sistemos būkle, švietimo paslaugų kokybe (pvz., Traškelys & Martišauskienė 2016; Želvys & *al.* 2021), paslaugų prieinamumu (pvz., Beleckienė 2020), mokytojų ir ugdytinių charakteristikomis (pvz., Liukinevičienė & Antanavičienė 2018), motyvacija, švietimo / ug-

dymo formomis ir jų efektyvumu (pedagogikos, didaktikos temos), mokinių pasiekimais, ugdymo ir ugdytinių pomokyklinio gyvenimo koreliacijomis, pasitenkinimu (pvz., Traškelys & Martišauskienė 2019), valstybinio ir privataus švietimo sektoriaus ypatybėmis ir pan. Šios įvairios sistemos „pjūvinės“ charakteristikos aiškinamos politinių sprendimų kontekste, kaip faktinis (ar rekomenduojamas) politinių sprendimų padarinys.

Tačiau darbuose niekada tikslingai neakcentuojamas pats **politikos procesas,** politikos generavimas demokratijos sąlygomis, partijų ikirinkiminių manifestų, diskusijų, debatų, dalykinio ginčo, įvairių lygmenų balsavimų, porinkiminių derybų, programavimo proceso reiškiniai. Šiame darbe šie procesai bus tariami sudarantys politikos diskurso visumą.

Kritinis tokioje proceso sekoje nuomonių viešinimo, partijų veikloje stebimas nuomonių mainų, viešosios diskusijos, viešo derėjimosi, nuomonių derinimo, viešosios nuomonės formavimosi diskursas iki šiol yra visai netirtas. Lygiai taip pat netirtas yra žiniasklaidos indėlis, medijų organizacijų vaidmuo šiame procese. Švietimo politikos srityje minimų sisteminių ypatybių tyrimų rekomendacijomis dažniau siekiama nustatyti, kas švietimo sistemoje yra ydinga. Siekiama patarti, kaip švietimo sistema galėtų (ar turėtų) būti keičiama, tobulinama, kas darys jai žalą, kas būtų progresyvu. (Faktinės tirtojo laikotarpio švietimo politikos aktualijos nuosekliai apžvelgiamos 3.2 poskyrio dalyje „Konteksto koordinavimas“.) Tačiau neakcentuojama, kad švietimo politika – kokybiška ar nekokybiška – pirmiausia yra labiau ar mažiau vykęs demokratinio proceso produktas. Nedetalizuojama, kad reikšminga jos prielaida ir formantė yra ne vienokios ar kitokios ekspertų rekomendacijos ar tyrimų išvados savaime, bet ir jų komunikacija, recepcija, jų geba / galia informuoti politinius sprendimus, politinės (partijos viduje ir tarppartinės) diskusijos procesas, proceso formos. Šiuo požiūriu, ypač aptarsimų užsienio tyrėjų darbų kontekste, akivaizdu, kad akcentuotinas ne tik švietimo politikos turinys, įvairių statiškai ar dinamiškai stebimų švietimo sistemos struktūrinių ir funkcinių ypatybių tyrimas, bet lygiai taip pat ar net vis dar pirmiau viešoji švietimo politikos diskusija. Detalizuotina yra viešo problemų formulavimo, kėlimo, ginčijimosi dėl problemų esmės ir prigimties / priežasčių, siūlymų, kaip problemas spręsti, fazė. Kitaip tariant, nuomonių mainų formos diskurse.

TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Ko iki šiol nebuvo padaryta – šiuo tyrimu siekiama *nustatyti Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmento sandarą lemiančius veiksnius ir įvertinti, kas esmingai lemia autorių tinklelio, temų tvarkaraščio, politinių laikysenų ekspozi-*

cijos sandarą, atranką. Siekiama nustatyti, kas šiuo atveju yra galios subjektas ir sprendimų priėmimo *locus.* Siekiama ištirti skirtingų interesų grupių argumentavimo, pagrindimo praktikas viešai komunikuojant, redakcijų darbo ypatybes, komentatorių veiklos strategijas ir taktikas.

Šio kompleksinio tyrimo uždaviniai yra:

(1) Įprastomis nuomonių mainų tyrimams *sociologinėmis* kategorijomis – tokiais parametrais, kuriais operuojama Lietuvos ir užsienio autorių politikos viešojo diskurso tyrimuose – *charakterizuoti* nuomonių mainų formas Lietuvos švietimo politikos diskurse. Tai yra atsakyti į klausimus: kas yra produkcijos užsakovas, iniciatyvos šaltinis; kaip diskutantų vieša diskusija finansuojama; su kokiais kanalais koreliuoja jų veikla; kokie kriterijai taikomi diskutantams; kaip diskutantai pasiskirsto pagal lytį, išsilavinimą ir profesinę patirtį; koks jų santykis su interesų grupėmis; kokį vaidmenį nuomonių mainai vaidina žiniasklaidos kanalų turinio visumoje, kaip formuojamas temų tvarkaraštis (angl. „media agenda"; „agenda setting" tyrimai); kokį vaidmenį nuomonių segmentas vaidina žiniasklaidos oganizacijų finansinėje struktūroje.

(2) Įprastomis nuomonių mainų tyrimams *sociosemiotinėmis* kategorijomis – tokiais parametrais, kuriais operuojama Lietuvos ir užsienio autorių politikos viešojo diskurso tyrimuose – *charakterizuoti* nuomonių mainų formas Lietuvos švietimo politikos diskurse. Tai yra atsakyti į klausimus: kokie (kokybės) kriterijai taikomi diskutantų produkcijai; kaip diskutantai suvokia ekspertiškumą ir populizmą bei jų formas, koks jų požiūris į šiuos reiškinius; kaip diskutantai suvokia viešąją nuomonę, ar jų tikslas yra ją atspindėti, ar ją formuoti; kas yra produkcijos vartotojas (autorių reflektuota tikslinė auditorija); kas būdinga jų raiškai (kokių formų argumentavimas būdingas).

(3) Apžvelgiant šias įvairias charakteristikas *įvertinti, kaip jos atitinka* įvairaus ligšiolinio modeliavimo predikcijas. Pavyzdžiui, įvertinti: ar iš tiesų, kaip galima numatyti, lietuviškiesiems nuomonių mainams pagrindinės žiniasklaidos organizacinės struktūros požiūriu būdingas, būtent, išorinis pliuralizmas; ar dominuoja klasikinės, ar neklasikinės „po tiesos", „patirties" argumentavimo / apeliavimo formos; ar ryški menka žurnalistikos lauko autonomija politikos lauko, ekonomikos lauko atžvilgiu ir pan.

(4) *Ištirti sociologinių kategorijų* (diskutantų lytis, išsilavinimas, profesinė patirtis; ekonominės organizacijų formos ir pan.) *ir sociosemiotinių kategorijų* (argumentavimo formos publikacijose) koreliacijas. Tai yra ištirti: ar naujausiųjų laikų diskurso diversifikavimas, jei jis būtų nustatytas, iki šiol jame aktyviai nedalyvavusių socialinių grupių požiūriais taip pat reiškė „po tiesos", „patirties" argumentavimo formų gausą. Šitai būtų reikšminga teorinė inovacija.

GINAMIEJI TEIGINIAI

(1) Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmento procesui būdingas nekoordinuotumas, segmentas formuojasi stichiškai.

(2) Redakcijos sprendimų priėmimo teisę dažniausiai deleguoja patiems diskusijos dalyviams; šie patys tarpusavyje vis dėlto skiriasi savosiomis kokybės apibrėžtimis, intencijomis, patirtimi ir (politinių) įsipareigojimų intensyvumu, menamąja savo auditorija.

(3) Matoma galutinio produkto – viešosios diskusijos konkrečiais politikos, kaip švietimo politikos, klausimais – fragmentacija.

(4) Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmento sandaros ypatumai vis dėlto yra organiški, dėsningi lietuviškosios istorinės patirties kontekste.

METODOLOGINIAI PROBLEMOS IR TIKSLO / UŽDAVINIŲ FORMULUOČIŲ PADARINIAI. OBJEKTAS. METODAI

Šiame darbe tiriamas lietuviškasis žiniasklaidos nuomonių segmentas, nuomonių mainai – politinės komunikacijos ir politikos komunikacijos sandas – pagrindinėje žiniasklaidoje, kaip atvejį pasirenkant viešąją švietimo politikos diskusiją (pasirinkimo motyvai detalizuojami toliau). Kaip parodyta, lietuviškasis žiniasklaidos nuomonių segmentas iki šiol nėra buvęs tirtas. Čia akivaizdu, kad suformuluotoji mokslinė problema turi

- sociologinę dimensiją (vangus vienokių ar kitokių sociologinių sistemos charakteristikų reflektavimas), ji taip pat turi
- (humanitarinę) teksto-lingvistinę dimensiją (vangus skelbiamo turinio, tekstų charakteristikų reflektavimas).

Užsienio autorių darbų apžvalga atskleidė, kad sisteminiuose tyrimuose paprastai nagrinėjami ir gretinami įvairūs, netapatūs pjūviai. Būtent dėl

- užsienio autorių tyrimų įvairiabriauniškumo,
- socialiniams mokslams būdingos metodologinių prieigų gausos
- ir suformuluoto tikslo, kad šis konkretus tyrimas būtų kompleksinis,

šiame disertaciniame tyrime remiamasi mišria metodologinės polianguliacijos schema (Wellington & Szczerbinski 2007: 34–35). Pasirenkami trys skirtingi duomenų masyvai, jiems taikomos skirtingos tyrimo metodologijos, tačiau visais trimis atvejais siekiama aprašyti to paties fenomeno, tos pačios sistemos ypatybes, tapačias dimensijas ir parametrus. Trianguliacija kaip tyrimo prieiga šiuolaikiniuose socialiniuose moksluose nėra inovacija. Visuotinai sutariama, kad paraleline tyrimo prieigos diversifikacija laimimas ir rezultatų patikimumas, ir jų įvairiabriauniškumas, laiduojamas didesnis ištirtu-

mas, tyrimo baigtumas (angl. „completeness“; Flick 2018: 7–8; Arksey & Knight 1999: 22).

Duomenynai, tiriamų duomenų šaltiniai, tyrimo objektai pasirenkami ne vienas, bet trys:

- **(redakcijos)** (tyrimo metu dokumentuotos) pagrindinės žiniasklaidos *redaktorių* (eventualiai *specialiųjų skilties redaktorių*) etinės, vertybinės nuostatos, jų kilmė ir taikymo praktika, organizacijų *vidaus politikos normos*; šiuo požiūriu itin relevantiški subjektų susidaryti ir taikomi kokybiškos (švietimo politikos) diskusijos, kokybiško argumentavimo, ekspertiškumo apibrėžimai; nuomonių segmento autoriaus patirčiai / statusui teikiama / neteikiama reikšmė, diskutantų atrankos principai ir pan.;
- **(autoriai / ekspertai)** (tyrimo metu dokumentuotos) viešai švietimo politikos diskurse veikiančių *diskutantų,* nuomonių straipsnių autorių, viešai kalbančių ekspertų, liudijančių dalykininkų etinės ir vertybinės, profesinės nuostatos savo pasisakymų atžvilgiu, tų nuostatų kilmė ir faktinė taikymo praktika; ir čia itin relevantiški diskutantų susidaryti ir taikomi kokybiškos diskusijos, kokybiško argumentavimo, ekspertiškumo apibrėžimai; nuomonių segmentui teikiama / neteikiama reikšmė ir pan.;
- **(tekstai)** viešai paskelbtasis švietimo politikos procesą informavusių nuomonių *turinys* (sukomplektuotas publikacijų, pasisakymų rinkinys). Tiriamos pačių straipsnių struktūrinės, kūrimo strateginės ir taktinės ypatybės, apyvartos ypatybės (viešinimo formos, viešinimo kontekstas, viešinimo vieta ir laikas, tikslinės auditorijos ir pan.).

Taikoma netapati šių trijų tiriamų duomenų šaltinių tyrimo strategija.

- **(redakcijos)** Sociologinis (statistinis) tyrimas, kuriame siekiama nustatyti skirtingų sociologinių kategorijų kiekybinį tarpusavio santykį, distribuciją ir pan. (žr. toliau).
- **(autoriai / ekspertai)** Sociologinis tyrimas, kaip aukščiau.
- **(tekstai)** Lietuvos viešajame diskurse paskelbtų nuomonių straipsnių tekstų analizė, siekiant nustatyti dominuojančias ir retas argumentavimo formas, taikomas įtikinimo, apeliavimo, retorines strategijas ir pan. (žr. toliau).

Ir statistiniai sociologiniai populiacijų tyrimai, ir turinio analizė yra seni, neeksperimentiniai, išbandyti ir pasitvirtinę tyrimo metodai, statistiniai sociologiniai populiacijų tyrimai – net istoriškai vyravusi empirinės sociologijos srovė (žr. Gouldner 1970); dėl savo dominavimo, visuotinio paplitimo, alternatyvų stelbimo net kritikuojami. Jų – kiekybinio ir kokybinio – derinimas

trianguliuojant yra pati metodologinio komplementarumo siekiamybė (Flick 2018: 7–8). Kaip jau atskleista, esama plataus kitų tyrimų konteksto, kuriais remiantis šios studijos rezultatai bus palyginami ir galimi diskutuoti. Būtent trianguliacija leidžia iš dalies kontroliuoti kiekvieno atskiro metodo savąsias rizikas. Nuolatinė kiekybinio sociologinio tyrimo paralelė suvaldo teksto analizės lankstumą, riziką, kad tyrėjas *ex post* matys tai, ką norėjo matyti *ex ante*. Kokybinės teksto analizės ir kokybinės refleksijos paralelė praturtina kiekybinį tyrimą kokybinėmis intuicinėmis įžvalgomis ir skaitinių įverčių, gamtamokslinių metodų šiaip jau neverbalizuojamu subjektams būdingų sampratų, elgesio pateisinimo kontekstu.

Svarbu pabrėžti, kad siekiama trianguliuoti, būtent, kad skirtingi duomenynai ir kaskart savita metodologinė prieiga prie kiekvieno šaltinio vis dėlto atskleistų *tapačias sistemines charakteristikas, savybes ir ypatybes.* Šia prasme klausimai redaktoriams, klausimai autoriams ir teksto analizės metu nagrinėjamos ypatybės aprėpia tas pačias kategorijas (žr. 2 skyriaus 10 lentelę). – Nagrinėjant tris skirtingus duomenų telkinius vis dėlto tiriamas tas pats vientisas Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmentas, viešųjų nuomonių mainų praktika.

Trianguliuojant (detaliau žr. 2 skyrių) fokusuojamasi iš esmės į keturias kategorijas (patogumo dėlei vartojami žodžiai „autoriai“ ir „spausdinami“ ar „straipsnius rašo“, tačiau čia turimas omenyje ir ekspertų komentavimas televizijos ar radijo laidose, ekspertų kvietimas į televizijos ar radijo laidas, diskusijas, interviu publikavimas ir pan.):

- publicistikos, skelbiamų nuomonių straipsnių temų parinkimo, temos apibrėžimo, temų tvarkaraščio sudarymo mechanizmą (ir redaktorių, ir autorių, ir tekstų tyrimas);
- autorių atrankos mechanizmą, autorių ryšius su, galbūt net įsipareigojimus specifinėms redakcijoms – ir ryšius su, net įsipareigojimus specifinėms interesų grupėms (ir redaktorių, ir autorių, ir tekstų tyrimas);
- nuomonių straipsnių finansavimo kontekstą; iš esmės siekiant nustatyti, kaip tokį turinį finansuojant ryškus tikslinis suinteresuotų donorų indėlis (ir redaktorių, ir autorių, ir tekstų tyrimas);
- straipsnių atrankos principus, straipsnių turinio refleksiją ir paties turinio ypatybes (ir redaktorių, ir autorių, ir tekstų tyrimas).

Sociologiniu tyrimu ir turinio analize kaip instrumentais orientuojamasi į pirmąjį (1; diskurso sociologinis charakterizavimas), antrąjį (2; sociosemiotinis raiškos formų charakterizavimas) ir ketvirtąjį (4; sociologinių ir sociosemiotinių kategorijų koreliacijos tyrimas) šio tyrimo uždavinius. Surinkti keleto skirtingų populiacijų paraleliniai duomenys leis apibūdinti nuomonių

mainų mechanizmą Lietuvos pagrindinėje žiniasklaidoje, lyginti išvadas su ligšiolinių darbų predikcijomis (3 uždavinys). Surinkti duomenys apie

- sociologines kategorijas (ypač autorių lytį, išsilavinimą, profesinę patirtį, atstovaujamas interesų grupes, auditorijas, į kurias orientuojamasi konkrečiais kanalais, ir pan.) ir
- semiotines kategorijas (pasitelkiamas argumentavimo formas: įrodymų eksploatavimą vs. performatyviąsias įtikinėjimo formas; žr. toliau)

leis formuluoti išvadą, ar tarp šių esama koreliacijos (4 uždavinys).

Patys konkretūs analizės parametrai juodesniu šriftu nurodyti 10 lentelėje, dar žr. toliau.

TEORINĖS PRIELAIDOS

Šio disertacinio tyrimo konstrukcijoje ir vėliau teorizuojant stebėtąsias charakteristikas pasitelkiama Pierre'o Bourdieu lauko teorija, ypač šios teorijos sampratos, taikomos komunikacijos moksluose (žr. Bourdieu 1993, 1995, 1998). Ši teorizavimo tradicija paranki, nes – o tai yra esminga turint omenyje tyrimo tikslo / uždavinių lemiamus metodologinius padarinius – pakankamai reflektuoja **sociologines** diskurso kategorijas (visuomenėse / bendruomenėse stebimi veikėjai suvokiami kaip disponuojantys netapačių formų ir apimties galia, ištekliais, kapitalu; veikėjams būdingos personalinės biografinės patirtys ir stratifikacija dėl grupinės / klasinės socializacijos (individualiems – specifiniai *habitus,* „abitai", pranc. / lot. „habitus", sąlyginės „uniformos"); veikėjai tarpusavyje syja kaip tų pačių produkcijos ir vartojimo ciklų dalininkai). Betgi ši teorizavimo tradicija taip pat pakankamai reflektuoja ir **struktūrines / semiotines** diskurso kategorijas (pats „laukas" yra kaskart aplink specifinės rūšies kapitalą besiformuojanti sisteminga struktūra; patys šie laukai yra santykinai stabilūs, inertiški, lengvai nepasiduoda seisminėms transformacijoms; brandžių, autonominių laukų produkciją lemia internalių to lauko atžvilgiu specifinių (dalykinių, net profesinių) taisyklių rinkiniai). Kitaip tariant, Bourdieu pasiūlyta prieiga patogu teorizuoti ir socialinį veikėją bei jo socialinį (inter-) aktyvumą (angl. „agency"), ir santykinai autonomiškas produkcijos struktūras (angl. „structure").

Sociologinės ir sociosemiotinės prieigų derinimas yra būtinas, siekiant kad tyrimas liktų kompleksinis. Atkreiptinas dėmesys, kad pirmajame skyriuje (žr. 1.2 poskyrį) referuojamuose kitų autorių darbuose taip pat derinamos dažniausiai šios dvi prieigos. Pavyzdžiui, Jacobs & Townsley 2011 savo darbe nagrinėja ir viešojo diskurso dalyvių socioekonominę tapatybę, ryšius, įsipa-

reigojimus, ir jų kalbėjimo, produkuojamo turinio charakteristikas, formuluojamus argumentus, dėmesio skirstymą ir pan.

Plačiai atkreipiamas dėmesys, kad Bourdieu teorizavimo prieiga lengvai pritaikoma įvairiomis technikomis surinktų ir kokybinių, ir kiekybinių duomenų analizei (Benson 2016: 3). Vis dėlto tyrėjams svarbu išlaikyti omenyje ir Bourdieu teorizavimo, jo teorinės paradigmos atžvilgiu išsakomą kritiką. Pamatinės Bourdieu teorizavimo kategorijos – laukas, *habitus*, kapitalas, praktika – yra universalios ir naudojamos plačiam tyrimų spektrui, bet, būdamos universalios, lanksčios, plastiškos, griežtai neapibrėžtos, jos taip pat kai kada kaltinamos esančios pernelyg abstrakčios, pretenzingai postmodernios. Paties Bourdieu teorizavime jos yra dargi chronologiškai kitusios (žr. Lisahunter, Smith & Emerald 2015).

Būtent, tada sukonkretinant, Bourdieu teorizavimo kalba šios studijos tikslas yra ištirti nuomonių mainų praktikos logiką (angl. „logic of practice“).

- Daroma prielaida, kad socialinėje erdvėje (angl. „social space“), viešojoje erdvėje, egzistuoja savitas struktūruotas žiniasklaidos *laukas* (angl. „field“) ir, jame, nuomonių polaukis. Tai yra personalijų, elgsenų, tradicijos visetas, hierarchija, fiziškiausiai – kaip daugiau ar mažiau stabiliai lauke besitapatinantys veikėjai, nuomonių publikacijų, komentarų autorių, redaktorių visuma.
- Atitinkamai, egzistuoja tam tikras spektras *habitus*. Tai yra palyginamų asmeninių patirties ir atminties konsteliacijų, „dispozicijų sistemų“ (angl. „system of dispositions“), vaidmenų, „rolių“, individualių-personalinių ir grupinių, stereotipinių. Pavyzdžiai čia būtų „autorius-komentatorius“, „ekspertas“, „skiltininkas“; „nuomonių skilties redaktorius“; „skilties skaitytojas“. Jiems būdingas tam tikras santykis su lauku, tam tikra lauko samprata, požiūris į jį, savita elgsena lauke.
- Veikėjai lauke disponuoja tam tikra galia, sukauptais galios ištekliais, *kapitalu,* ekonominiu (pvz., lėšomis, turtu), kultūriniu (pvz., išsilavinimu), socialiniu (pvz., pažintimis), simboliniu (pvz., relevantiškais apdovanojimais). Būtent kapitalas lemia konkrečių personalinių ar grupinių *habitus* vietą lauko hierarchijoje. Jis taip pat esmingai apibrėžia, lemia, skatina ar varžo veikėjų judėjimą lauke: *vertikalų* (hierarchiškai aukštyn, žemyn) ir (ar) *horizontalų* (sąmoningą šalinimąsi iš vieno kurio konkretaus lauko, pradedamą tapatinimąsi kuriame kitame konkrečiame lauke).
- Pagaliau tyrimą dominanti šių esinių manifestacija yra *praktika,* socialinė praktika, elgsenos; taip pat šias lemianti įsisąmoninta ar neįsisamoninta, ar iš dalies įsisąmoninta / neįsisąmoninta *praktiką grin-*

džiančioji logika (angl. „logic of practice“, „practical logic“, „practical sense“, „practical consciousness“). Kas grindžia lauko veikėjų priimamus sprendimus, kas yra traktuojama kaip vertybės (kapitalas), kokios veikėjų charakteristikos yra suvokiamos kaip perspektyvios (varžančios), prieigą prie lauko, vertikalų judėjimą lauke, horizontalų judėjimą tarp laukų lengvinančios (sunkinančios).

Ištirtoji nuomonių mainų polaukio praktikos logika pateikia atsakymus į pirmiau šiame įvade minėtus klausimus, yra minėtų mokslinės ir pragmatinių problemų sprendimas. Esmingai skatinamas viešumas; esmingai skatinamas lauko atvirumas – laukų uždarumas yra žalingas demokratijose.

(Metodologiškai, pirmiau aptartoji šiame tyrime taikoma trianguliacinė prieiga vertinga dar ir tuo požiūriu, kad dėl subjektų gausos autorių ir ekspertų patirtys, sampratos, laikysenos efektyviai tegali būti tiriamos šiuos apklausiant. Apklausa, anketavimas šiaip jau nėra įprasčiausias Bourdieu teorizavimo tradicijos duomenų rinkimo būdas, tačiau jis gali būti legitimiai pasitelktas, jei taip surinkti duomenys nėra dominuojantis, vienintelis prieigos prie problemos būdas. Taip bus ir čia: autorių / ekspertų anketinė apklausa tėra vienas iš tyrimą informuojančių duomenų telkinių.)

Dar atkreiptinas dėmesys, kad pirmajame skyriuje, aptariant nuomonės sampratą šiuolaikinėse mokslinio teorizavimo tradicijose, bus žiūrima gerokai plačiau. Greta Maxo Weberio inicijuotos racionalistinės, struktūralistinės tendencijos (čia priskirtinas ir Bourdieu) dėmesio bus skiriama ir anglosaksiškoms empirinėms-indukcinėms, humanistinėms-funkcionalistinėms-pragmatistinėms bei posthumanistinei prieigoms. (Bourdieu prieigos lankstumas ryškus ir tuo, kad kartais jo paskatintas europietiškas-kontinentinis teorizavimas tariamas pritampantis „klasinio“, marksistinio modeliavimo kontekste, taigi ten, kas bus vadinama „humanistinėmis-funkcionalistinėmis-pragmatistinėmis“ laikysenomis.)

SĄVOKOS

Kai kurie kertiniai šio tyrimo konceptualizavimo sprendimai, sąvokos jau buvo preliminariai pristatyti. Sukonkretinti pagrindinių sąvokų apibrėžimai pateikiami toliau. Kitos sąvokos sutikslinamos disertacijos tekste (žr. disertacijos turinį lydinčią informacinę lentelę).

(1) Pirmiausia, tam tikra jų dalis išauga iš Bordieu tradicijos teorinės paradigmos. Individualizuotuose minėtuose laukuose – žiniasklaidos, politikos, edukologijos mokslo, mokyklų sistemos, mokytojų, mokinių, tėvų bendruomenių laukuose – veikia konkretūs individualūs veikėjai, besitapatiną su

konkrečiais *habitus,* prisiimantys juos. Šiame tyrime jie yra įdomūs kaip, būtent, *žiniasklaidos lauko* veikėjai.

Žiniasklaidos laukas čia bus suprantamas kaip sociologijos kategorija, teorinė konstrukcija, kurioje pozicionuojami veikėjai – taigi autoriai, skiltininkai, redaktoriai (žr. 1 lentelę). Kaip žiniasklaidos lauko dalyviams, veikėjams būdingi netapatūs socialiniai vaidmenys, netapatūs ištekliai, kuriais šie disponuoja, skirtingos socialinės pozicijos ir tam tikra tarpusavio galios dinamika. Atitinkama sąvoka yra ir ***politikos laukas,*** kuriame veikia Seime atstovaujamų ir neatstovaujamų partijų nariai ir vadovai, nacionalinio ir savivaldos lygmenų, švietimo politikos klausimais besispecializuojantys ir kiti politikai.

Vertikalus veikėjų judėjimas viename lauke, horizontalus veikėjų judėjimas tarp skirtingų laukų yra svarbus šio tyrimo – ir kitų Bourdieu tradicijos tyrimų – objektas. Iš žiniasklaidos lauko perspektyvos nuomonių segmento autoriai dažniausiai, bet ne visada, yra išoriniai, išorės autoriai. Kitaip tariant, žiniasklaidos lauko veikėjais gali (ilgam, trumpam) tapti ir kituose laukuose veikiančios personalijos. Tam tikromis aplinkybėmis jos gali atsisakyti savo vaidmens kituose laukuose ir tapti tik žiniasklaidos lauko veikėjais, išimtinai (ar pirmiausia) – nuomonių segmento veikėjais, skiltininkais.

***Autoriumi* (arba *ekspertu, diskutantu, viešai kalbančiu politiku*)** vadinamas medijų kanalų kaip relevantiškas, kompetentingas konkrečia tema kalbėti pozicionuojamas ar atvirai kompetentingu turinio kūrėju, ekspertu įvardijamas, pristatomas diskusijos dalyvis, kuris savo autorine produkcija prisideda, dalyvauja diskurse, veikia viešojoje erdvėje. Pirmiausia ekspertai tyrime yra relevantiški, būtent, kaip žiniasklaidos turinio autoriai. Tačiau ekspertai yra tiriami ir kaip centrinės valstybės administracijos ar savivaldybių sudarytose darbo grupėse veikiantys asmenys, sprendimų priėmėjams patariantys, juos konsultuojantys asmenys.

1 lentelė. Bendriausi žiniasklaidos lauko, nuomonių polaukio veikėjų įvardijimai. Pirmoje eilutėje – žiniasklaidos lauko veikėjai. Žemesnėse eilutėse – atitinkamai, politikos lauko ir švietimo lauko veikėjai kaip žiniasklaidos lauko veikėjai.

© Autoriai, 2025.

(Išorinis) autorius arba diskusijos dalyvis)	Apžvalgininkas, skiltininkas	Žurnalistas	Nuomonių skilties redaktorius	Kanalo redaktorius
(Švietimo) politikas				
(Švietimo) ekspertas				

Apskritai paėmus, lauko veikėjams būdingos konkrečios charakteristikos, kurios šiuos individualizuoja. Pavyzdžiui, autorius gali pritraukti dideles auditorijas, būti komerciškai pelningas, politiškai angažuotas ir panašiai. Šiame tyrime itin svarbi veikėjų charakteristika bus jų kompetencija.

Autoriaus kompetencija vadinamos tos personalijos kvalifikacijos, dėl kurių jis pozicionuojamas kaip vertas viešinti autorius, ekspertas arba dėl kurių jis įvardijamas, pristatomas ekspertu (pvz., įgytas išsilavinimas, turima darbo ar kitokia praktinė patirtis ir pan.). Kompetencijos yra konkrečios. Jų įgijimą, turėjimą galima pagrįsti.

Preziumuojama laukų konfigūracija parodyta 2 vizualizacijoje.

2 vizualizacija. Tyrėjų preziumuojama laukų konfigūracija.
© Autoriai, 2025.

(2) Tam tikros sąvokos postuluojamos siekiant aptarti veikėjų veikimą lauke, tyrimą dominančius procesus. Jos išauga iš žiniasklaidos tyrimų, žurnalistikos teorijos.

Nuomonių segmentu vadinama toji kurio konkretaus kanalo (arba visų kanalų) produkcijos, srauto imtis, kurią sudaro nuomonių autorių generuojamas turinys, specialūs taip žymimi, identifikuojami, klasifikuojami, rubrikuojami žanrai (žr. 3 lentelę). Kaip matysime, šioji kanalo produkcijos imtis dažniausiai redakcijos struktūroje yra individualizuojama kaip speciali subredakcija, „išorinių autorių kuravimas“. Anapus nuomonių segmento lieka žinių, naujienų produkcija, probleminė-tiriamoji produkcija, taip pat pramoginė pro-

dukcija, literatūrinė ar audiovizualinė fikcija ir pan. (Kuriais konkrečiais klausimais, pvz., švietimo klausimais, relevantiški) politikai, lobistai, ekspertai gali būti cituojami ir žinių reportažuose, naujienų straipsniuose. Ten, kur jų teiginių turinys referuojamas ne kaip faktografinis turinys, bet kaip autorinis, vienasmenis ar grupės atžvilgiu reprezentatyvus, atsiliepimas, toks referavimas jau yra, vėl, nuomonių segmento dėmuo, nors jam trūksta diskutanto ar komentaro autoriaus produkcijai būdingo savito konteksto, akivaizdžiai identifikuojamos funkcijos.

Nuomonių viešoji erdvė čia yra pats minėtojo nuomonių segmento plotas, transliavimo srauto laikas, kuriame vyksta diskusija, disputas, debatai, kuriame auditorijoms (ir kitiems autoriams kaip specifinei auditorijai) viešinamas redaguojamų autorių sukurtas nuomonių segmento turinys.

Medijų kanalu vadinamas konkretaus juridinio asmens, formalios žiniasklaidos organizacijos (t. y. institucinės žiniasklaidos), administruojamas leidinys, radijo ar televizijos kanalas, interneto leidinys, kuriuo turinys pasiekia auditorijas[2]. Čia tiriama pagrindinė žiniasklaida. Techniškai, kanalus identifikuojant bus remiamasi Nacionalinės bibliotekos ir lankomumo duomenis registruotų žiniatinklio domenų atžvilgiu kaupiančių įmonių duomenų bazių informacija.

Nuomone (arba ***nuomonės straipsniu, pasisakymu, komentaru;*** angl. „political commentary“) čia vadinama toji spaudos produkcijos rūšis, kuria reiškiasi politinė diskusija. Spaudoje ji skelbiama skiltyse „Nuomonės“ ir pan. (žr. 3 lentelę). Apskritai paprasčiausia identifikuoti šią kategoriją sudarančius spaudos produkcijos žanrus: redakcijos skiltys, (apžvalgininkų, ekspertų, srities profesionalų) komentarai, vertinimai, požiūriai, laiškai, reguliarios autorinės skiltys (angl. „column“; skiltininkų produkcija) ir panašaus pobūdžio spaudos, transliacijų produkcija. Detaliai nuomonės samprata dėstoma toliau disertacijos tekste. Preliminariai daromos prielaidos, kad šio pobūdžio spaudos produkcija pasižymi *problemiškumu* (t. y. turinį sąlygoja trūkumų, ydų, negerovių, taisytinų aplinkybių, susidariusios įtampos, prieštaringos situacijos suvoktis ir įvardijimas), *konstruktyvumu* (t. y. turiniu arba aptariamas kitų pasiūlytas, įgyvendintas problemos (įtampos) sprendimas, arba sprendimas siūlomas), *argumentuotumu (motyvuotumu;* t. y. aišku, aiškiai išsakoma, kodėl vienoks ar kitoks sprendimas preferuojamas), *autoryste* (turinio autorius yra

[2] „Pagrindinė žiniasklaida“ – svarbiausieji rinkoje dominuojantys nacionaliniai, vyraujančiosios tendencijos (angl. „mainstream“, ne alternatyviojo turinio) kanalai.

„Institucinė žiniasklaida“ – platesnė sąvoka: visuma žiniasklaidos veiklą vykdančių ūkio vienetų, organizacijų, ir jų valdomų kanalų; ir stambūs, nacionaliniai, ir smulkūs, regioniniai, savivaldybių lygmens kanalai. „Formalioji žiniasklaida“ – šiek tiek griežtesnė sąvoka: valstybiniame ūkio subjektų registre formaliai registruotos žiniasklaidos veiklą vykdančios organizacijos – t. y. pabrėžiant, kad turimi omenyje ne interneto forumai, tinklo dienoraščiai (angl. „blog“) ar socialiniai tinklai.

žinomas), *logine sąranga* (t. y. turiniui būdingos ir tam tikros prielaidos, ir verbalizuotos išvados) ir pan.

Nuomonių mainais šiame darbe nuosekliai įvardijama pati diskusija, disputas, debatai, dialogas, polilogas, mainymasis informacija, savo nuomonės išdėstymas ir reagavimas į kitų dėstomas nuomones. „Nuomonių mainai“ šiame darbe yra preferuojama sąvoka, nes ji pabrėžia diskusijos konstruktyvumą, išryškina jos tikslingumą, geidžiamą, projektuojamą rezultatyvumą. Diskusija čia įdomi kaip politinio sprendimo *ex ante facto* paruošiamoji, ar *ex post facto* vertinamoji priešistorė ar postistorija, kaip organiškasis, būtinasis, demokratinės savivaldos sąlygomis priimto politinio sprendimo kontekstas. Nuomonė ne tik – kaip kartais diskusijoje – yra išsakoma, bet ir būna sąmoningai išgirsta arba lieka sąmoningai ignoruojama, maža to, apskritai eina tam tikru politinio sprendimo veiksniu. Šiame tyrime akcentuojama yra trajektorija nuo *nuomonės* iki *viešosios nuomonės,* viešosios nuomonės generavimo, susidarymo procesas. Būtent todėl šia prasme „nuomonių mainai“ yra tiksliausias įvardijimas.

3 lentelė. Nuomonių segmentą sudarantys žanrai, publicistiniai žanrai. Čia neminima „nuomonė“ kaip bendriausias, abstrakčiausias publicistinės produkcijos įvardijimas.
© Autoriai, 2025.

Informacinio pobūdžio	Laiškas (redakcijai, atviras); iš dalies komentaras
Tiriamojo pobūdžio	Analizė, apžvalga, esė, įžvalgos
Kritinio (vertinamojo) pobūdžio	Atsiliepimas, karikatūra (politinė), kritikos straipsnis, (diskusinis) (politinis, ekspertinis) pasisakymas, recenzija, skiltis (autorinė), skiltis (redakcijos); iš dalies komentaras
Pramoginio pobūdžio	Feljetonas, paskvilis

Įprasčiausias anglakalbių tyrėjų naudojamas šio tyrimo lauko, nuomonių segmento turinio generavimo, įvardijimas yra ***nuomonių žurnalistika*** („opinion journalism“), nors jis turi trūkumų. (1) Sąvoka santykinai riboja. Lauke veikiantys asmenys dažniau patys nėra žurnalistai. Šis spaudos segmentas tik iš dalies pats yra dominuojamas, būtent, žurnalistų – redaktorių, kurie atrenka publikacijas ir jas redaguoja; redaktorių ir (ar) žurnalistų, kurie parengia dalį viso publikuojamo nuomonių srauto. (2) Be to, čia labiau nei kitos spaudos produkcijos atveju – labiau nei kitokios žurnalistikos atveju – kritiškai svarbus yra auditorijų reflektavimas. Į šias nuomonėmis turint tam tikrų tikslų, atvirai siekiant jas paveikti, kreipiamasi, plačioje auditorijų masėje nuomonė for-

muojasi viešoji. Siekiama ne tik informuoti. Būtent, poveikis viešosios nuomonės atžvilgiu autorius labiausiai domina. – Siekiant labiau kompensuoti pirmąjį trūkumą, mokslinių tyrimų lauke kaip abstrakčiausias įvardijimas dažnai pasitelkiamas sunkiai į lietuvių kalbą išverčiamas terminas, angl., „punditry“, „viešųjų intelektualų kalbėjimas ekspertų teisėmis“ (angl. „pundit“, „viešasis intelektualas“). Siekiant labiau kompensuoti antrąjį trūkumą, dažnesnės yra sąvokos „debate“, „exchange of views“, „diskusijos“, „nuomonių mainai“.

Argumentacija (arba dar tiksliau *pagrindimu, motyvavimu*) šiame darbe vadinamas tas nuomonės turinys, toji komentaro dalis, kur į kažką nurodoma siekiant įtikinti auditoriją. Kuo grindžiama, remiama, sąlygojama yra išsakomoji sprendimų kritika ar siūlomos alternatyvos, kaip apeliuojama. Kartais loginėje sprendinių (teiginių) sekoje, samprotavime (pvz., silogistiniame), tokio „bazinio“ lygmens teiginių vaidmuo gali būti priskiriamas pa(si)rinktosioms prielaidoms, premisoms (angl. „premises“). Tada argumentacija (pagrindimas) yra klasifikuojama pagal teiginių epistemologinę kilmę (angl. „epistemological origin“; pagal jų metodą; žr. toliau disertacijos tekste). Ten, kur tekstu poveikio siekiama performatyviai, prisieis pasitelkti kitus klasifikavimo kriterijus.

Tekstų kokybės kriterijai. Palyginami su reikalavimais, keliamais autoriams, yra ir reikalavimai, keliami tekstams. Kadangi čia operuojama jau iš esmės norminėmis kategorijomis, detali įvadinė teksto kokybės kriterijų diskusija pateikiama 1.1.2 poskyryje.

TIRIAMŲ OBJEKTŲ IMTIES APIBRĖŽIMAS. BENDRI TYRIMO RIBOTUMAI

Įvairiai šį tyrimą riboja nagrinėjamų objektų imtis ir metodologijos ypatybės. Čia bus telkiamasi tik į publicistiką švietimo politikos klausimais.

– Tiriama iš esmės viešoji komunikacija. Kitaip tariant, lygiai taip pat demokratijos procesui esmingi nuomonių mainų procesai partijų viduje į šio tyrimo imtį nepatenka, nebent vienos kurios tos pačios partijos nariai būtų viešai tarpusavyje diskutavę viešojoje erdvėje. Ši studija yra Lietuvos viešojo diskurso ir lietuviškųjų medijų – pagrindinės žiniasklaidos – struktūros bei funkcionavimo tyrimas. Vidinė partinė diskusija tokiu atveju iš esmės neatitinka „viešumo“, „viešosios erdvės“ kategorijų.

  Tiriama nacionalinė, profesionalioji masinė, ne nišinė, žiniasklaida; pagrindinės žiniasklaidos priemonės. Neabejotinai, ir regionų, ir vietinės žiniasklaidos (rajonų laikraščių) lygmeniu yra dis-

kutuojama švietimo organizavimo klausimais, tačiau švietimo sistema Lietuvoje yra iš esmės paveldėta centralizuota (Bartaševičius 2011: 1) ta prasme, kad regionų administracijoms paliekama tik nominalaus „sprendimo“ teisė. Pavyzdžiui, savivaldos lygmeniu sprendžiama dėl atskirų mokyklų steigimo, reorganizavimo ar uždarymo, tačiau net ir tada iš esmės vadovaujantis centrinės valstybės administracijos parengtomis taisyklėmis ir normomis (savivaldybės savo nuožiūra tegali nuspręsti skirti papildomą finansavimą savo sąskaita); pastaruoju metu diskutuota net dėl centralizuotos priėmimo į mokyklas sistemos (žr. Bieliavska 2021). Švietimo politikos procesas Lietuvoje yra iš esmės nacionalinio lygmens procesas, todėl atitinkamo lygmens žiniasklaidos pasirinkimas yra nuosekliausias.

– Tiriami tekstų kūrėjai ir turinys (prodiuseriai ir produkcija), bet netiriamas vartojimas (konsumpcija), auditorijų egsena (vartotojai; žiniasklaidos skaitytojai, klausytojai, žiūrovai). Iš tiesų, nuomonių produkcija, nuomonių straipsniai, turėdami juos parengusius autorius ir juos paskelbusias redakcijas, taip pat turi ir juos skaitančius, jų siekiančius, juos praleidžiančius skaitytojus, ir skaitytojai, lygiai kaip autoriai bei redaktoriai, vadovaujasi tam tikrais požiūriais, yra įsisąmoninę tam tikras sampratas, savo elgsena realizuoja tam tikrą praktiką. Betgi auditorijų logika pati tiesiogiai nelemia lauke realizuojamų sprendimų. Net jei skaitytojų elgsena potencialiai *gali* lemti daromus sprendimus (pvz., redakcijos gali nuspręsti preferuoti tam tikrus autorius, redakcijos ir autoriai – temas, raiškos braižą, nes tai komerciškai rentabilu, tą skaitytojai skaito), ji vis dėlto *neprivalo* to daryti, ir, kaip matysime, faktiškai *nedaro*. Menka „komercinė nuomonių skilties vertė“ yra viena iš esminių šiame tyrime nagrinėjamų kategorijų ir bus reikšmingas tyrimo rezultatas. Apskritai redakcijų, autorių sprendimai yra santykinai autonomiški, jie remiasi geriausiu atveju labiau redakcijų ir autorių *reflektuojama, interpretuojama, paisoma ar ignoruojama* skaitytojų elgsena. Bet patys skaitytojai pagrindinės žiniasklaidos lauke relevantinių sprendimų tiesiogiai nepriima (jie juos priima naujosiose socialinėse medijose, tai yra vienas iš socialinių medijų genezės, „demokratizacijos“, motyvų). Apskritai skaitytojų elgsenos duomenys vis dėlto būtų pravartūs medijų sistemos tyrimų kontekste; vis dėlto lauko tyrimui čia pakaks ir pirmiau įvardytųjų šaltinynų. – Pravartu būtų tirti ir auditorijų paveikumą: nuomonių straipsniais, ypač argumentais, kaip matysime, siekiama forsuoti tam tikrą viešąją nuomonę. Kiek vie-

noks ar kitoks argumentavimas yra efektyvus, efektyvesnis už kitas formas, vis dėlto nėra dominuojanti sprendimo „primti paskelbti“ ar „nepriimti paskelbti“ logikos dedamoji, tai nėra redakcijų vidaus politikos klausimas.

Reikia pažymėti, kad šis sprendimas – fokusuojamasi tik į prodiusavimą, ne į konsumavimą – būdingas daugumai kitų nuomonių mainų raišką tiriančių darbų (žr. toliau)[3].

– Tiriama bendrojo lavinimo politikos diskusija – ne profesinio ugdymo ar aukštojo mokslo. Šiuo atveju tikėtinas plačiausias interesantų spektras, intensyviausia viešoji diskusija.
– Šiame tyrime nagrinėti dviejų visuomeninės institucinės profesionaliosios žiniasklaidos, pagrindinės žiniasklaidos kanalų grupių duomenys. *Interneto portalai* traktuotini kaip prioritetiniai tyrimo objektai ir duomenų šaltiniai, kaip multimedialiõs, naujosios žiniasklaidos atvejai, taip pat dažniausiai nemokamos, masinės žiniasklaidos atvejai. Interneto portaluose dažnai dedamas, skelbiamas ir tekstinis, ir audiovizualinis turinys – ir spaudos, ir televizijos produkcija. Kaip jau aptarta, esama kitų tyrimų, kurių išvados yra relevantinės šios studijos atžvilgiu ir tinkamos lyginti (Liepinytė-Kytrienė 2015, 2017; Popovaitė 2018). Kadangi internetinė žiniasklaida, kaip naujųjų medijų atvejis, nebūtinai pasiekia visus nacionalinės auditorijos sluoksnius, papildomai pasirinktas ir vienas iš klasikinių medijų šaltinis – *spauda.* Priešingai nei televizijos ar radijo atveju, spaudos produkcija yra tekstinė ir todėl jos nereikia papildomai transkribuoti ar, dažnai, skaitmeninti.
– Tiriami iš esmės naujausi duomenys, t. y. nuomonių mainų reiškiniai *2021–2022 kalendoriniais metais.* Laikotarpis prasideda sulig 18-osios Lietuvos Respublikos Vyriausybės (vadovaujamos Ingridos Šimonytės; švietimo mokslo ir sporto ministrė – dr. Jurgita Šiugždinienė) darbo pradžia. Jis sutampa su tos Vyriausybės programos įgyvendinimo intensyvumo epizodu, vykdytų reformų intensyvumo epizodu. (Atkreiptinas dėmesys, kad dažnai pirmuosius – nes intensyviuosius – administracijų kadencijų metus tyrimuose renkasi ir kiti nuomonių mainų fenomenų tyrėjai; žr. Jacobs & Townsley 2011). Visas laikotarpis yra politiškai nuoseklus tuo požiūriu, kad 2021–

[3] Lemiamą poveikį čia bus turėjęs minimalių efektų modelis arba dviejų pakopų komunikacinės srovės modelis (angl. „two-step flow model of communication“). Čia akcentuojama, kad plačiąsias auditorijas medijos veikia ne tiesiogiai. Tik tam tikra „apsiskaičiusiųjų“, „informuotųjų“, „susigaudančiųjų“ auditorija iš tiesų dėmesingai vartoja žiniasklaidą, skaito spaudą, o plačiosios auditorijos su medijų turiniu susiduria savo interakcijose su pastaraisiais, taigi medijų turinys plačiąsias auditorijas pasiekia filtruotas. Minimalių efektų modelis istoriškai yra buvęs itin reikšmingas, tačiau, išvystytas Antrojo pasaulinio karo metais, dar iki visuotinio televizijos įsigalėjimo, drastiškai išaugusio laiko, kurį plačiosios auditorijos skiria televizijai žiūrėti, jis šiandien ne visai atitinka faktines medijų vartojimo realijas.

2022 m. nesikeitė nei Ministrė Pirmininkė, nei švietimo, mokslo ir sporto ministrė, nei Lietuvos Respublikos Seimo švietimo ir mokslo komiteto pirmininkas (dr. Artūras Žukauskas). Pasirinktas laikotarpis laiduoja pakankamą tyrimo objektų skaičių ir įvairumą.

– *Anonimizavimas.* Diskutantų pateikti duomenys yra nuasmeninami. Anonimizavimas leidžia tikėtis pokalbininkų, informantų atvirumo. Referuojant ir cituojant pavadinimai, vardai ir pavardės nuosekliai pakeičiami (redakcijų ir jų atstovų – raide „R“ ir skaičiumi, pvz., „R5“, penktoji redakcija; atitinkamai, diskurso dalyvių, autorių / ekspertų – raidėmis „A/E“ ir skaičiumi, pvz., „A/E22“).

Potencialiai šio tyrimo išvadas gali limituoti respondentų pasyvumas, redakcijų, kurios bus kviečiamos duoti interviu tyrėjams, nenoras kalbėti apie vidaus darbo praktiką. Visos šios rizikos aptariamos 2 skyriuje, komentuojant surinktų duomenų validumą.

DARBO SANDARA

Toliau šį darbą sudaro 4 numeruoti skyriai (palyginti informacinę turinį lydinčią lentelę).

Pirmajame („Nuomonių žurnalistikos sąvoka“) telkiamasi į kategorijas ir įvardijimus, grindžiama disertacinio tyrimo konstrukcija ir logika, apžvelgiamas empirinio tyrimo kontekstas, nagrinėjamos teorinės paradigmos, kurios siūlo prielaidų ir kuriose potencialiai gali būti interpretuojami šio disertacinio tyrimo rezultatai.

Antrajame skyriuje („Empirinis tyrimas: prielaidos; duomenų šaltiniai; metodika; surinkti duomenys ir jų kokybė“) išsamiau aptariama konkreti šio disertacinio tyrimo prieiga: sutikslinami šaltinynų atrankos kriterijai, detalizuojama duomenų kaupimo technika, aptariami analizės parametrai ir jų tolygumas metodologinės trianguliacijos kontekste. Čia apibūdinami ir vertinami tyrimo metu surinkti duomenys.

Trečiasis skyrius („Nuomonė žiniasklaidoje: Lietuvos švietimo politikos diskurso atvejis. Duomenų analizė“) skiriamas empirinio tyrimo rezultatams išdėstyti ir analizuoti. Jame apžvelgiamos ir tiriamos stebėtosios imčių charakteristikos: kas yra būdingasis nuomonių straipsnių autorius ar viešai kalbantis ekspertas, kaip formuojasi šių korpusas; kokie yra šių personalijų santykiai, viena, su lauke veikiančiomis interesų grupėmis ir, antra, su žiniasklaidos kanalų redakcijomis. Kas – autoriai, redaktoriai – ir kiek lauke disponuoja autonomija sprendimus priimti savo nuožiūra: kas lemia diskusijos turinį, temų tvarkaraštį. Kiek lauke reikšmingi finansiniai veiksniai. Charakterizuo-

jama ir analizuojama raiška: kokius kokybės kriterijus autoriai ir redaktoriai taiko autorinių nuomonių publikacijų, ekspertinių pasisakymų kokybei; kokių formų argumentavimas vyrauja.

Ketvirtasis skyrius („Rezultatų diskusija. Interpretacinė analizė“) skiriamas surinktiems duomenims interpretuoti, prielaidoms vertinti. Pirmiau tiriama, ar stebėtosios nuomonių mainų realijos iš tiesų leidžia teigti Lietuvos žiniasklaidos sistemą esant reprezentatyvią poliarizuotojo pliuralizmo sistemos reprezentantę; ar turinyje dėsningai vyrauja „po tiesos“ argumentavimo strategijos, ar fiksuojamas menkas žiniasklaidos lauko autonomijos laipsnis. Tiriama, ar empiriškai pagrįstas yra teiginys, kad „po tiesos“ argumentavimo strategijos labiau sietinos su tam tikromis identifikuotinomis sociologinėmis autorių ir (ar) leidėjų charakteristikomis. Apibendrinamas normatyvinio diskurso tyrimas.

Paskutiniajame skyriuje dėstomi tyrimo apibendrinimai, išvados.

1. NUOMONIŲ ŽURNALISTIKOS SĄVOKA

Čia pristatomu tyrimu nagrinėjama nuomonių žurnalistika. Šios disertacijos įvade buvo pristatyta problema („lietuviškųjų duomenų pagrindu – kokie veiksniai lemia autorių tinklelio, temų tvarkaraščio, politinių laikysenų ekspozicijos sandarą, kas šiuo atveju yra galios subjektas ir sprendimų priėmimo *locus*“) ir tyrimo instrumentai (Bourdieu lauko teorija). Įvade parodyta, kad šiuo metu neturima atsakymo į iškeltą klausimą. Vis dėlto taip pat svarbu, kad apskritai nuomonių žurnalistikos klausimu yra paskebta kitų autorių darbų, taip pat remiantis Bourdieu metodologine prieiga atliktų darbų. Šis skyrius iš esmės yra skiriamas šiai tradicijai apžvelgti. Jo uždaviniai yra dvejopi: (1) taip sutikslinamos sąvokos, kuriomis šiame tyrime operuojama; (2) taip pristatomas kitų tyrimų kontekstas, kuriame šio tyrimo rezultatus bus patogu interpretuoti. Į šią diskusiją bus remiamasi toliau tikslinant šio disertacinio tyrimo žodyną, grindžiant disertacinio tyrimo konstrukciją ir logiką, empirinės studijos kontūrus, empirinių duomenų šaltinius, duomenų analizės instrumentus, formuluojant prielaidas, interpretuojant šio disertacinio tyrimo (ir lyginamųjų tyrimų) rezultatus, lyginant išvadas.

Šis skyrius yra sudarytas iš dviejų dalių. Apskritai jų santykis yra toks:

- pirmiau aptariama nuomonių žurnalistika ir **platesnis jos kontekstas:** Bourdieu sąvokomis, visas žiniasklaidos laukas (žiniasklaidos sistema); sąveika su kitais, gretimais, laukais; veikėjų migravimas tarp laukų;
- tada labiau telkiamasi į nuomonių žurnalistikos **segmentą (santykinai, kiek tai bus įmanoma) hermetiškai:** veikėjų tarpusavio – nuomonių autorių ir medijų kanalų – santykius; Bourdieu sąvokomis, vidines „žaidimo taisykles“, kanoną, normas.

(1) Pirmiausia siekiama aptarti, koks yra nuomonių segmento – nuomonės – ir žiniasklaidos santykis. Čia matysime, kad nuomonių žurnalistika nėra tik vienas atskiras, savarankiškas iš kurio konkretaus kanalo segmentų. Anaiptol, nuomonių žurnalistika yra itin integruota. Savitą nuomonių raišką net linkstama traktuoti kaip vieną iš esminių charakteristikų, skiriančių atskiras žiniasklaidos sistemų diachronines (raidos) stadijas. Nuomonių raiškos ypatybės taip pat, kaip matysime, skiria savitas individualizuotas šiuolaikinių žiniasklaidos sistemų klases. Dar daugiau, įvairūs nuomonių žurnalistikos *habitus* yra integruoti ne tik platesnio žiniasklaidos lauko atžvilgiu, bet, Bourdieu sąvokomis, intensyvus yra ir migravimas iš / į kitus, gretimus, laukus. Čia išryškės, kad *nuomonių segmento koncepcija, programinis segmento apibrėžimas, įtampa tarp reiškiamos konkrečios nuomonės ir besiformuojančios viešosios nuomonės, įtampa tarp vidinio ir išorinio pliuralizmo forume, persona-*

lijų prieigos prie forumo laisvė / ribojimas turės būti vieni iš kritinių klausimų vėliau programuojant empirinį tyrimą. Matysime, kad kitų tyrėjų darbai nuosekliai grindžia prielaidą, esą Lietuvos realijoms galima tikėtis būsiant būdingą išorinį pliuralizmą. Būtent čia išryškėja dalis veiksnių, kurie lemia autorių tinklelio, temų tvarkaraščio, politinių laikysenų ekspozicijos sandarą.

(2) Toliau prisieis aptarti konkrečios nuomonės, net konkretaus rankraščio, ir konkretaus kanalo tarpusavio santykį, ryšį. Matysime, kad esama didelės įvairovės tarp nuomonės publikacijų, konkrečių kanalų, skirtingos kilmės straipsniuose naudojamų duomenų, įvairių raiškos strategijų. Pastebėsime, kad, žvelgiant detaliau, didesnio granuliarumo (angl. „granularity“) studijose, intensyviai tiriama ne tik nuomonių sociologija, personalijos, jų ryšiai su kanalais, bet ir produkcijos ypatybės, nuomonių straipsnių metodai ir raiška. Detaliau patikslinama Bourdieu paskatinta tyrimų tradicija (tyrimai dažnai telkiasi į sociologinę nuomonių segmento dimensiją: autorių kilmė, patirtis, autorių stichinė / valinga grupės tapatybė, autorių finansinė (ne-) priklausomybė ir pan.). Čia įsitikinsime, kad skirtingiems socialiniams *strata* būdingos kaskart savitos nuomonių viešosios komunikacijos strategijos ir taktikos. Skiriasi jų – pavyzdžiui, mokslininkų ir politinės analizės centrų ir institutų ekspertų, švietimo sistemos dalyvių – tikslai, metodologija, teiginių, kuriais remiamasi, kilmė. Skiriasi šių pasitelkiami „rėminimo“ naratyvai. Sociologizuotos autorių grupės gali skirtis net savita lingvistine raiška. Chronologiniai šių reiškinių tyrimai atskleis, kad divergencija, net poliarizacija, pastaraisiais metais turi tendenciją tik gilėti. Įsitikinsime, kad žiniasklaidos organizacijos vadovaujasi savitomis autorių ar straipsnių atrankos strategijomis ir taktikomis. Taip pat ir autoriai rankraščiais orientuojasi į vienus ar kitus etalonus, kanalus renkasi, vadovaudamiesi vienais ar kitais kriterijais. Ypač svarbus tada bus savitų šalių žurnalistikos, ypač nuomonių žurnalistikos, apdovanojimų diskursas ir personalo ruošimo, lauko veikėjų ugdymo kontekstas. Savitos atskirų žiniasklaidos sistemų raidos patirtys lemia specifines normatyvines sampratas, savitas „kokybiško, gero, autoriaus“, „kokybiško nuomonės straipsnio“ apibrėžtis. Ypač šis skirtumas ryškus tarp be pertrūkio besiplėtojusios vakarietiškosios (pasirinkta amerikietiškoji) tradicijos ir lietuviškosios. Būtent, normatyvų, apdovanojimų, mokymo ir pamokymo, gyrimo, peikimo diskusija taip pat preliminariai išryškins, kad lietuviškoji tradicija yra savita. Vienu atveju normos organiškai formuluojamos pačios bendruomenės, jas realizuoja pačios bendruomenės teikiamų apdovanojimų, gyrimo ir peikimo tradicija. Kitu – Lietuvos – atveju normas įtvirtina „civiliniai“, ne „paprotiniai“ formatai: teisė, (autoritetų parengti norminiai) žodynai, (autoritetų parašyti) lietuviškieji vadovėliai. Čia išryškės, kad taip pat ir *(interpersonaliniai) ryšiai, veikėjų motyvacija, straipsnių metodologijos refleksija, raiškos ypatybių refleksija, kokybės apibrėžtys,*

normos ir standartai, profesionalizacijos pobūdis, jos laipsnis turės būti esminiai uždaviniai vėliau programuojant empirinį tyrimą. Matysime, kad ši apžvalga taip pat siūlys prielaidų: sistemingai diverguoti atitinkamai turėtų ir lietuviškojo švietimo politikos diskurso dalyviai, esmingai – nuomonių segmento autoriai / ekspertai. Jų komunikacinei veiksenai turėtų būti būdinga divergencija. „Civilinis“ norminimas yra susijęs su menka lietuviškosios žiniasklaidos profesine autonomija, mat normos kyla iš, yra primetamos gretimų – politikos-teisės, akademijos – laukų. Čia ryškės dar papildomų potencialių nuomonių segmento sandarą lemiančių veiksnių.

Svarbu, kad dėl lietuviškosios istorinės patirties čia prisieis minėti **ir žiniasklaidos sistemas, ir propagandos-agitacijos sistemas:** kaip jau buvo minėta įvade, šiuolaikinės Rytų Europos žiniasklaidos realijos negali būti atsietos nuo jų raidos konteksto, sovietinės patirties. Be to, kaip matysime, lauko veikėjai gyvai reflektuoja kontrastą tarp šių dviejų, šios distinkcijos yra gyvos jiems konceptualizuojant savo priimamus sprendimus.

Šiame skyriuje nuomonių žurnalistikos – nuomonės, diskusijos ir viešosios nuomonės – sąvokos nagrinėjamos įvairių duomenų pagrindu: *lingvistinių* (sąvokų etimologija, istorinės jų vartosenos ypatybės), *filosofinių-etinių* (normatyvviniai įpareigojimai), *medijų mokslų,* taip pat *komparatyvistinių* (nuomonės vaidmuo žiniasklaidos sistemose, nuomonės fenomenas iš veikėjų komunikacinės elgsenos perspektyvos). Ši perspektyvų įvairovė laiduoja tyrimo kompleksiškumą.

1.1. Nuomonių segmento kontekstas

Šiame skyriuje apžvelgiama, kaip esmingai žiniasklaidos sistema – ir istoriniais jos raidos pjūviais, ir lyginant skirtingas šiuo metu esamas sistemas – yra dominuojama jai būdingųjų nuomonių raiškos ypatybių.

1.1.1. Diachroninių tyrimų atskleidžiamos nuomonių segmento ir žiniasklaidos sistemos santykio ypatybės. Skirtingos tyrimo prieigos

Šiame poskyryje apskritai parodoma, kad – kaip rodo diachroniniai, istoriniai tyrimai – nuomonių segmentas nėra hermetiškas žiniasklaidos sistemų elementas. Atvirkščiai, **„nuomoninis“ žiniasklaidos turinys,** jo samprata, vos ėmus rastis įvairioms masinės komunikacijos formoms esmingai lėmė, kokios

bus tos **masinės komunikacijos formos**. Istoriškai, nuomonė žiniasklaidoje yra reflektuojama ypač atidžiai stebint įtampą tarp viešintos (ir viešinamos) **unikalios nuomonės** ir besiformavusios (ar besiformuojančios) **viešosios nuomonės.**

Kadangi pats „viešosios nuomonės“ institutas, jos apibrėžimas, yra kontroversiškas, šis poskyris skiriamas į dvi dalis. (1) Pirmiau parodoma, kad „nuomoninio“ žiniasklaidos turinio formos iš tiesų negali būti atskirtos nuo žiniasklaidos raidos ypatybių. Istoriškai visada buvo įsisąmoninta, kad vieša informacijos apyvarta lems viešąją nuomonę. (2) Toliau papildomai niuansuojama: skirtingos teorinės paradigmos savitai interpretuoja, kiek šis lėmimas yra intensyvus, produktyvus. Naivioji, „chrestomatinė“ istorija tikslinama, būdingasis pateikiamasis istorinis naratyvas kritikuojamas. Aptariami svarbesnieji filosofijos metodais peržiūrėti, perdirbti nuomonės bei viešosios nuomonės kategorijų apibrėžimai ir šių apibrėžimų padariniai nuomonių mainų istorijos sampratai bei bendresni metodologiniai ir doktrininiai nuomonių mainų tyrimų ypatumai.

MASINĖS KOMUNIKACIJOS ISTORIJA IR NUOMONĖS RAIŠKA: NUOMONĖ VS. VIEŠOJI NUOMONĖ

Sąvokos (privati) „nuomonė“ ir „viešoji nuomonė“ iš esmės skiriasi savo etimologija ir vartosenos raida (žr. 1 priedą). Apskritai „nuomonė“ įvairiose kalbose yra vienas iš seniausių, archajiškiausių žodžių, kurių atsiradimo momento neįmanoma datuoti. Priešingai, yra nustatyta, kuriais metais įvairiose kalbose plačiau vartoti buvo imta sąvoka „viešoji nuomonė“. Pavyzdžiui, Anglijoje, apytikriai 1670–1680 metais. Šios „viešosios nuomonės“ atsiradimo datos įvairiose šalyse apytikriai koreliuoja su pirmųjų laikraščių leidybos pradžios datomis: štai anglų „corantos“ laikraščio – jau ne knygos – formą įgijo apytikriai 1640–1650 metais (žr. toliau). Apskritai tad masinės žiniasklaidos raida yra esmingai susijusi su nuomonių mainų, nuomonių apyvartos fenomenais.

Žiniasklaidos – ir nuomonių viešinimo bei viešosios nuomonės – raidos visumoje skiriami šie ryškesni bruožai ir, atitinkamai, epizodai.

(1) Visai viešajai informacijos apyvartai, žiniasklaidai esant esmingai priklausomai nuo t e c h n o l o g i n ė s pažangos lygmens (žr. Winston 1998, Mari 2022; čia taip pat relevantiška Marshallo McLuhano teorizavimo tradicija, žr. McLuhan 2003), nuomonių raiškos viešojoje erdvėje reiškiniams taip pat turi poveikį techninio išsivystymo kontekstas. Istoriškai esmingai reikšmingi tad yra technologinės pervartos epizodai. Jei pirmasis, sulig 15 a. vidu-

riu datuojamas spaudos renkamais spaudmenimis išradimas dar nelėmė pirmųjų periodinių leidinių atsiradimo, tai vėlesni technologinės pažangos epizodai – telegrafo, radijo, televizijos, interneto plėtra – jau yra betarpiškai susiję su ryškiais žiniasklaidos formų ir turinio produkcijos bei vartosenos kaitos reiškiniais – taip pat su nuomonių mainų sistemos kaitos reiškiniais. Pavyzdžiui, telegrafo pažanga 19 a. viduryje yra tiesiogiai susijusi su įtakingų nacionalinių naujienų agentūrų susiformavimu (McPhail & Phipps 2019: 210; Heinrich 2011: 42). Lygiai kaip šių platinamus, kanalų redakcijoms pateikiamus žinių pranešimus, kiek vėliau formuotis ėmę laikraščių sindikatai ėmė spausdinti ir bendrą visam tinklui skiltininkų produkciją (angl. „syndicated columns"; Ross 2010: 175), matomi pirmieji koordinuotos nuomonės sklaidos reiškiniai. Vėliau, skaitmeninių technologijų, interneto laikotarpiu (žiniasklaidos istorija net gali būti periodizuojama pagal suklestėjusią technologiją), gausiai skélbti buvo imtos gausingos neredaguotos, neatrinktos, kokybiškai nevertintos stichiškai skaitytojų viešinamos (anoniminės) nuomonės (žr. toliau).

(2) Esmingai žiniasklaidą veikia ir jos, kaip e k o n o m i n ė s veiklos, mastas, priklausomas, istoriškai, nuo skaitybos įpročių, raštingumo skverbties, visuomenės socialinės struktūros ir pan. (žr., pvz., Williams 2009). Leidinių masiškumas lemia jų kainą, ir atvirkščiai, kaina lemia masiškumą; masiškumas lemia skelbimų ir reklamos segmento reikšmės augimą. Žiniasklaidos tapsmo masių reiškiniu kaip epizodo pradžia datuojama sulig 19 a. (iki tol būdingasis laikraščio tiražas galėjo tesiekti kelis tūkstančius, o nuo 18 a. pabaigos, 19 a. pradžios radosi ir 50 000 egzempliorių tiražu leidžiamų leidinių; 19 a. pabaigoje pasiekti milijoniniai tiražai; ibid.: 14, 21). Masiškumas yra susijęs ne tik su žinių vartojimu, bet ir su jų produkcija. Pirmąjį laikraščių tinklą amerikietis Edwardas Willis Scrippsas suorganizavo 1890-aisiais (Baldasty 2008: 355). Konsolidacijos, įmonių jungimosi reiškiniai buvo itin ryškūs antrojoje 20-ojo amžiaus pusėje. – Būtent masiškumo plėtra lemia jau „konsoliduotos" „viešosios nuomonės", „mainstream" mąstysenos, vyraujančios tendencijos mąstysenos ir elgsenos reiškinius. Stambiojo žiniasklaidos verslo organizacijų formos ir kaita yra susijusi su „mainstream media" susiformavimu. Kaip atkreipiamas dėmesys, į masinę auditoriją orientuotuose, nenišiniuose leidiniuose tendencingai labiau vengiama domėtis „nebalansuota", paraštės, savita nuomone – pvz., Britanijos ar Amerikos etninių bendrijų nuomone, tų šalių „mainstream" spaudoje, pagrindinėje žiniasklaidoje (Matsaganis, Katz & Ball-Rokeach 2011: 125). „Mainstream media", pagrindinės žiniasklaidos, vyraujančios tendencijos žiniasklaidos, įsigalėjimas galiausiai lėmė gausius 20-ojo amžiaus antroje pusėje leisti imtus „alternatyviuosius", „pogrindžio", etninių, religinių, savitų socialinių grupių leidinius (pvz., Niu-

jorko „Village Voice“ publikuoti pradėtas 1955 m.; Frontani 2008: 13), kurių ryški dominantė buvo savitoji tos grupės „bendruomenės nuomonė“. Čia ryšku, kad erdvės nuomonės raiškai poreikis lėmė esminius pokyčius žiniasklaidos sistemose.

Be minėtų auditorijos charakteristikų – skaitybos įpročių, raštingumo skverbties, visuomenės socialinės struktūros ir pan. – atskirai minėtini auditorijos informaciniai poreikiai. Žiniasklaidos realijoms esant esmingai priklausomoms nuo auditorijų, kurių informacijos poreikį tenkinti žinių sklaidos imamasi, ir nuomonių raiškos viešojoje erdvėje reiškinius veikia auditorijų informaciniai lūkesčiai. Šiuo požiūriu ir nuomonių mainų istorijoje, ir viešosios nuomonės procese yra ryškus produktyvus gamintojo ir vartotojo santykis. Periodinė spauda atsirado tik subrendus kritinei informacinių poreikių turinčiai skaitytojų masei. Ankstyvoji periodinė spauda, 17 a. pradžioje, buvo iškart tikslingai orientuota į aiškiai apibrėžtą segmentą, kurio poreikiai tenkinami: pirmieji periodiniai leidiniai Amsterdame, sekantys romėniškąja rankraštine tradicija, buvo orientuoti į pirklius (informacija apie prekybos mastą, prekių prieinamumą, rinkos kainas ir pan.; der Weduwen 2017: 16). Visai netrukus radosi ir pirmųjų universalių leidinių, kurie labiau akcentavo pikanteriją, jų produkcijoje buvo ryškesnis sensacionalizmas (Dahl 1939: 175, 177–184). Šie, universalieji, taip pat buvo ir pirmieji vienaip ar kitaip „opinionuoti“, pvz., pirmieji universalūs Amsterdamo laikraščiai itin teigiamai charakterizavo protestantų pusę Nyderlandų nepriklausomybės karo kontekste (ibid.: 185). – Šia, auditorijų užsakymo, prasme skaitytoją visada domino ne tiek pati nuomonė, intelektualinis turinys pats savaime, bet nuomonės subjektas. Ryšku, kad istoriškai nuo pat publicistinių žanrų formavimosi pradžios šie žanrai buvo „autoriniai“. Kitaip tariant, labiau išimtiniais atvejais (pvz., kai tapatybės įvardijimas kėlė grėsmę asmens saugumui ar gyvybei) tebuvo ir tebėra skelbiamos neįvardytų asmenų nuomonės. (Dabartiniuose „Washington Post“ redakcijos nuostatuose atvirai numatoma, kad „anoniminiai nuomonių straipsniai arba nuomonių straipsniai, pasirašyti pseudonimu, nepriimami“; cituojama Koski & Steinberger 2022: 172). Labiau linkstama skelbti žinomų ir įtakingų asmenų nuomones, įvardytų kolektyvų nuomones. Ir Lietuvos pagrindinėje žiniasklaidoje beveik visai neskelbiama anoniminių nuomonių (žr. toliau). Anoniminė nuomonė skelbiama (ir skaitoma) dažniausiai tada, kai (manoma, kad) ji yra reprezentatyvi latentinės, tik nujaučiamos, „viešosios nuomonės“ atžvilgiu. Kitaip tariant, anoniminiai komentarai skaitomi, siekiant sužinoti, ką mano kritinė socialinė masė.

Apskritai, iš užsakovo požiūrio taško, istoriškai stebėta, kad įdomiau, smalsiau yra, būtent, kas vienaip ar kitaip mano, tik tada pats nuomonės turinys.

(3) Žiniasklaidos istorijoje esmingas yra (politologinės) valstybių (centrinių) administracijų kontrolės (ar jos atsisakymo) vaidmuo (žr., pvz., Conboy 2004: 66–87; Whitten-Woodring & Van Belle 2014). Viešąją informacijos apyvartą, žinių sklaidą istoriškai nuo pat pradžių monopolistiškai organizavo valstybė. Ten, kur dėl kitų aptartų aplinkybių – technologinės pažangos, ekonominio pagrindo ir susidariusios kritinės vartotojų masės – istoriškai stichiškai imdavo formuotis nevalstybinė žiniasklaida, jos ir valstybės santykiai dažniausiai būdavo įtempti, šias įtampas grubiausiai realizuodavo valstybinės cenzūros reiškinys. Net Jungtinėse Valstijose, pirmasis, Bostone 1690 m. imtas leisti laikraštis „Publick Occurrences Both Forreign and Domestick“ kolonijos gubernatoriaus sprendimu buvo uždarytas iškart po pirmosios laidos (Farrell & Cupito 2010: 22). Jungtinėje Karalystėje dienraščiai referuoti, atpasakoti parlamento sesijų pasisakymus ėmė tik parlamentui jiems tai daryti leidus 1771 m. (Conboy 2004: 77). Apibendrinant reikia pažymėti, kad žiniasklaidos laisvės institutas buvo formalizuotas tik 18 a. antroje pusėje, pvz., JAV konstitucijos pirmąja pataisa. Be cenzūros, buvo ir kitokių siekio daryti poveikį priemonių. Pavyzdžiui, laikraščiai net šiais laikais spausdinami didelio formato lapuose todėl, kad istoriškai jie yra buvę ekscesyviai apmokestinti, mokestį skaičiuojant pagal puslapių skaičių; taigi redakcijos siekė, kad puslapių būtų kuo mažiau (Morton 2019: 224–226). – Istoriškai stebėta, kad sankcionuojant vien valstybinę, administracijos aprobuotą žiniasklaidą (ir nuomonę), iškart imasi formuotis gyvi pogrindinės žiniasklaidos, taip pat ir nuomonių mainų, reiškiniai. Jürgenas Habermasas detalizuoja, pvz., kavinių vaidmenį Didžiosios prancūzų revoliucijos kontekste, kur būtent ten buvo mainomasi nelegaliais spaudiniais (draudžiamų knygų sąrašais ir pan.; žr. Habermas 1989; Conboy 2004: 50–52). Iš tiesų, žiniasklaidos verslo intensyvumo epizodai esmingai sutampa su karų ir revoliucijų epizodais, būtent tais epizodais itin ryškus ir žiniasklaidos opinionuotumas, partiškumas (žr. pirmiau; Amsterdamo laikraščių palankumas protestantizmui). – Vis dėlto Vakarų tradicijoje, ypač Habermaso tyrimuose ir jų paskatintame akademiniame lauke, „viešosios nuomonės“ fenomenas datuojamas tik sulig „viešosios erdvės“ (vok. „Öffentlichkeit“) atsiradimu. Viešoji erdvė autoriaus buvo apibrėžta kaip fizinė erdvė, kurioje privatūs asmenys susitinka kaip viešuomenė, kavinėse, aikštėse, publikacijų puslapiuose (svarbu – ne esmingai „privačių“, uždarų publikacijų, ne „feodalizuotų“; Habermas 1989: 195) ir pan., kuri yra (1) prieinama universaliai, visiems lygiai (ibid.: 85), (2) kuri pati iš anksto nėra niekaip varžoma ir (3) kurios vidaus taisyklės yra susieinančiųjų diskusijos reikalas (ibid.: 27), (4) kurioje, pagaliau, gali formuotis visų bendras supratimas – kuriuo kritiškai vertinamos administracinio autoriteto iniciatyvos ir kuris galiausiai pats ima lemti sprendimų turinį (ibid.: 57). Taigi nei viena,

nei kita nėra įmanoma kontrolės ir cenzūros sąlygomis. Valstybinės kontrolės veiksnys yra tada produktyviausias nuomonių mainų sistemos raidos kontekste.

„Nuomonės straipsnio“ kilmė ir atsiradimo aplinkybės dar detaliau aptariamos toliau.

Apskritai ryšku, kad diachroniniuose tyrimuose pažymima, jog žiniasklaidos sistemų ir nuomonių mainų bei viešosios nuomonės proceso raidos trajektorijos yra įvairiais bruožais palyginamos, lygiagrečios.

SKIRTINGI POŽIŪRIAI Į VIEŠOSIOS NUOMONĖS INSTITUTĄ IR JO PROCESĄ

Iš apibendrinto publicistikos raidos bruožų diskurso aišku, kad skirtingoms tradicijoms atstovaujančių tyrėjų indėlis eskizuotąjį naratyvą konstruojant nėra tolygus. Buvo akivaizdu, pvz., kad Habermaso tradicijos tyrimai politologinės kontroliuojančiųjų-pogrindininkų įtampos analizės lauke yra intensyvūs, juose viešosios nuomonės sąvoka dar tikslinama, siejama su viešosios erdvės sąvoka ir pan. Esama požiūrių, kurie konstruojant chrestomatinį naratyvą aktyviai neišnaudojami, pvz., psichologinis požiūris į žiniasklaidą (smalsumo psichologijos tyrimai; Keliuotis 2000 [1942]: 61–65). Esminė šio netolygumo priežastis yra ta, kad patį nuomonės fenomeną skirtingos komunikacijos mokslų, socialinių, kitų mokslų tradicijos traktuoja netapačiai, tada ir dėmesio jam skiria nevienodai.

Mokslinius nuomonių mainų tyrimus apsunkina dvi aplinkybės.

Pirma, socialiniai mokslai istoriškai yra buvę itin pragmatiškai orientuoti. Ir helenistinė, ir hebrajiškoji tradicija intensyviau diskutavo (pragmatiniais) etikos, ne (teoriniais) sociumo klausimais (žr. MacIntyre 1981; Nisbet 1966). Net mokslo modernėjimo, lyginamojo metodo atsiradimo kontekste, ekonomikoje – „tiksliausiame“ iš socialinių mokslų – formuojantis merkantilistikos / kameralizmo ir fiziokratizmo tradicijoms, tebedominavo taikomasis patarimas administracijoms, o ne objektyvi nesuinteresuota sąryšių refleksija (žr. Schmoller 1896; Heckscher 1955). Šis tendencingumas ryškus visose vėlesnėse tradicijose. Tiek pozityvistiškiausiam empirizmui buvo būdingas užmojis sukurti utopinę „naują moralę“, tiek marksizmas akcentavo „politinę ekonomiją“, o ne „ekonomiką“, tiek šiuolaikiniai lietuvių ekonomistai komfortiškai kalba sakiniais „Vyriausybė turėtų daryti šitaip ...“, o ne sakiniais „jei būtų daroma taip, tai tikėtini anokie padariniai“ ar pan. Iš tiesų, šios taikomumo tendencijos raiškos forma yra ir ta aplinkybė, kad sociologijoje itin ryški pati (politinio) radikalumo takoskyra tarp „racionalistinės“ ir „empiristinės“ prieigos: ar empiriškai būtina peržiūrėti ir sąvokas, kuriomis reflektuojama, ar są-

vokos, verbalizuojančios duotąją socialinę tikrovę, teturi būti „interpretuojamos“, pačių jų inercijos neatsisakant? – Kitaip tariant, apskritai, esama nepatogios ryškios diverguojančių ir kontradiktyvių tradicijų gausos.

Antra, visose tradicijose pirmiausia buvo rūpinamasi apibrėžti, kas yra tiesa – nevariabilu, permanentiška, būtina ir pan. Mokslo pretenzija buvo į tiesą, taigi bet kokia dinamika – netikrumas, nuomonė, nuomonės keitimas, vyraujanti nuomonė ar nuomonė, kurios atsisakyta – fokuso ašimi tapo tik mokslams ėmus akcentuoti socialinę, humanistinę „tiesos“ dimensiją, socialinį „tiesos“ konstruktyvumą. Nuomonė – dalykai, nesantys garantuota tiesa – istoriškai tad ilgai buvo suprantami kaip „klaida“ (Rosenthal & *al.* 1967: 325), atitinkamai, skirti dėmesio klydimui neatrodė produktyvu.

Čia detaliau bus aptariamos keturios sociologijos – ir komunikacijos sociologijos – tradicijos, jų pasiūlyti nuomonių mainų ir viešosios nuomonės fenomenų apibrėžimai ir jų padariniai, pirmiausia istorijos diskursui:

- racionalistinės mokslinės prieigos, kur siekiama interpretuoti visuomenės institutus tariamà sudaranti individuali patirtis;
- empirinės mokslinės prieigos, kur ginčijami patys naivūs natūralios kalbos duodami reiškinių įvardijimai ir siekiama juos (per-) parametrizuoti;
- humanistinės, funkcionalistinės, aiškiai pragmatiškai orientuotos prieigos;
- posthumanistinės prieigos.

Kaskart aptariant akcentuojamas

- filosofinės metodikos darbuose patikslintas nuomonės, viešosios nuomonės sąvokos apibrėžimas;
- tos krypties empirinių tyrimų tendencijos;
- požiūris – arba požiūrio padariniai – žurnalistikos ir nuomonių mainų istorijai.

Skirtingi požiūriai į viešosios nuomonės institutą ir jo procesą: racionalistinės, struktūralistinės tendencijos. Tradicijoje, kurioje neaktualizuojamas poreikis peržiūrėti, keisti natūralios kalbos duodamų konceptų darbo pasidalijimo, esmingiausiai reflektuojami patys „socialiniai institutai“ kaip idealūs tipai (vok. „Idealtypus“; žr. Rogers 1969). „Viešoji nuomonė“, pvz., suprantama kaip vienas iš tokių institutų – palyginamas su „šeima“, „bendruomeniniu / visuomeniniu autoritetu“, „tabu“ ir pan. Ryšku, kad viešąją nuomonę taip klasifikavo dar Maxas Weberis, 20 a. pradžioje išryškindamas poreikį tirti šį institutą kaip vieną iš „svarbiausių dabarties kultūros problemų“ (Furedi 2011: 124), nors pats jis šia tema nerašė. Plačiau, kitų autorių, buvo supranta-

ma, kad viešosios nuomonės institutas yra kritinė moderniosios demokratijos, moderniosios socialinės tvarkos charakteristika. Šis institutas socialinės tvarkos dalimi integruoja spaudą, tikslingą informacijos viešinimą (ibid.): kitaip tariant, modernioji socialinė tvarka būtų neįmanoma be profesionalios veiklos bruožų įgaunančios masinės komunikacijos.

Dar plačiau šias temas išplėtojo Weberio intelektualinio paveldo perėmėjai (žr. Zoljan 2018), pvz., itin turtingai – struktūralistinė sociologija ir sociosemiotikos studijos. Čia ir toliau viešoji nuomonė apibrėžiama kaip savarankiška duotybė, atsieta nuo nuodugniai detalizuotos lauko veikėjų – įtakdarių, brokerių, recipientų, auditorijų ar pan. – klasifikacijos (ar bent jau veikėjai-partizanai neakcentuojami). Ji egzistuoja kaip ritualai, paveldimi modeliai, simbolių konsteliacijos, į mases orientuotos reprezentacijos, universalūs motyvai, net konkreti leksika ir sintaksinės schemos, naratyvinės konstrukcijos bei visuotinai validžios naratyvizavimo praktikos ir pan. Pavyzdžiui, bendradarbiaujantys lietuvių ir prancūzų mokslininkai savo sociosemiotiniuose komunikacijos tyrimuose yra detaliai nagrinėję fizinio žmogaus kūno reprezentacijų naudojimą (manipuliatyvioje) reklamoje ir politiniame diskurse. Iliustratyviai atskleista, kaip, pvz., fotografuojamo politiko poza „kosmetiškai modeliuojama“, idant atitiktų „socialines normas, [...] tam tikrą visuomenėje vyraujantį ‘geros valdžios’ įsivaizdavimą“ (Keršytė 2007: 28; Landowski 2007: 232).

Viešąją nuomonę suprantant kaip taip galimą redukuoti iki universalios simbolių apyvartos savitųjų tendencingumų, prisieina gerokai patikslinti pirmiau apžvelgtus nuomonių mainų ir viešosios nuomonės istorijos bruožus. Čia aišku, kad viešosios nuomonės fenomeno istorinė atmintis tada siekia gerokai giliau į praeitį. Vienaip ar kitaip viešoji nuomonė bus buvusi realizuota ir primityvių, rašto neturėjusių tautelių, net gentinėje kasdienybėje, kur dar nebūta jokio masinės komunikacijos profesionalizmo (atkreiptinas dėmesys, kad struktūralistus, semiotikus dėsningai domina daugumos socialinių institutų prototipai, būtent, primityvių tautelių atveju, pvz., žr. Levi-Strauss 2007). Dar daugiau, ankstesniame skyriuje išryškintieji viešosios nuomonės raidos bruožai – priklausymas nuo technologijų, realizavimo ekonomika, užsakovo ir gamintojo produkciniai santykiai, įtampa tarp kontroliuojančiųjų ir pogrindžio – tada net nėra svarbiausi momentai viešosios nuomonės procese. Apžvelgtieji viešosios nuomonės istorijos konstrukcijos prolegomenai tada pačia savo nomenklatūra atrodytų tesanti marksizmo informuota konstrukcija. Iš tiesų viešoji nuomonė formuojasi sulig natūralios kalbos ir simbolių apyvartos atsiradimu, ir ji tiesiog yra natūralioje kalboje ir kalbinėje praktikoje aptinkamas tendencingumas, aneutralumas, kalboje glūdinti normatyvika (kaip tik čia ryšku, kad pats Greimas, aptardamas socialinę plotmę, galbūt būtų

labiau linkęs kalbėti apie (stichinį) „skonį“, ne apie (bent nominaliai racionaliai generuojamas) „viešąsias sampratas“; Satkauskytė 2006: 19). Ne kas nors – remdamasis savo nuomone, tikslingai – formuoja viešąją nuomonę, bet visi yra savaime ištinkančios viešosios nuomonės formuojami, jie to nori ar ne (būtų galima palyginti su panašia analitiko Ludwigo Wittgensteino laikysena: normos glūdi sintaksiniame struktūravime).

Apskritai tad struktūralizmas siūlytų viešąją nuomonę tirti kaip artefaktams, raiškai būdingą ypatybių visumą. Net, specifiškai, sociosemiotikai atsisakant skaidyti socialinius institutus kaip individualių interakcijų rezultatą, ši prieiga vis dėlto išsaugo viešosios nuomonės kaip savito esinio integralumą. Pateiktą nuomonių mainų ir viešosios nuomonės proceso raidos trajektoriją prisieitų gerokai praturtinti šių fenomenų atitikmenimis visuomenėse ir bendruomenėse, kuriose dar nėra profesionalizuota informacinė veikla.

Itin būdinga čia yra paties Bourdieu patikslinta samprata. Jis yra žymus savo straipsniu „Nėra tokio dalyko kaip viešoji nuomonė“ (pranc. „L’opinion publique n’existe pas“; 1973/1979). Iš tikrųjų argumentas yra gerokai labiau niuansuotas: nėra tik tokio dalyko kaip įvairių sociologinių tyrimų ir apklausų sugauta „viešoji nuomonė“, kotiruojama spaudoje. Mat šioji yra visada vienaip ar kitaip dominuojama tyrimo ar apklausos autorių indėlio, tyrimo konstrukcijos, apklausimo metodų, tyrimo užsakovų lūkesčių ir pan. Apklausiamųjų prašoma pasisakyti santykinai jiems neorganiškais, net jiems fiktyviais klausimais, ilgalaikėje perspektyvoje jų atsakymai gali būti ganėtinai savipriešta ringi. Be to, tokios sociologų išgautosios „viešosios nuomonės“ viešu skelbimu kažko siekiama. Kitaip tariant, tokia ji apskritai tėra „socialinė konstrukcija“ (Krippendorff 2005: 130). Visa ši viešosios nuomonės „industrija“ labiau egzistuoja legitimizuoti, pateisinti vienus ar kitus priimamus politinius sprendimus (1973/1979: 125). Tokio pobūdžio duomenys socialiniuose moksluose tegali vaidinti labai ribotą vaidmenį. Tačiau šiaip jau Bourdieu samprata lieka santykinai vėberiška. Neabejotina, kad visiems būdingos tam tikros kasdienybėje nebūtinai įsisąmoninamos ir reflektuojamos kategorijos, kurios vis dėlto lemia kognityvinį turinį, jį universaliai normina, primeta jam tendencingumą. Viešoji nuomonė neabejotinai ryškėja organiškuose asmenų pokalbiuose šeimoje, neformalioje aplinkoje darbe, kaskart, kai jie pasisako jiems aktualiais, suprantamais klausimais. Šios kategorijos tėra pasiekiamos ne nuomonių apklausomis, o tik (savi-) refleksija, kurios gali imtis tyrėjas, jei tik šis geba valdyti savo išankstines nuostatas (Lubis 2016: 79). Autoriai, kurie nėra tokie kritiški sociologinių apklausų „industrijos“ atžvilgiu, atkreipia dėmesį, kad Bourdieu pripažįsta grupines individų sąveikas vis dėlto net „mobilizuojant“ konkrečias tarpusavyje konverguojančias politines laikysenas, net

jei individų ištarmių agregavimas nėra pats tinkamiausias būdas jas sugauti (Krippendorff 2005: 135–136).

Skirtingi požiūriai į viešosios nuomonės institutą ir jo procesą: analitinės, empiristinės tendencijos. Empiristinėse tradicijose socialinių fenomenų „reiškinio“, „raiškos“ lygmuo akcentuojamas menkiau, daugiau dėmesio skiriama konkretiems vienaip ar kitaip besielgiantiems individams, tačiau dar neakcentuojamos jų sąveikos, individams nepriskiriamos naratyvizuotų „partizanų“ „rolės“. Tokia tendencija istoriškai buvo būdinga, pvz., Emile'iui Durkheimui, vis dar išsaugant socialinių reiškinių autonomiją – jie esą kažkas kita, nei individų elgsenų ir interakcijų suma (Macionis & Plummer 2005: 92), – vis dėlto aiškinti kai kuriuos – taip pat ir viešąją nuomonę – kaip elgesio, laikysenų, elgsenų sutaptį, bendrumą, panašumą, atitiktį (angl. „likeness“; Moeen 2019: 22). Studijoje „De la division du travail social“ Durkheimas daugiau vartoja sąvoką „conscience collective“ (bendroji, kolektyvinė savimonė, kolektyvinė sąžinė, kolektyvinė sąmonė; George'as Simpsonas veikalo vertime į anglų kalbą šį konceptą verčia, kaip tik, „common conscience“, bendroji sąmonė, sąžinė). Istorijos perspektyvoje Durkheimas sieja šį bendrumą, būtent, su ankstyvosiomis toteminėmis religijomis (Durkheim 1960: 169), kurios nulėmė bendrą, panašų, visiems kolektyvo nariams kognityvinį turinį ir lėmė „mechaninio solidarumo“ apraiškas (ibid.: 79–80). Viešoji nuomonė tad gali būti redukuota į nariams bendrus, narių sutampančius

- įsitikinimus (angl. „beliefs“, turimas omenyje kognityvinis turinys, kuriame ryškus interpretatyvus tikrovės projektavimas) ir
- jausmus (angl. „sentiments“, nebūtinai reflektuotas kognityvinis turinys, kuriame ryški emocinė, pasijos, tiesioginė organiška reakcinė dedamoji; ibid.: 123).

Pabrėžtinai, čia abiem atvejais kalbama apie santykinai neracionalų, iracionalų, prediskutyvų turinį; Durkheimas itin akcentuoja bendrajai savimonei būdingą „beprotybę“ (Moeen 2019: 26, 28).

Raidos atžvilgiu – ryšku taip pat ir čia, kad elgesio paradigmos, elgesio (mikro-) strategijos ir taktikos, elgsenos nesirado sulig Didžiąja prancūzų revoliucija. Kaip buvo matyti, viešosios nuomonės procesai iš tiesų buvo būdingi dar tradicinėms bendruomenėms, žodinei, ne rašytinei praktikai, gali būti siejamos su dar religiniu pasaulėvaizdžiu.

Pati ši pozityvistinė tendencija parametrizuoti – skeptiškai vertinti natūralios kalbos leksikalizuotus „fenomenus“ ir analitiškai performuluoti juos kaip empiriškai matuojamas dimensijas ir jų santykius – dar labiau yra išplėtota šiuolaikinių sociologinių tyrimų. Ji yra istoriškai buvusi vyraujanti (žr.

DeCarlo, Cummings & Agnelli 2021). Ypač angloamerikietiškosios analitinės filosofijos indėlis ryškus „demaskuojant“ ir „demistifikuojant“ daugumą sociologinių sąvokų ir siūlant jas gamtotyriškai, modeliuojant tirti galbūt net eksperimentais (Kėvišas 2021: 270). Ši pozityvistinė tendencija yra šiuolaikiniuose moksluose vyraujanti; detalus jos taikymo pavyzdys bus pateiktas toliau, kur aptariami modernieji žiniasklaidos sistemų tyrimai.

Šiuolaikiniame moksliniame diskurse esama net ryškaus apgailestavimo, kad socialiniai fenomenai, taip pat ir konkrečiai viešoji nuomonė, vyraujant parametrizavimui, daugiau nebeteorizuojami kaip tokie, kaip savarankiškas esinys, jai kaip autonomiškam reiškiniui vietos nebelieka (žr. Manza & Brooks 2012).

Suprantama, kad kaip tik tokių bruožų pozityvistinė laikysena, kaip artima konkurentė, vėliau buvo agresyviausiai kritikuojama sovietų filosofų (Grušin 1974: 242–243). Esą kapitalistinėse šalyse viešosios nuomonės procesas teorizuojamas kokybiškai, tačiau visiškai nekritiškai. Individai postuluojami, tariama, turį „nuojautų“ ir „sentimentų“, bet šitai niekaip nesiejama su jų lygiai taip pat turimais „siekiais“, „vyliais“ ir „interesais“. Viešoji nuomonė tada iš tikrųjų paliekama kažkam ją „tyčia formuoti“ – o ne „savaime formuojasi“ (Rosenthal & *al.* 1967: 372). Esą „antagonistinėse visuomenėse“ visada esama bent keleto konkuruojančių nuomonių, bent jau „išnaudojančiųjų“ ir „išnaudojamųjų“ nuomonių. Iš tiesų viešoji nuomonė tada tiesiog paliekama ją formuoti buržuaziniams informacijos kanalams; taip realizuojama „ideologinės kontrolė sistema“, kuria valdančioji klasė naudojasi idant „manipuliuotų visuomenės sąmone“.

Apskritai čia taip pat pabrėžtina, kad ši teorizavimo prieiga yra pirmoji tikrai sociologinė. Aptariant nuomonių mainų ir viešosios nuomonės procesą ryški pastanga suprasti fenomenus kaip veikėjų, agentų, jų grupių elgsenų sutapties ir sąveikos rezultatą. Ir iš šios paradigmos požiūrio taško klasikinė žiniasklaidos ir nuomonių mainų istorija turi aptarti ir duomenis iš rašto neturėjusių, ankstyvųjų sociumų.

Skirtingi požiūriai į viešosios nuomonės institutą ir jo procesą: humanistinės, funkcionalistinės, pragmatinės tradicijos. Iki savo loginių padarinių sociologinį teorizavimą išplėtojo kritinių teorijų atstovai. Iš tiesų, čia veikėjai ne tik idealizuojami kaip tam tikrų įsitikinimų ir jausmų subjektai – tik tiek, kiek tai reikalinga konkrečių socialinių fenomenų tyrimui, – bet kiekvienas suvokiamas labiau holistiškai, t. y. dar ir pirmiausia praturtintas „siekiais“, „vyliais“ ir „interesais“, ir pagal šiuos užvis pirmiau grupuojami į socialines „klases“ (Milios 2000: 289–290). Tik tada imamos teorizuoti kitos (antrinės

interesų atžvilgiu, nes iš tiesų visada jų sąlygotos) jų „elgsenos“. Kitaip tariant, individai suvokiami dramaturgizuoti ir naratyvizuoti. Mokslinė veikla savo kritiškumu tada čia neišvengiamai tampa politinės kovos dalimi.

Iš šio požiūrio taško, pirmiau aptartasis nuomonių mainų mechanizmo raidos naratyvas yra tada, priešingai nei ankstesniais atvejais, ne per daug tendencingas, bet dargi nepakankamai tendencingas. Ten, kur detalizuojami kontroliuojančiųjų ir kontroliuojamųjų santykiai, įtampa tarp „žodžio laisvės“ ir „cenzūros“, įtampa tarp oficialiųjų / oficiozinių ir pogrindžio kanalų, ten prisieitų atviriau įvardyti kapitalistų, buržuazinę, darbininkijos ir kitas klases bei jų santykį su įvairiomis raiškos formomis. Būtent tokia, tik santūresnė, kalbėsena, klasinis skirstymas, iš tiesų būdingesnis Habermasui (pvz., Habermas 1989: 23, 173), tokiai kalbėsenai pasiduoda ir Bourdieu prieiga (žr., pvz., Veenstra 2005).

Socialistinėse šalyse ji sudaro pačią diskurso esmę. „Socializmo sąlygomis [...] darbininkų klasės viešoji nuomonė, valstietijos viešoji nuomonė ir inteligentijos sluoksnių viešoji nuomonė esminiais socialinės raidos klausimais susitapatina; ją išreiškia komunistų partija ir kitos darbo liaudies organizacijos“ (Grušin 1974: 242–243). Teigiama, kad šios viešosios nuomonės tiesioginis įdarbinimas sprendimų priėmimo procese yra „istoriškai naujas viešajai nuomonei suteiktas vaidmuo“.

Esminė pasidaro sąvoka „įtakdarys“. Habermasas intensyviai referuoja ir „socialinį prestižą“, ir „politinę įtaką“, ir „viešosios nuomonės lėmimą“ (Habermas 1989: 35, 49, 137, 208, 210, 231 ir pan.). Iš tiesų įtakdarystės fenomenas šiuolaikinėse rinkose yra aktualizuotas labiau komerciniame kontekste, tačiau pati sąvoka yra istoriškai gerokai senesnė (šiuolaikinis anglų naujadaras yra „influencer“, tačiau istoriškai vartotas terminas (daiktavardis) „influential“, liet. „influencialas“). Kai kurių asmenų viešas kalbėjimas, viešas nuomonės išsakymas, keleto jų diskusija yra ne tik paveikus ir turi padarinių viešajai nuomonei, bet yra tyčia konstruojamas, siekiant, kad taip būtų paveikus.

Organiškai, ten, kur „susitapatinusi“ įvairių darbo sluoksnių viešoji nuomonė tampa vyraujančia, net oficialia, teisiškai ginama vienintele „viešąja nuomone“, matomi intensyvūs pogrindžio, rezistenciniai, paraleliniai, egziliniai reiškiniai. Sovietinės okupacijos kontekste, būdingasis lietuviškųjų realijų pavyzdys čia yra Jungtinėse Valstijose leistas mėnraštis „Akiračiai“; iš kitos pogrindžio ir egzodo spaudos jis išsiskyrė būtent savo brandžia intencija reflektuoti „nuomonę“ (leidinį steigiant, „Nuomonės“ buvo vienas iš siūlytų jo pavadinimų; Dapkutė & Kuizinienė 2010: 44). Leidiniui pozicionuojant save kaip „atviro žodžio“ leidinį, intensyviai diskutuota, siekta tikslingai apsibrėžti atvirumo sąvoką: (1) atvirumas atsiranda iš autentiško „išsipasakojimo“, „išsikalbėjimo“ veiksmo, laisvo kalbėjimo savęs nevaržant, nepaisant metodolo-

ginių ar „tiesosakos“ suvaržymų, net jei formuluojamas požiūris yra „neįprastas“; nesant jokios savicenzūros; (2) atvirumui būdingas „sąžiningas subjektyvumas“, kalbėjimu „neišsidirbinėjama“, „neprisitaikoma“, „negražinama“; (3) atvirumas gali būti būdingas leidiniams: tie, kurių puslapiai atviri visiems autoriams (ibid.: 92–93, 96–97). Bene ryškiausias „Akiračių“ bruožas buvo polemikos gausa (ibid.: 179; 73, 84; 89–90; 138, 150–164). Ten, kur būdavo pateikiama sovietinių veikėjų nuomonių („Akiračiai“, kaip ir kai kurie kiti išeivijos leidiniai, tikslingai siekė leisti pasisakyti ir sovietiniams autoriams), visada siekta greta pateikti alternatyvų požiūrį (ibid.: 236–237; 243; 2010: 244).

Apskritai marksistinė prieiga durkheiminę sociologinę komunikacijos teoriją išplėtoja iki jos loginių padarinių: individams būdingos ne tik elgsenos – dar pirmiau, jiems būdingi interesai. Marksistiniam teorizavimui charakteringa tendencija ne tik itin sureikšminti viešosios nuomonės vaidmenį bet kokiame sociume, bet ir raginti įžvelgti čia naudingai išnaudotiną galimybę. Nuomonių mainų ir viešosios nuomonės proceso istorija tada imama rašyti kaip dramaturginis naratyvas, vedantis į neišvengiamą galutinę konflikto atomazgą.

Skirtingi požiūriai į viešosios nuomonės institutą ir jo procesą: posthumanistinės tradicijos. Kritiškumo sandui paveikus sociologinį teorizavimą politinio kairumo link, jau labiau pastaraisiais metais (nors politiškai dešinėje angažuotas socialinis teorizavimas neabejotinai turi priešistorę) ėmė formuotis ir atvirai dešinioji „kritinių teorijų“ alternatyva. Pati posthumanistinė filosofija yra santykinai naujas reiškinys.

Čia, pirmiau politinės, tik vėliau akademinės takoskyros kontekste, svarbu pabrėžti ir su politine savimone save atvirai siejančio „komentariato“ savitą požiūrį į privačių nuomonių įvairovę. Amerikietiškuosiuose ir anglakalbiuose su politine dešine save asocijuojančiuose politiniuose, kultūriniuose, recenzijų žurnaluose (*Cato Journal, The New Criterion, Claremont Review of Books* ir kt.) dėmesingai ginama žodžio laisvė ir produktyvios diskusijos, debatų laisvė, tačiau negatyviai vertinama tai, ką ten skelbiamų publikacijų autoriai įvardija kaip naująją „įvairovę“ (angl. „diversity“). Konstruojamas argumentas, esą vadinamoji įvairovė iš tiesų reiškia vienos pasaulėvokos, tradicijos, pažiūros, nuomonės sistemingą pakeitimą kita; pvz., universitetuose klasikinių autorių sąrašų atsisakoma, betgi „vietoj jų“ sudaromi ir studentams yra privalomi kiti, „politiškai korektiški“ ir pan. (Thiel 2023: 4). Kitaip tariant, teigiama, kad alternatyvų politinės kairės autoriai jau nebesiūlo,

nebegina objektyvios nuomonių įvairovės, tik „vietoj jos“ pozicionuojamą tam tikros vienos nuomonės monokultūrą.

Bet ir atvirkščiai. Amerikietiškuosiuose ir anglakalbiuose su politine kaire save asocijuojančiuose politiniuose, kultūriniuose, recenzijų žurnaluose (*New Left Review, Fabian Review, The New York Review of Books, Review of Radical Political Economics* ir kt.) pati dešinės ginama klasikinės politinės diskusijos, debatų struktūra traktuojama kaip tendencingai interesuota, primetanti diskutantams tam tikras ekspektacijas „objektyvios tiesos“ atžvilgiu, esą taip tik tikslingai ignoruojamas tiesos socialinis konstruktyvumas (žr., pvz., Wacquant 2022). Pati dešinės ginamoji „žodžio laisvės“ paradigma savaime iškreipia diskutantų lygiateisiškumą. Todėl diskutuoti pirmiau reikia ne su „kitomis nuomonėmis“ klasikinės diskusijos formatu, bet su pačiu klasikinės diskusijos formatu, nes šis esąs tik viena iš galimybių. Pirmiau turi būti peržiūrėti reikalavimai ir lūkesčiai kalbėsenos manierai, sąlygos pasisakymams, tiesos kriterijai, diskutantų pasirengimo ir leidimo jiems dalyvauti diskusijoje reikalavimai ir pan.

Esminis skirtumas čia yra tas pats jau minėtas radikalumo skirtumas. Ar siekiama tik naujų duomenų akivaizdoje, būtent, tobulinti, gerinti šiuo metu turimą sukurtą kognityvinio turinio generavimo praktiką, nekvestionuojant sąvokų, kategorijų, logikos, kuriais tas turinys sudaromas, taigi esmingai taip tęsiant perimtą (klasikinę) tradiciją. Ar, atvirkščiai, siekiama naujų duomenų ir – nuo duomenų neatsiejamų, nes duomenis lemiančių, sąlygojančių – interesų akivaizdoje iš esmės peržiūrėti net sąvokas, kategorijas, logiką (vietoj predikatų ir propozicijų logikos marksizmo dvasia siūlant dialektinę logiką), skatinančius diskusiją.

Jau akademinėje plotmėje, posthumanistinė filosofija viešąją nuomonę kaip fenomeną pirmiausia charakterizuoja – visada istoriškai charakterizavo – atvirai neigiamai. Vyraujanti viešoji nuomonė savo egzistavimo faktu yra tironijos, diktatūros reiškinys, ji tiesiogiai susijusi su „daugumos diktatūros“ (angl. „tyrrany of the majority“) raiška. Johnas Stuartas Millis dar 19 a. nurodė, kad žinojimo inovacijos, technologiniai išradimai, mokslo pažanga yra sąlygojama individualizmo; institucijos ir tradicijos, kurios individualizmą veikia neigiamai – religija, stabilūs administraciniai institutai ir pan. – turi būti (norminė laikysena) reformuotos. Individai turi būti, kaip tik, „ginami“ nuo „viešosios nuomonės tironijos“ ir daugumos diktatūros (Wilson 2015: 669).

Ta pati tendencija ryški ir jau šiuolaikinio posthumanistinio filosofo Peterio Sloterdijko darbuose. Čia taip pat ryški savita naujausių medijų realijų refleksija, pastebėta istorinė slinktis nuo senosios klasikinės „informacijos rinkos“ prie naujos „dėmesio rinkos“. Masinės medijos čia apskritai traktuojamos jau ne kaip dar kažkokių pozityvių bruožų išsaugojusi objektyvaus turinio

apyvartos, viešosios komunikacijos, informacijos mainų vieta, o tik kaip masių dėmesį reguliuojąs „režimas“: į ką dėmesį sutelks masines medijas vartojanti visuomenė / bendruomenė kurio nors duotojo 24 valandų informacijos ciklo eigoje. Jokių konkrečių padarinių šie dinamiški reiškiniai vis dėlto neturės – taip tik trumpuoju laikotarpiu dėmesys „sinchronizuojamas“. Iš tiesų, viešoji nuomonė čia apibrėžiama kaip itin nestabili, kaiti, laikina. Daugiausia ji gali reikšti sunkiai konkretizuojamą spaudimą politikams vienu ar kitu klausimu išreikšti susirūpinimą ir pan. (Laermans 2011: 118). Šiuolaikinių medijų performatyvumas geriausiu atveju lemia, kad masinė komunikacija tegali būti „chroniška, kurstanti, isteriją skatinanti“ (ibid.: 126–128).

Iš tiesų, informacijos gausos, informacinio triukšmo sąlygomis iš esmės yra pakitęs pats pirminis tiekėjo ir vartotojo santykis: ne skaitytojas / klausytojas / žiūrovas yra informacijos vartotojas, o medijos yra skaitytojų / klausytojų / žiūrovų dėmesio vartotojas (ibid.: 120). Nėra prasmės daugiau kalbėti apie „informacijos ekonomiką“ (kurioje prekė yra žinios), tik apie „dėmesio rinką“ (kurioje prekė yra skaitytojo / klausytojo / žiūrovo dėmesys).

Išryškinti nuomonių mainų sistemos raidos bruožai, tada traktuotini kaip stebėtinai naivūs, inertiški, net dabarties realijų atžvilgiu anachronistiniai. Pirmiau aptartoje tradicinėje istorijos paradigmoje ryškus, būtent, „ilgesys“, kad žiniasklaida būtų reikšmingas socialinis institutas, kad jos kontribucija steigiant vientisą ir tolygią produktyvią, respektabilią „informacijos mainų sferą“ būtų reikšminga, kad pati ši sfera būtų – esą bent jau to reikėtų siekti – racionalumą realizuojanti (iš tiesų, habermasinė samprata, kaip tik, konstruojama siekiant įsteigti ir apginti „komunikatyvųjį racionalumą“, angl. „communicative rationality“). Anaiptol: visi masinės komunikacijos reiškiniai yra labiau stichiški, atsitiktiniai, savaimingi, neorientuoti į jokius teigiamai ar neigiamai charakterizuotinus „siekinius“. „Sąmokslas“ čia yra siekinius ar orientyrus, dominantes apskritai parinkti ir primesti, jų naudai apsispręsti – o ne parinkti būtent „vienokius ar kitokius“, „šiuos ar anuos“, „tą, bet ne kitą“.

Posthumanistinis teorizavimas, net jei dažnai pristatomas kaip su politine dešine besitapatinanti akademinė atsvara teoriniam marksizmui, vis dėlto siūlo brandžių revizijų. Viešoji nuomonė čia linkstamà atmesti kaip įsikalbėta fikcija, kuri iš tikrųjų pageidaujamo poveikio neturi. Šiuolaikinių liberalių rinkų vidinės sąrangos logika šiaip jau destabilizuoja žiniasklaidos sistemų, nuomonių mainų ir viešosios nuomonės proceso – kaip ir teorizavimo bei istorijos rašymo – pretenzingumą.

Poskyrio apibendrinimas. Šiame poskyryje įsitikinome, kad apskritai istoriniai tyrimai intensyviai sieja masinių medijų, žiniasklaidos istoriją ir nuomo-

nės viešinimo, nuomonių mainų, viešosios nuomonės formavimosi istoriją. Nuomonių žurnalistika tad yra kritinis istoriškai reflektuojamos žiniasklaidos sistemos sandas. Ypač buvo ryšku, kad žiniasklaidos istorijoje esmingas yra valstybių (centrinių) administracijų kontrolės (ar jos atsisakymo) vaidmuo – ir kas čia bandoma kontroliuoti yra dažniausiai, būtent, viešinamoji nuomonė. Čia ryškėjo skirtis tarp monotoninės ir pliuralistinės nuomonių raiškos.

Savitos sociologijos, komunikacijos sociologijos, komunikacijos tyrimų tradicijos vis dėlto taip pat siūlo daugiau ar mažiau radikaliai perdirbti „naivųjį“ sąvokų apibrėžimą ir juo paremtą istorijos naratyvo paradigmą. Duomenys buvo itin vertingi, nes gerokai niuansavo preliminarų įvade pateiktą nuomonės apibrėžimą („savitas požiūris“, viena kuri, unikali, „savita“ „samprata“). „Nenaivus“ nuomonės apibrėžimas turi inkorporuoti ekonominius, politinius apibrėžiančiųjų interesus arba būti tik santykinis, formalus, „tuščias“, defliatyvus, nuomonės institutą apskritai marginalizuojantis.

Atitinkamai vertingai niuansuotas buvo viešosios nuomonės apibrėžimas. Šioji yra skirtingų tyrėjų nevienodai apibrėžiama. Viešoji nuomonė gali būti:

- individų saviraiškų agregatas, kuris yra relevantiškas formuojantis politikos darbotvarkei ir sprendžiant politiniais klausimais;
- sunkiai kvantifikuojama bendroji socialinė normatyvika, individų saviraiškas latentiškai grindžianti, bet nebūtinai valingai individų reiškiama;
- galia disponuojančiųjų – politinio ir medijų elito – nuomonė.

Ši niuansuota samprata vertingai sieja nuomonę, viešąją nuomonę ir politikos turinį, viešojo gyvenimo turinį, viešojo gyvenimo dėmesio ašis.

1.1.2. Sinchroninių tyrimų atskleidžiamos nuomonių segmento ir žiniasklaidos sistemos santykio ypatybės

Matėme, kad istorijos paradigmoje nuomonių mainai iš tiesų yra neatsiejami nuo viešosios nuomonės formavimosi, istoriškai produktyvus šių dviejų santykis lėmė žiniasklaidos, medijų kaip socialinės institucijos susiformavimą. Toliau tyrimą esmingai papildo ir nuomonių mainų charakterizavimas jau brandžiose šiuolaikinėse medijų, žiniasklaidos sistemose ir šias sistemas idealizuojančiuose modeliuose. Kaip matysime, Vakaruose nuomonių žurnalistikai, nuomonių mainų fenomenams sistemų ir modelių studijose skiriamas kritinis, net esminis dėmesys. Esmingai, nuomonių mainų formos yra pasirenka-

mos kaip skiriamasis šiuolaikinių brandžių žiniasklaidos sistemų klasifikavimo kriterijus.

Čia toliau daugiausia referuojama labiausiai paplitusi empiristinės tendencijos, parametrinė mokslinių tyrimų tradicija, paskatinta Danielo C. Hallino ir Paolo Mancinio (2006), skiriami „poliarizmo“, „korporatizmo“, „liberalizmo“ modeliai. Pačios šios tradicijos paradigma detaliau aptariama 2 priede. Atkreiptinas dėmesys, kad šio pobūdžio tyrimuose, daugumos autorių nuomone, Rytų Europos šalių, taigi ir Lietuvos, medijų sistema klasifikuotina kaip realizuojanti poliarizuotąjį pliuralistinį, Pietų Europoje vyraujantį modelį (žr. 2 priedą).

Poskyris segmentuojamas į 2 trumpas dalis:

- pirmiau aptariama, kaip konkrečiai modeliuose teorizuojamas nuomonių mainų, nuomonių publikacijų fenomenas;
- toliau detaliau aptariama, kaip teorizuojamasis nuomonių mainų mechanizmas yra kontekstiškas kitų – politinių, ekonominių – ypatybių teorizavimo atžvilgiu.

NUOMONEI PRISKIRIAMAS VAIDMUO ŠIUOLAIKINIUOSE MOKSLINIUOSE ŽINIASKLAIDOS SISTEMŲ MODELIUOSE

Visų pirma detaliau aptariamas nuomonės, nuomonių mainų teorizavimas šiuolaikiniuose parametriniuose žiniasklaidos sistemų modeliuose. Modeliuose ir juos realizuojančiose sistemose išskirtini keletas nuomonių kontrasto *loci:*

- (1) alternatyvias nuomones prezentuojantys segmentai viename kanale (t. y., pvz., kontrastuojantys straipsniai viename laikraštyje),
- (2) atskiri, saviti alternatyvių nuomonių kanalai,
- (3) marginalizuoti (net nelegalūs) alternatyvių nuomonių (pogrindinės opozicijos, rezistencijos) kanalai.

Hallinas ir Mancinis nuomonių pliuralizmą kaip medijų sistemos charakteristiką apibrėžia iš viso tris kartus (žr. toliau). Savitos yra autorių medijų sistemoms charakterizuoti pasiūlytos išorinio pliuralizmo, vidinio pliuralizmo sąvokos (2006: 29).

- Vidinio pliuralizmo atveju skirtingos nuomonės, skirtingų interesų grupių požiūriai, įvairios tendencijos daugiau ar mažiau kokybiškai yra reprezentuojamos jau konkrečių žiniasklaidos kanalų produkcijoje.
- Išorinio pliuralizmo atveju nuomonių įvairovę atspindi tik žiniasklaidos sistema kaip visuma, bet ne individualios žiniasklaidos or-

ganizacijos ar leidiniai, (eterio transliacijų) stotys. Tokiose sistemose visą turinį pateikiant labiau „ideologijos filtruotą“, itin įsigalėjusi yra autorių įvardijamoji „į komentarą orientuotoji žurnalistika“ arba „advokataujančioji žurnalistika“ (ibid.: 73).

Išorinis pliuralizmas yra ypatybė, kuria pasižymi tos medijų sistemos, kur medijų organizacijos atvirai tapatinasi su politinėmis pažiūromis (pvz., gausūs ir stiprūs, net rinkoje dominuojantys yra partiniai laikraščiai). Vidinis pliuralizmas yra ypatybė, kuria pasižymi konkrečios „žiniasklaidos priemonės“. Nebūdamos atvirai angažuotos nė vienos politinių pažiūrų visumos, ideologijos, interesų grupės naudai, jose kiekvienoje siekiama pristatyti platų, išsamų spektrą skirtingų požiūrių.

Vidinio pliuralizmo pavyzdys būtų Belgijos žiniasklaidos sistema, kur kanalus prisireikia perskirti pagal kalbą – prancūzakalbius ir flamandakalbius, vokietkalbius, – tačiau patys šie yra politiškai universalūs, netendencingi (ibid.: 169).

Klasikinis išorinio medijų pliuralizmo pavyzdys yra Nyderlandų žiniasklaidos sistema (ibid.: 166). Pavyzdžiui, Nyderlandų nacionalinis transliuotojas yra „decentralizuotas“ ta prasme, kad iš tiesų bendras yra tik transliacijų dažnių diapazonas. Tačiau visą turinį kuria ne vientisa organizacija, vienas konkretus juridinis asmuo – „nacionalinis transliuotojas“ ir kaip turinio prodiuseris, – o net 9 skirtingi individualių interesų grupių prodiuseriai ir transliuotojai. Nyderlandų nacionalinis transliuotojas iš tiesų tėra savarankiškų medijų organizacijų amalgamacija (Pavani 2018: 86). Kiekviena šių turi savo numatytą valandų kiekį kanale. Katalikų transliuotojas, protestantų transliuotojas, jaunimo transliuotojas, marginalizuotų socialinių grupių transliuotojas, su konservatyvia, net kraštutinės dešinės, ideologija besitapatinantis transliuotojas ir pan. yra savarankiški. Atskirai išskirtinas yra „centrinis“ transliuotojas (ol. „Nederlandse Omroep Stichting“), tačiau jis tėra įgaliotas prodiusuoti parlamento debatų ir sporto renginių transliacijas ir rengti objektyvią, nešališką pagrindinę nacionalinę žinių laidą, šia prasme „teikti visuotinę viešąją paslaugą“. Savarankiški minėtieji interesų grupių transliuotojai yra visiškai hermetiški tarpusavyje, kiekvienas turi savo programų tinklelį, savo platformą internete, kurioje sudaroma prieiga tik prie jo prodiusuoto turinio, ir pan. Iš tiesų auditorijos, auditorijos segmentai, atskiri žiniasklaidos vartotojai gali komfortiškai tevartoti „savo“ grupės žiniasklaidą, likti savo hermetiškame „informacijos šulinyje“ ar „burbule“, niekaip nesusidurdami su kitų grupių informacine erdve.

Hallinas ir Mancinis patikslina net keletą tokios skirties tarp išorinio ir vidinio pliuralizmo išlygų:

– jokia sistema nėra šiuo požiūriu homogeniška (atitinkamai galima palyginti ir pačias „poliarizmo“, „korporatizmo“ ir „liberalizmo“ idealizacijas; kiekviena turi vienų bendrų bruožų su kažkuria kita, bet ir nėra tapačios). Pavyzdžiui, akivaizdu, kad išorinio pliuralizmo formos, politiškai angažuoti į ideologiškai tikslines auditorijas orientuoti leidiniai dažniausiai yra nacionalinio lygmens periodika, spauda. Tuo tarpu vietos – miestų ir regionų – medijose, lokaliniuose laikraščiuose dažniau yra matomas veikimas pagal vidinio pliuralizmo principą (2006: 47), skirtingas alternatyvas siekiama tolygiai pristatyti viename leidinyje – nes dažniausiai nesama ekonominių pagrindų rastis keletui visaverčių alternatyvų.

Taip pat būtina pažymėti, kad tokio pobūdžio skirtumai gali būti ryškūs ir tarp (popierinės) spaudos ir (eterio) transliuotojų. Autoriai teigia, kad spaudoje įprastesni yra išorinio pliuralizmo bruožai, tuo tarpu transliuotojai dažniau paklūsta vidinio pliuralizmo logikai (ibid.: 71–72). Dažnai organizuojant eterio transliuotojus išankstinis teisinis reguliavimas numato, kad bus laikomasi objektyvumo, net jei šalies popierinė spauda yra intensyviai „partizaninė“. Priežastys ir šiuokart dažniausiai yra ekonominės. Istoriškai pirmuosius eterio transliuotojus yra organizavusi valstybė, jie yra buvę valstybiniai (kaip daugumoje Europos šalių) ir tada (bent nominaliai) politiškai neutralūs. Arba jie yra amalgamavęsi vienijantis smulkiems komerciniams dariniams, ir tada būdavo svarbu išlaikyti tą pačią komercinio atsiperkamumo logiką.

Apskritai į didelę rinką, intensyviai konkurencijos įtampų prisodrintą rinką orientuoti kanalai savaime dėsningai labiau gravituos link išorinio pliuralizmo principo. Kiekvienas ieškos „savo“ tapatybės ir „savo“ specifinės auditorijos. Tuo tarpu smulkūs kanalai, dažniausiai taip pat būdami kanalai monopolistai, labiau links atspindėti visą alternatyvių nuomonių spektrą vieni patys savaime (ibid.: 240).

Prie čia imamų minėti politinių ir ekonominių, jau ne medijų sistemų, charakteristikų bus grįžta netrukus.

Svarbu dar ir tai, kad profesinė bendruomenė – kurioje konkrečioje šalyje dirbantys žurnalistai – gali būti įsisąmoninę šio pobūdžio distinkcijas ir, tikėtina, keistų savo darbo braižą priklausomai nuo medijų kanalo, kuriam dirba. Hallinas ir Mancinis (ibid.: 181) referuoja vokiečių ir švedų mokslininkų tyrimų rezultatus. Tyrėjai prašė šiose šalyse dirbančių žurnalistų politiniame spektre pažymėti, kaip ideologiškai angažuoti yra įvairūs jų šalies medijų kanalai. Nustatyta, kad televizijos transliuotojai buvo daugiausia identifikuojami

kaip ideologiškai „centro“ medijos, taip nurodant jų vidinio pliuralizmo praktikas. Tuo tarpu laikraščiai išsibarstė spektre plačiai, kiekvienas apibrėžtas labiau kaip „angažuotas“ ir „tendencingas“ leidinys, tik visi kartu laiduoja pliuralizmą sistemoje, taigi išorinį.

– Istoriškai yra stebėta daug vidinio ir išorinio pliuralizmo hibridizavimo formų, net barokinių vidinio ir išorinio pliuralizmo maišymo atvejų.

Pavyzdžiui, devintajame dvidešimtojo amžiaus dešimtmetyje Italijos visuomeninis transliuotojas nominaliai, ir faktiškai, buvo galimas charakterizuoti kaip vidinio pliuralizmo atvejis. Tai yra jam buvo patikėta reflektuoti viso Italijos politinio spektro ideologinę įvairovę, kanaluose tolygiai įdarbinti įvairių asmeninių politinių persuacijų personalą, visais kanalais transliuoti objektyvias, politiškai neutralias žinių laidas. Formaliai šių konkrečių principų buvo laikomasi (pvz., visų kanalų žiniose būdavo referuojami faktai ir pateikiami įvairių politinių partijų pasisakymai dėl jų). Tačiau patys atskiri Italijos nacionalinio transliuotojo kanalai, dėl kitų – ne žinių – tų kanalų produkcijos tendencingumo, buvo atvirai tapatinami su konkrečiomis politinėmis tendencijomis, net juos administruoti būdavo skiriami politiškai angažuoti vadovai. Pirmasis televizijos kanalas RAI buvo sistemingai administruojamas ir prezentavo krikščionių demokratų laikysenas, antrasis kanalas RAI2 buvo deleguotas sekuliariosioms partijoms, o trečiasis RAI3, nors pradžioje sumanytas kaip regionų žinių kanalas, atiteko komunistų partijai (ibid.: 108).

Panaši situacija yra buvusi stebėta Danijoje. Istoriškai senesniojo visuomeninio transliuotojo DR vadovas ilgainiui buvo pradėtas skirti iš politinės kairės, tuo tarpu naujos formos komercinio-visuomeninio transliuotojo, kuriame taip pat buvo leidžiama reklama, buvo pradėtas skirti parinktas iš politinės dešinės (ibid.: 170).

– Pagaliau atkreiptinas dėmesys, kad faktinis šių principų – vidinio pliuralizmo, išorinio pliuralizmo – realizavimas dinamiškai kinta. Pavyzdžiui, gali kisti žurnalistų profesinės elgsenos standartai. Hallinas ir Mancinis teigia (2004 m. teigė), kad įvairiose šalyse vis labiau įsigali „fakto“ ir „nuomonės“ perskyra, kad vis mažiau priimtina, jog žurnalistas viename straipsnyje sumaišytų abu – nors, pvz., Italijos žurnalistai praeityje tikrai mažai paisė „faktografijos“ ir „komentaro“ distinkcijos, laisvai operavo įvairios stilistikos kalbėsena. Ilgainiui dominuoti pradėjus objektyvios manieros, ekspertinių duomenų ir rekomendacijų prisodrintam, dalykiškesniam diskursui, kito

itališkojo išorinio pliuralizmo formos, nesugriaudamos pačios išorinio pliuralizmo paradigmos (ibid.: 183).

Taip pat pažymėtina, kad visose žiniasklaidos rinkose du dešimtmečius nuo apytikriai septintojo iki devintojo buvo matomas komercializacijos, marketistinių principų raiškos intensyvėjimas, šiame kontekste matytas medijų organizacijų stambėjimas, jungimosi procesai, koaguliavimas, dėl to ten, kur anksčiau buvo žymesnė išorinio pliuralizmo raiška, ėmė rastis daugiau vidinio pliuralizmo manifestacijų (ibid.: 294).

Atkreiptinas dėmesys, kad Hallino ir Mancinio modeliuotos praktikos šiuo metu kai kur jau yra pasikeitusios. Pavyzdžiui, Jungtinėse Valstijose ilgai vyravęs vidinis pliuralizmas, žiniasklaidos kanalams pastarąjį penkmetį labai poliarizuojantis, šiuo metu yra susilpnėjęs (žr. Nechushtajus 2018). Dėl to net siūloma JAV daugiau netraktuoti kaip medijų „liberalizmo“ atvejo.

Nuomonių (ar tiksliau – vienos nuomonės) mainų procesus galima charakterizuoti ir totalitarinių politinių sistemų bei jų medijų (propagandos ir agitacijos) sistemų atžvilgiu. Taigi greta vidinio pliuralizmo ir išorinio pliuralizmo dar skirtini ir tie atvejai, kai

– alternatyvios nuomonės turinys, leidiniai yra marginalizuoti, net nelegalūs. Šia prasme oficialiai pliuralizmo sistemoje nėra ar bent jau programiškai jo nesiekiama. Tačiau faktinė sistemos būklė rodo ją turint nelegalaus pliuralizmo bruožų (nelegalių leidinių apyvarta, išorinių jurisdikcijų kanalų naudojimas ir pan.).

Štai Sovietų Sąjungoje

– viešoji nuomonė buvo oficialiosios administracijos objektas (Vaišnys 2020: 17). Čia ryški savita sovietiškoji technokratinė „demokratijos“ sąvoka: visumos valia nėra tai, ką visuma demokratiškai suėjusi išsiaiškino ir deklaravo savo valia esant, bet tam tikra ekspertų apskaičiuota projekcija, kas ta valia būtų, jei visi visumos nariai elgtųsi racionaliai – jie, „deja“, taip labai retai elgiasi (ibid.: 19).
– Individualių nuomonių, net reikšmingų sovietinių personalijų nuomonių, skaitytojų laiškų – publicistikos – publikuojama buvo, tačiau tik tiek, kiek jie neprieštaravo, neneigė siekiamos suformuoti viešosios nuomonės (ibid.: 110, 228, 237, 271–272, 277, 358). Buvo publikuojama net kritiškų nuomonių, tačiau tik žemesnės grandies administracijos, regionų valdininkijos, atžvilgiu.

Siekiant filtruoti turinį, visai nebuvo transliuojama nekupiūruotų užsienio politikų pasisakymų, interviu su užsienio politikais (pirmasis tiesioginiame eteryje neredaguotas transliuojamas, jau „pere-

stroikos“ ir „glasnost“ kontekste, buvo sovietų žurnalistų interviu su Margaret Thatcher, tik 1987 m.; žr. Rosenbergas 2013).

Šiame kontekste dėsninga, kad viena iš ryškiausių sovietinio režimo žlugimo metų realijų – Lietuvoje staiga išaugęs susidomėjimas publicistika, kritikų „santūrumu“, Ezopo kalba (Vaišnys 2020: 386–393, 398). Charakteringa, kad šios diskusijos *locus* – pati rašytojų ir žurnalistų bendruomenė. Išryškintos pirmiausia finansinės kliūtys, sukurtõs atlygio sistemos trūkumai, kurie iš esmės kardė kritikos publikacijų kūrimą ir platinimą. Iš esmės tik Maskvoje (kur jie ideologiškai patikimi) būta gausiau visateisių stabilų atlygį už produkciją gaunančių rašytojų, o honorarai už atsitiktines pavienes publikacijas buvo itin menki. Viešai imti peikti cenzūros, susidorojimo su autoriais reiškiniai (kritiniu atveju – priverstinis gydymas psichiatrijos ligoninėje ir pan.). Ir viena, ir kita aplinkybės istoriškai yra skatinusios itin brandžią savicenzūrą, tendenciją savąją nuomonę konformistiškai adaptuoti menamojo lūkesčio kontekste, bent jau ezopiškai slėpti alegorijomis ir metaforomis.

– Kritinis mąstymas nebuvo žurnalistų, mokslininkų veiklos charakteristika, pati ši kategorija buvo redukuota iki turinio cenzūros (ibid.: 67, 69, 201–210, 379).

Iš liberalios, demokratinės, vakarietiškos perspektyvos, sovietinė masinės propagandos ir masių agitavimo sistema nepateikė sistemingai nei faktografijos, nei nuomonių, nes visa buvo viena vientisa nuomonė, etinė laikysena – homogeniška ir monotoniška. Nuomonių mainų kontekste ją galima lyginti su kraštutiniu išorinio pliuralizmo atveju, kur valingai (oficialiai, legaliojoje viešojoje erdvėje) tepaliekama tik viena tendencinga laikysena. Priešingai nei įtemptų, nehomogeniškų, hibridinių, dinamiškų kitų šalių medijų sistemų atveju, sovietinė sistema buvo santykinai stabili ar bent inertiška. Atitinkamai, atkreiptinas dėmesys, kad pati taip nuosekliai formuota tendencija yra menkai paslanki: net praėjus dešimčiai metų po Sovietų Sąjungos griuvimo šiuolaikinės Rusijos visuomenės nuomonės yra santykinai ryškiai homogeniškos (Ahlas 1999: 191).

Simetrijos dėlei, Kinijos realijų tyrimas atskleidžia vis dėlto labai konkrečią tokio pobūdžio nedemokratinių, technokratinių sistemų vidinės sąrangos aiškinimo logiką. Šiuolaikinėje Kinijoje vienintelė sankcionuota žiniasklaida yra „žinybinė“, „institucinė“. Tarsi informacijos produkcija, spaudos produkcija, kaip ir bet kokio kito ekonominio turto, gėrio produkcija galėtų būti tik arba saviveikli, arba profesionali: visai kaip žaliavų perdirbimo, industrinės gamybos, civilinės statybos klausimais, formaliai tariama, kad informacinė produkcija (ir produkcija gerokai pirmiau nei platinimas) nėra įmanoma

be tam tikro specialaus pasiruošimo, įgūdžių, išmanymo, kompetencijų, pvz., metodologijos išmanymo, kriterijų taikymo įgūdžių ar pan. Grubia kalba, „turinį gaminti“, kaip ir bet ką kitą, gali tik kompetentingas tą daryti subjektas. Šiuolaikinėje Kinijoje bet kokia žiniasklaidos organizacija negali būti atskira, negalima tokios įsteigti savarankiškos be konteksto. Visos žiniasklaidos „priemonės“, būtent, žinių sklaidos priemonės, turi būti afilijuoti institutų, universitetų, draugijų, partijų – informacijos, žinių generatorių – „organai“ (JAV Centrinės žvalgybos valdybos ataskaitos duomenys; Hazelbarthas 1997: 19). Kitaip tariant, formaliai, jei egzistuoja duomenų, informacijos platinimo, „žinių sklaidos“ priemonė, pirmiau turi būti aiškus kompetentingas duomenų, informacijos, žinių šaltinis, generatorius. Iš šios perspektyvos, visa Vakarų žiniasklaida – niekieno atsakingai negeneruojamų „žinių“ sklaida – yra persmelkta „pseudožinių“, nekokybės, paistalų, neišmanymo, pataikavimo „žemiausiam bendram vardikliui“, tuščių pramogų ir panašių nekompetentingų darbą dirbti subjektų produkcijos. – Vis dėlto akivaizdu, kad iš tiesų tokio pobūdžio reguliavimu siekiama turinio kontrolės, ne kokybės.

Nors Hallinas ir Mancinis bei jų paskatinta akademinė tradicija laisvai operuoja sąvoka „vidinis pliuralizmas“, kiti autoriai yra atkreipę dėmesį, kad pati ši sąvoka yra problemiška. Iš tiesų Didžioji Britanija ir Jungtinės Valstijos paprastai eliminuojamos iš vidinio medijų pliuralizmo šalių krepšelio, mat nuomonių žurnalistika ten, ypač pastaraisiais metais, yra itin poliarizuota ir šioji poliarizacija yra kanalų atžvilgiu afilijuota. Betgi kitų autorių darbai, pavyzdžiui, Edwardo Hermano ir Noamo Chomskio tyrimai (1988), ginčytų autentišką pliuralizmą liberalių demokratijų pagrindinėse medijose esant apskritai įmanomą. Stambieji Valstijų medijų kanalai yra (1) atsakingi investitoriams ir siekia pelno, (2) siekia pritraukti reklamos užsakymų ir todėl, platesne prasme, nedaryti žalos reklamos davėjų interesams, (3) yra priklausomi nuo valstybės pateikiamos viešosios informacijos ir valstybės kontroliuojamos prieigos prie tam tikrų kritinių informacijos šaltinių. Pagaliau stambieji kanalai (4) stengiasi nesukurti situacijų, kuriose tikėtini jiems pateikiami teisiniai ieškiniai ar bylinėjimasis. Visos šios ūkinės, galios santykių aplinkybės lemia, kad pagrindinė žiniasklaida sistemingai reprezentuoja tik tam tikras laikysenas, bet marginalizuoja nepatogias alternatyvas. Pagrindinė žiniasklaida, nepaisant deklaruojamo pliuralizmo, iš tiesų yra filtras, savitas propagandos sklaidos mechanizmas (angl. „propaganda model of communication“). Esą pliuralizmas čia iš principo tegalimas tik sąlyginis.

Vis dėlto kritikai pabrėžia, kad Hermano ir Chomskio koncepcija ignoruoja žurnalisto nepriklausomybę: buitinio lygmens redakcijų operacijose, sandoriuose yra labai gyvas derėjimasis dėl pačių nepatogiausių pokalbininkų ir temų, žurnalistinio tyrimo vertų reiškinių, įvairaus turinio viešinimo, ir akci-

ninkų gebėjimas suvaržyti šią profesinę žurnalisto laisvę apskritai pats yra ribotas. Be to, Hermano ir Chomskio koncepcijoje ignoruojamas ne tik žurnalistų, bet ir auditorijų agentiškumas: šios taip pat moka už turinį, preferuoja jį iš savo požiūrio taško, o ne paisydamos investitorių interesų. Vidinis pliuralizmas neabejotinai yra teoriškai įmanomas net stambiausio medijų verslo kontekste.

Kaip žinoma (žr. 2 priedą), apskritai modeliuojant lietuviškąsias realijas pabrėžiama, kad Lietuvos žiniasklaidoje (1) fiksuojama inertiškai išsaugotų sovietinės sistemos liekanų, (2) bendrais bruožais Lietuva traktuotina kaip „poliarizmo“ atvejis. Šie apibendrinimai svarbūs ir nuomonių mainams. Čia aptariami nuomonių žunalistikos klausimai jau sudaro pačią pristatomo disertacinio tyrimo esmę, į šiuos klausimus telksis rinksimi empirinio tyrimo duomenys. Tačiau galima daryti keletą preliminarių pastabų.

Preliminariai negalėtų būti paneigta, kad sovietinės inercijos visiškai atsisakyta ir Lietuvos žurnalistikos lauke, nuomonių žurnalistikos polaukyje. Dėsningas atrodo lietuviškasis nuomonių publikacijų atžvilgiu ryškus skepsis, kurį atskleidžia lietuviškosios normatyvikos peržvalga: teisės aktuose, enciklopedijose, vadovėliuose publicistika suvokiama kaip esmingai konceptualiai atitolusi nuo pozityviau charakterizuojamos žurnalistinės faktografijos (pvz., šiuo metu galiojanti Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo redakcija (2006) numato skirtingus teisinės atsakomybės režimus faktografijos ir nuomonės atžvilgiu (žr. 54 straipsnio 1 dalies 7 punktą); akcentuojamos labiau neigiamos tokio turinio ypatybės (raiškos paviršutiniškumas, lengvabūdiškumas, komiškumas, pasitaikantis pašiepimas, šaržavimas, karikatūrizavimas ir pan.), pabrėžiamas nuomonių segmentui būdingas konfliktas: dažniausiai nuomonių publikacijomis „ginčijamasi su kitokia nuomone ir ginamas savas požiūris“ (Tapinas & *al*. 1997: 393), diskutuojama, polemizuojama. Tuo tarpu Vakarų šalyse publicistiniai žanrai ginami kaip tie, kuriais žurnalistikos produkcijoje skleidžiasi žmogiškumas, juose glūdi žurnalistikos humanizmas (Fischeris & Fischer 2003: 167). – Kaip parodo Vaišnys (2020), Lietuvoje medijų sistemos kaita Dainuojančiosios revoliucijos kontekste nebuvo radikali. Nebuvo desovietizacijos, t. y. sovietinės sistemos, kadrų, organizacijų išvaikymo ir naujos sistemos steigimo visiškai kitų (žmogiškųjų) išteklių pagrindu. Iš tiesų, revoliucija buvo pačios sistemos „savirevoliucija“, „savireforma“. Pati sovietinė sistema sugebėjo pozicionuoti save kaip revoliucijos naratyve esminę iniciatorę, dalyvę, dominantę ir formantę.

Antra, kaip bus parodyta toliau, modeliavimo visuma leidžia daryti išvadą, kad nuomonių žurnalistikos atžvilgiu Lietuvoje tikimasi esant galimą stebėti išorinį medijų pliuralizmą. Prie šio teiginio bus grįžta formuluojant prielaidas (žr. 2 skyrių).

NUOMONIŲ MAINŲ SANTYKIS SU KITOMIS ŠIUOLAIKINIŲ ŽINIASKLAIDOS SISTEMŲ CHARAKTERISTIKOMIS

Kaip ir kitos medijų sistemų, modelių charakteristikos, nuomonių mainų ypatybės nėra sauskiros, tačiau koreliuoja su kitomis medijų sistemos – ir, plačiau, politinių ir ekonominių sistemų – ypatybėmis.

Pačią kategoriją „pliuralizmas“, kaip minėta, Hallinas ir Mancinis vartoja tris kartus.

- Kartą ši kategorija taikoma apibūdinant medijų sistemas: aukštas išorinio pliuralizmo lygis = žemas vidinio pliuralizmo lygis (žr. pirmiau teigta).
- Du kartus ši kategorija taikoma charakterizuojant politologines visuomenių ypatybes:
  - Žymi pliuralistinė poliarizacija = menkas pliuralizmo santūrumas;
  - Žymus pliuralistinis organizuotumas = menka pliuralistinė segmentacija.

Šis visuomeninio nuomonių pliuralizmo formų aptarimas nėra Hallino ir Mancinio teorizavimo inovacija. – Jau kiti tyrėjai yra atkreipę dėmesį, kad politinis „poliarizuotasis pliuralizmas“ pasižymi giliu bendruomeniniu susiskaldymu, ryškiomis ideologinėmis opozicijomis, menka valios konsensusui raiška, reikšmingomis antisisteminėmis partijomis (Giovannis Sartoris, cituojamas Hallino ir Mancinio; 2006: 59). Tokiose sistemose politinės partijos yra pagrindinė socialinių grupių organizavimosi forma (ibid.: 54). Nuosaikesnis tokių ypatybių dominavimas yra būdingas „santūriojo pliuralizmo“ politinei saviorganizacijai.

Segmentuotas politinis „individų pliuralizmas“ Hallino ir Mancinio įvardijamas kaip praktika „programuoti ir organizuoti politinį atstovavimą kaip santykį [tiesiogiai] tarp administracinių institucijų ir pavienių piliečių – arba gausių tarpusavyje konkuruojančių interesų grupių“ (ibid.: 53). „Organizuotojo pliuralizmo“ atveju tarp individo ir politinių administracinių institucijų stebimas tarpininkas – politinės partijos. Taip pat ir ši sąvoka iki Hallinui ir Manciniui paskelbiant savo tyrimą jau yra buvusi eksploatuota politologų.

Pliuralizmas kaip medijų sistemos charakteristika koreliuoja su politiniu pliuralizmu (ir „poliarizuotas vs. santūrus“ ašimi, ir „organizuotas vs. individų“ ašimi; žr. 6 lentelę).

Kaip parodyta, vidinis pliuralizmas paprastai kovarijuoja su „individų“, neorganizuotu visuomeniniu pliuralizmu, taip pat sutampa su santūriojo, nepoliarizuoto visuomeninio pliuralizmo tendencija. Išorinį pliuralizmą paprastai lydi organizuotas, ne „individų“ socialinis pliuralizmas.

Atskirai autoriai komentuoja nuomonių mainus mažoritarinėse ir konsensuso visuomenėse (ibid.: 51). Ten, kur įgyvendinta mažoritarinė rinkimų sistema, kur pažiūros koaguliuoja vos į dvi partijas oponentes, matoma ryškesnė vidinio pliuralizmo tendencija, žurnalistai yra linkę suprasti save kaip visuomenės tarnus, visiems teisingus ir neutralius. Konsensuso, daugiapartinių sistemų atveju ryškesnis yra išorinis pliuralizmas. Pažymima, kad daugiapartiškumo lemtas išorinis pliuralizmas net sugeba nuslopinti stipraus profesionalizmo, siekio atskirti faktą ir vertinimą tendenciją ir su ja susijusį judėjimą vidinio pliuralizmo link (Vokietijoje, Skandinavijoje; ibid.: 181).

6 lentelė. Pliuralizmas modeliuojant medijų sistemas – skirtumai tarp savitų sistemų tipažų.
Adaptuota pagal Halliną ir Mancinį 2006 ir Nechushtajų 2018.

TIPAŽŲ PAVADINIMAI,
TIPINĖS ŠALYS

Tipas	„Poliarizmas“	„Korporatizmas“	„Liberalizmas“
Šalys	FRA, GRE, ITA, POR, ESP	AUT, BEL, DEN, FIN, GER, NED, NOR, SWE, SUI	GBR, USA, CAN, IRL

MEDIJŲ SISTEMŲ
CHARAKTERISTIKOS

Pliuralizmas (medijų)	Išorinis	Išorinis	Vidinis (išsk. GBR, USA)

POLITINĖS SISTEMOS
CHARAKTERISTIKOS

Pliuralizmas (forma)	Organizuotas	Organizuotas	Individualus
Pliuralizmas (radikalumas)	Poliarizuotas	Santūrus	Santūrus

Nuomonių mainų charakteristikų sąsajas su bendresnėmis visuomeninėmis realijomis galima iliustruoti ir konkrečiais pavyzdžiais. Klasikinis pavyzdys čia yra Nyderlandų specifika. Medijų sistemos, spausdintinės periodikos „nišiškumą“ atitinka identiškas „nišiškumas“, (bent jau tikrai istoriškai ryškiai buvęs) būdingas ir visuomenės saviorganizacijos formoms. Nyderlanduose istoriškai esama atskirtų, hermetiškų visuomenės segmentų, organizuojančių savo atskirus vaikų darželius, mokyklas, bibliotekas, verslo įmones ir pan.; taip šioje šalyje istoriškai taikiai koegzistavo katalikų ir protestantų bendruomenės („visuomenės piliorizacija“). Santuokos tebuvo įprastos tik „intrapiliorinės“. (Pastaruoju metu matomas šios praktikos nykimas; ibid.: 263). Atitinkamai

palygintina ir Šveicarija, kurios kalbinės bendruomenės taip pat istoriškai yra buvusios labiau hermetiškos, tarpusavyje saistomos tik karinio „neutralumo“ įsipareigojimo – idant valstybė neiširtų. Nuomonių mainų medijose srityje čia dėsningai ryškus išorinis pliuralizmas.

Poskyrio apibendrinimas. Šio poskyrio dalyse išryškinta, kaip nuomonių publikacijų fenomenas teorizuojamas brandžių šiuolaikinių medijų, žiniasklaidos sistemų modeliuose, daugiausia Hallino ir Mancinio inicijuotos tradicijos kontekste. Kaip buvo parodyta, nuomonių žurnalistikai, nuomonių mainų fenomenams sistemų ir modelių studijose skiriamas kritinis, esminis, neatsitiktinis dėmesys.

Ryšku, kad aptartoji modeliavimo prieiga, santykinai universali, tinkama ir žiniasklaidos, ir propagandos bei agitavimo sistemoms aprašyti, nuomonių mainų mechanizmo ypatybes net parenka kaip modelių klasifikavimo kriterijų. Skirtis tarp pliuralizmo raiškos formų ir pliuralizmo realizavimo medijų sistemose ypatybių grindžia distinkciją tarp įvairių realių žiniasklaidos sistemų. Esama ryškios perskyros tarp vidinio ir išorinio nuomonių pliuralizmo: nuomonių įvairovė gali būti pateikiama viename kanale; arba tik keleto – kiekvieno iš jų savitai angažuoto – kanalų visuma atspindi platų galimų nuomonių spektrą. Antra, nuomonių mainų mechanizmas nėra hermetiškas, tačiau yra tiesiogiai susijęs su kitomis visuomeninėmis, ūkinės ar politinės veiklos organizavimo ypatybėmis.

Šiame poskyryje pristatytos įvairaus pliuralizmo sąvokos, ypač įtampa tarp vidinio ir išorinio pliuralizmo, informuos toliau pristatysimo empirinio tyrimo konstrukciją.

1.1.3. Bourdieu tradicijos tyrimų atskleidžiamos nuomonių žurnalistikos polaukio ir kitų laukų santykio ypatybės

Nuomonių žurnalistikos kontekstas yra ne tik platusis žiniasklaidos laukas ar žurnalistikos visuma. Kaip parodyta abiejuose ankstesniuose šio skyriaus poskyriuose, nuomonių žurnalistika negali būti atsieta nuo ekonominių, politinių realijų. Ypač tikslingai šios sąsajos tiriamos darbuose, kuriuose jau visai nuosekliai taikoma Bourdieu lauko teorija kaip prieiga.

Organiška, kad tyrėjai, kurių projektai nuo pat problemos formuluotės ir tyrimo konstrukcijos pradmenų sieja save su Bourdieu tradicija, – šiaip jau, sociologijos tradicija, – nesiekia atsiriboti nuo įvade minėtos Bourdieu metodologinės eklektikos, interdisciplinišku mo. Puoselėjamas įvairių, netapačių

prieigų derinimas, įvade minėtoji Bourdieu modeliavimui būdinga geba pasitelkti įvairiomis technikomis surinktus etnografinius, interviu, apklausų – ir kokybinius, ir kiekybinius duomenis.

Iš autorių, kurie nuomonių publikacijas yra tyrę remdamiesi Bourdieu teorine konstrukciją, produktyviausi yra amerikiečiai Eleanor Townsley ir Ronaldas Jacobsas, publikavę monografijos apimties amerikietiškojo komentariato studiją (2011; monografijos rankraštis imtas referuoti jau 2005 m., kitų autorių darbai iš esmės neginčija Jacobso ir Townsley konstrukcijų, žr. Kowalchuk & McLaughlin 2009; Korom 2014). Tematizuojamos čia galiausiai yra ne tiek santykinai padrikos ar atsitiktinės autorių sociologinės ar tekstų lingvistinės charakteristikos, o esmingiausiai koherentiškai pats *nuomonių mainų polaukis,* vertikaliõs (veikėjus skiria skirtingas jų valdomo kapitalo kiekis) ir horizontaliõs (veikėjus skiria jų netolygiai valdomo kapitalo rūšies skirtumas – ekonominio kapitalo, kultūrinio kapitalo ir pan.) jo organizacijos principai.

Apskritai, kartojant paties Bourdieu (1998) anksčiau padarytą išvadą prancūziškųjų duomenų pagrindu, ir Jungtinių Valstijų situacijos atžvilgiu konstatuojamas **nuomonių žurnalistikos autonomijos menkėjimas, suartėjimas su politinės galios lauku,** nors tokia išvada esmingai niuansuojama (Jacobs & Townsley 2011: 80).

Atskirai kaip lauko charakteristikos aptariamos (1) lauko proceso ir (2) lauko struktūros ypatybės.

(1) Lauko proceso atžvilgiu labiausiai domimasi prieiga. Kam suteikiama teisė tapti diskutantais, kaip ji suteikiama, ar stebima lauko plėtra, ar, kaip tik, priešingai, susitraukimas, santykių su kitais laukais kontekste – kas būdinga kitų gretimų laukų stimulų, įtakų refrakcijai. (Autoriai lygino 1993–1994 m. ir 2001–2002 m. duomenis, pirmųjų skirtingų JAV prezidento administracijų metų duomenis.)

Pirmiausia, nustatyta, kad esama ryškaus skirtumo tarp nuomonių autorių spaudoje ir televizijoje: profesionalizmas (profesionalūs skiltininkai), autoriai mokslininkai būdingesni spaudai.

Kaitos atžvilgiu konstatuojama pastaraisiais dešimtmečiais matoma drastiška lauko plėtra (2011: 107). Visuminės lauko masės augimą sąlygojo ryški gausių naujų tapatybių, balsų, požiūrių prietaka, visais formatais, naujų veikėjų migravimas į nuomonių žurnalistikos polaukį iš kitų laukų. Kaip Bourdieu teorinė paradigma iš anksto hipotetizuoja, lauko elitas, „establišmentas“, ir naujieji socialiniai veikėjai saugo savąjį identitetą ir įsipareigojimus, dėl to stebimi du reiškiniai:

– dėl diversifikacijos – nors iš tikrųjų ji turėtų būti lauko vidaus diversifikacija – išorinės lauko ribos, kontūrai, terminai praranda apibrėžtumą, menksta. Laukas praranda savo koherentišką autonomiją;
– vidinės lauko distinkcijos, diskutantų susiskirstymas tik gilėja. Ypač ryškėja du poliai. (1) Vienas jų yra klasikinis žurnalistinis profesionalizmas. Skiltininkų „komentatorių elito“, rutininių nuomonės straipsnių autorių profesionalizmas darosi vis labiau vienišas kitokios produkcijos sraute. Šie autoriai ir toliau linksta „tapatinti save su idėjomis, o ne su ideologija, su nuomone, o ne partiškumu, su nesuinteresuotumu, o ne abejingumu“ (2011: 77). Lauke randasi anksčiau jame nematytų centrinių sustabarėjusio profesionalizmo „kišenių“, „elito zonų“; daugiau spaudoje. (2) Antrasis polis yra informacijos politizacija, politizuotosios „žinios“: naujieji informaciniai-pramoginiai (angl. „infotainment“) pokalbių šou. Tyrimo imties metais šie dažniau buvo lokalizuoti lauko paribiuose; daugiau televizijoje).

7 lentelė. Nuomonės reiškėjų profesinės pareigos; spaudos ir televizijos empirinis tyrimas, Jungtinių Valstijų realijų 1993–1994 ir 2001–2002 m. duomenys.
Adaptuota pagal Jacobsą ir Townsley 2011.

	Dalis spaudoje	Dalis televizijoje
Moderatorius	0,9%	**30,6%**
Skiltininkas	**44,5%**	5,5%
Žurnalistas	6,8%	6,6%
Atstovas spaudai	7,9%	4,2%
(Renkamas) politikas	5,3%	**19,3%**
Valdžios tarnautojas	3,1%	9,4%
Nevyriausybinės organizacijos atstovas	10,2%	10,9%
Mokslininkas	**11,6%**	4,2%
Teisininkas	2,1%	2,3%
Rašytojas	4,7%	2,8%

Stebėtosios realijos atitinka Bourdieu modeliuojamą lauko kaitos paradigmą: pasiekti esminę socialinę transformaciją visada yra labai sudėtinga; laukai yra gana statiški. Labiau matomas naujų laukų formavimasis ar senų nykimas negu esminė kažkurio konkretaus lauko transformacija. Kadangi lauko elitas saugo savo valdomą kapitalą ir galią, jis yra itin inertiškas (Benson 2016: 3). Predikciją Jacobsas ir Townsley patvirtina. Nematoma jokios palaipsnės vienos ir tapačios paradigmos kaitos ar evoliucijos, pamažu kintančio, tačiau nuo-

lat, kiekviename laiko taške, tolygaus ir koherentiško supratimo, apibrėžties, ką reiškia „būti įtakingam“ nuomonių mainų lauke. Iš tiesų, tikriau tiesmukai randasi keletas skirtingų tarpusavyje konkuruojančių apibrėžimų, egzistuojančių tuo pačiu metu vienas greta kito (Jacobs & Townsley 2011: 107).

(2) Lauko struktūros požiūriu iš esmės domimasi veikėjų migravimo (gausaus imigravimo į nuomonių polaukį) padariniais normų, „žaidimo taisyklių“ atvilgiu. Klausiama, kokie formatai ima dominuoti, kokie yra marginalizuojami, kokia kalbos maniera, kokie rašymo stiliai, raiškos formos asocijuojamos su autoritetu (galia) ir pan.

Nustatyta, kad – įkandin lauko plėtros – apskritai ir tradicinėse, ir naujosiose medijose nuomonių suminis kiekis (kvantifikuojamas kaip spaudos plotas, televizijos laikas) pastaruosius du dešimtmečius augo (palyginama su plačiai įvade referuotais kitų tyrėjų duomenimis). Tačiau spauda ir televizija taip pat esmingai diverguoja. Tipinio nuomonių straipsnio ilgio mediana nuo 1993–1994 m. iki 2001–2002 m. išaugo (vienas straipsnio autorius vienu tekstu, vienu straipsniu ėmė pasakyti daugiau, rašyti išsamiau). Tačiau televizijoje kiekvienam argumentatoriui pasisakyti skirtas laikas atitinkamu metu, atvirkščiai, sutrumpėjo, kiekvienam teko mažiau žodžių išsakyti savo poziciją. Be to, augo televizinės diskusijos įtampumas, drama, intensyvumas ir dinamiškumas – į diskusijas kviečiama nuosekliai vis daugiau dalyvių, kiekvienam dalyviui lieka mažiau laiko pasisakyti (menkesnė trukmė) ir tenka pasisakyti mažiau kartų (2011: 122).

8 lentelė. Nuomonės reiškėjų produkcijos empirinis tyrimas, Jungtinių Valstijų realijų 1993–1994 m. ir 2001–2002 m. duomenys; atskiruose JAV laikraščiuose ir atskirose JAV televizijos laidose. Nurodoma ilgio mediana.
Adaptuota pagal Jacobsą ir Townsley 2011.

SPAUDA (VIENAS ATSKIRAS NUOMONĖS STRAIPSNIS)

	1993–1994 metais	2001–2002 metais
New York Times	712 žodžių	724 žodžiai
USA Today	348 žodžiai	648 žodžiai

TELEVIZIJA (VIENAM ARGUMENTATORIUI TEKĘ ŽODŽIAI DISKUSIJOJE, PASISAKYMŲ SUMA DISKUSIJOJE)

The NewsHour	731 žodis	534 žodžiai
Face the Nation	706 žodžiai	660 žodžių
Crossfire	898 žodžiai	827 žodžiai

9 lentelė. Argumentavimo stilių proporcija skirtinguose kanaluose, Jungtinių Valstijų realijų 1993–1994 m. ir 2001–2002 m. duomenys; tam tikruose JAV laikraščiuose ir kai kuriose JAV televizijos laidose. Atskirai šia eilės tvarka nurodoma tokių argumentavimo stilių dalis: (1) specifinis argumentas, (2) moralinis argumentas, (3) klausimų uždavimas, kėlimas, (4) (per-) „rėminimas“, (5) informavimas.

Adaptuota pagal Jacobsą ir Townsley 2011.

	Specifinis	Moralinis	Klausimai	„Rėmas“	Info
New York Times	36	26	–	25	14
USA Today	54	20	–	20	6
NewsHour	28	15	28	5	24
Face the Nation	22	10	47	5	16
Crossfire	25	51	11	8	5
Hannity	16	41	25	7	10

Atskirai autoriai aptaria argumentavimo strategijos ir taktikos, vienos iš „žaidimo taisyklių“, kaitą (2014: 134–171). Savo tyrimo kontekste jie skiria penkis „argumentavimo stilius“ (stengiamasi aprėpti retorinius stilius, pretenzijas į autoritetą, pasitelkiamas įvairių kalbos priemones, įvairių rūšių (kultūrines) nuorodas tekstuose; 2014: 135–136), fiksuoja kiekvieno jų proporciją publicistikos produkcijos visumoje atskiruose kanaluose.

Nustatyta, kad tradiciniuose kanaluose (spaudoje) mažiau spausdinama atvirai moralizuojančio, moralistinio teksto, labiau klausiama ir (arba) informuojama. Tuo tarpu naujosiose, su partinėmis laikysenomis besiafilijuojančiose, medijose, televizijoje, doroviniai vertinimai yra atviri ir dominuoja. Atkreiptinas dėmesys, kad bent jau pagal Jacobso ir Twonsley apskaitą nėra ryšku, kad kažkur esmingai dominuotų (per-) „rėminimas“.

– Tradicinėse medijose dominuojąs „specifinis argumentas“ yra konkrėčios deklaratyvios teksto atkarpos, kuriomis išsakomas palaikymas arba kritikuojamas politinis sprendimas, teisės aktas, asmuo ar įvykis – nemoralizuojant; tiesmuku „už arba prieš“ formatu (2011: 136); „moraliniame argumentavime“ ši „už arba prieš“ tendencija taip pat yra svarbi, tačiau čia kartu tuoj pat esmingai apeliuojama į papročius, tradicijas, socialines vertybes, „kokia mūsų tapatybė“, „kas mes esame“, „skirtumo tarp gėrio ir blogio“ patetiką (ibid.). Ši antroji kategorija yra esmingai, inovatyviai „auditoriška“: skaitytojas – klausytojas, žiūrovas – tampa (žurnalisto, diskutanto yra suvokiamas, tariamas esąs) ne, kaip buvo anksčiau, pašaliniu, išoriniu, rezervuotu stebėtoju, tikslingai paliktu „objektyvuoti“, įvertinti abiejų pusių pastangas, bet įtraukiamas kaip aktyvus diskusijos dalininkas, šalininkas, suinteresuota pusė, indėlininkas. Taip atsisakoma bet kokio žiniasklaidos „elitizmo“ ar „profesionalizmo“ prie-

tenzijos (2011: 143): žiniasklaidos personalijos socialiai susitapatina su žiniasklaidos vartotojais, vietoj „jie“ ir „anie“ imamas eksploatuoti „mes“.

– Užduodamais, keliamais, akcentuojamais klausimais (o ne suformuluotais atsakymais; išimtinai gyvõs (radijo, televizinės) diskusijos reiškinys) taip pat siekiama tiesiog formuoti pokalbį stebinčių auditorijų nuomonę, tačiau tai daroma labiau rafinuotai, paslėptai: formuojant temų tvarkaraštį (2011: 147). Nors su konkrečiomis partijomis besiafilijuojančių transliuotojų laidose klausìmo yra kur kas mažiau, tačiau čia patys klausimai yra gerokai ilgesni, labiau prisotinti teiginių, provokatyvūs. Dažniausiai šį „argumentavimo stilių“ pasitelkia laidų vedėjai.
– (Per-) „rėminimas“ dar bus aptartas detaliai. Ir Jacobsas bei Townsley akcentuoja, kad šitaip siekiama pakeisti sąvokas ir kategorijas, kuriomis klausimas formuluojamas, siekiama perfokusuoti dėmesį (2011: 150). (Per-) „rėminimas“ yra įprasta kviestinių diskutantų – santykinai autonomiškų mokslininkų, teisininkų, rašytojų – technika, nebūdinga žiniasklaidos profesionalams.
– Informavimo sąvoka apima konkrečiausius (ir lengviausiai, nedviprasmiškai tekstuose ar pasisakymuose identifikuojamus) fragmentus, kuriuose referuojami įrodymai, faktai, duomenys, kitokio pobūdžio patikrinamas turinys (2011: 136). Šio pobūdžio fragmentai nuosekliai siejami su autorių mėginimu prezentuoti save kaip kompetentingus, autoritetingus diskutantus; betgi čia fiksuojama slinktis: įrodymų, faktų, duomenų referavimas pamažu kinta.

Apskritai kompetencija grindžiama ketveriopai: (1) kalbantysis išryškina savo asmenines patirtis, biografijos charakteristikas, savo personalijos statusą, ir taip tiesiogiai pats tampa autoritetingu nuomonės subjektu. Šiame kontekste dažnai stebimi savo naujausius tyrimus ar publikacijas cituojantys mokslininkai, tyrėjai (2011: 154). (2) Kompetenciją laiduoja ir cituojami skaitiniai rodikliai, statistika, ekspertai, tyrimai, mokslinės išvados ir pan., nors kalbantysis tik referuoja kitų autorių produkuotą turinį, taigi esmingai tapatintis su šiuo turiniu pats negali (2011: 156). Čia akivaizdu, kad mokslinė kalbėjimo maniera, *termini technici* jau nebėra vien mokslininkų privilegija; laboratorinius, modeliavimo terminus laisvai vartoja įvairių biografijų diskutantai. (3) Kompetenciją laiduoja cituojamos istorijos žinios; daroma prielaida, kad praeitis yra patikimas gidas interpretuojant dabarties realijas (2011: 159). (4) Pagaliau tam tikrą kalbėtojo autoritetingumą laiduoja dar kitų žiniasklaidos šaltinių –

laikraščių, televizijos, knygų, filmų, pramoginio turinio, svetainių – citavimas, kitaip tariant, grynas „intertekstualumas“, „savikontekstualizacija“, formavimas įspūdžio, kad teiginiai, kas čia ir dabar yra sakoma, tėra šiaip jau universaliai priimto, ekstensyvaus tinklo dalis.

Jacobsas ir Townsley reziumuoja, kad iš šių keturių strategijų dažniausia yra ketvirtoji, „intertekstualumo“. Be to, tai yra labiausiai, sparčiausiai plintanti argumentavimo taktika. Rečiausiai remiamasi asmenine patirtimi, biografija, darbais (2011: 167). Šitai yra itin reikšminga: nuomonių mainų laukas, vadinasi, ne tik esmingai išsiplėtė, bet ir tapo (ir toliau tendencingai vystosi ta kryptimi) labai savireferentyvus (angl. „self-referential“), tik tuščiai „aidintis“.

Formato kaita dar ryškiau aktualizuojama Jacobso ir Townsley 2014 m. straipsnyje, kuriame tiriama, kaip televizijos diskusijos formos kito po 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristinių išpuolių. Konstatuojama, kad naujosiose medijose, su partinėmis laikysenomis afilijuotų televizijos komentatorių raiškos manieroje,

- pirma, buvo atvirai atsisakyta bet kokios pretenzijos į klasikinį žurnalistikos vertybinį nesuinteresuotumą ir neutralumą,
- antra, pati šioji afiliacija su konkrečiomis partinėmis laikysenomis buvo sutikslinta, išgryninta,
- trečia, ir ši ypatybė yra esmingiausia, buvo liautasi traktuoti kitas lauke konkuruojančias normų konsteliacijas kaip tegul ir paralelines, bet vis dėlto legitimias. Liautasi toleruoti jas kaip konkuruojančias alternatyvas. Kaip tik atvirkščiai, jos buvo pradėtos atvirai kritikuoti. „Mainstream media“, pagrindinė žiniasklaida, vyraujančios tendencijos žiniasklaida, tapo pateisinamu diskreditavimo taikiniu (2014: 241). Čia svarbu, kad pagal naująjį norminį nuomonių mainų kanoną ne tik *teigiamos* tam tikros konkrečios kategorijos, bet ir tam tikros kitos konkrečios kategorijos *neigiamos,* būtent, mokslinė, dalykiška, abejonę ir netikrumą – ar tik iš dalies ir tik su išlyga tikrumą – preziumuojanti raiškos maniera, atsisakymas kompleksines situacijas traktuoti kaip elementarių binarinių opozicijų atvejus, atsisakymas kompleksiškai naratyvizuoti istorinę atmintį ir pan. Šios raiškos formos ir formatai daugiau nebepaliekami savo atskiram kontekstui, vietai ir laikui, bet tiesiog apskritai nebetoleruojami.

Čia dėsningai patvirtinama Bourdieu laukų modeliavimo hipotezė: nauji lauko žaidėjai – migravę iš kitų (politikos, profesinių) laukų – preferuoja savas (jo imigravimo lauke, polaukyje neįprastas, naujas) žaidimo taisykles ir siekia radikalios laukų revoliucijos, o ne progresyvios, reformistinės, nuosaikios

evoliucijos, kontakto ir dialogo su lauko elitu, jo *status quo*. Būtent šių naujų paralelinių „žaidimo taisyklių“ introdukcija realizuoja pastarųjų dešimtmečių žiniasklaidos poliarizaciją.

Atkreiptinas dėmesys, kad metodologiškai Jacobso ir Townsley tyrimai yra gana eklektiški: daugiausia pasitenkinama žiniasklaidos srauto stebėsenos duomenimis, tačiau referuojami ir interviu, 2014 m. straipsnis grindžiamas neformaliomis intuityviomis įžvalgomis, ir ši vėberiška racionalistinė prieiga derinama su empiriniais duomenimis.

Poskyrio apibendrinimas. Čia matėme, kad sociologinė Bourdieu tyrimo prieiga itin praturtino nuomonių žurnalistikos tyrimus. Išryškėjo Jungtinių Valstijų duomenų pagrindu nustatytas ryškus, didelės apimties pastaraisiais metais stebėtas kitų laukų veikėjų migravimas į nuomonių žurnalistikos lauką, jų nuomonių raiškos augimas. Šis migravimas turėjo ryškių padarinių nuomonių žurnalistikos polaukio struktūrai. Tarpusavyje ryškiausiai diverguoti ėmė tradiciniai, profesionalūs nuomonių autoriai (skiltininkai), anksčiau čia įprasti mokslininkai, – ir naujieji autoriai, dažniausiai suinteresuoti politikai, nevyriausybininių oganizacijų atstovai ir kt. Diverguoti ėmė tradiciniai ir naujieji, daugiausia elektroniniai, kanalai. Bourdieu tradicija esmingai akcentuoti ėmė nuomonių žurnalistikos autonomijos sąvoką, konstatavo šią esant ilgainiui menkstančią: lieka mažiau tolerancijos, gausėja atviro „moralizavimo“ ir pan. Buvo itin ryšku, kad ištirtosios amerikietiškojo nuomonių žurnalistikos lauko realijos patvirtina Bourdieu predikcijas: lauko kaita niekada nėra hermetiška ir palaipsnė, evoliucinė; ją lemia išorės įtakų prietaka. Naujieji, iš kitų laukų migravę, lauko dalyviai siekia ne transformuoti esamą lauką, bet senojo vietoje formuoti naują: tik taip įmanoma pakeisti lauko vidaus etines normas.

Apskritai 1.1.1.–1.1.3. poskyriuose matėme, kad nuomonių žurnalistika nėra tik šiaip integruota medijų landšafto dalis, betgi istoriškai net esminė medijų sistemų dalis, vaidinusi esminį vaidmenį masinėms medijoms formuojantis ir augant. Net naujausi tyrimai rodo, kad ji tebeišlieka centrinė, patraukli, kitų laukų veikėjų imigravimu į ją išsiskirianti sritis.

1.2. Hermetinės nuomonių segmento ypatybės

1.1.1.–1.1.3. poskyriuose apžvelgėme, kaip nuomonių žurnalistika yra integruota platesniame kontekste, žiniasklaidos sistemos atžvilgiu, kitų (politikos, ekonomikos) laukų atžvilgiu. Juose nebuvo siekiama pakankamo detalumo,

granuliarumo lygmens, kad būtų imti reflektuoti redakcijų kasdienės nuomonių žurnalistikos praktikos ypatumai, konkreti švietimo ar kuri kita politika, sprendimai, nebuvo imtos skirti švietimo lauke veikiančios interesų grupės, nepradėti **nagrinėti pavieniai medijų kanalai ar net atskirti pavieniai** nuomonių straipsnių autoriai ar konkretūs jų straipsniai – nors 1.1.3 poskyryje aptarta taikoma Bourdieu prieiga jau ėmė telktis ne tik į *habitus*, personalijų tipus, bet ir į struktūras, „žaidimo taisykles“ (o čia, 1.2, nors akcentuojamos taisyklės, svarbi išliks ir sociologinė, migravimo dimensija) . Teorijos granuliarumo siekia šiek tiek kitaip fokusuojama refleksija: tyrimai, kurie aktualizuoja konkrečias nuomones ir konkrečius kanalus, šių tarpusavio santykius, savitą komunikacinę elgseną.

Šis poskyris turi dvi dalis. (1) Pirmojoje dalyje apžvelgiami šie į pačias nuomonių mainų formas, argumentavimo praktiką orientuoti tyrimai, ypač – pačių atrinktųjų publikuoti konkrečių nuomonių publikacijų tyrimai, apskritai ir konkrečiame švietimo politikos lauke. Siekiama labiau parodyti patį spektrą. Ši apžvalga vertinga vėliau sufokusuojant šioje disertacijoje referuojamą empirinį tyrimą. Remiamasi daugiausia užsienio autorių darbais. Čia ir iš tiesų visur šioje disertacijoje intencija yra telktis į nuomonės, raštu išreikštos nuomonės kaip publikacijos, ekspertinio pasisakymo, viešosios nuomonės, (implicitinius ir eksplikuotus) apibrėžimus daugiau **deskripcijos** bruožų turinčiuose kontekstuose (istorijos raštuose, mokslinių tyrimų publikacijose). (2) Antrojoje dalyje, turint omenyje, koks esminis vaidmuo Bourdieu teorinėje paradigmoje yra skiriamas normatyvikos dimensijai, aptariama nuomonės, ekspertinio pasisakymo, komentaro **preskriptyvinė** refleksija Lietuvoje ir užsienyje. Savitas požiūris į nuomonės fenomeną, santykis su nuomonės raiška, apibūdina savitas žiniasklaidos ir nuomonių žurnalistikos tradicijas vertinant šių normines, etines, vertybines laikysenas. Norminiame nuomonės fenomeno diskurse pirmiausia akivaizdi ryški lietuviškosios ir, pvz., amerikietiškosios nuomonių vertinimo tradicijų divergencija.

1.2.1. Sociologinių, metodologinių, retorinių tyrimų atskleidžiama nuomonių žurnalistikos polaukio veikėjų elgsenos divergencija

Pirmiausia iškart pažymėtina, kad nuomonių žurnalistikos produkcijos tyrimų yra atliekama daug ir įvairių: pastaruoju metu, ypač posttiesos kontekste, „po tiesos“ argumentavimo formoms net įsivyravus (ypač Lietuvoje; žr., pvz., Sverdiolas 2006), privačių nuomonių ir viešosios nuomonės komunikavimo klausimas yra iš naujo aktualizuotas.

Pastaraisiais metais net visai universaliai operuojama distinkcija tarp klasikinių ir „po tiesos“ argumentavimo formų. Pavyzdžiui, Kathleen Jamieson (Jamieson & Slen 2019: [00:06:24]) pabrėžia skirtumą tarp

– šiuolaikinėse audiovizualinėse medijose paplitusio siekio veikti tiesiogiai emociškai, daryti tiesioginį juslų įspūdį (pvz., reklamoje – itin greitai besikeičiantys vaizdai, kurių nebespėjama suvokti racionaliai analizuojant, evokatyvi muzika, kurios poveikis yra auditorijos individų tikslingai nesuvaldomas)
– ir klasikinei diskusijai, nuomonių mainams spaudoje, laikraščiuose ir žurnaluose būdingo siekio daryti poveikį racionaliai, skaidriai įtikinti, nes recipientų santykis su turiniu bus analitinis, tekstą jie, būtent, skaitys nuosekliai lineariai, patys valdydami eigos tempą ir ritmą (spausdintinio teksto lygmeniu pirmosios tendencijos atitikmuo yra tiesioginio poveikio emocijoms siekis: sarkazmo, ironijos, komedijos ir kt. priemonių pasitelkimas).

Dėsningai, plačiose pastaraisiais metais suaktualėjusiose melagienos demaskavimo kampanijose siekiama aiškinti, būtent, kas skiria „naujieną“ nuo „nuomonės“, „faktą“ nuo „fakto prezentacijos“. Ši distinkcija vaidina esminį vaidmenį itin gausiuose sąmokslo teorijų, politinės divergencijos, „informacijos šulinių“ ir „informacijos burbulų“ tyrimuose. Organiška, kad komentarai, nuomonių straipsniai yra plačiai tiriami užsienio tyrėjų ypač demokratinėse šalyse, kur jie traktuojami kaip esminis demokratinės valdysenos komponentas.

Siekiant rekonstruoti polaukyje įprastas „žaidimo taisykles“, surinkti duomenų įvairioms publicistikos studijoms, taikomos gausios, netapačios tyrimo metodikos. Matėme, kad Bourdieu, racionalistine vėberine dvasia, būtų linkęs abejoti bet kokia „induktyvistine“ laikysena. Bourdieu abejoja industrinėmis sociologinėmis apklausomis, esą šios „agreguoja individų ištarmes“, kurios iš tiesų yra tyrėjų, rinkusių duomenis, „išprovokuotos“, iš dalies užduotųjų klausimų „sukonstruotos“ ištarmės. Priešingai, nuomonių straipsniai yra šiuo požiūriu spontaniški, autentiški, neišprovokuoti, todėl jie yra vertingas Bourdieu tradicijos tyrimų objektas. Betgi publicistika domina ir gausias kitokias tyrimo prieigas, metodologijas taikančius mokslininkus.

Kol kas nesilaikant minėtos pasiūlytos prieigų klasifikacijos (Weberis vs. Durkheimas vs. Marxas vs. Millis), gausiame masyve skirtinos keletas nuomonių straipsnių tyrimų grupių paprasčiausiai pagal discipliną.

(1) Gausūs yra publikacijų metaduomenis *sociologizuojantys* tyrimai. Čia pirmiausia paisoma subjektų (ir autorių, ir auditorijų) socialinės ir bendruomeninės priklausomybės, visuomenės stratifikacijos, subjektų biografijų ir socialinio statuso bei galios raiškos jų santykių dinamikoje – ir koreliuojančių

specifinių nuomonių produkcijos charakteristikų. Tyrimų kontekstai ir tematikos yra labai įvairios.

Pavyzdžiui, Lysaght, Little'as ir Kerridge'as, 2011 m. paskelbę iš dalies nuomonių straipsnių tyrimu pagrįstą publikaciją (apie australiškąją kamieninių ląstelių tyrimų etikos diskusiją), daro išvadą, kad ne visų socialinių klasių, grupių kalbėtojai diskusijoje dalyvauja tolygiai. Jų konkrečiu atveju, moterų, pacientų balsai marginalizuojami, stebimas monolitiškas krikščioniškų religinių grupių, biomedicinos tyrėjų, bioetikos tyrėjų ir biotechnologijos atstovų veikimas (2011: 200). Savage'o ir Marinelli 2011 m. studija antrina: itin negausiai skelbiama autorių moterų nuomonių straipsnių.

Sociologinė Woodso 2015 m. studija atsigręžia į tokių publikacijų autorius praktikuojančius mokslininkus, tuos, kurie yra linkę publikuoti publicistinių nuomonių straipsnių. Autorius konstatuoja, kad sociologų parašytų nuomonių straipsnių amerikiečių dienraščiuose „New York Times", „Wall Street Journal" ir „Washington Post" stebėtuoju laikotarpiu (1980–2011) buvo nuosekliai skelbiama vis daugiau, gausėjo. Redaktoriai buvo labiau linkę skelbti prestižinių institucijų darbuotojų, įžymių sociologų tekstus („elitizmas"), o ne įvairias, platų autorių lyties, kilmės, patirties, socialinio statuso spektrą atspindinčias („pliuralizmas") nuomones. „Elito" autorių tekstai, nustatyta, yra kiekybiškai ilgesni. Ryški autorių dažnio inercija (anksčiau publikavęs, labiau tikėtina, ir vėl bus publikuojamas, publikuosis; naujiems, nepatyrusiems autoriams – dėsninga – konkuruoti, įsitvirtinti sudėtinga). – Palyginamos sociologinės studijos yra Moseley'io ir Teskės (2011), Swartzo (2020) darbai.

Esama ir konkrečiai švietimo politiką tematizuojančių darbų. Minėtinas Malino ir Lubienskio 2015 m. tyrimas, nustatęs, kad nuomones švietimo politikos klausimais skelbiantys diskutantai dažniausiai yra įtaigūs komunikatoriai, tačiau nebūtinai patyrę edukologai, švietimo politikos tyrėjai, ekspertai-dalykininkai (2015: 15). Šiai komunikatorių grupei esąs būdingas dėmesys naujausiems medijų kanalams (antrinama 1.1.3. poskyryje aptarta Jacobso ir Townsley studija), leidžiantiems kuo labiau tiesiogiai pasiekti auditorijas (2015: 4). Andersonas, Gray-Nicolas ir Paytonas (2021) tiria konkrečiai edukologijos mokslo institucijų darbuotojų nuomonių publikacijas, Robert (2017) – mokyklų pedagogų nuomonių publikacijas. Domimasi ne tik fiziniais asmenimis, bet ir organizacijomis, ypač ekspertiniais centrais, politinės analizės centrais ir institutais (angl. „think tanks") bei jų veikla. McDonald (2014) nagrinėja, kaip politiškai angažuotos (tyrėjos konkrečiu atveju – konservatyvios politinės) jėgos tapo ekspertais, produkuojančiais, kaip pozicionuojama, legitimų, objektyvų turinį, kuris vaidina aiškiai apibrėžiamą vaidmenį net politinių sprendimų priėmimo cikle. – Visiems šiems darbams būdinga samprata, kad autoriaus socialinė, klasinė, grupinė priklausomybė, biografija yra susijusi

su jų komunikacinės elgsenos ypatybėmis: su jų nevienoda prieiga prie viešosios erdvės, jų susiklosčiusiais specifiniais santykiais su žiniasklaidos organizacijomis ir kanalais, jų specifinėmis nuostatomis auditorijų atžvilgiu. Kitaip tariant, apskritai, **savita demografija preferuoja savitas „žaidimo taisykles“.**

(Sociologinių tyrimų kontekste reikia pažymėti, kad gana dažnai nuomonių publikacijos, ekspertiniai pasisakymai tiesiog tiesmukai „sociologiškai įveiklinami“. Tai yra imami kaip duomenys viešosios nuomonės tyrimuose, pasitelkiami siekiant atkurti, išgryninti pačią viešąją nuomonę, jos turinį, tendenciją, vieno ar kito subjekto reputaciją, „įvaizdį“, recepciją. Šio pobūdžio studijų yra itin gausu. Pavyzdžiui, suomių autorius Jussis Lainė 2015 m. publikacijoje tyrė didžiausio Suomijos dienraščio „Helsingin Sanomat“ pastarųjų dviejų dešimtmečių nuomonių straipsnius siekdamas rekonstruoti suomių požiūrį į Rusiją, Rusijos įvaizdį Suomijoje. Analogiškai, Terlizzi (2021) rėmėsi nuomonių straipsniais kaip šaltiniu, informuojančiu apie Italijos sienų ir išorinės migracijos politikos diskursą, politikos konstravimo dinamiką. Tokių tyrimų kontekstai ir temos yra labai įvairūs. Šiuo požiūriu visiškai palyginami yra Golano ir Carrollo (2012), Tunės & *al.* (2021), Golano ir Munno (2014), Golano ir Lukito (2017) darbai. Tariama, kad nuomonių publikacijų visuma iliustruoja visuomenės laikyseną, bendrą tendenciją.)

(2) Gausūs yra – čia taip vadinsime – *metodologiniai* tyrimai. Šių tyrimų autorius pirmiausia domina ekspertų naudojamų teiginių kilmė, domimasi taip pat autorių, ekspertų elgsena su duomenimis. Nuo kokių prielaidų pradedama, iš kokių šaltinių imamais duomenimis operuojama, kas atsirenkama; galbūt jokių naujų duomenų nesiūloma, tik perdirbami, reinterpretuojami jau kitų diskutantų pasiūlyti. Šiuo požiūriu itin domimasi dialogiškumo raiška – kuo remiamasi, kas cituojama, kas referuojama; kaip remiamasi, kaip cituojama, kaip referuojama.

Vis dėlto šios rūšies tyrimai net nebūtinai gali būti atskirti nuo pirmosios, nes **naudojami teiginiai (pvz., moksliniai teiginiai) dažnai koreliuoja su autorių demografine priklausomybe** (pvz., atitinkamai, mokslininkų bendruomenės atstovų skelbiami nuomonių straipsniai).

Tačiau taip nebūtinai yra visada: pvz., minėtoje Lysaght, Little’o ir Kerridge’o 2011 m. studijoje vertingai atskleista, kad bet kokią kitokią argumentaciją (australiškojoje kamieninių ląstelių tyrimų etikos diskusijoje) gožia mokslinių teiginių naudojimas, nors be mokslininkų diskurse ryškus ir religinių grupių vaidmuo. Parksas ir Takahashis (2016), tyrę konkrečios diskutantų grupės – mokslininkų-tyrėjų – argumentacinę elgseną, nustatė, kad mokslininkai savo nuomonių straipsnių raiška nėra saviti. Atradimai populiarizuojami: straipsniuose gausu asmeninių istorijų, supaprastintų aptarčių, nuorodų į po-

puliariąją kultūrą. Sommeris ir Maycroftas (2008) vis dėlto siekia saugoti teiginio ir diskutanto sąsają: pateikiama rekomendacijų, kaip rengiami mokslininkų nuomonių straipsniai vaidintų ryškesnį vaidmenį viešajame diskurse (rašyti laiku ir nevėluojant, prieš rašant – pasidomėti kanalu ir pan.). Vienaip ar kitaip, net kalbant apie teksto teiginių metodologiją, neišleidžiama iš akių autorių sociologija.

Kitur aktualizuojamos kintančios naujausiųjų laikų realijos. Visuomenei iš informacijos amžiaus pereinant į patirties, „po tiesos“ amžių, tai, ką klasikinė argumentavimo teorija vadino argumentavimo klaidomis ar „non sequitur“ (angl. „argumentative fallacies“, vok. „Fehlschlüsse“) – iš racionalumo požiūrio taško; pvz., apeliavimą į tradiciją, jausmus, asmeniškumus, savo naudą, autoritetus, daugumos valią ir pan. (nuosekliausias struktūrizuotas sąrašas, žr. Damer 2013) – tampa ne vengiamomis, bet aktyviai naudojamomis strategijomis. Nuoseklių siekių šiais būdais išforsuoti demokratinę daugumą kontekste, ši „patirties komunikacija“, asmeninio santykio, akimirkos emocijos, impulso naudojimo taktika tampa aktyvių tyrimų objektu komunikacijos moksluose. Pavyzdžiui, Ignas Kalpokas (2018) tiria pastarųjų metų Donaldo Trumpo (JAV), Emmanuelio Macrono (Prancūzija) ir Sebastiano Kurzo (Austrija) politines kampanijas, ir nuomonės prezentavimą, išryškindamas, kaip dėmesys daugiau ne tiek telkiamas į faktus ir jų diskusiją, bet į „naratyv[us] ir jais grindžiam[as] bendruomen[es]“ (ibid.: 77–78). Faktų, pagrindžių mokslinės metodologijos prasme, induktyvios ar deduktyvios refleksijos nepateikiama, ją keičia intensyviai naudojamos auditorijų išankstinės nuostatos, jau susidarytos nuomonės, visuotinai įsigali pramoginiai formatai, kinta dėmesio koncentravimo trukmės ir su jais susijusios tam tikrų informacinių pranešimų apimtys ir formos. Ši, jau ne „epistemologijos“ ar „metodologijos“ logika, bet ją keičianti „medijų logika“ turi padarinių ir kitose srityse, pagal ją iš dalies perorganizuojamas, transformuojasi, stebėtinai, net pats akademybės laukas.

Šis metodologinę logiką pakeitęs „metodologinis dialogiškumas“ tiriamas itin intensyviai. Sapotichne’as (2012; stadionų statybos politikos JAV klausimais), tirdamas dienraščių nuomonių skiltis, kaip ir kiti gausūs autoriai, formuluoja strategijos lygmens dichotomiją: ekspertai gali siekti

- (1) per-/suformuluoti, tendencingai per-/suformuoti, „įrėminti“ (angl. „frame“; naratyvizuoti, įvardyti „geruosius“ ir „bloguosius“, įvardyti „aukas“, demaskuoti blogąjį „kėslą“ ir gerąjį „siekinį“) kontroversiją atstovaujamų interesų naudai (pasiūlyti savitų kategorijų) arba
- (2) dialogiškai santykiauti (angl. „engage“) su opozicija (tesinaudoti jau priimtomis kategorijomis).

Kituose darbuose, kaip šaltinius imančiuose visuomenės apklausas, tiriamas šių strategijų efektyvumas (Jerit 2008; dialoginis santykiavimas išforsuoja visuomenės pritarimą efektyviau nei performulavimas). Sahlane'as (2012) amerikiečių ir britų laikraščiuose Irako karo išvakarėse skelbtus nuomonių straipsnius tiria, siekdamas rekonstruoti viešojo diskurso dinamiką. Bandoma demaskuoti nekokybišką, suvis nedialogišką argumentavimo praktiką, grindusią 2003 m. JAV sprendimą įsiveržti į Iraką: šiuose straipsniuose iš tiesų niekur kokybiškai nebuvo formuluojama kontrteiginių Valstijų administracijos teiginiams ir naratyvui.

Švietimo politikos diskusiją nagrinėjančiuose darbuose intensyviai vardijami patys konkrečiose šalyse naudojami „rėmai": pvz., konstatuojama amerikietiškoji tendencija švietimo problematiką diskusijose redukuoti iki 5 naivių naratyvų:

- „blogieji yra viešojo švietimo sistemos atstovai; nes – jų išvystyta sistema yra ydinga";
- „blogieji yra pedagogų profesinių sąjungų atstovai, nes – jie tesiekia siaurų savo interesų";
- „gerieji yra kapitalistai, nes – jie pagaliau moksliškai performulavo 'švietimą' kaip 'žmogiškojo kapitalo išteklių formavimą'";
- „blogieji yra mokslininkai, nes – jie visi priklauso politinei kairei, jie yra neobjektyvūs";
- „blogieji yra ekspertiniai centrai, nes – ir jų duomenys, ir jų rekomendacijos yra jų siauriems interesams tenaudingos" (žr. McDonald 2013).

Tyrimą sociologizuojant, deskriptyviai detalizuojama su kiekvienu šių konkrečių „rėmų" susijusi interesų koalicija, subjektai diskutantai, viešinimo mechanika, genezės chronologija ir pan.

Dažnai „rėmai" tiriami „į gylį" detalizuojant jų struktūrines dalis (kaip naratyvinės konstrukcijos su identifikuojamu

- „kontekstu" (veiksmo laikas ir vieta),
- „personažais" („gerieji", „blogieji", „aukos / nukentėjusieji"),
- „siužetu" (kas inicijuoja ir organizuoja veiksmus) ir
- „moralu" (taigi ką daryti, kad nebūtų aukų; kokią politiką įgyvendinti; tyrimo prieiga – žr. Shanahan, Jones'as ir McBethas 2018; viešaisiais ištekliais finansuojamų privačių mokyklų (angl. „charter schools") diskusijos nuomonių straipsnių tyrimo šia prieiga pavyzdys būtų Ertas ir McKnighto tyrimas (2020), Piazzos tyrimas (2014; taip pat žr. apžvalginį Lester, White ir Lochmillerio straipsnį (2017).

„Rėminimas“ taip pat gali būti tiriamas „aukštyn“, tada atskiri „rėmai“ bendravardiklinami į „prototipus“; pvz., Fischmanas ir Haasas (2009) savo švietimo klausimų nuomonių straipsnių tyrime skiria 3 pagrindinius:

– „akademinė nostalgija“ (idealizuojamas švietimas kaip valstybinė autonominė sritis, kurioje mokoma ir mokomasi „didžių, universalių, laiką peržengiančių tiesų“ (2009: 110),
– „švietimo antreprenerystė“ (idealizuojama komercializacija sistemoje),
– „pataisytasis konsumerizmas“ (iš esmės paliekant sistemą konsumerizmo savieigai, vis dėlto laiduoti konkrečius socialinius įsipareigojimus ir pasiekimus)).

Rėminimą švietimo politikos diskurse dar tiria amerikietės Paguyo ir Moses (2011), Lubienskis ir Malinas (2021), Roemeris (2019).

(3) Trečiąją disciplininių nuomonių straipsnių tyrimų grupę sudaro *retoriniai, lingvistiniai* tyrimai. Čia pirmiausia domimasi produkcijos kalbine raiška, stiliumi.

Kaip ir ankstesniu atveju, skirtis nėra vienareikšmė. Viena vertus, dalis įvardytųjų metodologinių tyrimų, kaip teigėme, gali būti traktuojami išties tiriantys metodologinį dialogiškumą. Tačiau, antra vertus, šis telikęs vienas pats turinį grindžiantis dialogiškumas gali būti suprantamas kaip tiesiog (pereksploatuojama) retorinė priemonė, taigi tik raiškos lygmens fenomenas (nesvarbu, kad jokio kito gilesnio lygmens po šiuo paviršiniu nebeliko). Dalis antrajame skirsnyje aptartų tyrimų tada galėtų būti minimi ir čia. Dar daugiau, **diskutanto stiliui iš dalies priklausant nuo jo biografijos, išsilavinimo, socialinės priklausomybės,** kai kurie šiame skirsnyje toliau pateikiamų grynai lingvistinių tyrimų turi sociologinės prieigos bruožų.

Labiau tekstologiniuose, į kalbinę raišką orientuotuose darbuose, atvirkščiai, detaliau tiriamas pats teksto audinio lygmuo, net, pvz., įvardžių, tropų, konkrečių kalbos figūrų paplitimas ar tyčinis sistemingas, tikslingas naudojimas. Orts 2018 m. parodė, kad net, pvz., itin nuasmeninta, elitistinė teisininkų (teisinį išsilavinimą įgijusių asmenų; taigi – sociologizuota kategorija) kalbėjimo maniera teisininkams rašant nuomonių straipsnius įgyja šiek tiek interpersonalumo bruožų. Tekstuose imama atsižvelgti į skaitytoją-klausytoją, imamasi individualizuoto įtikinėjimo, ryški „heteroglosija“, kalba, atspindinti savitų pasaulėvokų kontrastą („hibridizacija“, 2018: 806, 823–824). Palyginami yra Shokouhio ir Akbarzadeh (2017); Balo (2014); Almutairio (2014); Atanasovos ir Koteyko (2017) darbai.

Šios grupės švietimo politikos diskusiją nagrinėjančiuose darbuose dėmesio skiriama kalbos formoms, pvz., deiksės ir įvardžių vartojimui (Mulderrig 2012).

(4) Pagaliau paminėti gali būti *įvairių disciplinų taikomieji* tyrimai. Tiriamas nuomonių straipsnių naudingumas spaudos, viešųjų ryšių kampanijos visumoje, ir akcentuojant turinio sandaros, ir santykio su sociologiškai apibrėžiamomis auditorijomis dimensijas. Pavyzdžiui, amerikiečių autorės McDaniel, Lown ir Malone 2018 m. tyrė JAV tabako įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvų diskursą JAV spaudoje. Tyrimu nustatyta, kad visų spaudos žanrų visumoje nuomonių straipsniai (redakcijos skiltys, publikuoti laiškai redaktoriams, autorinės skiltys ir pan.) tesudarė apie dešimtadalį viso sugeneruoto spaudos srauto, kur rašyta apie tabako perdirbėjų iniciatyvas (2018: 119). Tačiau juose laikysenos tų iniciatyvų atžvilgiu dažniau charakterizuotinos kaip neigiamos ar neutralios, ne teigiamos, priešingai nei kitų žanrų spaudos produkcijoje (2018: 121).

Taikomuosiuose tyrimuose tematizuojama pati slinktis nuo metodologinės logikos prie „metodologinio dialogiškumo“. Įsitikinta, kad „racionalios [...] žinutės“ yra gerokai menkiau paveikios, ypač kontrastyviai lyginant šias su „emocionaliomis kampanijomis“. (Šios išvados pirmąkart suformuluotos būtent taikomųjų reklamos tyrimų lauke: ypač paveiki yra tokia rinkodara, kuri manipuliavimu auditorijų emocijomis siekia išgarsinti vieną ar kitą prekės ženklą jo kategorijoje; Binet & Field 2014: 16, 125–126; esmingai efektyvesnis už apeliavimą į analitinį racionalumą yra siekimas tiesiogiai veikti „žemesnius sąmonės lygmenis“, reklama turi likti „nepastebima“ kaip tokia; Hedges 2012: 50, 104–110).

Apibendrinant svarbu pabrėžti, kad visos trys čia išryškintos – sociologinė, metodologinė ir retorinė-lingvistinė tyrimų tradicijos – gali būti bendravardiklinamos, būtent, sociologinių kategorijų. Kaip matėme, sociologinė dimensija yra ryški ir nuomonių straipsnių, ekspertinių pasisakymų *metodologinio tyrimo atveju* (moksliniai teiginiai dažnai koreliuoja su mokslininkų bendruomenės atstovų diskursu, asmeninės patirties teiginiai gana dažnai koreliuoja su politiškai angažuotų diskutantų diskursu ir pan.), ir nuomonių straipsnių, ekspertinių pasisakymų *retorinio-lingvistinio tyrimo atveju* (savo publicistikoje interpersonaliau, asmeniškiau, labiau individualizuotai rašo net šiaip teisinės, kanceliarinės kalbos stilių darbe pasitelkiantys teisinį išsilavinimą įgiję asmenys).

Poskyrio apibendrinimas. Čia išryškėjo, kad užsienio šalyse, daugiausia JAV, intensyviai siekiama rekonstruoti latentines – neviešas, net neįsisąmonintas – nuomonių segmento „žaidimo taisykles“. Šie tyrimai rodo, kad faktinė komunikacinė lauko veikėjų elgsena liudija partikuliarizaciją, individualizaciją, fragmentaciją. Skiriamos gausios nuomonių publikacijose atstovaujamų so-

cialinių *strata,* šioms būdingos kaskart savitos viešosios komunikacijos strategijos ir taktikos. Buvo ypač ryšku, kad skiriasi šių pasitelkiami „rėminimo“ naratyvai.

1.2.2. Norminis nuomonių segmento diskursas. Lietuviškosios tradicijos savitumas

1.2.1. poskyryje išryškinta, kad tam tikra komunikacinė elgsena – pvz., tai, kad demografinė tapatybė koreliuoja su raiškos braižu, tai, kad teisininkai dažnai savo nuomonės straipsnius rašo nuasmeninta, elitistine maniera – publicistikos polaukyje yra savaime suprantama. Tačiau taip **deskriptyviai** rekonstruojamos „žaidimo taisyklės“ dar neišsemia jų visų. Norminama yra ir atvirai, **preskriptyviai.**

Vertybės yra neatskiriamos nuo nuomonių segmento turinio generavimo, nuo nuomonių žurnalistikos net keleriopai. Pirma, vertybiškai sodri yra pati kuri viena atskira nuomonė. Skirtingas nuomones, sampratas, požiūrius dažniausiai skiria nevienodas etinis, estetinis įžeminimas, įsipareigojimas vienokiems ar kitokiems siekiniams, standartams, interesams, pozicijoms. Taigi vertybės, normos charakterizuoja autorius. Antra, redakcijoms sprendžiant, siauriausia nuomonių žurnalistikos prasme, kuriuos autorius, kuriuos pasisakymus atrinkti publikuoti, kuriuos juos kviesti pasisakyti, tam tikru vertybiniu kanonu vadovaujasi ir redaktoriai. Taigi vertybės, normos charakterizuoja ir redakcijas.

Bus aišku, kad šių kiekvienos siūlomos tendencingos apibrėžtys labai varijuoja, akcentuojami skirtingi kategorijos komponentai. Itin ryškus yra kontrastas tarp amerikietiškojo entuziazmo, labiau pažyminčio pagarbą įvairių nuomonės raiškos formų, žanrų humanizmui, ir santykinio lietuviškojo skepticizmo nuomonių straipsnių atžvilgiu. Tarp šių ir patikrintos žurnalistinės faktografijos esą akivaizdžios, nepaneigiamos distancijos.

Apskritai „norminimas“, „reglamentavimas“ ar „nerašytos taisyklės“ kaip norminimo būdai buitiniu lygmeniu gali būti orientuoti dvejopai:

- gali būti mėginama apibrėžti, kokio pobūdžio *tekstas* turėtų būti spausdinamas, kokias realijas referuojantis, kokios funkcinės paskirties, kokios struktūros, kokios raiškos ir pan.;
- gali būti telkiamasi į *personalijas:* kokie ir kokiais pagrindais autoriai turėtų būti atrenkami ar ieškomi, į kokią auditoriją produkcija turi orientuotis ir pan.

Dažniausiai abi šios orientacijos derinamos. Vienaip ar kitaip, abiem atvejais lemiamas vienoks ar kitoks nuomonių produkcijos srautas, ir todėl bet kokios visuotiniau galiojančios preferencijos yra svarbios konstruojant nuomonių segmento turinį.

Metodologiškai, moksliniame tyrime sugriebti normas yra sudėtinga. Ypač iš Bourdieu teorizavimo perspektyvos, atvirai klausiant, **anketuojant,** prašant respondentų deklaruoti, kokiomis normomis šie vadovaujasi, rizikuojama, kad respondentai pozuos. Klausimas dažnai gali išforsuoti tam tikrą atsakymą, kurio respondentas laisvai nebūtų nei reflektavęs, nei verbalizavęs, gali lemti suformuluotas tam tikras normas, kuriomis respondentas faktiškai nesivadovauja. Nuosekliau vyraujančių normų galima siekti **rekonstruojant** jas tų faktų pagrindu, kuriuose jų raiška yra intensyviausia. Nuomonių žurnalistikos lauke vyraujančios normos ypač ryškios yra lauko apdovanojimų, mokymo ir pamokymo, gyrimo, peikimo diskusijoje. Svarbus tampa, ir čia į jį bus telkiamasi, nuomonių žurnalistikos apdovanojimų, nuomonių žunalistikos lauko veikėjų ugdymo kontekstas. Šiame poskyryje daugiausia referuojami tokio pobūdžio duomenis tyrusių mokslininkų darbai arba patys pirminiai tokio pobūdžio duomenys.

(Kaip buvo teigta, svarbu pabrėžti, kad empirinio tyrimo lauke galiojančias normas siekiama rekonstruoti lauko veikėjų anketavimo ir interviu pagrindu; bet šis anketavimas ir interviu yra tik vieni iš trianguliuojančio tyrimo šaltinynų.)

AMERIKIETIŠKOJI NUOMONIŲ PUBLIKAVIMO TRADICIJA: STANDARTAI

Spaudos produkcijos visumos skirstymas žanrais gali būti teorizavimo padarinys, bet lygiai taip pat atitinkamas skirstymas ryškus ir preskriptyviniame, vertybiniame, pvz., apdovanojimų diskurse. Iš tiesų, Niujorko Kolumbijos universiteto, vienos iš seniausių žinomų žurnalistikos mokyklų, administruojamų amerikietiškųjų Pulicerio premijų kategorijų struktūroje individualizuojama ne tik

- aktualijų, „operatyvioji“, žurnalistika (ekspresinformacija; neužduelstas, nepavėluotas naujienų platinimas),
- tiriamoji žurnalistika,
- šviečiamoji-kultūrinė žurnalistika,
- visi šie žanrai vietinių, nacionalinių ir tarptautinių naujienų lygmenimis,

bet ir

(1) redakcinių, redaktoriaus skilčių rašymo (angl. „editorial writing“; seniausioji kategorija),
(2) komentavimo (angl. „commentary“) ir
(3) kritikos (angl. „criticism“) kategorijos,

visi šie kaip

– nuomonių žurnalistikos žanrai.

Pulicerio premijos nuomonių žurnalistikos srityje skiriamos, kaip suformuluota 1958 m. redakcijų skilčių rašymo kategorijoje nominuojant ir premiją skiriant Harriui Ashmorui, „Arkanzas Gazette“ redaktoriui, už „stiliaus skaidrumą, etinį kryptingumą, argumentavimo kokybę ir gebėjimą paveikti viešąją nuomonę“, už „redakcinių skilčių valingumą, beaistrę jų analizę ir aiškumą“ (Fischeris & Fischer 2003: 141). Ši 1958 m. komisijos suformuluota sąlyga yra cituojama bene dažniausiai. Kitais metais apdovanotieji yra buvę išskirti už „drąsą“, parodytą „maloningumą [ir] jautrumą“, „ramų, suvaldytą balsą“, „pagarbą humanizmui“. Fischeris ir Fischer, nagrinėję nepublikuotus šaltinius, dokumentuojančius kasmetinį sprendimų priėmimo procesą 1917–2000 metais, iš esmės daro išvadą, kad apdovanojama už rašymą laiku ir atidžiai paisant tiesioginio, betarpiško santykio su kontekstu, neatitrūkstant nuo auditorijų kasdienybės rūpesčių; kreipiantis į laikotarpio žmonių jausenas, lūkesčius, viltis ir ambicijas (2003: 155). Panašiai apibendrinamos ir komentavimo bei kritikos apdovanojimo tendencijos: šiais žanrais, net jei visuomenė turi teisę žiūrėti į šių tekstų autorius įtariai, žurnalistikos produkcijoje skleidžiasi žmogiškumas; šiuose žanruose atsispindi žurnalistikos humanizmas (2003: 167).

Šį humanizmą akcentuoja ir etimologiškai atsekama angliškosios sąvokos „op-ed“ kilmė ir daryba („nuomonių straipsniai“, angl. „op-eds“, pagal pirmąsias „the page opposite the editorial“ raides, „kitas redakcinės skilties atvarto puslapis“). Karlas Meyeris (1990: xxxvii) cituoja Herbertą Bayardą Swope’ą, hipotetiškai teigiama, pirmąjį savo redaguojamame dienraštyje „New York Evening World“ nusprendusį greta redakcinės skilties spausdinti įvairias kitokias skaitytojų atsiųstas nuomones, auditorijos laiškus: šie skaitytojui būsią labai „įdomūs“. „Puslapyje greta vedamojo, kuris buvo tapęs svarbiausias Amerikoje, [...] nusprendžiau spausdinti nuomones – yra ar nėra ten faktų“.

Čia implicitiniu komentaro, nuomonės, kritikos straipsnio apibrėžimu tad iš esmės pripažįstama, kad tokio formato publikacijose pateikiamas turinys nepretenduoja į nepriklausomumą, objektyvumą, teisingumą, tikslumą, bet jis gali būti, ir dažniausiai yra, žmogui organiškas, sąžiningas, atsakingas ir demokratiškas. Numatoma neginčijama – netgi pageidaujama – tokio pobūdžio intelektinės produkcijos vieta turinio apyvartos cikle. Daroma prielaida, kad

žmonėms būdinga teorizuoti, darytis prielaidų ir hipotezių, formuotis įžvalgų, kurios ankstyvojoje fazėje nebūtinai yra „patikrintas žinojimas“. Tačiau racionaliojo modernizmo dvasia užginti tokio pobūdžio nepatikrinto turinio apyvartą būtų, kaip tik, nežmogiška – net ir nepagrindu, nes „patikrintas žinojimas“ yra įmanomas, yra sąlygojamas, būtent, pirminių „skubotų“ nuomonių.

Norminis amerikietiškasis nuomonių publikacijų premijavimo diskursas tad išryškina tokias „gero“ nuomonės straipsnio ypatybes:

- **„įžeminimą“,** tiesioginį santykį su auditorijų rūpesčiais ir poreikiais; iš čia kylantį
- atvirą suinteresuotumą, etinį tendencingumą, kuris vis dėlto **nėra siauras** suinteresuotumas, tik vienos ar kelių grupių atžvilgiu ribotas suinteresuotumas, tačiau **kuo įmanoma universalesnis** suinteresuotumas; su juo susijusią
- drąsą, **ryžtingą kontrlaikyseną kaip tik bet kokio siauro** suinteresuotumo atžvilgiu;
- ryškią orientaciją į viešosios nuomonės formavimą;
- daugiau ar mažiau brandžią teksto sąrangos logiką, dėmesį teiginių pagrindimui ir
- kalbos kokybę.

LIETUVIŠKOJI (1990–) NUOMONIŲ PUBLIKAVIMO TRADICIJA: STANDARTAI

Priešingai nei Jungtinėse Valstijose, kur sąvokos apibrėžtį galima atsekti dinamiškai besivystančią profesinės bendruomenės „paprotinėje“ praktikoje, lietuviškųjų žurnalistikos apdovanojimų dėl negausos negalima atitinkamai naudoti siekiant rekonstruoti lietuviškosios kategorijos reikšmę. Vinco Kudirkos, Vytauto Gedgaudo premijos neteikiamos atskiriant specifines kategorijas. „Nuomonės žurnalistikos“ kategorija pirmąkart buvo individualizuota tik 2021 m. pradėjus teikti Romo Sakadolskio premijas. Iki šiol ji buvo įteikta 5 kartus („už išskirtinę nuomonės žurnalistiką“; 2021 m. – Rimvydui Valatkai; 2022 m. – „Verslo žinių“ redakcijai, nuomonių rubrikos redaktorei Gražinai Liukaitytei; 2023 m. – Ramūnui Terleckui; 2024 m. – Liepai Želnienei; 2025 m. – Pauliui Gritėnui). Atsižvelgiant į šio tyrimo tikslą, premijavimo motyvų formuluočių pateikta per mažai ir jos pernelyg lakoniškos (pvz., 2024 m. – „žurnalistė savo tekstuose kelia aktualiausias problemas ir susilaukia plataus auditorijos atgarsio. Jos nuomonės tekstai yra atsakingi ir argumentuoti“).

Prisieina peržvelgti labiau „civilinius“ lietuviškosios žurnalistikos dokumentus – (norminius) žodynus, teisę, lietuviškuosius vadovėlius.

Bene daugiausia dėmesio nuomonių mainų fenomenui skiriama Žurnalistikos enciklopedijoje (Tapinas & *al.* 1997). Kertinis straipsnis čia yra „Publicistika“ (1997: 405; „publicistika“, teigtina, yra amerikietiškosios „nuomonių žurnalistikos“ lietuviškasis ekvivalentas). Publicistiniais rašiniais „stengiamasi veikti visuomenės nuomonę, socialines institucijas. [Jie yra] dokumentuoti, juose autorius analizuoja gyvenamojo meto visuomeninius reiškinius. Nuo [kitos spaudos produkcijos] publicistika pirmiausia skiriasi tuo, kad pateikia įvykių, faktų, padėties vertinimą, išvadas, pasiūlymus“. Pabrėžiama, kad čia operuojama labiau „pažiūr[omis], tačiau be galutinio įsitikinimo, t[uo], kas labiau manoma ir kuo tikima negu žinoma. [Nors vis dėlto] [n]uomonė paprastai kuo nors grindžiama“ (straipsnis „Nuomonė“; 1997: 363). Kiti, konkrečius publicistikos žanrus (recenziją, feljetoną, pamfletą, paskvilį, kritiką („dažniausiai neigiamas [aptarimas, tyrimas, nagrinėjimas, vertinimas]“; 1997: 247), komentarą („būna aiškinamieji, kritiniai, poleminiai, satyriniai“ (1997: 235)) aptariantys straipsniai akcentuoja

- šio žanro publikacijų **konceptualinį atotrūkį** nuo pozityviau charakterizuojamos žurnalistinės faktografijos;
- kitas **labiau neigiamas tokio turinio ypatybes** (raiškos paviršutiniškumą, lengvabūdiškumą, komiškumą, pasitaikantį pašiepimą, šaržavimą, karikatūrizavimą ir pan.) ir
- tokiam turiniui būdingą **konfliktą:** dažniausiai „ginčijamasi su kitokia nuomone ir ginamas savas požiūris“ (1997: 393), diskutuojama, polemizuojama.

Veikale, kaip ir minėsimuose į žurnalistą profesionalą orientuotuose vadovėliuose, apskritai jaučiama tendencija amerikietiškąją „žmogaus nuomonę“, kaip tik atvirkščiai, labiau atmesti patikrinto fakto naudai racionaliojo modernizmo dvasia – nors gali būti ir kitų priežasčių: pvz., neigiamas požiūris į graikiškąją „dóxa“ (išryškinant šios opoziciją sąvokai „theoría“) buvo būdingas Platonui.

Panašaus pobūdžio įtarumas būdingas ir lietuviškajam teisiniam reguliavimui. Šiuo metu galiojanti Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo redakcija (2006; čia cituojama rašymo metu relevantiška, 2025-07-01 suvestinė redakcija) pabrėžia, kad nuomonė „gali [taigi – bet nebūtinai taip yra] remtis faktais, pagrįstais argumentais“, kad „paprastai ji yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai, tačiau ji turi būti reiškiama sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepiant ir neiškreipiant faktų ir duomenų“ (2 straipsnio 33 dalis). Reikšmingai, viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas neatsako už tikrovės neatitinkančios informacijos paskelbimą, jei informaciją šaltinis „pateik[ė] kaip nuomon[ę], komentar[ą] ar vertinim[ą]“ ir rengėjas (skleidėjas) šaltinį indikavo (54 straipsnio 1 dalies 7 punktas). Ta-

čiau labiau nebūdingai stebėto racionaliojo modernizmo kontekste net keli straipsniai nurodo, kad informacijos priemonėse turi būti siekiama pateikti „kuo daugiau viena nuo kitos nepriklausomų nuomonių“ (16 straipsnio 1 dalis), „kuo daugiau nuomonių ginčytinais politikos, ekonomikos ir kitais visuomenės gyvenimo klausimais“ (22 straipsnio 8 dalies 2 punktas). Nuomonės neturi būti pateiktos iškraipytos (22 straipsnio 8 dalies 1 punktas).

Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse panašiai aiškiai siekiama atskirti žinias ir nuomones (Mažylė 2012: 100–101). Čia ryšku, kad etikos kodekso turinys tad iš esmės kartoja įstatymo turinį, nors tarp teisės normos (minimalioji prievolė, slenksčiai) ir etikos normos (maksimalus tikslas, siekiniai) turėtų būti fiksuojama žymi distancija; būtent dėl tokio „legalizmo“ lietuviškasis etikos kodeksas yra kritikuojamas (ibid.: 95); daugybė jo nuostatų iš esmės yra tiesiog perkeltos iš Visuomenės informavimo ir Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymų.

Konkrėčios nuomonių mainų spaudoje reiškinio ypatybės minimos Andriaus Vaišnio vadovėlyje (universitete skaitytų paskaitų konspekte; Vaišnys 1992). Visuomenei svarbu, kad informacija nebūtų monopolizuojama, kitaip žurnalistika negalėtų tinkamai įgyvendinti savo kaip nuomonės formuotojos funkcijos (1992: 10), kaip galimybė minimas keleto tarpusavyje prieštaringų straipsnių spausdinimas (1992: 53), kritiški rašiniai (1992: 54). Tačiau ir čia, net kur detalizuojama dienraščio redakcijos struktūra, niekaip neindikuojama turinio iš išorės vieta (1992: 13). Kaip tik atvirkščiai: sekama Stasio Šalkauskio pasiūlytąja trichotomija – leidiniai yra arba informaciniai, arba propagandiniai, arba orientaciniai (1992: 23). Tada skyriuje, kur detaliau aptariama propaganda, bet kokia iniciatyva formuoti visuomenės nuomonę apibūdinama veikiau neigiamai. „[Tai būtent] propagandą charakterizuoja pastangos sukurti arba pakeisti nuomones, vertinimus, netgi požiūrį. [...] Visuomenės dalies, minios, masių [nuomonę, vertinimus, požiūrį]“ (1992: 56). Vis dėlto ten pat patikslinama, kad tokio pobūdžio veikla yra propagandinė tik jei yra vykdoma atitinkamą laikotarpį nuolat, „įkyriai“.

Vyto Urbono „Žurnalistikos pagrindai“ (Urbonas 1992), net šiandien naudojamas ketvirtasis jų leidimas (Urbonas 2007), įsipareigodamas „nemažai vietos skir[ti] [...] žurnalistinio redagavimo ir leidybos [...] klausimams“ (2007: 2), nurodo, kad „žurnalistika turi plačiai ir tiksliai reikšti viešąją nuomonę“, kartu atspindėti „prieštaravim[us] tarp atskirų [...] pozicijų“ (2007: 33, 96, 97, 113). Nors neminima rankraščių atranka, aptariamas rankraščių vertinimas (2007: 160). Vis dėlto menkai tedetalizuojamas viešosios nuomonės procesas (minimas minimalių efektų modelis, 2007: 188–190), visai neaptariamas komentarų, nuomonių straipsnių reiškinys (nors komentarus, vertini-

mus, samprotavimus, diskusijas autorius, vardydamas spaudos produkcijos žanrus, pamini; 2007: 7, 51, 52, 105, 107, 138, 140–141, 154).

Ir Urbono, ir Vaišnio veikalai charakterizuoja žodžio laisvę, spaudos laisvę, informacijos laisvę, tačiau šių abstrakcijų santykio su konkrečiomis spaudos produkcijos formomis nedetalizuoja.

Vertinga palyginti lietuviškuosius ir amerikietiškuosius žurnalistikos vadovėlius. Pirmiausia, Jungtinėse Valstijose ugdant žurnalistus daugiau dėmesio skiriama konkretiems praktiniams įgūdžiams, technikoms, gebėjimams lavinti, procedūroms. Pavyzdžiui, rinkoje plačiausiai paplitę ir daugiausia laidų išleisti yra Carolės Rich vadovėlis „Writing and Reporting the News“ (2013) bei Jameso Gleno Stovallo „Who, What, When, Where, Why“ (2005). Nuomonių žurnalistika, o ypač kaip nors neigiamai konotuota, su įtarumu ar skepsiu aptarta, abiejose šiose knygose nedetalizuojama. Naujausiuose, Michaelo Downingo (2024) ar Rodrigo Zamitho (2022) vadovėliuose nuomonių žurnalistikai jau skiriami atskiri skyriai, bet čia nuomonių produkcija charakterizuojama teigiamai, pateikiama žanrų apibrėžčių, rekomendacijų ugdomiems žurnalistams, kaip geras komentaras struktūruotinas ir pan.

NUOMONIŲ PUBLIKAVIMO ETINIŲ TRADICIJŲ SKIRTUMAI

Poskyrio apibendrinimas. Kaip ši peržvalga rodo, nuomonių publikacijoms esant reikšmingai gyvai komunikacinei praktikai, įvairiose tradicijose esama netapačių norminių, siekinį ir idealą bei vengtinybę ir net „klaidą“, kazusą ar teisės pažeidimą įvardijančių formuluočių. Tokio pobūdžio labiau preskripciniais apibrėžimais operuojama skirtinguose kontekstuose – jie formuluojami tiesioginio vertinimo (apdovanojimams), teisinio reguliavimo, norminimo, ugdymo tikslais, – tačiau lyginami jie atskleidžia vertingas tarpusavio įtampas. Požiūris į nuomonę nėra vienodas skirtingose tradicijose.

Tuo tarpu akivaizdu, kad tirtais atvejais visada

- postuluojama distinkcija tarp privačios nuomonės, viena, ir viešosios nuomonės, kita; ir
- sutinkama, kad dinamikos pradžios taškas yra privačioji nuomonė – tai ja orientuojamasi į viešąją nuomonę, tai pastarąją privačia nuomone mėginama paveikti. Ne visada tokia intencija (vylius, kėslas) vertinama kaip nedvejotinai pageidaujama, „ morali“, „etiška“, „teisinga“. Visada greta esama manipuliavimo, viešai neartikuliuoto tikslo, situacijos vertinimo iškreipimo, „rėminimo“ rizikos.
- Universaliai išryškinama nuomonių publikacijų orientacija į politiką, tokio pobūdžio nuomonių taikomoji politinė įkrova, politinė

ambicija. Čia formuluotės gali skirtis – pakreipti sprendimų priėmimą kuo didesnės visuomenės dalies intereso naudai (amerikietiškoji tradicija), politikuoti (lietuviškoji tradicija) – tačiau politinę dimensiją išryškina visos tradicijos.

Skyriaus apibendrinimas. Šio skyriaus poskyriai buvo skirti kitų tyrimų patirčiai apžvelgti, taip sutikslinti sąvokas, kuriomis šiame tyrime operuojama. Buvo skirta dėmesio (1) nuomonių žurnalistikos platesniam kontekstui: nuomonių žurnalistikos santykiui su plačiuoju žiniasklaidos lauku, visa žiniasklaidos sistema, taip pat su gretimais politikos, ekonomikos laukais, ypač išorinių veikėjų migravimui į nuomonių žurnalistikos lauką ir iš jo. Taip pat skirta dėmesio pačiam (2) nuomonių žurnalistikos polaukiui (santykinai) hermetiškai, aptariant kitų tyrėjų formuluojamas išvadas apie veikėjų – nuomonių autorių ir medijų kanalų – tarpusavio santykius; Bourdieu sąvokomis, vidines „žaidimo taisykles“, kanoną, normas. Buvo referuojami įvairias tyrimo metodologijas – racionalizmo filosofijos sąlygojamą, empirinę, marksistinę, posthumanistinę – taikantys tyrimai. Jie fokusavosi į įvairius tyrimo objektus (dokumentus, personalijas, medijų organizacijas, interesų grupių veiklos formas, veiklos finansinius instrumentus, nuomonių mainų fenomeną struktūrinėse žiniasklaidos sistemos studijose). Buvo formuluojami kaskart netapatūs tyrimų tikslai – teoriniai ir taikomieji. Šia diskusija bus remiamasi toliau tikslinant šio disertacinio tyrimo žodyną, grindžiant disertacinio tyrimo konstrukciją ir logiką, empirinės studijos kontūrus, empirinių duomenų šaltinius, duomenų analizės instrumentus, formuluojant prielaidas, interpretuojant šio disertacinio tyrimo (ir lyginamųjų tyrimų) rezultatus, lyginant išvadas.

Šios apžvalgos indėlis disertacijos konstrukcijoje yra sutikslintos sąvokos, kuriomis bus operuojama iškart kituose skyriuose, ruošiant klausimus interviu su redakcijų atstovais, klausimyną autoriams / ekspertams ir tiriant pačias nuomonių publikacijas. Jas čia trumpai paminėsime.

Matėme, kad nuomonių žurnalistika nėra tik vienas atskiras, savarankiškas iš kurio konkretaus kanalo segmentų. Anaiptol, nuomonių žurnalistika yra itin integruota. Savitą nuomonių raišką net linkstama traktuoti kaip vieną esminių charateristikų, skiriančių atskiras žiniasklaidos sistemų diachronines (raidos) stadijas. Nuomonių raiškos ypatybės taip pat, kaip matysime, skiria savitas individualizuotas šiuolaikinių žiniasklaidos sistemų klases. Maža to, įvairūs nuomonių žurnalistikos *habitus* yra integruoti ne tik platesnio žiniasklaidos lauko atžvilgiu, bet, Bourdieu sąvokomis, intensyvus yra ir migravimas iš / į kitus, gretimus, laukus. Tad

– ***nuomonių segmento koncepcija,***

- ***programinis segmento apibrėžimas,***
- ***įtampa tarp reiškiamos konkrečios nuomonės ir besiformuojančios viešosios nuomonės,***
- ***įtampa tarp vidinio ir išorinio pliuralizmo forume,***
- ***personalijų prieigos prie forumo laisvė / ribojimas***

bus vieni iš kritinių klausimų vėliau programuojant empirinį tyrimą. Būtent čia išryškėja dalis veiksnių, kurie lemia autorių tinklelio, temų tvarkaraščio, politinių laikysenų ekspozicijos sandarą.

Taip pat matėme, kad esama didelės įvairovės tarp nuomonės publikacijų, konkrečių kanalų, skirtingos kilmės straipsniuose naudojamų duomenų, įvairių raiškos strategijų. Pastebėjome, kad, žvelgiant detaliau, didesnio granuliarumo studijose, intensyviai tiriamos ir produkcijos ypatybės, nuomonių straipsnių metodai ir raiška. Atkreipėme dėmesį, kad skirtingiems socialiniams *strata* būdingos kaskart savitos nuomonių viešosios komunikacijos strategijos ir taktikos. Skiriasi jų – pavyzdžiui, mokslininkų ir politinės analizės centrų ir institutų ekspertų, švietimo sistemos dalyvių – tikslai, metodologija, naudojamų teiginių kilmė. Skiriasi šių pasitelkiami „rėminimo“ naratyvai. Sociologizuotos autorių grupės gali skirtis net savita lingvistine raiška. Įsitikinome, kad žiniasklaidos organizacijos vadovaujasi savitomis autorių ar straipsnių atrankos strategijomis ir taktikomis. Taip pat ir autoriai rankraščiais orientuojasi į vienus ar kitus etalonus, kanalus renkasi, vadovaudamiesi vienais ar kitais kriterijais. Savitos atskirų žiniasklaidos sistemų raidos patirtys lemia savitas normatyvines sampratas, specifinius „kokybiško, gero, autoriaus“, „kokybiško nuomonės straipsnio“ apibrėžimus. Ypač šis skirtumas ryškus tarp be pertrūkio besiplėtojusios vakarietiškosios (pasirinkta amerikietiškoji) tradicijos ir lietuviškosios. Būtent, normatyvų, apdovanojimų, mokymo ir pamokymo, gyrimo, peikimo diskusija preliminariai išryškino, kad lietuviškoji tradicija yra savita. Vienu atveju normos organiškai formuluojamos pačios bendruomenės, jas realizuoja pačios bendruomenės teikiamų apdovanojimų, gyrimo ir peikimo tradicija. Kitu – Lietuvos – atveju, normas įtvirtina „civiliniai“, ne „paprotiniai“ formatai: teisė, (autoritetų parengti norminiai) žodynai, (autoritetų parašyti) lietuviškieji vadovėliai. Tad čia išryškėjo, kad taip pat ir

- ***(interpersonaliniai) ryšiai,***
- ***veikėjų motyvacija,***
- ***straipsnių metodologijos refleksija,***
- ***raiškos ypatybių refleksija,***
- ***kokybės apibrėžtys, normos ir standartai,***
- ***profesionalizacijos pobūdis, jos laipsnis***

turės būti esminiai uždaviniai programuojant empirinį tyrimą. Čia išryškėjo dar papildomų potencialių nuomonių segmento sandarą lemiančių veiksnių.

2. EMPIRINIS TYRIMAS: PRIELAIDOS. DUOMENŲ ŠALTINIAI. METODIKA. SURINKTI DUOMENYS IR JŲ KOKYBĖ

Įvade buvo pristatytos čia referuojamo empirinio tyrimo problemos, tikslas ir uždaviniai. Pirmiau pateiktoji relevantinės refleksijos apžvalga dabar leidžia jau visai konkrečiai sutikslinti pateikiamame empiriniame tyrime dominuojančias tiriamas prielaidas, taip pat joms tirti būtinus duomenis, aptarti jų šaltinius, fiksuotus duomenų šaltinių telkinius, duomenų apdorojimą. Šiame skyriuje atitinkamai detalizuojamas duomenų rinkimas, apibūdinami patys surinkti duomenys, vertinama jų kokybė, duomenų patikimumas.

PRIELAIDOS

Kaip buvo nurodyta įvade, čia pristatomas empirinis tyrimas yra kompleksinis. Remiamasi keletu skirtingų duomenų šaltinių, tyrimas neišvengiamai bus keliasluoksnis. Siekiant suvaldyti platų renkamų duomenų spektrą ir galiausiai supaprastinti jų interpretavimą, pravartu iš anksto apibrėžti bent keletą konkrečių prielaidų, kurias duomenys, tikimasi, patvirtins arba paneigs. Šias prielaidas patogu grįsti pirmajame skyriuje pateikta kitų autorių darbų apžvalga.

Kaip matėme, Hallino ir Mancinio inicijuotos tradicijos kontekste nuomonių žurnalistikai, nuomonių mainų fenomenui skiriama daug dėmesio, kartais net esminis dėmesys. Nuomonių mainų mechanizmo ypatybės postuluojamos kaip modelių tarpusavio skyrimo kriterijus. Skirtis tarp pliuralizmo raiškos formų ir pliuralizmo realizavimo medijų sistemose ypatybių grindžia distinkciją tarp įvairių realių žiniasklaidos sistemų.

Taip pat buvo parodyta, kad didesnio granuliarumo studijose akcentuoti imama nuomonių mainų lauko sociologija, veikiantys veikėjai ir jų demografija. Skirtingos sociologiškai charakterizuotos autorių kohortos nuomonių segmente veikia, nuomonę reiškia, komentuoja, diskutuoja nevienodai. Pastarųjų metų nuomonių segmento raidos dinamikos tyrimai parodė, kad išorinės lauko ribos, kontūrai, terminai praranda apibrėžtumą, menksta. Laukas praranda savo koherentinę autonomiją. Be to, vidinės lauko distinkcijos, diskutantų susiskirstymas tik gilėja, ryškėja poliarizacija; lauke randasi anksčiau jame nematytų sustabarėjusio profesionalizmo „kišenių“, „elito zonų“ ir, atvirkščiai, informacijos politizacijos.

Pagaliau taip pat matėme, kad apskritai lauke galiojančios normos yra itin netolygios. Radikaliai skiriasi, pavyzdžiui, amerikietiškoji ir lietuviškoji patirtis. Vienu atveju normos organiškai formuluojamos pačios bendruomenės, jas realizuoja pačios bendruomenės teikiamų apdovanojimų, gyrimo ir

peikimo tradicija. Kitu – Lietuvos – atveju, normas įtvirtina „civiliniai“, ne „paprotiniai“ formatai: teisė, (autoritetų parengti norminiai) žodynai, lietuviškieji vadovėliai.

Čia remiantis apibendrintuoju aptarimu siūloma konkrečių prielaidų, kurios fokusuoja pristatomą empirinį tyrimą.

Prielaida 1: Lietuvos pagrindinei žiniasklaidai, jos realizuojamo nuomonių žurnalistikos mechanizmo požiūriu, yra būdingas sisteminis išorinio pliuralizmo dominavimas, t. y. leidiniams labiau būdinga nei nebūdinga reprezentuoti vieną konkrečią (politinę) tendenciją, autoriai labiau yra atviri interesų grupių afiliantai, taip pat jie labiau yra atviri konkrečių kanalų afiliantai. Konkrečiuose kanaluose paprastai nepateikiamos konkuruojančios alternatyvios nuomonės.

Prielaidos 2 ir 3: Lietuvos pagrindinei žiniasklaidai, jos realizuojamo nuomonių mainų mechanizmo požiūriu, esant būdingam radikaliam postmodernizmui, t. y. atsisakant klasikinių racionalių argumentavimo strategijų ir taktikų, vyraujant performatyviosioms argumentavimo formoms, ši raiška yra būdinga *ne visam* diskutantų spektrui, bet labiau *atskiriems jo segmentams* (pvz., ne švietimo lauko profesionalų ar pan. pasisakymams). Siekiama ištirti, ar savo komunikacine elgsena tarpusavyje diverguoja redakcijos, ar atitinkamai diverguoja autoriai, ar – galbūt – formuojasi savitų jų spiečiai, būreliai, rateliai, komunikaciniai šuliniai ir kišenės. Ar skiriasi demografiškai savitų spiečių argumentacinė praktika: tam tikrais atvejais intensyviai pasitelkiamos „po tiesos“, performatyvios argumentavimo formos. Antrą ir trečią prielaidas skiria skirtingas akcentas: viena yra demografinė, sociologinė divergencija, kita – raiškos lygmens, teksto charakteristikų, produkcijos tekstūros charakteristikų divergencija.

Prielaida 4: fiksuojamasis „civilinis“ norminimas yra susijęs su menka lietuviškosios žiniasklaidos, žurnalistikos, nuomonių žurnalistikos profesine autonomija, ypač normų, etikos ir estetikos genezės prasme. Normos sistemingai dažniau kyla iš, yra primetamos gretimų – politikos, akademijos – laukų.

Suformuluotos tyrimo kryptys dabar leis detaliai apibrėžti duomenų poreikį ir jų rinkimo, tyrimo strategiją ir taktiką.

DUOMENŲ RINKIMO PROGRAMAVIMAS IR TRIANGULIAVIMAS

Kaip aptarta įvade, šis disertacinis tyrimas remiasi metodologinės trianguliacijos schema. Pasirenkami trys duomenynai: (1) redakcijų atstovai, redaktoriai, specialieji nuomonių skilties redaktoriai ir jų patirtis, etinės, vertybinės nuostatos, organizacijų vidaus politikos normos; (2) autoriai / ekspertai ir jų

vertybinės, profesinės nuostatos savo pasisakymų, rašinių, produkcijos atžvilgiu; (3) tekstai ir jų turinio atskleidžiamos ypatybės. Šiems trims tiriamų duomenų šaltiniams taikoma netapati tyrimo strategija (sociologinis (statistinis) tyrimas ir teksto analizė).

Kaip sakyta, trianguliuojant svarbu, kad skirtingi šaltinynai ir kaskart savitas jų tyrimas vis dėlto atskleistų *tapačias sistemines charakteristikas, savybes ir ypatybes*. Tyrime vadovaujamasi trianguliacijos schema (žr. 10 lentelę).

Atrenkant tyrimo objektus, fiksuojant ir limituojant šaltinių telkinius, pirmiausia buvo įvertinta interneto svetainių lankomumo duomenis renkančios ir reguliarias ataskaitas pateikiančios įmonės „Gemius Global“ skelbiama informacija apie lietuviškųjų interneto svetainių lankomumą Lietuvoje (s. n. 2022; 2023 m. sausio duomenys). Lankomiausių svetainių sąraše nustatytos tos 14, kurios kasdien sulaukia

(1) bent 10 000 lankytojų,
(2) klasifikuotinos kaip pagrindinės žiniasklaidos, institucionalizuotos profesionaliosios žiniasklaidos organizacijų įsteigti kanalai.
(3) *De visu* ištyrus jų skelbiamą turinį, nustačius, kuriose sistemingai skelbiami (ir švietimo srities originalūs) nuomonių straipsniai, nuomonių publikacijos, stambesnės apimties nuoseklūs probleminiai interviu su ekspertais, dalykininkais, įtakdariais, politikais pristatomais diskutantais,

sudarytas pirminis tyrime aktualios internetinės žiniasklaidos sąrašas (žr. 11 lentelę).

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos administruojamos ISBN ir ISMN Lietuvos agentūros autoriui suteiktų duomenų (2020 m. gruodis) apie Lietuvoje privaloma tvarka registruotus periodinius leidinius (s. n. 2020) tyrimas atskleidė, kad 2020 m. lapkričio 10 d. Lietuvoje buvo aktyviai leidžiami 1 396 tęstiniai ar periodiniai leidiniai. Iš jų 7 klasifikuotini kaip „kasdieniai“ (bent du numeriai per savaitę leidžiami dvi dienas iš eilės), 58 leidžiami tris ar du kartus per savaitę, 87 klasifikuotini kaip „savaitiniai“. Dar 242 leidžiami rečiau nei kas savaitę, bet ne rečiau nei kartą per mėnesį (dauguma – mėnesiniai žurnalai). Šie leidiniai labai įvairuoja ir savo auditorija bei turiniu (pvz., „mėnesinių“ leidinių kategorijoje gausu yra kryžiažodžių žurna-

10 lentelė. Trianguliacijos schema: trys paraleliniai tyrimai (čia pateikiami ne patys klausimyno klausimai, ne konkretūs interviu metu užduotieji klausimai, o tik bendros klausimo kryptys). Detalizuojami universalūs parametrai (juodesniu šriftu) ir, atskirose skiltyse, klausimų kėlimo kryptys (1) struktūruotuose redakcijų atstovų interviu, (2) klausimyne autoriams / ekspertams ir (3) semiotiniame / teksto-lingvistiniame publikacijų tyrime.

© Autoriai, 2025.

TVARKARAŠTIS **Tvarkaraščio veiksniai**		
Kas formuoja, lemia temų tvarkaraštį?	Kas formuoja temų tvarkaraštį?	Ar temos koreliuoja su politikos darbotvarke?
Koks išorinių (pvz., politikos lauko) ir vidinių veiksnių santykis?	Ar svarbi politikos darbotvarkė? Žiniasklaidos temos?	
Koks temų tvarkaraščio santykis su redakcijos tiriamąja veikla?	Ar redakcija siūlosi talkinti, kokiuose nors kontekstuose?	

Straipsniai užsakomi ar pasiūlomi pačių autorių?	Straipsniai užsakomi ar pasiūlomi pačių autorių?	
Koks kurios iš šitų kategorijos nuošimtis?	Koks kurios iš šitų kategorijos nuošimtis?	
Ar svarbu turėti skiltininkų vien dėl puslapių / eterio „užpildymo“?		

TURINYS **Publikacijos ilgis** **Intencija** **Subjektų reflektuotieji kokybės kriterijai** **Argumentai (evidenciarieji, performatyvieji ir pan.)** **Populizmas vs. ekspertiškumas**		
Preferuojamos formalios charakteristikos (ilgis)?	Preferuojamos formalios charakteristikos (ilgis)?	Tipinės charakteristikos (ilgis)?

Kokius kokybės kriterijus taikote produkcijai?	Kokius kokybės kriterijus taikote savo kūriniams?	Metadokumentų, kodifikuotos politikos aktų tyrimas
Ko iš teksto tikitės? Kas yra geras / prastas nuomonės straipsnis?	Kas yra geras nuomonės straipsnis? Prastas?	

Kaip suprantate (savo darbe) viešąją nuomonę?	Kaip, kaip autorius, suprantate viešąją nuomonę?	
Publicistika viešąją nuomonę atspindi, formuoja?	Publicistika viešąją nuomonę atspindi, formuoja?	
Kokios reakcijos tikitės? (Koks jūsų / skilties / straipsnių tikslas?)	Kokios reakcijos tikitės? (Koks jūsų tikslas?)	
Kas yra skilties, straipsnių menamasis skaitytojas?	Kas yra skilties, straipsnių menamasis skaitytojas?	Auditorijai skirtos retorinės formos
Kaip charakterizuojate auditorijas? Koks santykis su jomis?	Kokios yra grįžtamojo ryšio formos?	
Kiek ir kaip kišatės į rankraštį? Kaip, ką redaguojate?	Ar jaučiate, redaktoriai kišasi per daug? Nepakankamai?	

Kokio argumentavimo tikitės? Kokio sulaukiate?	Kaip argumentuojate? Kokius argumentus preferuojate?	Kokios strategijos eksploatuojamos?
Kaip suprantate populizmą, koks jūsų požiūris į jį?	Kaip suprantate populizmą, koks jūsų požiūris į jį?	

AUTORYSTĖ **Autorių / ekspertų lytis, amžius, gyvenamas miestas etc., išsilavinimas, profesinė patirtis, pagrindinis darbdavys etc.** **Kompetencijos** **Ideologinė afiliacija** **Autorių / ekspertų įsipareigojimas konkretiems leidiniams**		
Amžius, lytis, išsilavinimas, profesinė patirtis etc.?	Amžius, lytis, išsilavinimas, patirtis etc.?	Amžius, lytis, išsilavinimas, patirtis etc.?
Ar svarbu, kas autorius? Kodėl? Kaip atrenkami?	Ar svarbu, kas yra kiti autoriai kanale?	Ar autoriai tarpusavyje koreliuoja kanaluose?
Ar svarbi autoriaus motyvacija? Kokia pageidaujama?	Kodėl pradėjote? Kodėl rašote?	
Ar pageidaujami nauji, nematyti, nepatyrę, pradedantys autoriai?	Kiek laiko jau rašote?	Kiek autoriai yra kartotiniai?
Su kokiais autoriais, kaip palaikote ryšius? Kodėl?	Kur skelbiate? Kodėl? Pasirinktas kanalas yra keitęsis? Kodėl?	Autorių dažnis kanaluose? Rotavimas?
Ar svarbi autorių ištikimybė, lojalumas?	Ar kanalas, kuriame skelbiatės, yra (pagrindinis), kurį skaitote? Kodėl?	
Kas yra kompetentingas autorius?	Kodėl jaučiatės kompetentingas kalbėti švietimo klausimais?	
Ar svarbios yra kitos autorių pajamos? Afiliacijos?	Kaip esmingai jūsų / kanalo afiliacijos veikia turinį?	
	Ar sutiktumėte rašyti tik pagal užsakovo lūkestį?	

FINANSAI **Nuomonių skilties komercinė vertė** **Atlygis autoriams, dalis autorių pajamų struktūroje** **Išteklių kilmė**		
Koks skilties rentabilumas? Kaip finansuojama?	Kokią jūsų pajamų dalį sudaro? Savaime rentabili veikla?	Kur kanale / leidinyje pozicionuojama?
Kiek vidutiniškai mokama autoriams? Kokia tvarka?	Kokį užmokestį gaunate?	

lų), taip pat tiražais („kasdieniniai“ daugiausia yra stambiuose regionų miestuose leidžiami dienraščiai; du kartus per savaitę leidžiami daugiausia smulkesni „rajoniniai laikraščiai“). Įvertinus šių leidinių

(1) periodiškumą (ne retesnis nei kartą per savaitę leidžiamas),
(2) tiražą (ne mažesniu nei 10 000 egzempliorių tiražu leidžiamas),
(3) auditoriją (nacionaliniai leidiniai, pagal Visuomenės informavimo įstatymo apibrėžimą (platinami didelėje šalies dalyje),
(4) *de visu* susipažinus su šių leidinių turiniu ir nustačius, kuriuose sistemingai skelbiami (ir švietimo srities) nuomonių straipsniai, nuomonių publikacijos, stambesnės apimties nuoseklūs probleminiai interviu su ekspertais pristatomais subjektais,

sudarytas pirminis tyrime aktualios spaudos sąrašas. Iš sąrašo išbraukti tie leidiniai, kurie dubliuoja ankstesnio internetinės žiniasklaidos sąrašo kanalus (jei spausdinto ir internetinio kanalo redakcijos yra atskiros, paliekami abu pavadinimai; žr. 11 lentelę).

11 lentelė. Tirtieji interneto žinių portalai ir periodinė spauda. Kur tokiais duomenimis disponuojama, nurodytas reitingas ir mėnesinis skaitytojų skaičius. Indikuojamas tuo metu fiksuotas spausdintinių leidinių leidybos dažnis.

© Autoriai, 2025.

Tipas	Reitingas, skaitytojai	Pavadinimas	
Interneto portalai	1 (673 093)	*delfi.lt*	Skiltys „Nuomonių ringas“, „Politiko akimis“
Interneto portalai	2 (479 194)	*lrytas.lt*	„Komentarai“
Interneto portalai	3 (448 174)	*tv3.lt*	„Komentarai ir analizė“
Interneto portalai	4 (428 196)	*15min.lt*	„Komentarai“, „Tribūna“
Interneto portalai	5 (343 491)	*lrt.lt*	„Nuomonės“, „Pozicija“
Interneto portalai	11 (110 054)	*diena.lt*	„Nuomonės“
Interneto portalai	19 (42 077)	*etaplius.lt*	„Nuomonė“
Interneto portalai	25 (11 889)	*bernardinai.lt*	„Visuomenė: švietimas“
Laikraščiai		Kauno diena	Kasdieninis
Laikraščiai		Klaipėda	Kasdieninis
Laikraščiai		Kurier Wilenski	Kasdieninis
Laikraščiai		Laisvas laikraštis Lietuvai	Savaitinis
Laikraščiai		Lietuvos aidas	Savaitinis
Laikraščiai		Lietuvos rytas	3 kartus per sav.
Laikraščiai		Respublika	Savaitinis
Žurnalai		Savaitė	Savaitinis
Laikraščiai		Sekundė	Kasdieninis
Laikraščiai		Ūkininko patarėjas	3 kartus per sav.
Laikraščiai		Vakaro žinios	Kasdieninis
Laikraščiai		Vakarų ekspresas	Kasdieninis
Laikraščiai		Valstiečių laikraštis	2 kartus per sav.
Laikraščiai		Verslo žinios	Kasdieninis
Laikraščiai		XXI amžius	Savaitinis

SOCIOLOGINIS REDAKCIJŲ TYRIMAS

Planas. Iš viso šiam tyrimui aktualios buvo 23 redakcijos, kurių administruojamuose kanaluose skelbiamos autorinės nuomones atspindinčios publikaci-

jos, publikuojama interviu su ekspertais pristatomais subjektais, šie ekspertai kviečiami į diskusijų laidas.

Duomenis kaupiant ir klasifikuojant taikomas iš anksto struktūruoto interviu su atrinktų kanalų redaktoriais metodas. Orientacinis aptartų klausimų krypčių sąrašas pateikiamas 10 lentelės antrojoje skiltyje. Apdorojami duomenys kompiliuojami statistiniais metodais. Konkretūs analizės parametrai pajuodintu šriftu nurodyti 10 lentelėje.

Tyrimo eiga: vizitai redakcijose derinti ir redakcijos vizituotos buvo 2025-04–06 mėnesiais. Redakcijose preliminariai lankytasi gyvai, skambinta, siųsti elektroniniai laiškai, siūlytos įvairios datos gyvam interviu. Preliminaraus tarimosi metu nesiekta atskleisti konkrečių interviu klausimų, o tik indikuoti bendrą tyrimo tendenciją. Tuomet kaskart pabrėžta, kad pokalbio turinys, kiek juo bus naudojamasi mokslinėse publikacijose, bus nuasmenintas. Tyrėjai deklaravo, kad juos kaip interviu subjektas domina tas redakcijos darbuotojas, kuris toje konkrečioje redakcijoje kuruoja nuomonių, komentarų, vertinimų, profesiniu žargonu, „išorinio turinio“ segmentą, ar tai būtų pats redaktorius, jo pavaduotojas ir vyriausiasis, vyresnysis žurnalistas, kurio pareigybės sritis, remitas, yra tokio turinio kuravimas[4].

Preliminariai tariantis dėl interviu aiškėjo, viena vertus, kad iš esmės susiduriama su redakcijų nenoru bet kokiame kontekste viešinti duomenis, informaciją apie redakcijos vidaus darbą, užduočių ir vaidmenų pasiskirstymą, bendravimo su išorės autoriais ypatybes, ypač apie redakcijos politiką kaip nuoseklią, susiformavusią ir stabilią normų, etaloninių praktikų, pasitvirtinusių, sistemingai taikomų algoritmų visumą, formalizuotą, kodifikuotą ar neformalią. Iš viso interviu duoti sutiko 6, tai yra 26 proc., redakcijų. Tais atvejais, kai redakcijų atsisakymas ir jo priežastys buvo suformuluotos, nurodyta, kad redakcijos

(1) nepageidauja, kad konkrečią redakciją tyrėjai lygintų su kitomis ar

[4] Atkreiptinas dėmesys, kad redakcijos vengė įsipareigoti duoti interviu, sistemingai vengė nurodyti kompetentingo pašnekovo kontaktinius duomenis, vengė atsakyti į elektroninius laiškus. Redakcijos buvo sunkiai pasiekiamos. Susidurta su atvejais, kai redakcijų viešai skelbiamais telefono numeriais ilgesnį laiką (2–3 savaites) taip ir nepavykdavo susisiekti su kokiu nors redakcijos atstovu. Telefonu susiekti nepavykus, į elektroninius laiškus atsakymo nesulaukus, keliskart nuvykus redakcijos adresu patalpos buvo rastos užrakintos. Būta atvejų, kai, nuvykus viešai skelbiamu redakcijos adresu, nebuvo galima rasti kaip nors pažymėtos tos konkrečios patalpos, kurioje kokia nors redakcija būtų įsikūrusi. Kilo abejonių, ar apskritai galima kalbėti apie redakciją kaip fizinę buveinę, adresą turintį ūkio vienetą. Telefonu suderinus, kad redakcija tyrėjams laiko ras, tik pirmiau pageidauja gauti rašytinį kreipimąsi su detalėmis elektroniniu paštu, net iš 4-ių redakcijų vėliau jokio atsakymo nebuvo sulaukta. Susidurta su atviru sukčiavimu: redakcijos referentė, įsigilinusi į tyrėjų užklausą, pateikė, kaip ji pati nurodė, vyriausiojo redaktoriaus personalinius kontaktinius duomenis, kuriais kreiptis. Kaip susisiekus paaiškėjo, tai tebuvo paprastas redakcijos darbuotojas, su kuriuo redaktorius sutaręs, kad šis pastarąjį pavaduos kaskart, kai interesantai sieks asmeninio pokalbio su redaktoriumi. Atsakyti į tyrėjų klausimus šis nominalus redaktorius, pavaduotojas asmeninio pasitikėjimo teise, nebuvo kompetentingas.

(2) smerktų, prikaišiotų šioms jų darbo trūkumus; vertintų, teistų, graduotų redakcijos praktiką, kvalifikuotų, diskvalifikuotų jos kokybę. Teigta, kad
(3) redakcija neturi galimybių skirti dėmesio veiklai, kai taip sugaištas laikas galiausiai neprodukuos jokio kanale publikuoti tinkamo straipsnio ar siužeto, laidos. Darbuotojai
(4) nematantys, redaktorius nematantis, kokia redakcijai ar Lietuvos žiniasklaidos sistemai būtų nauda iš redakcijos dalyvavimo tyrime.

Ir preliminariai tariantis, ir interviu metu tyrėjams dažnai teko pabrėžti, kad jų uždavinys yra pirmiausia objektyviai referuoti esamą situaciją, nesodrinant jos bet kokiu normatyviniu, etiniu vertinimu. Pabrėžta, kad joks redakcijos atsakymas į užduodamus klausimus nėra, tyrėjų vertinimu, teisingas ar neteisingas, klaidingas ar neklaidingas. Bet koks atsakymas yra vertingas dėl jo objektyvios informacinės, pažintinės vertės. Referuotas šio tyrimo įvade dėstytas pragmatinių ir mokslinių problemų spektras. Mažas sutikusių interviu duoti redakcijų nuošimtis apskritai rodo didelį Lietuvos žiniasklaidos bendruomenės uždarumą, ypač atotrūkį, distanciją tarp medijų cecho, profesijos, ir medijų katedros, akademijos, šių dviejų sektorių tarpusavio nepasitikėjimą, cecho įtarumą, negeranoriškumą, nepalankumą katedros atžvilgiu.

Antra vertus, tais atvejais, kai redakcijos interviu duoti sutiko, šie interviu dažnai ilgainiui liko produktyvūs ir net kolegialūs. Tyrėjai nuosekliai nurodė, kad interviu būtinos tebus 15–20 minučių. Faktinė vidutinė vieno interviu trukmė buvo ~75 minutės. Atkreiptinas dėmesys, kad net tais atvejais (pvz., R1, R2), kai redakcijos paskirtasis informantas tyrėjus buvo perspėjęs tegalįs skirti tik tas 15–20 minučių, pokalbis vis dėlto truko apie valandą. R2 informantas pabaigus klausimų ciklą nurodė, kad galėtų atsakyti ir į dar daugiau klausimų, jei tyrėjai jų turi. R1, R5 informantai pokalbio pabaigoje nurodė, kad išgirsti formuluojamus klausimus buvo naudinga ir pačiai redakcijai, teiravosi, kaip konkrečiais atvejais atsakė kiti kalbintieji, kitos redakcijos. Vienas informantas, R5, pokalbio pabaigoje tyrėjams patikslinus, kad tyrimą informuos trianguliuojami duomenys, kad analogiški klausimai bus užduodami kanale skelbiamiems autoriams, be to, apibendrinimus grįs pačių tekstų tyrimas, suabejojo savo paties atsakymais kitų duomenų šaltinių kontekste.

Minėtina, kad 4 interviu įvyko redakcijų patalpose, 2 – redakcijų pasirinktose neutraliose viešose erdvėse (kavinėse), 5 pokalbininkai buvo vyrai, viena moteris.

Šių šešių tirtų redakcijų pateikti duomenys vertintini kaip leidžiantys daryti apibendrinimus apie visą populiaciją: visi šeši leidiniai yra nacionaliniai; visi šeši disponuoja operatyviai atnaujinamu internetiniu naujienų tinklalapiu. Istoriškai vienas yra banginių transliacijų kanalas, kiti penki yra buvę (angl.

„legacy“) spaudos, spausdintinių leidinių kanalai, spausdintą leidinį tyrimo metu išsaugoję buvo keturi. Iš penkių spaudos leidinių du istoriškai yra buvę dienraščiai. Visos šešios interviu davusios redakcijos yra įsikūrusios Vilniuje. Kadangi vėliau bus referuojama šio kanalo vieša rašytinė redakcijos politika, čia pažymima, kad viena iš šešių interviu duoti sutikusių redakcijų yra Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos žinių portalo redakcija. Būtent todėl nuoseklu į tyrimo imtį įtraukti ir šios redakcijos rašytinį Žurnalistų etikos kodeksą bei Redakcinę politiką.

(Reikia pabrėžti, kad, aptariant rezultatus, dažnai bus referuojamos „latentinės“ interviu davusiųjų sampratos. Tais kartais norima pabrėžti, kad interviuojamieji, uždavus klausimą, pradėti formuluoti savo atsakymą šiek tiek delsė. Vadinasi, fiksuotina, kad atsakymas, jo kategorijos dar nebuvo apmąstytos, kad klausimas iš dalies provokavo interviuojamąjį suformuluoti poziciją – nors tyrėjai būtų vylęsi, kad, redaktoriaus praktiko išsakoma, ji jau būtų buvusi sąmoningai reflektuota, tvirta, ne improvizuojama.

Redakcijų atstovų atsakymai taip pat kartais epitetizuojami kaip jų „deklaracijos“. Tyrėjai negali atmesti prielaidos, kad kai kada interviuojamieji į kurį konkretų klausimą atsakė vienaip ar kitaip iš dalies siekdami tyrėjams palikti teigiamą įspūdį, apibūdinti savo vadovaujamos redakcijos vidaus darbo tvarką, procesų eigą pozityviai, siekdami leisti susidaryti vaizdą, kad redakcija yra nuosekliai įsipareigojusi patiems aukščiausiems standartams. Skaitytojui svarbu turėti omenyje šią potencialią įtampą.)

Kaip neformali pastaba čia taip pat pateiktina tyrėjų remarka, kad atviresnės buvo jaunos, po Nepriklausomybės atgavimo suformuotos redakcijos, po Nepriklausomybės atgavimo įsteigti leidiniai, jauno amžiaus darbuotojai, autoriai. Kaip tyrėjai leistų sau preziumuoti, vyresni darbuotojai, sovietinės okupacijos metais išsilavinimą įgiję, dar sovietinės okupacijos metais įsteigtų redakcijų darbuotojai buvo labiau rezervuoti, uždaresni, įtaresni tyrėjų atžvilgiu.

Disertacijoje pateikiamų citatų kalba netaisyta.

SOCIOLOGINIS AUTORIŲ / EKSPERTŲ TYRIMAS

Planas. Preliminari 11 lentelėje nurodytų kanalų turinio, paskelbto 2021–2022 m., peržvalga atskleidė, kad švietimo klausimais nuomonių straipsnių yra spausdinę, kaip ekspertai kalbinti ir pristatyti, į diskusijas ekspertų teisėmis kviesti yra 68 konkrečių asmenų. Šių patirtį, sampratas ir laikysenas tirti taikytas rašytinio diskurso dalyvių anketavimo metodas. Orientacinis klausimų sąrašas pateikiamas 10 lentelės trečiojoje skiltyje. Surinkti duomenys

kompiliuojami statistiniais metodais. Konkretūs analizės parametrai pajuodintu šriftu nurodyti 10 lentelėje.

Tyrimo eiga: anketos autoriams / ekspertams platintos buvo 2025-08–09 mėnesiais, skaitmeninė anketa žiniatinklyje prieinama informantams iš viso buvo šešias savaites, pusantro mėnesio. Į šią trukmę pateko ir būdingojo atostogų, rugpjūčio, mėnesio dalis, ir tam tikra būdingojo darbo mėnesio, rugsėjo, dalis. Kviečiamiems tyrime dalyvauti informantams paaiškinta, kodėl jie atrinkti, kiek kviečiamų informantų sudaro visą kviečiamųjų aibę. Nuosekliai detalizuotas tyrimo kontekstas, kiti duomenų šaltiniai; įsipareigota supažindinti su duomenimis grįsimomis mokslinėmis publikacijomis. Pabrėžta, kad anketa yra anoniminė ir skelbiami bus tik nuasmeninti duomenys. Informantams pateikti 56 klausimai buvo suskirstyti į 4 sekcijas, taip, kad vienu metu informantui buvo prieinami tik tie, kurie sudarė vieną sekciją („Iniciatyva ir temos“, 2 klausimai; „Turinys“, 19 klausimų; „Personalija ir santykiai su leidėju“, 31 klausimas; „Finansai“, 4 klausimai). Kvietimas dalyvauti apklausoje 68 informantams buvo išplatintas elektroniniais laiškais, informantai dalyvauti raginti susisiekus telefonu ar bendraujant gyvai. Šeši informantai reagavo papildomai: raštu susisiekė su tyrėjais, patikino, kad į klausimus atsakė, dėkojo už kvietimą dalyvauti, akcentavo tyrimo aktualumą, priminė nepamiršti supažindinti su rezultatais. Vienas informantas raštu informavo atsisakantis tyrime dalyvauti, nes nemanąs tyrimą, apskritai, visus panašius sociologinius tyrimus, esant naudingus – „nei visuomenei, nei valstybei“. Pažymėta, kad atsakovui nepriimtina atsakinėti į klausimus, kur iš anksto pasirenkamais variantais ribojama galimo atsakymo laisvė – nors anketavimas, iš esmės neišvengiamai kaskart kai susiduriama su plačios apimties tiriamųjų aibėmis, yra istoriškai nusistovėjęs ir patikimas sociologinių duomenų rinkimo būdas.

Siekiant, kad kuo daugiau respondentų rastų laiko atsakyti į klausimyno klausimus, jo apimtis (ir pildymo trukmė) kaip įmanoma ribota. Tyrėjai vylėsi, kad duomenų tomis temomis, kuriomis klausimų į klausimyną nepateko, bus surinkta interviu su redakcijų atstovais, duomenų bus galima surinkti ir tiriant tekstus. Kur ši įtampa relevantiška, pažymėta toliau tyrimo tekste.

Šiame tyrime šaltinio duomenims rinkti naudota Microsoft® Forms žiniatinklio aplikacija.

Gauti 25 atsakymų rinkiniai, atsakė 37 proc. visų kviestų tyrime dalyvauti asmenų. Statistinis anketos pildymo trukmės vidurkis fiksuotas buvęs 24 min., ilgesnis nei testiniai bandymai buvo indikavę tyrėjams (tikėtasi 15–20 min.). Darytina prielaida, kad respondentai anketą pildė atidžiai.

Nė vienas atsakymų rinkinys nebuvo diskvalifikuotas dėl savipriešiaros. Klausimų poros Q25 ir Q47, Q11 ir Q54 buvo numatytos kaip kontrolinės, kur atsakymų į šiuos klausimus tarpusavio įtampa galėtų kelti įtarimą, kad atsakymai pateikti atmestinai, nėra rimti. Tačiau atsakymų rinkinių, kur tokio pobūdžio savipriešiara būtų fiksuojama, negauta. Dviem atvejais (A/E9 ir A/E18) fiksuota, kad respondentas savo laisvuose atsakymuose kaitaliojo gramatinę giminę (pvz., A/E9: Q14 rašoma „... negavusi ...“, o Q27 „... nežinojęs ...“. Tačiau apskritai kaskart šiais atvejais atsakymų korpusas savo visuma liko logiškai nuoseklus ir informatyvus, todėl šie du rinkiniai nediskvalifikuoti (A/E2 Q44 nurodė esąs „vyras“, A/E18 Q44 taip pat nurodė esąs „vyras“).

12 lentelė. Autorių / ekspertų priklausomybė ekonominiams sektoriams. Tyrimo autorių surinktais duomenimis, potenciali visos respondentų aibės atsakymų distribucija (pasiskirstymas). Skiriamos 5 kategorijos: (1) viešojo sektoriaus tarnautojas, ne sprendimų priėmimo lygmens (pvz., mokytojas, mokslininkas); (2) viešojo sektoriaus veikėjas, sprendimų priėmimo lygmens (pvz., žinybos tarnautojas, politikas); (3) privataus sektoriaus darbuotojas, ne sprendimų priėmimo lygmens (pvz., privataus verslo darbuotojas); (4) privataus sektoriaus veikėjas, sprendimų priėmimo lygmens (pvz., privataus verslo savininkas); (5) nevyriausybinės organizacijos atstovas (profesinių sąjungų, verslininkų asociacijų atstovas).
© Autoriai, 2025.

Viešojo sektoriaus tarnautojas, ne sprendimų priėmimo lygmens	41,7%
Viešojo sektoriaus veikėjas, sprendimų priėmimo lygmens	22,4%
Privataus sektoriaus darbuotojas, ne sprendimų priėmimo lygmens	11,5%
Privataus sektoriaus veikėjas, sprendimų priėmimo lygmens	7,6%
Nevyriausybinės organizacijos atstovas	16,8%
Kita	0%

13 lentelė. Autorių / ekspertų priklausomybė ekonominiams sektoriams. Faktiškai gauti atsakymai į klausimą (Q24), „kuriai iš šių kategorijų save priskirtumėte – kaip viešajame diskurse nuomonę 2021–2022 m. skelbęs diskurso dalyvis“ (respondentas galėjo pasirinkti kelis atsakymus).
© Autoriai, 2025.

Viešojo sektoriaus tarnautojas, ne sprendimų priėmimo lygmens	10	32,1%
Viešojo sektoriaus veikėjas, sprendimų priėmimo lygmens	5	16,1%
Privataus sektoriaus darbuotojas, ne sprendimų priėmimo lygmens	5	16,1%
Privataus sektoriaus veikėjas, sprendimų priėmimo lygmens	3	9,7%
Nevyriausybinės organizacijos atstovas	6	19,4%
Kita	2	6,5%

Siekdami įvertinti, kiek atsakiusių respondentų atsakymai gali grįsti apibendrinimus, tyrėjai savarankiškai, remdamiesi viešai prieinamais duomenimis, įvertino potencialiai galimą visos respondentų aibės atsakymų į Q24 pasiskirstymą (distribuciją; 12 lentelė). Galima palyginti šį ir faktiškai gautų atsakymų atitinkamą fiksuotą pasiskirstymą (13 lentelė)

Ryškiausias skirtumas tarp šių dviejų distribucijų yra tas, kad apklausoje labiau linkę buvo dalyvauti pirmosios kategorijos respondentai (darytina prielaida, mokslininkai; patys atlieką tyrimų, vertinantys tokio pobūdžio duomenų rinkimo praktiką ir tyrimų rezultatus). Be to, apklausoje itin nelinkę dalyvauti buvo politikai (kaip bus matyti toliau, jų komunikacinėje praktikoje itin ryškus „spurtavimas“, jie viešai veikia dažniau tik tol, kol siekia būti išrinkti (ar siekia perrinkimo) arba eina viešas pareigas. Jų, ypač tų, kurie viešajame diskurse dalyvavo tik 2021-aisiais, apklausos vykdymo, 2025, metais, buvo sudėtinga rasti ir kontaktinius duomenis. Remiantis faktiniais atsakymais į paskutinįjį klausimyno klausimą (Q56), kokią dalį respondento pajamų sudaro atlyginimas už komentavimą žiniasklaidoje ir (ar) ekspertinę veiklą, svarbu, kad respondentų buvo ir vos keletą atskirų straipsnių neperiodiškai paskelbiančių autorių, ir tokių, kurių tai yra pagrindinė ekonominė veikla, ekspertų, skiltininkų (žr. toliau).

Šiuo atžvilgiu respondentai populiacijos tendencijas atitinka ir pagal lytį: apskritai vyrų yra šiek tiek daugiau (55 proc.), tačiau diskurse aktyvesnės yra – ir respondentų imtyje atitinkamai deklaravo esančios – moterys (plačiau žr. 3.4 poskyrį).

Citatų kalba netaisyta.

TURINIO ANALIZĖS TYRIMAS (TEKSTAI)

Planas. Atskirai aptartinos specifinės tyrimo ypatybės.

2021–2022 kalendoriniais metais autoriai / ekspertai tirtuose kanaluose buvo fiksuoti paskelbę 173 nuomonių straipsnius švietimo klausimais.

Analizuojant tekstus ir kitur, pokalbiuose su redakcijų atstovais, anketuojant autorius / ekspertus, operuojama pateikiamu argumentavimo strategijų, taktikų sąrašu (žr. 14–15 lentelę).

Tyrimo eiga: tekstai, atrinktos nuomonių publikacijos, baigtos rinkti ir koduoti buvo 2025-08–09 mėnesiais.

Kiekvienam objektui buvo užpildyta kortelė, kur vertinta straipsnio tema, apibendrinant, kokiu klausimu iš esmės rašoma, t. y. ar aktualizuojamos (1) ekstraedukacinės aplinkybės, ugdomųjų socioekonominis statusas, namai, šeima ir pan., neformalusis vaikų švietimas; (2) švietimo institucinio organizavimo formos, finansai, privačios vs. valstybinės mokyklos, kontaktinis-stacionarinis vs. nuotolinis ugdymas, personalo atranka, mokinių atranka – klasių komplektavimas; (3) švietimo programavimo klausimai: metodai ir priemo-

nės, testavimas ir egzaminavimas, viena, ir transmisinamasis turinys, formuojamos kompetencijos, antra. Šios kategorijos, temos, detalizuotos potemėmis.

Be to, kiekvienam objektui užpildyta kortelė, kur sužymėta, kokio pobūdžio argumentavimas naudojamas publikacijoje. Čia argumentų tipų matrica atitiko bendrą visų duomenų šaltinių atžvilgiu pasitelktą gardelę (t. y. (1) referuojama teisė, teismų sprendimai, vieši nekiekybiniai faktai, (2) matavimų vertės, statistika, (3) moksliniai teiginiai, nustatyti reguliarumai ir sąryšiai, loginę, sąvokų vartojimų refleksija ...).

14–15 lentelė. Argumentavimo strategijos, taktikos.
© Autoriai, 2025. Iš dalies adaptuota pagal Damer 2013 ir Zarefsky 1999 – Liepinytė-Kytrienė 2017.

Įrodymų eksploatavimas: – Referuojami viešai fiksuoti, dokumentuoti (nekiekybiniai) faktai, pvz., dokumentuoti vyksmai; teismų nustatyti veiksmai; – Referuojami kiekybiniai faktai, skaitinės vertės, pvz., matavimų, statistiniai duomenys; – Referuojami moksliniai teiginiai (modeliuojant nustatyti dėsningumai, nustatytas reguliarumas; loginė, sąvokų vartojimo nuoseklumo, semantinio ir sintaksinio nuoseklumo refleksija); – Referuojamos analogijos, pavyzdžiai (užsienio praktika ir pan.);
Pereiginės poveikio formos: – Išryškinant tokio veiksmo ribotumą, racionaliai referuojama asmeninė patirtis, kitoks liudijimas;
Performatyviosios poveikio formos: – Referuojami kvazi-/pseudomoksliniai teiginiai (prielaidos, netirtos hipotezės); – Naratyvizuojama (angl. „framing“; latentinis ar atviras „geųjų“, „blogųjų“ identifikavimas; konflikto dramaturgizavimas); – Apeliuojama į emocijas/sentimentus (sarkazmas, ironija ir pan.); – Apeliuojama į demokratinės daugumos valią/jėgą; – Apeliuojama į autoritetus; – Apeliuojama į tradiciją; – Referuojama žiniasklaida, populiarioji kultūra ir pan. (į kitas kategorijas nepatenkantis diskurso turinys).

16 lentelė. Surinktų duomenų kiekiai (skirtingi *n*) ir jų statistinio validumo komentaras. Tyrime toliau išskiriami ir šių aibių poaibiai, pvz., tie autorių iš 68 tirtų, kurie yra publikavę daugiau nei vieną straipsnį ar straipsnių daugiau nei viename kanale, ir pan. Tada operuojama dar kitokiais *n*.
© Autoriai, 2025.

	Kiekis	Vertė
Interviu davusios redakcijos	6	Statistiniam testavimui pernelyg menkas kiekis
Klausimyno atsakymų rinkiniai	25	Tegalimi atsargūs apibendrinimai
Autoriai, kurių produkcija tiriama duomenų pagrindu	68	Galimi santykinai patikimi apibendrinimai
Publikacijos, kurių charakteristikos tiriamos	173	Galimi santykinai patikimi apibendrinimai

Taip pat buvo apskaičiuotos įvairios kiekybinės vertės: nuomonių straipsnių intensyvumas kanale, viso publikuotų komentarų srauto švietimo tematikos straipsnių dalis, individualių autorių publikavimo dažnis, įvairiais pjūviais surinktų straipsnių apimtis, ilgis žodžiais ir pan.

Jei kitaip nepažymėta, toliau pateikiamose rezultatų lentelėse nurodomi absoliutūs kiekiai (atsakiusiųjų kiekis, publikacijų kiekis ir pan.). Nuošimčiai visada pažymėti (%).

Straipsnių citatų kalba netaisyta.

Skyriaus apibendrinimas. Kaip ir projektuota, atskirų duomenų šaltinių atžvilgiu taikytos kategorijos (iš dalies) sutapo sistemingai. Pavyzdžiui, ir anketuojant autorius / ekspertus, ir koduojant straipsnius, naudota identiška argumentų tipų matrica. Redakcijoms ir autoriams / ekspertams užduoti analogiški klausimai. Vėliau lyginant fiksuota, kad tam tikrais atvejais skirtingų duomenų šaltiniai pateikė tapačių atsakymų; kartais fiksuota nukrypimų. Šios trianguliuojant stebėtos vertingos įtampos akcentuojamos toliau.

3. NUOMONĖ ŽINIASKLAIDOJE: LIETUVOS ŠVIETIMO POLITIKOS DISKURSO ATVEJIS. DUOMENŲ ANALIZĖ

Šis skyrius yra skirtas surinktiems duomenims išdėstyti ir juos analizuoti, bet jų analizė čia liks dar santykinai hermetiška, t. y. duomenys dar nelyginami su išoriniais, kitų autorių ir kitų tyrimų siūlomais apibendrinimais, dar nepasitelkiami prielaidoms tikrinti. Jie išdėstomi, vertinamas jų tarpusavio rišlumas, nuoseklumas.

Duomenų ekspozicija šiame darbe skiriama į šešias dalis:

– (3.1) pirmiausia remiantis surinktais duomenimis charakterizuojamas pats nuomonių segmentas Lietuvos žiniasklaidoje, lauko veikėjų suprantama jo koncepcija, funkcija, paskirtis, uždaviniai; lauko veikėjų intencijos. (3.2) Charakterizuojamas jo reguliavimas: tikslinis projektavimas ir stichiškas operavimas, ypač atsižvelgiant į švietimo tematikos specifiką. Tada
– charakterizuojami patys lauko veikėjai: (3.3) žiniasklaidos organizacijų redaktoriai, specialieji nuomonių skilčių redaktoriai, kurių sprendimai lemia nuomonių segmento sandarą, ir (3.4) autoriai / ekspertai, kurių generuojamas turinys sudaro segmentą, iš esmės telkiantis į švietimo klausimais rašančius autorius; pagaliau
– charakterizuojama pati publikacija, kurių visuma segmentą sudaro, vėl, tiriant švietimo tematikos straipsnius, pasisakymus; pirmiau (3.5) gilinamasi į kokybės diskursą („geras“, „prastas straipsnis“, tekstų kokybės kriterijai), tada – (3.6) į objektyviai fiksuotas tekstų ypatybes.

Vien ši santykinai hermetiška analizė, kaip matysime, taip pat pasiūlys įdomių, vertingų apibendrinimų.

Matysime, kad ir redakcijos, ir autoriai / ekspertai universaliai priskiria nuomonių segmentui aukštą vertę, savo veikimą lauke, Bourdieu terminais, traktuoja kaip kapitalą. Tačiau tai, kad nuomonių segmentas nebūtinai yra skaitomiausias, žiūrimiausias kanalų sandas – kad ne visada disponuojama detaliais duomenimis apie šio segmento apyvartumą, redakcijas net nebūtinai domina domenys apie segmento apyvartumą, jo vertę lemia konceptualiniai argumentai – rodo, kad kapitalas čia gali būti pervertintas.

Įsitikinsime, kad veiksena lauke pasižymi didele laisve, elastingumu, plastika; daug gyvai deramasi, o ne vadovaujamasi rašytiniais instruktais ir rekomendacijomis. Šitai sąlygoja savas rizikas, nes, pavyzdžiui, taip liberalizavus temų tvarkaraščio formavimo principus, fiksuojama, kad nuomonių segmento temų tvarkaraštis reikšmingai atitrūksta nuo faktinės politikos darbotvarkės ir nuomonių mainai tada iš dalies lieka savitiksliai.

Suprasime, kad reikšmingai skiriasi personalijų elgsena, profiliai, Bourdieu teorijos *habitus:* kai kuriose redakcijose nuomonių segmentą redaguoja pats vyriausiasis redaktorius, ir tada šiam būdingos tam tikros specifinės elgsenos; kitur jį redaguoja specialusis nuomonių redaktorius. Šie preferuoja savitus autorius / ekspertus. Vyriausieji redaktoriai yra linkę labiau pasitenkinti sutartimis su nuolatiniais, kartotiniais, prediktabiliais skiltininkais; specialieji redaktoriai yra labiau įsipareigoję naujų vardų ieškai, naujų nuomonių sklaidai.

Pagaliau matysime, kad reikšmingai skiriasi teksto lygmens sprendimai. Argumentacija, dėstoma nuomonių skiltyse, yra itin netolygi ne tik skirtumais tarp skirtingų argumentų tipų. Ypač vertinga bus nenuoširdaus, manipuliatyvaus argumentavimo diskusija: pavyzdžiui, kai kada lauke suprantamas „respektabiliausias“ argumentavimas, pavyzdžiui, statistiniais duomenimis, eksploatuojamas tik kaip tuščia jo forma, konkrečiai nereferuojant jokio konkretaus duomenų šaltinio, o tik niekaip nekvalifikuotas „naujausias apklausas“ ar „dideles apklausas“. Šie skirtumai lauke grindžia ekspertiškumo ir populistiškumo dichotomiją.

Šių apibendrinimų visuma galiausiai bus vertinga vertinant apibrėžtąsias tyrimo prielaidas jau paskutiniame skyriuje.

3.1. Nuomonių segmentas: koncepcija

Aptariant šį segmentą, pirmiausia tirtinos konceptualinės sampratos, apibrėžtys, lūkesčiai, kokie jie būdingi redakcijų personalui ir straipsnių autoriams / ekspertams, tai, kas galiausiai grindžia lauke latentiškai vyraujančias kokybės kategorijas kaip elgsenos taisykles. Keltinas klausimas, kokia yra nuomonių sklaidos, komentavimo, ekspertavimo žiniasklaidoje funkcija, paskirtis. Čia toliau aptariamos latentinės sampratos ir laikysenos sudaro vertingą kontrastą kodifikuotos redakcinės politikos dokumentams – ar deliberatyviam atsisakymui normas kodifikuoti. Kaip matysime, kur nesama politikos dokumento, atitinkamas faktiškai taikomas normas galima rekonstruoti sekant patį segmento operavimą, susitarimus ir sandorius: švietimo klausimais nuomonių skiltyse spausdinami straipsniai, įvairūs jų statistiniai rodikliai, papildo latentines, neįsisąmonintas, ir kodifikuotas lauko charakteristikas. Šiame poskyryje vis dėlto pirmiau aptariami laukui būdingi lūkesčiai: segmento kaip turinio segmento (straipsnių korpuso) formavimas, visumos skirstymas į konceptualiai individualizuotas klases.

REDAKCIJŲ TYRIMAS: SEGMENTO VERTĖ

Interviu su Lietuvos medijų organizacijų atstovais, atrinktais darbuotojais, ryškiai rodo, kad nuomonių segmentas visuotinai traktuojamas kaip prioritetinis. Iš esmės tai buvo vienintelis klausimas, kuriuo atskirų redakcijų nuomonės visiškai nesiskyrė. Skiltimi visos interviu davusios redakcijos tik didžiavosi. Pavyzdžiui:

„Skiriamas plotas istoriškai yra buvęs stabilus, proporcingas nuo laikraščio puslapių (daugiau nuomonių reikštų, kad mažiau liko raportavimo, faktų; tai toks dalykas tikrai net nebūtų pageidaujamas), gal kiek kitusi yra vieta, eiliškumas laikraštyje: kilo aukštyn. Šitai parodytų prioritetizavimą. Atitinkamai ir portale siekiame labiau didinti matomumą, nors nebūtinai plečiasi apimtis“ (R1).

Dėl konkrečių šio prioriteto pagrindų („kodėl?“) sutariama buvo rečiau. Redakcijos dažniausiai deklaravo, kad nuomonių, išorės autorių segmentas yra menkos ekonominės vertės įvairiais parametrais, net nuostolingas. Tačiau vis dėlto visais atvejais yra puoselėjamas kaip nepamainomas, esminės reikšmės demokratijos tvarumo, žiniasklaidos kokybinės brandos atžvilgiu. Pavyzdžiui:

„Žinoma, redakcijos posėdžiuose yra minimi ir šių straipsnių skaitomumo internete rodikliai, kiek skaitytojų atsivertė, kiek laiko praleido skaitydami; bet ekonominė segmento vertė apskritai yra marginalinė, skiltis gal net nuostolinga. Esminė yra reputacinė vertė. Priežastis, kodėl skiltis dedama pačioje laikraščio pradžioje, yra būtent reputacinė vertė. [...] Skiltis taip pat yra tie puslapiai, kurių atžvilgiu redakcija jaučia intensyvų atgalinį ryšį, politikų atgalinį ryšį, redakcija jaučia, kad tuos straipsnius politikai skaito, į tai politikai gilinasi. Čia yra tikroji galimybė laikraščiui, redakcijai net diktuoti madą“ (R1).

„Nuomonių segmentas puoselėjamas dėl prestižo, nuomonių atspindėjimas mūsų yra suvokiamas kaip esminis demokratijos uždavinys. Skaitomumas yra tik antrinis veiksnys. Nuomonių segmentas dėsningai yra asmeninė vyriausiojo redaktoriaus atsakomybė. [...] Vertę suprantam iš dalies iš to, kad grįžtamasis ryšys nuomonės segmente yra dažnas, bet, būtent, autoriaus atžvilgiu; retesnis redaktoriaus atžvilgiu“ (R2).

„Mes suprantame, tikrai, kad nuomonės yra prestižo dalykas, tai yra pirmasis turinys, pirmieji tekstai, ką mūsų leidinyje pamato mūsų skaitytojas, [...] Kodėl prestižo dalykas – nes kitų straipsnių visumoje, kur tiesiog išdėstoma, ‘kaip yra’, čia kalbama giliau, apie aplinkybes, apie kontekstą, apie veiksnius, dėl kokių aplinkybių yra taip, kad pasidarė taip, ‘kaip yra’. Čia imasi matytis alternatyvos, kad galėtų būti ir kitaip, jei būtų nuo pat pradžių buvę geriau daroma. Nuomonių skiltis yra aukščiausios prabos žiniasklaida, nors tai jau nėra žurnalistika, nes ne žurnalistas nuomones daro; žurnalistas gali geriausiu atveju ieškoti kompetentingų kalbėtojų, gabių tekstų rašytojų“ (R4).

„Segmentas ekonomiškai yra gerokai žemiau ‘klikų’ vidurkio, todėl yra finansiškai neprioritetinis. Daugiau skaitoma gali būti įžymesnė personalija, bet apskritai tai nėra kanalą ‘išvežantis’ segmentas. Vertė reputacinė“ (R5).

„Nuomonių segmentas neturi reikšmingos komercinės vertės. Bet jis daro laikraštį respektabilesnį, patikimesnį, kuria solidaus leidinio įspūdį“ (R6).

Čia esmingai akcentuojama, būtent, ne segmento „ekonominė vertė“, bet „reputacinė vertė“. Iš politinio elito teikiamo grįžtamojo ryšio redakcijos sprendžiančios, kad tai yra svariausias jų turinio segmentas. Visos redakcijos deklaruoja, kad nuomonių skiltyse skelbia ir straipsnių, autorių, kurių plačiojoje auditorijoje „niekas neskaito“, tačiau kuriuos šios vertina kaip indispensabilų etinį imperatyvą.

„Niekas neskaitys“ – bet vis tiek spausdinama, nes tai būtina demokratijos tvarumui.

„Ekonominė vertė“, kaip matysime toliau, retai dominuodama, vis dėlto, kaip potencialas, buvo reflektuojama dažnai jau skilties funkcijos apibrėžimuose.

REDAKCIJŲ TYRIMAS: SEGMENTO FUNKCIJA

Segmento vertės ir funkcijos diskursas yra susijęs. (1) Tais daugeliu atvejų, kai deklaruota buvo „reputacinė vertė“, buvo ginama ir specifinė su stichiniu viešosios nuomonės procesu susijusi funkcija. Buvo teigiama, esą segmentas kritiškai svarbus, nes būtent jame stichiškai formuojasi viešoji nuomonė. (2) Ten, kur intensyviau buvo reflektuojama nuomonių skilties „ekonominė vertė“, skilčiai labiau linkstama priskirti agitacinę, telkimo ir angažavimo, tikslinio viešosios nuomonės keitimo, pritraukimo funkciją. Jei jau segmentas redakcijai komerciškai apsimoka, tai todėl, kad autoriai ten gali laisvai reklamuoti save ar kokius nors interesus, ir iš esmės visi tuos pačius; kad skiltis taptų tam tikros „minties namais“.

Abu šie atvejai bus aptarti detaliau.

(1) Dauguma redakcijų buvo linkusios deklaruoti, kad atskiram autoriui, net jei tas autorius yra redakcijos vardu kalbantis anoniminis redakcijos skilties autorius, yra leidžiama siekti keisti viešąją nuomonę, kalbėti atvirai tendencingai. Betgi visas nuomonių segmentas, visa skiltis kaip straipsnių visuma turinti viešąją nuomonę atspindėti. Kitaip tariant, preziumuojamas stichinis viešosios nuomonės formavimosi procesas.

Atskiro straipsnio politizacija, angažuotumas yra net pageidaujamas. Pavyzdžiui: „gerai, kai prieštaringai parašyta; kai straipsniu sugebama užsimoti išprovokuoti diskusiją; kuo priešingesnė atskira nuomonė, tuo ji vertingesnė“ (R1); „straipsnis turi gebėti intelektualiai provokuoti, autoriaus užmojis ‘formuoti ar atspindėti’ vis dėlto lieka subordinuotas šitai intencijai auditoriją įtraukti, jos nepaleisti“ (R5). (Čia svarbu, kad, net saugant aukščiau aptartą re-

putacinę skilties vertę, redakcijos hipotetiškai mano ją galint būti ir komerciškai vertingą, reflektuoja tokios komercinės sėkmės sąlygas.)

Betgi skiltis kaip visuma turi likti neutrali. Tų tendencingų nuomonių dėstinys pats turi likti pusiausviras.

Šioji vyravusi samprata, vidinio pliuralizmo, diskusijos vieno leidinio puslapiuose, komercializuotos, profesionalios, masinės, nenišinės žiniasklaidos sandas, preliminariai leistų teigti lietuviškąją žiniasklaidą turint skandinaviškojo, šiaurietiškojo tipažo bruožų (žr. pirmiau minėta).

Šiame pliuralistinių imperatyvų kontekste autorių angažuotumas vis dėlto kartais problemizuojamas. Vis dėlto „nepublikuojama – jei siūloma net ne nuomonė, o gryna rinkodara, viešųjų ryšių agentūrų produkcija, kur šios kuruoja savo 'pacientų' nuomones; tokie siūlytojai, būna, skambina dieną ir naktį. Tiesiog reklamuoja savo vardą, [...] o ne dalinasi patirtimi. Tikisi turinio rinkodaros nemokamai. Neskelbiame politikų straipsnių prieš rinkimus, nes jų funkcija būtų jau grynai reklaminė" (R1), „politikų straipsniai prieš rinkimus yra problemiški, grynai vien tik politikuojama, nekonstruktyvus turinys" (R2). Kaip bus aptarta dar ir toliau, kai kuriuose kanaluose, stambesniuosiuose, būtent šie sumetimai yra lėmę poreikį skelti komentaro segmentą į du. „Redakcija supranta, kad komentaras ne visada bus pirmosios grupės feljetoninis, nuomoninis, literatūriškai sodrus, konstruktyvus komentaras, bet jis gali būti ir tiesiog tendencingas rašinys, suinteresuotas rašinys, vos ne reklaminis, ir nieko daugiau. Todėl komentarai mūsų leidinyje apskritai skiriami į 'nuomoninius' ir 'tribūninius'" (R5). Kaip bus aptarta toliau, ši takoskyra tarp konstruktyvumo ir propagandizmo yra susijusi dar ir su finansiniais santykiais tarp autorių bei redakcijų, ir su redakcijų reiklumu teksto apimties, kokybės atžvilgiu, redakcijos polinkiu kištis į tekstą.

Įsipareigojus pliuralizmui, bet ginant tam tikro straipsnio vertybinį prisodrinimą, kai kurios redakcijos nurodė būtent dėl tos priežasties priėmusios sprendimą neleisti nuomonių straipsnių skelbti etatiniams darbuotojams. Pavyzdžiui, R2: auditorijos iškart asocijuotų vieną ar kitą politinę tendenciją, su kuria straipsnyje afiliuojamasi, su redakcijos pažiūromis. Bet buvo argumentuota ir priešinga laikysena: pvz., R1, kuri etatiniams darbuotojams nuomonių straipsnių skelbti leidžia, neabejoja savo auditorijų gebėjimu diferencijuoti, neabejoja auditorijų branda.

(2) Gerokai rečiau visai komentaro skilčiai vis dėlto priskiriama jau šiandien jai kiek intensyviau būdinga tam tikra ekonominė vertė ir atitinkamai su ja susijusi savita funkcija. Nedaugelis redakcijų, šiaip jau gindamos nuomonių segmento prioritetą, buvo linkusios ne tik atskirai nuomonei, bet ir visai nuomonių skilčiai, net visam laikraščiui, priskirti funkciją siekti viešąją nuomonę

keisti, nebūtinai aiškiai atsiribojo nuo tendencingumo ir įsipareigojo pliuralizmui, ir būtent šį angažuotumą siejo su viso kanalo ekonomine perspektyva.

„Politinis angažavimasis, politinis įsitraukimas, nuomonės turėjimas yra būtinybė, nes tai buria skaitytojus, motyvuoja skaitytoją leidinį įsigyti, daro skaitytoją ištikimą, jį pririša. Jei leidinys tik komercializuojasi, nuomonių skiltyse priima viską, ypač noriau, pageidaujamiau pagal 'klikinimo' potencialą, jis galbūt kuriuo konkrečiu metu ir pritrauks akių, bet tos akys bus neištikimos, jos to kanalo neįsidėmės, prie to leidinio negrįš, jos gavo pramogą, pramoga užsimiršo, jos judės prie kitos pramogos. Mūsų supratimu politinė spalva yra vienas leidinio tęstinumo garantų, gyvavimo garantų. [...] Kokia Skandinavija mums pavyzdys? Ten nėra jokio pliuralizmo. Masės patenkinamos komerciniais blizgučiais, o teisės, įstatymų, turinį susideda tie, kas ta teise paskui iš tikrųjų naudojasi" (R3).

„Redakcija stebi kontekstą, ir matome, kad [R2], pavyzdžiui, ypač Rusijos ir Ukrainos karo metais, tapo propagandos mašina, taigi, objektyviai kalbant, nuomonių įvairovė, požiūrių konkuravimas, spektras ir panašios taurios idealizacijos – tai redakcijos gali jas deklaruoti, kiek nori – būtų labai ginčytina tema. Sakyt gali, ką nori, o ar išeina, o ar taip yra? [...] [R1] – žiniasklaidos kanalas, kuris gali būti lyginamas su viešųjų ryšių agentūra: nuomonių spausdinama, bet nebūtinai ten esama, nebūtinai ten siekiama tikros, kontroversiškos diskusijos. [...] Visos redakcijos, taigi ir mūsų, kad ir ką deklaruotų, galiausiai vaidina vaidmenį viešąją nuomonę formuojant, nes redakciniai sprendimai, visi, yra sprendimai, kurie veikia kaip srauto filtras. Naujienų srautas, ypač socialinių tinklų plėtros fone, yra milžiniškas, redakcijų filtravimas yra būtinas, pageidautinas. Tik filtruojama kartais gal labiau darbotvarkė, tvarkaraštis, aktualizuojamos temos, o ne kuri konkreti viena samprata, viena nuomonė kuria konkrečia tema" (R6).

Teorinė refleksija čia gali įžvelgti jau net ne tendenciją „viešąją nuomonę keisti", bet klientelistinę tendenciją „siauros grupės nuomonę aptarnauti", viduržemiškojo tipažo žiniasklaidos sistemos sandą. Bet tokio pobūdžio samprata, remiantis tyrimo duomenimis, Lietuvoje vis dėlto yra reta.

AUTORIŲ / EKSPERTŲ TYRIMAS: INTENCIJOS

Dažnesniąją, pliuralizmui įsipareigojusią, segmento sampratą atspindi, nuosekliai atitinkamai, ir autorių / ekspertų deklaruojamoji intencija. Iš esmės visi apklaustieji indikavo esą įsipareigoję dalyvauti diskusijoje ir, kaip diskutantai, kiekvienas siekiąs kitų diskutantų, auditorijų – viešąją – nuomonę keisti; net tie, kurie anksčiau pačios šios intencijos tokių konkrečių alternatyvų kontekste nėra reflektavę (17 lentelė).

Neapibrėžtumas, dvilypumas, kurį atspindi autorių / ekspertų intencija viešąją nuomonę keisti – būtent, suvoktis, kad viešoji nuomonė yra (1) svarbi, reikšminga, dėl savo socialinio dominavimo net lemiama, bet kartu yra (2) nepakankama, ydinga, taisytina, turinti trūkumų, – būdingas ir kitiems pastarųjų atsakymams. Menkai tekonvergavo autorių / ekspertų atsakymai paprašius šiuos viešąją nuomonę apibrėžti (Q12). Dalis apibrėžimų liko pozityvūs,

priskiriantys viešajai nuomonei konstruktyvų vaidmenį (pvz., „daugumos valia; faktiškai – apklausų, rinkimų rezultatas“ (A/E19), „visuomenės nuomonė“ (A/E15), „žmonių grupės bendra nuomonė“ (A/E21), „kaip mano dauguma, statistinė“ (A/E22), „tam tikrų žmonių grupių arba populiacijos nuomonė tam tikrais klausimais“ (A/E13), „socialiai dominuojantis požiūris“ (A/E24)). Dalis buvo negatyvūs, akcentuojantys viešosios nuomonės iracionalumą („tuo metu vyraujanti visuomenės nuomonė apie asmenį, įvykį, reiškinį ir nebūtinai pagrįsta tikrais įrodymais“ (A/E4), „dominuojanti ideologinė mada“ (A/E5), „masių nuomonė“ (A/E18), „fikcija, kurią išsigalvoja politinė kairė, kad pateisintų savo politiką“ (A/E20), „daugumos nuomonė, bet charizmatiškas individas gali ja manipuliuoti, deja“ (A/E23), „viešajame diskurse vyraujanti nuomonė, populiarios sampratos, dažnas požiūris, vienu konkrečiu metu, konkrečioje bendruomenėje ir apie konkretų reiškinį nusistovėjęs supratimas. Mano nuomone, ji yra labai volatili, lengvai kieno nors pakeičiama. Banda laisvai seka paskui ką nors. Esminis viešosios nuomonės trūkumas yra tai, kad ji yra visada nekritiška“ (A/E25)). Nekonvergavo ir autorių / ekspertų atsakymai į paskesnį klausimą (Q13), kokį vaidmenį viešoji nuomonė, jos išryškinimas diskusijoje, vaidina švietimo politikos diskusijoje (18 lentelė): beveik vienodai dažnai nurodyta „labiau teigiamą, tai vienas iš demokratijos sandų“ ir „labiau neigiamą, ji dažnai susijusi su, pvz., nekompetencija, dalykiškumo trūkumu“.

Kaip minėta, šių atsakymų visuma traktuotina kaip rodanti autorių / ekspertų įsisąmonintą veikimą pliuralizmo kontekste, jų įsisąmonintą siekį dalyvauti diskusijoje, lemiamą jų įžvelgiamos, būtent, prasmės joje dalyvauti. Autoriai / ekspertai deklaruoja norintys viešąją nuomonę keisti, nes, kad ir kaip ją vertintų, pripažįsta jos potencialą: teigiamą ar neigiamą, bet vaidmenį ji vaidina.

17 lentelė. Autorių / ekspertų atsakymai į klausimą (Q14), ar savo komentarais, nuomonių straipsniais, viešais pasisakymais diskusijose labiau stengiatės viešąją nuomonę formuoti, keisti – ar atspindėti jau susidariusią.

© Autoriai, 2025.

Labiau formuoti, keisti	22
Labiau atspindėti	0
Labiau formuoti, keisti (bet tik dabar taip pagalvojau, anksčiau nesu reflektavusi (-ęs))	2
Labiau atspindėti (bet tik dabar taip pagalvojau, anksčiau nesu reflektavusi (-ęs))	0

18 lentelė. Autorių / ekspertų atsakymai į klausimą (Q13), kokį vaidmenį viešoji nuomonė, jos išryškinimas diskusijoje, vaidina švietimo politikos diskusijoje. Respondentai galėjo pasirinkti kelis skirtingus atsakymus.

© Autoriai, 2025.

Labiau neigiamą, ja, pvz., gali būti realizuojama „daugumos diktatūra“	2
Labiau neigiamą, ji dažnai susijusi su, pvz., nekompetencija, dalykiškumo trūkumu	11
Labiau neigiamą, ji dažnai susijusi su, pvz., demagogija	6
Labiau teigiamą, tai vienas iš demokratijos sandų	12
Labiau teigiamą, tai gali būti, pvz., kelias į konsensusą	7
Labiau teigiamą, taip laiduojamas glaudus santykis tarp politinio elito ir gyventojų	3
Kita	3

Kaip autoriai / ekspertai konceptualizuoja savo uždavinį, misiją, atskleidžia ir kitaip jiems formuluojami tie patys klausimai apie intencijas, būtent, klausimai apie autorių ir ekspertų motyvaciją. Q26 klausta, kodėl autorius / ekspertas pradėjo, kas paskatino viešai savo vardu kalbėti, šiuo atveju švietimo politikos klausimais. Q27 klausta, kas konkretų autorių / ekspertą motyvuoja skelbti nuomonę. Minėtoji redakcijų įsisąmoninta takoskyra tarp (1) konstruktyvių „nuomoninių“ ir (2) propagandistinių-reklaminių „tribūninių“ straipsnių autorių / ekspertų atsakymuose kartojama iš dalies. Kaip bus matyti toliau, absoliučios kiekinės vertės indikuoja, kad, skaičiuojant redakcijas pasiekiančius rankraščius ir publikuojamus straipsnius, vertinant apskritai, parašoma gerokai, tam tikrais atvejais net keliskart daugiau „tribūninių“ straipsnių rankraščių negu „nuomoninių“. Betgi patys autoriai / ekspertai nėra intensyviau linkę deklaruoti egoistinės, politinės, interesų lemiamos (apskritai „tribūninės“) motyvacijos, o, kaip tik, vienodai akcentuoja („nuomoninį“) domėjimąsi, švietimo politikos lauke, koncepcijomis, siekį pasidalyti patirtimi, rūpestį jaunimo ateitimi ir panašiai idealizuotus siekius, ne nenuoširdumą, klastą, tam tikrą „makiavelišką“ vylimąsi „iš išskaičiavimo“. Akstinu, kodėl pradėjo savo vardu viešai dalyvauti diskusijoje, autoriai / ekspertai maždaug po lygiai įvardijo arba

(1) nesuinteresuotą „susirūpinimą“ ir „norą perduoti turimas žinias“ („rūpestis dėl jaunimo ateities“ (A/E12), „esu edukologijos mokslų krypties mokslininkė“ (A/E13), „tai buvo mano pilietinė pozicija“ (A/E8), „atrodė, kad yra dalykų, kurių kiti nepasako“ (A/E24), „studijas baigiau užsienyje, grįžau čia, mačiau, kad daug kas gali būti kitaip ir geriau“ (A/E19), „švietimo klausimai man buvo svarbūs, jų viešas aptarimas man buvo reikšmingas“ (A/E25)), arba

(2) „interesus“, net įsipareigojimus, „pareigas“ („nepasitenkinimas priimamais politiniais sprendimais“ (A/E11), „poreikis išsakyti silpnai girdimą nevyriausybinių švietimo organizacijų požiūrį“ (A/E16),

„siekiau auginti savo idėjų žinomumą, tai iš dalies yra politiko darbas, idėjų populiarinimo forma“ (A/E20), „asmeninė darbo patirtis“ (A/E10), „mano vaikai pradėjo eiti į mokyklą“ (A/E23), „labai probleminė politikos sritis, sunkiai išnaikinamas sovietinis paveldas“ (A/E18)).

(Šių atsakymų kontekste dėsninga, kad „tribūninius“ nuomonės straipsnius (bet tik šiuos) redakcijos dažnai pažymi prierašais, maždaug, šis turinys „nėra [kanalo redakcijos] nuomonė“, „[kanalo redakcija] atsakomybės už šį turinį neprisiima“, „šis tekstas – asmeninė jo autoriaus nuomonė; rubrikoje publikuojamos politinės ar kitos tematikos nuomonės“ ir pan.)

Panašiai, reflektuodami savo motyvaciją, autoriai / ekspertai apytikriai vienodai dažnai arba (1) referavo idealistines kategorijas („idealizmas, atvirai pasakius“ (A/E19), „pilietiškumas“ (A/E3), „motyvuoja siekis kurti teisingesnę, skaidresnę švietimo sistemą“ (A/E4), „vidinė motyvacija“ (A/E6), „pilietiškumas ir empatija“ (A/E9), „noras atkreipti dėmesį, paskatinti permąstyti priimamus sprendimus“ (A/E11), „atsakomybės prieš švietimo bendruomenę jausmas, suvokimas, kad galima daryti įtaką ir pokytį“ (A/E14), „noras, kad kažkas keistųsi“ (A/E18)) – arba (2) gerokai kryptingesnius įvardijimus („siekis ‘parduoti’ savo viziją, tikėjimas ja kaip pranašesne“ (A/E6), „politiniai siekiai“ (A/E20), „nepasitenkinimas dabartine esama švietimo politika, situacija“ (A/E15), „asmeninė patirtis, liūdna, švietimo sektoriuje“ (A/E23), „noras, kad būtų pristatomos visos pusės“ (A/E24)).

Čia esmingai svarbu, kad abi laikysenos yra produktyviai orientuotos: pliuralistinėje erdvėje straipsniais siekiama kaitos. Jos siekiama, nes ji įmanoma. Kitaip tariant, intensyviai reflektuojamas tam tikras *status quo* („viešoji nuomonė“) ir vertingas forumas, viešos diskusijos erdvė, kur diskutantai ir auditorijos yra imlūs poveikiui, jie gali būti veikiami. Preziumuojamas potencialas veikti ir nedviprasmiškai veikiama, nes veikla manoma esanti prasminga.

Redakcijų ir autorių sampratų lyginimas

Jau buvo atkreiptas dėmesys, kad pirmiau pateiktus duomenis galima interpretuoti Hallino ir Mancinio teorizavimo kontekste. Esą nuomonių mainų ypatybės, skirtingoms žiniasklaidos sistemoms būdingos savitos sampratos, esmingai skiria jas tarpusavyje. Nuomonių segmento koncepcija yra kaskart savita, pavyzdžiui, kontrastyviai lyginant šiaurietiškąjį ir vidužemiškąjį modelius. Betgi šie duomenys gali būti interpetuojami ir Bourdieu teorinės paradigmos sąvokomis, ir būtent tada dar labiau išryškėja redakcijų ir autorių / eks-

pertų koncepcijų koreliacija. Bourdieu teorizavimo sąvokomis, žiniasklaidos lauke nuomonių segmentas, leidinio disponavimas tokia skiltimi, autoriaus / eksperto gebėjimas būti publikuotam toje skiltyje, visuotinai traktuojami kaip viena iš kapitalo raiškų,

- kultūrinio kapitalo (kaip įgytieji personalijų įgūdžiai, sukauptoji patirtis; čia svarbus redakcijų kaltinimas, esą kai kurie autoriai tenori būti publikuoti, nes tai jiems „reputaciškai vertinga“, taip „formuojamas vardas“, tai yra vardo darybos, rinkodaros taktika),
- socialinio kapitalo (kaip įgytosios redaktorių ir autorių / ekspertų tarpusavio pažintys, ryšiai lauke),
- simbolinio kapitalo (autoriai / ekspertai traktuojami kaip esą skirtingų prabų, vieni publikuojami konstruktyvių „nuomoninių“, kiti (tik) propagandistinių-reklaminių „tribūninių“ komentarų sekcijose).

Itin segmento „kapitalizaciją“, „sukapitalinimą“ sustiprina tai, kad savo dalyvavimą, reputaciją nuomonių mainų formose Lietuvos pagrindinėje žiniasklaidoje kaip vertingą laimėjimą, įgytą turtą, supranta platus spektras skirtingų *habitus* (redaktoriai, jų pavaduotojai, nuomonių skilčių redaktoriai, kaip vėliau matysime, autoriai, politikai, ekspertai, mokslininkai ir kt. Patys skirtingi *habitus* bus nagrinėjami toliau.)

Čia dar atkreiptinas dėmesys, kad, kaip buvo pažymėta, vienas iš svarbiųjų šio tyrimo ribotumų (bet jis būdingas ir visiems įvade bei kitų tyrėjų darbų apžvalgoje aptartiems moksliniams tyrimams) yra ta aplinkybė, kad netiriamos, būtent, auditorijų – ypač atskirai politikų ir jų referentų, specifiniais politiniais sprendimais tiesiogiai suinteresuotų veikėjų, specialistų-dalykininkų – sampratos ir lūkesčiai dėl nuomonių produkcijos. Auditorijos, medijų produkcijos vartotojai, vis dėlto yra esminis žiniasklaidos lauko subjektas. Trumpai tepažymėtina, kad – iš pirmo žvilgsnio atrodytų – redakcijų šiaip jau indikuotas, jų suprantamas, jų preziumuojamas menkas auditorijų susidomėjimas nuomonių segmentu galėtų reikšti, kad ir redakcijos, ir autoriai / ekspertai savo deklaracijomis šiek tiek pervertina segmento kapitalizaciją apskritai. Negalėtų būti labai „vertinga“ turinio produkcija, jei tas turinys nėra apyvartus (nė viena redakcija nenurodė, kad disponuotų detaliomis autorijų elgsenos, sampratų ir lūkesčių projekcijomis). Betgi „vertė“ čia iš tiesų yra kitaip lemiama: ne „ekonomikos“, o „reputacijos“. Kaip bus matyti toliau, net jei konsoliduota tam tikros tendencijos nuomonių straipsnių banga šiaip jau nekeičia konkretaus kritikuojamo politinio sprendimo trumpuoju laikotarpiu, ji gali būti produktyvi keičiant galios pasiskirstymą tarp grupių artimiausiuose rinkimuose. Taip pat, kaip bus matyti toliau, ne visi autoriai / ekspertai yra tęstiniai, kartotiniai lauko dalyviai. Daug jų teišspausdina vieną publikaciją ir

diskusijoje daugiau nedalyvauja – ir šitai, kaip tik, gali būti traktuojama kaip itin netolygaus, iškreipto turto paskirstymo paralelė, liudijanti gryną, tikrą kapitalizaciją.

Poskyrio apibendrinimas. Čia įsitikinome, kad ir redakcijų atstovai, ir autoriai / ekspertai vienodai deklaruoja suprantamą aukštą nuomonių segmento vertę. Tokia skiltimi esą verta disponuoti, verta turėti autorystės tokioje skiltyje patirties. Šis aukštas vertinimas taip pat yra susijęs su konceptualizuojama segmento paskirtimi: prasminga dalyvavauti nuomonių mainų formose, nes, demokratijos sąlygomis, šitai yra galios, dominavimo siekimo kontekste produktyvu. Vis dėlto taip pat buvo matyti, kad, kraštutinai akcentuojant įsipareigojimą demokratijai, šioji „kapitalizacija“ gali būti pervertinama, nes redakcijos apskritai yra linkusios ignoruoti neaukštus nuomonių skilčių skaitomumo rodiklius. Čia ėmė ryškėti redakcijų įsipareigojimas skilčių vidiniam pliuralizmui, atsisakymas jas ideologiškai koordinuoti; bet taip pat ryškėjo itin diverguojančios autorių / ekspertų intencijos.

3.2. Nuomonių segmentas: reguliavimas

Funkcijos, paskirties, koncepciją galima rekonstruoti ne tik remiantis redakcijų atstovų, autorių / ekspertų delaracijomis, bet ir stebint skilties operacijas: pirmiausia, (1) kaip jos kodifikuojamos vidaus politikos dokumentuose, tokių nesant – (2) sekant pačias faktines transakcijas, sandorius. Atitinkamai, šis poskyris skiriamas į dvi dalis. Viena vertus, tam tikra sandorių tvarka yra programuojama. Antra vertus, kaskart nukrypstant nuo programuojamos idealizacijos ar tais atvejais, kai kodifikuota ji išvis nėra, tam tikra praktika organiškai, stichiškai nusistovi. Čia toliau pirmiau aptariamas norminamasis segmento dokumentavimas.

NUOMONIŲ SEGMENTO PROCESAS: REGLAMENTAVIMAS

Neabejotinai koncepcijos lygmens sampratos, latentinės lauko personalijoms būdingos suvoktys, laikysenos, nuomonių segmento koncepcijos kontūrai ir reguliavimas, jo faktinis taikymas, praktinės operacijos, transakcijos lauke, yra susijusios. Jos negalėtų kardinaliai vienos kitoms prieštarauti. Šiuo požiūriu redakcijų vidaus dokumentai yra gana kontekstiški – jie negalėtų pasiūlyti

kažko radikaliai naujo, radikaliai kitokio. Tai galėtų būti viena iš vangaus dokumentavimo priežasčių.

Remiantis tyrimo duomenimis, pirmiausia interviu redakcijose, konstatuotina, kad Lietuvoje beveik nesama redakcijų, kurios turėtų parengtas ir vadovautųsi rašytinėmis, kodifikuotomis redakcinėmis politikomis. Analogiškas vangumas būdingas ir autoriams / ekspertams. Net 72 proc. jų nėra net bandę domėtis konkrečių redakcijų, su kuriomis bendradarbiauja, vidaus darbo dokumentais (19 lentelė), kuriuose būtų pateikta produkcijos (konkrečiai, nuomonių straipsnių, komentarų) kiekybinių ar kokybinių apibrėžčių, reglamentuotos veikėjų klasių teisės, pareigos, leidimai ir (ar) draudimai joms, lūkesčiai joms, numatytos produkcinių derybų trajektorijos, procesų keliai, procedūros ir pan.

Reikia pažymėti, kad toji interviu redakcijose dalis, kurioje buvo kalbama apie kodifikuotą vidaus darbo reglamentavimą, dažnai buvo konfliktiškiausia. Kalbinamieji dažnai suvokė šį tyrėjų užduodamą klausimą ir savo atsakymą į jį („ne, redakcinės politikos dokumento neturime“, „niekada nesame turėję“; visos redakcijos, išskyrus Lietuvos nacionalinį radiją ir televiziją) kaip priekaištą, ydos išryškinimą, prikišamą trūkumą. Vis dėlto diskusija dažnai buvo turininga. (1) Redakcijų atstovai patys komfortiškai gebėjo reflektuoti įvairias tokio potencialiai galimo kodifikavimo formas. Esą tokio pobūdžio dokumentacija nebūtinai turi būti skelbiamas „tvarkos aprašas“, „reglaminas“, „kodeksas“ ar „etikos nuostatai“. Ji gali likti neformali, kaip segtuvas, kuriame komplektuojami apdovanoti etalonai, gerosios praktikos pavyzdžiai, pavyzdiniai straipsniai; relevantiški bylinėjimosi dokumentai, teismo bylų sprendimai ir blogosios praktikos pavyzdžiai; kompetentingų konkrečiais klausimais darbuotojų kontaktinių duomenų sąrašai; visų su išorės autoriais sudarytų darbo sutarčių kopijos; pareigas pradėjusių eiti vadovų programiniai dokumentai, gairės, tikslų aprašymai; relevantiški kompiuterinės programinės įrangos naudojimo manualai ir pan. (2) Redakcijų atstovai dažnai gebėjo reflektuoti tokio kodifikuoto programavimo privalumus. Pirmiausia tai būtų itin pravartu siekiant tęstinumo personalo kaitos kontekste, kai reikia su realijomis supažindinti naują darbuotoją (adaptacija); kai reikia pasiekti, kad atskirų, skirtingų darbuotojų darbo kokybė būtų palyginama, produkcijos visuma tolygi (kalibracija); kai reikia iš anksto siekti užbėgti už akių galimai žalai, skundui, teisinei komplikacijai, teisiniam ieškiniui (konfliktų prevencija); kai siekiama įsitikinti, kad visada laikomasi teisės aktuose įtvirtintų normų (teisės atitiktis, kompliansas; angl. „compliance“). Platesne prasme kalbant, taip sistemingai sudaromos sąlygos formuotis stabilesnei unikaliai tradicijai, individualizuotai kanalo tapatybei.

Vis dėlto net laisvai reflektuodami norminamojo dokumentavimo formų įvairovę ir (ar) privalumus, redakcijų atstovai gebėjo išryškinti ir tokios praktikos trūkumus, kurie deklaruoti kaip pagrindinė priežastis, kodėl redakcijos vidaus politikos dokumentai nekuriami, jais nesivadovaujama. Rašytiniai kodeksai sąlygotų nelankstumą, kuris yra būtinas lietuviškosios žiniasklaidos sektoriuje, kur kadrų pasirinkimas nedidelis, darbuotojų kaita didelė ir ištikimybė konkrečiam darbdaviui menka[5], čia, dėsningai, investicijos į antrinį kompetencijų formavimą nebūdingos. Rašytiniai kodeksai iš dalies varžytų personalo kūrybinę laisvę, improvizavimo laisvę, kuri žiniasklaidos sektoriuje yra universaliai vertinga; internetinės žiniasklaidos darbo procesuose lemtų apčiuopiamą nepageidaujamą delsą, gaišatį. Pagaliau, tai taip pat yra brangi darbo organizavimo priemonė. Atskirus „calibration & compliance“ padalinius gali sau leisti tik pačios didžiausios, turtingos organizacijos. Net pripažįstant, kad ypač lietuviškajam pagrindinės žiniasklaidos nuomonių segmentui, iš dalies dėl čia aptariamo santykinai menko struktūruotumo, santykinio palaidumo, būdingas dažnas bylinėjimasis, konfliktai redakcijos viduje tarp nevadovaujančiojo personalo ir vadovų lygmens darbuotojų, konfliktai tarp redakcijų ir išorės asmenų, nekodifikuojama. „Teisinių dokumentų yra, žinoma, didelė gausybė, bet jie ir lieka tik teisiniais dokumentais, komplektuojamais, saugojamais ir reikšmingais tik mūsų teisininkams; saugomi pas teisininkus, redakcijos kasdienybėje nereikšmingi“ (R2).

19 lentelė. Autorių / ekspertų atsakymai, ar šie yra domėjęsi, susipažinę su kanalų, kuriuose skelbia straipsnių, kur yra kviečiami komentuoti eksperto teisėmis, redakcine politika, komentaro, nuomonės apibrėžtimis (Q3).

© Autoriai, 2025.

Taip, teko, visų kanalų, detaliai. Informacijos radau.	1
Taip, teko, bet tik fragmentiškai. Informacijos radau.	4
Taip, bet nieko esmingo neaptikau; neįžvelgiau jokios aiškiai formuluojamos politikos – nei raštu, nei žodinėse diskusijose su redaktoriais ir leidėjais.	2
Neteko.	18

Kiek normos, standartinės praktikos yra susiformavusios, jos yra nerašytos, perduodamos žodžiu, kaičios. Nuomonių skilties kuravimo darbo krūviu dalijamasi organiškai, nors kaskart pagal tam tikrą nusistovėjusią tradiciją (žr.

[5] Viešai prieinami menkai granuliarūs Valstybės duomenų agentūros pateikiami duomenys nebūtinai ginčija šiuos redakcijų atstovų teiginius. Verslo demografijos rodikliai indikuoja, kad „leidybine veikla“ ir „programų rengimu ir transliavimu“ besiverčiančių įmonių darbuotojų skaičiai 2021–2023 metais apskritai buvo santykinai stabilūs; bet jie neatsipindi darbuotojų kaitos sektoriaus viduje. Iš esmės kaip stabilus charakterizuotinas ir tuos trejus metus kasmet fiksuotas veikusių įmonių skaičius, atitinkamai, 427, 423 ir 428 „leidybine veikla“ ir 53, 54, 52 „programų rengimu ir transliavimu“ besivertusios įmonės (Oficialiosios statistikos portalo duomenys; *https://osp.stat.gov.lt*).

toliau). Stebėtinai, net 57 proc. tų kelių autorių / ekspertų, kurie apklausiami deklaravo savo pasirinkto kanalo, kanalų redakcine politika domėjęsi, taip pat nurodė, kad reikiamą informaciją vis dėlto gavo.

Čia kalbama norminio reglamentavimo praktika tėra būdinga Lietuvos nacionaliniam radijui ir televizijai. Dokumentavimas dargi yra kompleksinis: atskirai paskelbti yra buvę LRT žurnalistų etikos kodeksas (2022a; patvirtintas VšĮ Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija tarybos 2022 m. gruodžio 13 d. protokolo Nr. P1-12 nutarimu) bei LRT redakcinė politika (2025; patvirtinta VšĮ Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos generalinio direktoriaus 2025 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. VĮ182). Jau Kodekse įtvirtinama fakto ir nuomonės skirtis („Žurnalistai privalo atskirti faktus nuo nuomonių"; „Žurnalistai negali išskirti ar akcentuoti nė vienos politinės organizacijos, valstybės institucijos ar kitų interesų grupių požiūrio, o viešai skelbiama informacija (taip pat ir socialinių tinklų asmeninėje paskyroje) privalo būti atribota nuo [žurnalisto] asmeninių pažiūrų ir interesų grupių įtakos"; pkt. 11, 13; s. n. 2022a; „LRT žurnalistai ir kūrybiniai darbuotojai, neskelbia jokių asmeninių komentarų (nuomonių) politiniais ir kitais prieštaringai bei nevienareikšmiai visuomenėje vertinamais klausimais žiniasklaidos priemonėse, socialiniuose tinkluose (net ir veikdami asmeninėse paskyrose) ar kitoje viešojoje erdvėje, kurie galėtų auditorijai leisti suabejoti LRT žurnalistų objektyvumu ir (ar) nešališkumu profesinėje veikloje" (pkt. 18; s. n. 2022a). Atskiri teksto segmentai šiems klausimams skiriami Politikoje. Suformuluotoji žinios ir nuomonės skirtis čia paremta objektyvaus nustatymo, viešo patikrinamumo įrodymais, kriterijumi („Žiniai taikomas tiesos kriterijus, jos egzistavimas gali būti patikrinamas įrodymais ir objektyviai nustatomas"; „Nuomonė remiasi faktais, bet paprastai yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai, tačiau turi būti reiškiama sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepiant ir neiškreipiant faktų bei duomenų"; pkt. 53, 54; s. n. 2025). Visas 9 skirsnis skiriamas komentarų, nuomonių politikai. Čia deklaruojamas įsipareigojimas žodžio laisvei ir maksimaliai įmanomai požiūrių įvairovei. Apibrėžta, kad prieigos teisė laiduojama „politolog[ams], apžvalginink[ams], ekspert[ams], žurnalist[ams]", taip pat „politikams ir kitiems viešiesiems asmenims", nors toliau pati LRT nesiima apibrėžti šių klasių narystės kriterijų. Kritiškai svarbu, kad formuluotė „kiti viešieji asmenys" iš esmės klasę palieka itin atvirą, prieigos teisės specifiškai iš anksto neribodama niekam: viešas nuomonės išsakymas bet kurį subjektą iš dalies darytų viešu asmeniu. Kaip kriterijai, dėl kurių nepaisymo gali būti atsisakyta nuomonę skelbti, nurodomi (1) svarba, aktualumas, universalumas, (2) etiškumas, (3) faktografinė tiesa, (4) interesų nenuslėpimas, (5) kalbos (rašybos, skyrybos) taisyklingumas (pkt. 172 ir jo papunkčiai; s. n. 2025). Šių kriterijų neatitinkantis turinys arba (1) neskelbiamas

visas, arba (2) kupiūruojamas taip, kad reikalavimų neatitinkančių fragmentų neliktų.

Svarbu, kad šiems dokumentams yra būdinga tam tikra nuolatinė evoliucija, chronologinė dinamika, istoriškai jie yra turėję keletą redakcijų, yra operatyviai keičiami. Itin dėmesingai formuluojamos normos, kokiomis aplinkybėmis nuomonę leidžiama, draudžiama turėti, viešai išsakyti, etatiniams LRT žurnalistams. Pavyzdžiui, vien tyrimo imties metais, 2022, LRT redakcinė politika buvo atnaujinta kartą. Atnaujinimai buvo pagrįsti LRT žurnalistų diskusijomis apie žurnalisto nešališkumą, susitikimais su Estijos ir Belgijos ombudsmenais, analizuotomis kitų šalių transliuotojų vidinėmis politikomis (s. n. 2022b). Tuomet pristatant pakeitimus pabrėžta, kad neturi būti leidžiama kilti jokių abejonių dėl žurnalistų nešališkumo. (2025 m. politikos redakcija patikslina, kad LRT žurnalistams komentarų publikuoti galima, tik čia jie „koncentruojasi į reiškinio analizę, pagrįstą faktais, vengia komentare neaptartų faktų vertinimo, abstrakčių apibendrinimų, konstruktyvią kritiką nukreipia į veiksmus, o ne į asmenis“ (pkt. 172.8; s. n. 2025).)

(LRT vidaus dokumentų turinį savo laikysenomis iš esmės kartoja ir Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas, priimtas Visuomenės informavimo etikos asociacijos – Lietuvos žurnalistų sąjungą, Lietuvos žurnalistų draugiją, Interneto žiniasklaidos asociaciją ir kitas panašias draugijas vienijančios skėtinės organizacijos; žr. s. n. 2016; kodeksas patvirtintas viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų organizacijų ir Visuomenės informavimo etikos asociacijos narių atstovų 2016 m. vasario 29 d. susirinkime).

Interviu metu informantas pabrėžė, kad ir Kodeksas, ir Politika yra redakcijos kasdienoje relevantiški aktai, gyvai taikomi aktai, vis dėlto dažniausiai pasitelkiami kaskart kilus nesutarimui dėl priimtų sprendimų, ypač dažnai – kai skundžiamas sprendimas atsisakyti skelbti turinį, pagrįsti atsisakymo priežastis. Dokumentai ir juose formuluojamos normos, standartai jokiu būdu nesą formalumas, bet būtinybė; nuostatos, kuriomis reguliuojamas vidinės ir išorinės atskaitomybės užtikrinimas, kuriuo apibrėžiamas ginčų nagrinėjimas, yra gyvos. Atviras, lankstus dokumentas vis dėlto yra pakankamas būtent tokiems santykinai trafaretiniams jo taikymams.

20 lentelė. Ar skirstote nuomonių straipsnius, komentarus, viešus pasisakymus į gerus, kokybiškus ir prastus, menkaverčius? (Q6).

© Autoriai, 2025.

Taip	25
Ne	0

21 lentelė. Ar redaktoriai yra kada atkreipę Jūsų dėmesį į Jūsų argumentavimo kokybę? (Q43).
© Autoriai, 2025.

Nuolat	0
Pasitaiko	2
Niekada	23

22 lentelė. Ar teigtumėte, kad kanalas, kuriame skelbiatės, kurio esate kalbinama (-as), kanalo redakcija, tikslingai operuoja turinio atrankos kriterijais? Redaktoriai yra įsisąmoninę skirtingas argumentavimo strategijas (remtis faktais, referuoti statistinius rodiklius, apeliuoti į autoritetus ir pan.)? (Q42).
© Autoriai, 2025.

Tikrai taip, aiškiai jaučiu, šia prasme jie yra atvirai reiklūs	5
Galbūt latentiškai, intuityviai, bet tai šiaip jau nebūtų aktualizuota	6
Nesu net pagalvojęs apie tokią galimybę	14

23 lentelė. Manytumėte, kad redakcija į Jūsų kūrinį kišasi (straipsnį redaguoja, įrašytą pokalbį montuoja, diskusiją moderuojant Jus pertraukia, papildo ir pan.) ... (Q44).
© Autoriai, 2025.

... per daug	1
... reikiamai	21
... nepakankamai	3

Apskritai čia pirmiau buvo įsitikinta, kad arba Lietuvos redakcijos disponuoja palyginti atvirais, nevaržančiais, evoliucionuojančiais, dinamiškai keičiamais redakcinės politikos standartais, arba redakcijų vidaus taisyklės yra nerašytos, žodinės, labiau nusistovėjusios kaip organiškos praktikos tradicijos, atviros improvizuotam indėliui iš išorės, jos nėra nedvejotini struktūros ir funkcijų imperatyvai.

Autorių / ekspertų laikysenos indikuoja, kad tai jokiu būdu nėra trūkumas, atvirkščiai, privalumas. Net jei taisyklės, standartai lieka nekodifikuoti, autoriai / ekspertai patys universaliai deklaravo tam tikrais vertybiniais, norminiais standartais neabejotinai besivadovaujantys (detaliau 3.5 poskyris). Be išimties visi nurodė laisvai kvalifikuojantys, diskvalifikuojantys konkrečius atvejus, konkrečias nuomonės publikacijas kokybės pagrindu, skiriantys geras, kokybiškas, ir prastas, menkavertes (Q6, 20 lentelė). Net 92 proc. autorių / ekspertų nurodė, kad redakcijos, su kuriomis jie bendradarbiauja, niekada nėra aktualizavusios atsiliepimuose, priekaištuose pateiktų rankraščių argumentavimo kokybės (21 lentelė), bet tai dar nebūtinai reiškia, kad redakcijos šiuo klausimu apskritai neturi standartinių, norminių laikysenų, nors čia atsakymai grupavosi apytikriai po lygiai (44 proc. pažymėjo nujaučiantys, kad redakcijos tikslingais turinio atrankos kriterijais operuoja, skirtingas argumentavimo strategijas reflektuoja (20 proc. nurodė, kad redakcijos šiuo požiūriu

yra net atvirai reiklios); 56 proc. nurodė, kad iki šiol nėra susidūrę su atvejais, kai dėl to būtų diskutuota). Pagaliau net 84 proc. indikavo, kad redakcijos į kurinį kišasi (straipsnį redaguoja, įrašytą pokalbį montuoja, diskusiją moderuojant autorių / ekspertą pertraukia, papildo ir pan.) „reikiamai“, nei „per daug“, nei „nepakankamai“ (23 lentelė).

Interviu metu vienõs iš tirtų redakcijų atstovai nurodė, kad ši norminė decentralizacija, atvirumas, tai, kad daug proceso grandžių paliekama subjektų tarpusavio gyvam susiderėjimui, tarpusavio pasitikėjimui, potencialiai gali būti problemiška. Nurodyta, kad procesą palikus pernelyg nestruktūruotą autoriai / ekspertai nebūtinai visada jaučiasi tvirtai įsipareigoję laikytis tvarkaraščio.

„Laisvieji išorės autoriai yra problemiškas komponentas, jei jau problemiškas, tai todėl, kad srauto negalima iš anksto planuoti. Arba kas nors gali pažadėti nuomonės straipsnį, tačiau taip jo ir neatsiųsti, o laidą išleisti reikia. Tuščio lapo juk nespausdinsi. Arba atsiųsti kažką, ko – dėl mūsų akim tobulintinos kokybės, reikalo keisti, perdirbti – redakcija vis dėlto neturi laiko paruošti skelbti. Taigi rezervuoti plotą ir palikti jį savieigai gali būti ir nepriimtina rizika: spausdinimo išvakarėse gali paaiškėti, kad lapas liks tuščias“ (R6).

Tačiau tokio pobūdžio abejonė interviu su redakcijų atstovais buvo itin reta.

Apskritai tad čia išryškėjo itin specifinis lietuviškasis sandorių, transakcijų reguliavimas, tiksliau įvardijant, dereguliacija. Iš dalies ji istoriškai dėsninga, interpretuotina kaip būdingas sovietinės praktikos padarinys, įgalintas Nepriklausomybės sąlygotos reakcijos: griežtą hierarchiją, atsakomybę, reglamentuotą tvarką, kontrolę, neatlaidų sankcijų režimą, nuolatinę jų grėsmę pakeitė elastinga, gerokai plastiškesnė savitvarka (savireguliavimas) ir organiška savieiga, kontrahentų tarpusavio pasitikėjimas jų kiekvieno individualiais standartais, taip pat ir, kaip vėliau matysime, kokybės standartais ir net autorizuota, personaline kokybės kontrole. Bourdieu teorizavimo kategorijomis čia ryšku, kad lietuviškosios žiniasklaidos nuomonių mainų lauke prieiga prie taisyklių korpuso sudarymo ir revizijos, teisė improvizuoti kontrakto sudarymo lygmeniu yra nusistovėjusi santykinai nesuvaržyta, vos retai tebandyta normas formalizuoti, kodifikuoti ar jų laikymąsi nuosekliai forsuoti.

NUOMONIŲ SEGMENTO PROCESAS: NEFORMALI SAVITVARKA. PADARINIAI FORMUOJANT(IS) TEMŲ TVARKARAŠČIUI

Reglamentu nedisponuojant, prisieina normas rekonstruoti remiantis praktika, tiesiogiai tirti patį faktinį procesą, kasdienį skilčių generavimo darbą, trans-

akcijomis realizuojamas nerašytas taisykles; grynai redakcijos vidaus reikšme. Čia dar nebus kalbama apie lauke veikiančias personalijas ar švietimo klausimais nuomonių skiltyse spausdinamų straipsnių turinį (detaliems tokio pobūdžio klausimams skiriami kiti poskyriai). Šioje poskyrio dalyje aptariama produkcijos visuma, produkcijos intensyvumas, švietimo temomis parengtų straipsnių proporcija visumos atžvilgiu, apimtis, įvairios produkcijos chronologinės ir statistinės charakteristikos; tvarkaraščio procesas.

Segmento visumai šiaip jau leidžiama formuotis pabrėžtinai stichiškai; visos redakcijos, be išimties, deklaravo niekaip nevaržomą atvirumą temų, iniciatyvų, intensyvumo, tendencijų atžvilgiu. Redakcijų indėlis formuojantis segmento temų tvarkaraščiui, skilties tvarkaraščiui, kaip atskleidė interviu, hipotetiškai galėtų būti dvejopas. (1) Redakcija gali valingai pati formuoti temų tvarkaraštį, ne tik dažnai atrinkdama, akcentuodama, eksploatuodama tam tikras temas, bet net temas straipsnių temas autoriams / ekspertams valingai siūlydama. (2) Redakcija, savuoju temų selektyvumu gali forsuoti būtent tam tikrą pageidaujamą tendenciją, kuri stichiškai parašytų straipsnių visumai šiaip jau nebūtų būdinga. Vis dėlto ir viena, ir kita galimybe redakcijos naudojasi itin vangiai. Iš autorių / ekspertų perspektyvos, jų pačių sprendimas rašyti viena ar kita tema gali būti traktuojamas kaip daugiau ar mažiau kontekstiškas. Jei ne redakcija, (3) autorių rengti rankraštį gali skatinti politikos lauko, švietimo lauko įvykiai, aktualijos, ką čia vadinsime konteksto koordinavimu. (4) Autorių rengti rankraštį gali paskatinti kitų autorių darbai, tada rankraščiui kai kada įgaunant polemikos bruožų, ką čia vadinsime tarpusavio koordinavimu. Šios keturios alternatyvos – redakcijų valingumas, redakcijų selektyvumas, konteksto svarba, tarpusavio santykio intensyvumas – bus tiriamos kaip temų tvarkaraščio veiksniai. Šie tvarkaraščio veiksniai vertinti atskirai.

(1) Redakcijų atvirai valingai formuojamas temų tvarkaraštis. Autorių / ekspertų atsakymai į antrąjį klausimyno klausimą, būtent, „kas lemia Jūsų rašinių / viešų pasisakymų temų tvarkaraštį, turinio temas?“ (24 lentelė), leidžia konstatuoti, kad vyraujantis tipažas yra diskurso dalyvis, kuris temas pasirenka pats. Net 60 proc. visų atsakiusiųjų nurodė „dažnai“ arba „beveik visada“ veikiantys savo iniciatyva, „beveik niekada“ arba „retai“ besitelkiantys į kanalo, turinio užsakovo pasiūlytą klausimą. Atitinkamas klausimas buvo užduotas ir redakcijų atstovams, ir čia dažniausiai deklaruota, kad temų tvarkaraštis yra paliekamas išimtinai pačių autorių / ekspertų diskrecijai. „Nei kolumnininkų, nei nereguliarių autorių temų užsakyti nereikia, jie inicijuoja viską patys, temas pasirenka patys, pasiūlo ir temą, ir turinio bruožus. Gal labai retai, išimtiniais atvejais, esant reikalui, jei pats autorius to kreipiasi, ‘temų

badas', gali būti pasiūlyta ir redakcijos" (R1). „Tema gali būti bent derinama iš anksto, bet daugiau būna tiesiog laisva ir nesuderinta. Tie galbūt kartais yra labiau linkę tartis, kam temos trūksta" (R2). „Autoriai temas pasirenka patys ir jų neprivalo iš anksto suderinti su redakcija. Gal apie dešimtadalis iš anksto derina temą, kiti pateikia tiesiog visą straipsnį jau gatavą. Gali būti, kad mes kiek keičiame pavadinimą, kad jis būtų patrauklesnis, kai jau rankraštis gautas. Bet tai nėra kišimasis į temą" (R5).

24 lentelė. „Kas lemia Jūsų rašinių / viešų pasisakymų temų tvarkaraštį, turinio temas?" (Q2). Autorių / ekspertų atsakymai.
© Autoriai, 2025.

	Beveik niekada	Retai	Vidutiniškai	Dažnai	Beveik visada
Temą pasiūlo kanalas.	24%	36%	16%	16%	8%
Reaguojant, į ryškius įvykius, kontroversijas diskurse.	4%	16%	28%	44%	8%
Tik mano iniciatyva, man atkreipiant dėmesį į dar neaktualizuotus reiškinius, man aktyviai skatinant, raginant redakciją.	8%	13%	17%	29%	33%

(2) Temų selektyvumas. Šiuos teiginius papildo redakcijų atstovų atsakymai į klausimą, kurios dalies gautų rankraščių redakcija atsisako ar galiausiai priima spausdinti, filtruoja, tuo būdu redakcija pati formuoja temų tvarkaraštį, temų tinklelį. „Publikuojame – mes, kaip nuomonių skiltis, – apie 50 proc. viso gauto turinio, bet čia nuo visko, ką redakcija gauna; ir 'selektyvumas' tik sąlyginis – nes kitkas vis tiek dažnai pasiekia eterį, tiesiog dažnai nukreipiama kitur, dažniausiai į turinio rinkodarą, kad susimokėtų už reklamą" (R1). „Iš esmės viskas, kas pasiekia redakciją (per parą – 2, 3 rankraščiai), vienaip ar kitaip pasiekia viešumą. Jei nuomonės rankraščių – gal apie 90 proc. publikuojame to, ką gauname. Kitais atvejais, jei vis dėlto siūloma reali tema, siūlomi realūs faktai, būna, kad nukreipiame žurnalistą, kuris susisiekia, toliau ta tema domisi, išeina kitokio pobūdžio produkcija" (R2). „Apie 90 proc., gal net daugiau. Jei ką atmetame, turi būti labai akivaizdūs trūkumai, nekompetencija, kur netikėtume, kad pats sugebės ištobulinti, neverta net pradėti tobulinti" (R5). „Nėra buvę, kad būtų parengtas, suderėtas nuomonės produktas, ir mes jo nebūtume išspausdinę" (R6).

Centro tendencijos, vidurkio, medianos šiuo atveju skaičiuoti nėra tikslinga, nes kanalų žodiniai atsakymai buvo pernelyg nebendramačiai. Bet

apskritai čia indikuojamos proporcijos yra labai aukštos, jos be abejo rodo menką redakcijų selektyvumą. Pačių redakcijų jis buvo komentuojamas, pvz., taip: „Norint būti labai selektyviam, pirmiausia reikia turėti iš ko rinktis. Nelabai mes turime iš ko rinktis. Be to, man atrodytų, kad didelis, principingas selektyvumas turėtų būti labiau visos žiniasklaidos sisteminis dalykas, nes niekas kartelės nesugebės iškelti vieni: mes neišspausdinam, bet kitą rytą matau, kad kiti tai išspausdino, kitiem tiko“ (R4). „Selektyviai prie tų tekstų artintis, kažko iš jų reikalauti – ko galima reikalauti, jei už tą turinį dažniausiai nieko nemokama. Galbūt iš kolumnisto galima kažko reikalauti, nes kolumnistui mokama“ (R2).

25 lentelė. Absoliutūs publikuotų nuomonių straipsnių kiekiai keturiuose daugiausiai jų publikavusiuose kanaluose. Kur įmanoma, atskirai nurodomas „nuomoninių“ (N.) ir „tribūninių“ (T.) straipsnių kiekis.

© Autoriai, 2025.

	LRT		*delfi.lt*		„15min“		Valstiečių laikraštis
	N.	T.	N.	T.	N.	T.	
sau '21	72	66	79	59	25	73	22
vas	66	84	71	53	11	89	25
kov	82	102	77	67	18	85	25
bal	68	68	67	50	13	54	23
geg	70	71	84	54	22	64	21
bir	58	56	63	39	22	41	23
lie	67	74	69	52	23	39	29
rgp	64	36	73	34	19	28	18
rgs	67	53	76	34	22	23	20
spa	66	64	73	43	25	35	23
lpk	62	75	65	41	26	41	31
grd	63	64	69	40	21	33	32
sau '22	65	76	75	43	29	39	26
vas	57	73	68	32	22	37	19
kov	66	81	90	41	26	51	12
bal	60	61	87	44	24	29	22
geg	62	68	86	50	15	29	17
bir	57	54	79	34	14	24	26
lie	59	48	67	36	15	14	17
rgp	54	50	73	32	10	12	21
rgs	57	66	78	43	19	26	27
spa	53	59	72	39	17	22	33
lpk	51	61	61	33	16	21	29
grd	54	46	64	28	18	23	25

Apibendrinant reikia pažymėti, kad atsakymai į detalesnius klausimus apie selektyvumą buvo kiek artimesni LRT vidaus politikos dokumentuose nuomonių segmentą reguliuojant dėstomam reiklumui. Selektyvumas – ryškus, menkas – vis dėlto liudija disponavimą atrankos kriterijais. Kaip sakyta, temų tvarkaraščiui LRT dokumentuose kriterijai įvardyti net trys, būtent, ar tema yra „svarbi“, „aktuali“, „įdomi didesniam visuomenės ratui“ (pkt. 172.8; s. n. 2025).

Redakcijų – taip pat ir LRT – atstovai savo atsakymais atskleidė atrinkdami nuomones disponuojantys platesniu, labiau niuansuotu kriterijų spektru. „Pirmiausia mums svarbu unikalumas. ‘Tiražinių’[6] straipsnių nespausdiname, turi būti siūloma tik mūsų redakcijai. Jei jau iš laisvo siūlytojo el. laiško metaduomenų aišku, kad siunčiama vienu sykiu daugybei redakcijų, mes iš karto atmetame. Atmetami (nukreipiami į turinio rinkodarą, susimokėti už reklamavimą) būna tie, kur iš tiesų nėra jokios konstruktyvios nuomonės, straipsnis tėra reklaminis, viešųjų ryšių agentūrų parengtas, kuriame giriamasi, daroma vardo rinkodara. Atmetamas gali būti ir toks, kur autorius aiškiai neturi jokių kompetencijų rašyti klausimais, kuriais kalba“ (R1). „Mums svarbu, kad nuomonė nebūtų plačiai tiražuojama, kad nebūtų visur matomo žmogaus nuomonė, kurio pažiūros ir taip visiems žinomos; ką jis turi pasakyti, ir taip visi žino“ (R6). „Naujumas, netrivialumas mums yra svarbu, kad nebūtų tik kartojama kažkas, ką jau ir taip visi žino“ (R4). „Kriterijai – (1) aktualumas, (2) aktualumas vadovams, (3) auditorijos interesas, kad nebūtų pernelyg nišinė tema“ (R1).

„Aktualumą vadovams“ minėjo net keletas redakcijų (R1 ir R5).

Atkreiptinas dėmesys, kad atsakymuose nė viena redakcija neminėjo skaitomumo savaime, projektuojamo būsimo skaitomumo kaip kriterijaus. Toks atsakymas būtų buvęs prieštaringas deklaruotos skilties „reputacinės vertės“ atžvilgiu. Čia minimos kategorijos – ypač konstruktyvumas, unikalumas, naujumas, netrivialumas – iš tikrųjų rezonuoja su anksčiau redakcijų interviu akcentuota reputacija. Bet jos taip pat yra pakankamai abstrakčios, nekonkrečios. Jos yra charakteristikos, kurių akivaizdumas tekste yra interpretacijos klausimas, būtent todėl, tikėtina, jos nelemia reiklios, griežtos atrankos, didelio neatrenkamų, atmetamų rankraščių kiekio.

Redakcijos interviu taip pat universaliai pažymėjo, kad šiaip jau jokios atskiros temos nėra forsuojamos ar tikslingai stumiamos į paraštę atrankos fazėje, tarkime, Ukrainos karo kontekste (pvz., 2022 vasarį) sprendžiant daugiau spausdinti gynybos ir nacionalinio saugumo tematikos nuomonių, mažiau vietos paliekant švietimui.

[2] Profesinis žargonas; turimas omenyje tas pats keliems kanalams siūlytas ir keliuose publikuotas tekstas.

Visas šias deklaracijas patvirtino faktinių duomenų tyrimas, publikacijų kiekio kanaluose imties metais tyrimas (žr. 25, 26 lenteles).

26 lentelė. Švietimo politika kaip visumos dalis. Švietimo politikos temų (kairėje) ir kitų temų (dešinėje) nuomonių straipsniai keturiuose daugiausiai jų publikavusiuose kanaluose.
© Autoriai, 2025.

	LRT		*delfi.lt*		„15min“		Valstiečių laikraštis	
	Švie.	Kita	Švie.	Kita	Švie.	Kita	Švie.	Kita
sau '21	3	135	1	137	3	95	0	22
vas	5	145	2	122	4	96	0	25
kov	7	177	7	137	2	101	0	25
bal	6	130	6	111	2	65	0	23
geg	14	127	3	135	8	78	(1)	20
bir	6	108	3	99	1	62	(1)	22
lie	4	137	2	119	2	60	0	29
rgp	1	99	1	106	1	46	0	18
rgs	8	112	4	106	3	42	0	20
spa	3	127	0	116	1	59	0	23
lpk	1	136	1	105	3	64	0	31
grd	3	124	1	108	0	54	0	32
sau '22	1	140	1	117	4	64	0	26
vas	12	118	3	97	8	51	0	19
kov	2	145	1	130	3	74	(1)	11
bal	3	118	0	131	1	52	(1)	21
geg	3	127	3	133	1	43	0	17
bir	4	107	0	113	1	37	0	26
lie	5	102	5	98	3	26	0	17
rgp	8	96	3	102	0	22	0	21
rgs	7	116	2	119	2	43	0	27
spa	3	109	0	111	2	37	0	33
lpk	6	106	1	93	2	35	0	29
grd	3	97	3	89	1	40	0	25

Keturių daugiausia nuomonių publikavusių kanalų duomenų pakanka iliustruoti tendencijas. Akivaizdžiausiai, (1) į akis krinta skirtumas tarp „nuomoninių“ ir „tribūninių“ straipsnių. „Nuomoninių“ straipsnių kiekis šiaip jau kanaluose tyrimo imties metais buvo daugiau ar mažiau stabilus, o „tribūninių“ straipsnių kiekiui buvo būdinga mažėjimo tendencija, kai kur net labai pastebima. Kaip sugestionavo redakcijų atsakymai, rankraštis, kurį redakcija vis dėlto atsisakė spausdinti kaip nuomonę, tesutiko spausdinti kaip „tribūnos pasisakymą“, pačių autorių, jų korpuso gali būti traktuojamas kaip nusivylimas. Tokių rankraščių, apibendrinant, ilgainiui generuojama, jų redakcijas pasiekia

mažiau. Tada, (2) suminiams straipsnių kiekiams būdingas ryškesnis sezoninis svyravimas: daugiausia jų yra išspausdinama politinio sezono pabaigoje, jo didžiausios įtampos mėnesiais, t. y. kalendorinių metų pradžioje, sausį–balandį; o atostogų, vasaros mėnesiais, publikacijų kiekis visuose kanaluose krinta. Čia darytina prielaida, kad toks svyravimas atspindi pirmiausia autentišką, organišką rankraščių generavimo intensyvumą, autorių valią, o ne redakcijų gebą – intenciją – savo selektyvumo praktika stabilizuoti srauto apimtis. Kitaip tariant, ryškus stichiškas sezoniškumas rodo nežymų, menką redakcijų selektyvumą. Pagaliau, (3) švietimo politikos klausimais parengtų straipsnių kiekis imties metais visuose kanaluose fiksuotas buvęs daugiau ar mažiau stabilus; kitaip tariant, kaip redakcijos deklaravo, ši tema (kaip jokia tema) nebuvo dirbtinai forsuojama kitų temų sąskaita ar vengiama kitų temų naudai.

Apskritai čia tad aišku, kad redakcijų kišimasis į temų tvarkaraštį yra minimalus: nei forsuoto temų tvarkaraščio formavimo, temos, tematikos siūlymo, nei temų atrankos, selektyvumo požiūriu. Tvarkaraščiui besiformuojant stichiškai, ryšku, kad galiausiai jis yra neproporcingas ir nesubalansuotas. Išlaidos švietimo sektoriui sudaro 17,7 proc. nacionalinio biudžeto (tik socialinei apsaugai ir sveikatos apsaugai išleidžiama dar didesnė dalis; 2023 m. duomenys), išlaidos švietimui sudaro daugiau nei pusę tipinės Lietuvos savivaldybės biudžeto išlaidų – betgi šia tema tyrimo imties metais teparašyta 2,98 proc. visų publikuotų komentarų. Prie šio klausimo – kiek norminė decentralizacija, redakcijų atvirumas autorių iniciatyvoms, vidaus politikos normų insubstancialumas, silpnumas ir atlaidus jų įgyvendinimas net traktuotini kaip pasyvumas, net iš esmės demokratinei savivaldai nenaudingas, žalingas neprincipingumas – dar bus grįžta.

(Plačiau apie autorių atranką ir tekstų faktūrai keliamus (atrenkant reikšmingus) reikalavimus dar kalbama toliau.)

(3) Konteksto koordinavimas. Jau referuotoji 24 lentelė rodo, kad patys autoriai / ekspertai konteksto pernelyg nesureikšmina. Jei tokia pati dalis (apytikriai pusė) nurodo, kad tema priklauso nuo jų iniciatyvos arba „dažnai“, arba „beveik visada“ po lygiai, tai kiti – tokia pati dalis (apytikriai pusė) – nurodo, kad temą lemia konteksto reiškiniai. Tai yra straipsniai yra „reakcingi“, bet tik „dažnai“, o ne „beveik visada“. Šiuos atsakymus verta palyginti su faktiškai publikuotų straipsnių temų tvarkaraščiu.

Tekstinis, dokumentinis pačių straipsnių švietimo klausimais kanaluose tyrimas pirmiausia indikavo iš tiesų platų skirtingų aptariamų temų spektrą. Remiantis publikuotų tekstų visuma, skaičiuojant temas, kuriomis parašyti

bent 5 straipsniai, sudarytas toks svarbesniųjų Lietuvos švietimo aktualijų 2021–2022 metų kalendorius (27 lentelė).

27 lentelė. Viešajame diskurse, tirtų žiniasklaidos kanalų nuomonių segmente dominavusios temos, datuojamos referuojamų faktų datomis. „Egzaminai“ – čia visada turimi omenyje brandos egzaminai. „TM“ – Tūkstantmečio mokyklų programa.

© Autoriai, 2025.

sau '21	↑ 2. COVID-19 karantinas (nuo 2020-11) ↑ „įtraukiojo ugd. reforma“ (2020-06)
vas	
kov	
bal	
geg	pradėti skelbti egz. rezultatai viešinami TM progr. kontūrai mišrusis ugdymas
bir	
lie	2. COVID-19 karantino pabaiga
rgp	
rgs	m. m. pradžia parl. partijų Nac. susitarimas dėl Lietuvos 2021–2030 šviet. politikos
spa	
lpk	
grd	paskelbta TM programa
sau '22	pradėta įgyvendinti TM programa (pasiruošimo darbai)
vas	
kov	
bal	konsultacijos, paraiškos, pradėti rengti TM investiciniai projektai (1-as srautas)
geg	pradėti skelbti egz. rezultatai
bir	viešinamas naujas Pedagogų karjeros modelis
lie	
rgp	
rgs	m. m. pradžia patvirtintos atnaujintos ugdymo progr. „lytinio švietimo reforma“
spa	
lpk	baigti rengti TM projektai, sutartys (1-as sr.) ↓ Vyriausybė pritarė „egz. reformai“
grd	

Čia pirmiausia matyti, intervalas buvo dominuojamas COVID-19 pandemijos temų jo pradžioje, ir Tūkstantmečio mokyklų programos jo viduryje ir pabaigoje. Kitos intensyviau diskutuotos temos buvo vadinamasis Švietimo Nacionalinis susitarimas, naujasis Pedagogų karjeros modelis, ugdymo programų atnaujinimas ir jį sekusi, jo organiška dalis, vadinamoji „egzaminų reforma“. Čia į kalendorių įtrauktomis temomis apskritai parašyta 72,6 proc. visų straipsnių.

Iš tiesų nė viena iš šių temų, nė viena 2021–2022 metais diskutuota tema, nebuvo būdinga hermetiškai tik 2021–2022 metų kalendoriniam intervalui. Kitaip tariant, visos jos turi ryškų chronologinį kontekstą, priešistorę, postistoriją.

– **COVID-19** pandemijos ir jos suvaldymo priemonių santykis su chronologinės tyrimo imties kalendoriumi yra paranki iliustracija. Lietuvoje valstybės lygio ekstremalioji padėtis dėl COVID-19 infekcinių susirgimų paskelbta dar 2020-02-26. 2020-03-16 vidurnaktį įsigaliojo pirmasis karantinas: švietimo sektoriuje sustabdyta visų įstaigų veikla, ugdymas pirmąkart visuotinai imtas organizuoti nuotoliniu būdu; vėliau buvo koreguoti 2019–2020 mokslo metų atostogų, egzaminų tvarkos ir tvarkaraščiai. Ilgainiui Ministerijai decentralizavus sprendimų priėmimą, tam tikrus juos palikus savivaldybių ar mokyklų jurisdikcijai, 2020–2021 mokslo metai prasidėjo netolygiai: dalis mokyklų programas vykdė kontaktiniu būdu, dalis (ypač aukštesniųjų, gimnazijos klasių) – nuotoliniu būdu, dalis dirbo mišriu būdu. Betgi tais kitais, 2020–2021 mokslo metais, kiek vėliau, paskelbtas ir 2020-11-09 įsigaliojo antrasis karantinas, mokyklos vėl visuotinai perėjo dirbti nuotoliniu būdu. Šis antrasis karantinas, kartotinis, buvo reikšminga viešojo diskurso tema jau 2021, tyrimo imties, metais; gausėjo skeptiškų jo atžvilgiu išsakomų nuomonių. Antrasis karantinas atšauktas 2021-07-01. Vėliau rugsėjį 2021–2022 mokslo metai prasidėjo tolygiau: 2021-09-01 visos mokyklos pradėjo dirbti kontaktiniu būdu, bet laikydamosi centrinės valstybės administracijos patvirtintų saugumo priemonių; be to, esant itin sudėtingai situacijai, Vyriausybė galėjo svarstyti priimti sprendimą pagrindinį, vidurinį ugdymą ir pirminį profesinį mokymą leisti vykdyti kontaktiniu būdu tik tuo atveju, jei klasė būtų imunizuota (pakankamai daug persirgusių ir (ar) paskiepytų mokinių) arba reguliariai testuotųsi. Kalendoriuje pažymėtas tik 2021 sausis, kaip pirmasis imties antrojo karantino mėnuo, ir 2021 liepa, kaip karantino pabaiga, bei 2021 gegužę priimtas leidimas mokykloms vėl dirbti mišriuoju būdu.
– Atitinkamai ir švietimo pažangos programa „Tūkstantmečio mokyklos“ nėra tik 2021–2022 kalendorinių metų fenomenas. Iš tiesų Tūkstantmečio mokyklų programa tik užgožė ir iki tol santykinai nestabilią, prieštaringą Ministerijos įgyvendintą švietimo įstaigų **tinklo** politiką, mokinių pavežėjimo, geltonųjų autobusiukų politiką. Abstrakčiai visai nauja mokyklos koncepcija, kurta siekiant mažinti atotrūkį tarp smulkių ir vis smulkėjančių kaimo ir stambių, didelių ir vis augančių, ypač prestižinių miestuose veikiančių mokyklų, imta minėti dar Tėvynės Sąjungos rinkimų programoje 2020 metais. Partijai laimėjus rinkimus, metus rengta Ministerijos, visuomenei pristatyta ir pradėta įgyvendinti kaip „Ministrės Pirmininkės

strateginių projektų portfelio projektas“ ji buvo 2022 m. pradžioje. Programa tebeįgyvendinama ir šiandien, 2025 m., jau opozicijai perėmus vadovavimą Vyriausybei ir Ministerijai.

– Keletą metų truko ir savo svarba su įstaigų tinklo klausimais lygintinas ugdymo **programų** naujinimas, taip realizuojama nauja, savita, reikšmingai visuomenės gyvenimą paveiksianti ugdymo koncepcija. Kapitaliniai universalūs mokyklos modeliai Lietuvoje istoriškai gali būti fiksuojami net trys: (1) Nepriklausomybės pradžioje suformuluota ir išplėtota „Tautinės mokyklos“ idėja, (2) jau 21 amžiuje pasiūlyta „Geros mokyklos koncepcija“, ir pagaliau (3) tik pastaraisiais metais aktualizuotas naujausiasis, „Kompetencijomis grįsto ugdymo“ modelis („kūrybiškumo, pilietiškumo, kultūros, komunikacijos ir pažinimo“ kompetencijos, siejant šias su „socialiniu, emociniu ir sveikos gyvensenos turiniu“). Čia dar 2019 m. suformuluotos bendrųjų programų atnaujinimo gairės, kurių prireikė dviejų redakcijų, nes pirmoji buvo itin kritikuota. Pagal gaires buvo kuriami kompetencijų aprašai, aprašų pagrindu – programos, kurios galiausiai dar pačios turėjo būti vertinamos ekspertų. 2020 m. imtasi atnaujinti pradinio (1–4 kl.) ir pagrindinio (5–10 kl.) ugdymo programas; bet tik 2022 metų rugsėjį pagaliau buvo patvirtintos atnaujintos ir vidurinio (11–12 kl.) ugdymo programos. Jų įgyvendinimas, turint omenyje, kad turėjo būti – o laiku nebuvo – parengti ir naująsias programas atitinkantys vadovėliai, metodinė pagalbinė medžiaga mokytojams, egzaminų aprašai, egzaminų pavyzdžiai, atidėtas iki 2023, kai kurių mokyklos klasių – net iki 2024 metų. Vadinamoji egzaminų reforma galiausiai lėmė vėl žiniasklaidos plačiai skandalizuotus ekscesus, pridėtus egzaminuojamųjų formaliai nepelnytus vertinimo taškus, 2025 metais.

– Ryškų chronologinį kontekstą, priešistorę, postistoriją, turi ir **personalo** komplektavimo, pedagogų korpuso bei jų **atlyginimų** tema. 2018 m., reformos, etatinio darbo apmokėjimo tvarkos, kontekste mokytojų įrengtą barikadą Švietimo ministerijos rūmuose Lietuvos žiniasklaida plačiai skandalizavo. Dėsningai, mokytojų krūvio sandaros ir etatų formavimo tvarkos revizija buvo vienas viešai intensyviausiai akcentuotų Ingridos Šimonytės vadovautos XVIII Vyriausybės ir Jurgitos Šiugždinienės vadovautos Ministerijos uždavinių. Bet tik 2022 buvo paskelbtas naujas Pedagogų karjeros modelis (reguliarus kompetencijų tikrinimas; atlyginimo augimas susiejamas su kvalifikacijos kėlimu). Diskusijos dėl jo, kaip numatyta, truko iki 2023 metų. 2022 m. Ministerijoje suburta darbo grupė ėmė rengti ir

naują Pedagogų rengimo modelį (pristatytas tik 2023 m. pabaigoje; studijuojant formuojamos kompetencijos, numatyta praktikos dalis studijų programose, universitetams suteikiamas „pedagogų rengimo centro“ statusas).

– Ganėtinai intensyviai rašyta **mokinių atrankos, klasių komplektavimo** temomis, konkrečiai – įtraukiojo ugdymo klausimais. Bet šie straipsniai kalendoriškai niekaip nekonvergavo, nes pati „įtraukiojo ugdymo reforma“ Lietuvos Respublikos Seimo buvo patvirtinta dar 2020 m. birželį. Viešąjį diskursą pasiekė reakcijos, susidūrus su faktiniu, praktiniu programos įgyvendinimu.

Pirmiausia, svarbu, kad dėl čia atskleistos sudėtingos konteksto „faktų struktūros“ – įvykiai iš tiesų yra tęstinės, evoliucionuojančios istorijos, ne konkrečiomis dienomis datuojami taškai, – publikacijų tiesmukai sieti su atskiromis datomis, kalendoriaus dienomis, iš tiesų neįmanoma. Dėsningai, kai kada publikacijos gali apčiuopiamai chronologiškai reikšmingai vėluoti kontekstinio įvykio atžvilgiu, pvz., santykinai net keletą metų vėlavo 2022 m. išspausdinti straipsniai apie 2020 m. įgyvendintą „įtraukiojo ugdymo reformą“. Straipsniai apie „Tūkstantmečio mokyklų“ programą imti skelbti dar 2021 vasarį, nors Ministerija pirminius realiai įgyvendinsimos programos kontūrus tepaskelbė gegužę, o pačią programą – gruodį, taigi šie, „užbėgę įvykiui už akių“ straipsniai negalėjo būti kitokie, kaip tik itin spekuliatyvūs. Šios išvados tad esmingai antrina autoriams / ekspertams, būtent, vis dėlto negalima teigti žiniasklaidos nuomonių segmento lauką esant iš esmės „reakcingą“, „reaktyvų“ politikos lauko ar švietimo lauko atžvilgiu.

(Kalendoriškai relevantiško momento atžvilgiu tikslūs yra tik politikų straipsniai, kuriuose šie pristato savo pačių parengtus teisės aktų projektus, pavyzdžiui, reguliuojančius mobiliųjų įrenginių naudojimą mokyklose, valstybės finansuojamas vasaros mokyklas atostogaujantiems moksleiviams ir pan. – Bet šie iš esmės visi yra pavieniai, kontekste vieniši.)

Atotrūkis, distancija, ryški ir kita prasme. Čia aptartas temų kalendorius yra pagrįstas publikuotais nuomonių straipsniais. Kritiškai svarbu, kad, palyginus šį kalendorių su Seimo Švietimo ir mokslo komiteto 2021 ir 2022 m. darbotvarke, taip pat su Ministerijos 2021 ir 2022 m. ataskaitomis (kitaip tariant, grynomis politikos lauko, švietimo lauko paralelėmis), ryšku, kad esama įgyvendintos politikos temų, kurios viešai nebuvo diskutuotos. Ar, atvirkščiai, temų, kurios viešai diskutuotos, net intensyviai, buvo, tačiau realiais galia disponuojančios klasės, politinio elito, mokyklų bendruomenės, bendruomenių veiksmais netapo.

Pavyzdžiui, Ministerijos ataskaitos sistemingai aptaria inicijuotą ir 2022 m. įgyvendinti pradėtą edukacinių technologijų, skaitmeninės mokyklos trans-

formacijos, „EdTech“ projektą (s. n. 2022c: 3, 23–25, s. n. 2023: 51, 63), kur net 33,5 mln. eurų skiriami, be kita ko, sukurti mokykloms skaitmeninių išteklių bazę, skaitmeninio turinio, perkami skaitmeniniai produktai, programinė įranga, techninė įranga. Betgi žiniasklaidoje, kiek rodo šio tyrimo imtis, nepaskelbta nė vieno straipsnio, kuriame tikslingai būtų komentuojama šių priemonių kokybė, panaudojimas, pritaikymas, idėjos nauda, sėkmė, pasiteisinimas. Beveik nediskutuota liko ir STEAM atviros prieigos regioninių centrų, modernių technologijų telkinių, idėja ir jos įgyvendinimas, nors centrai atidaryti buvo, būtent, 2021 m. spalį; centruose sudaromos sąlygos mokiniams per pamokas ar po jų atlikti eksperimentinius tyrimus, konstruoti, modeliuoti, susipažinti su mokslo inovacijomis, įsitraukti į inžinerinį, gamtamokslinį ugdymą. Vangiai, iš esmės vien Pasaulio lietuvių rinkimų apygardoje išrinktos Seimo narės, diskutuotas liko ir lituanistinis švietimas, nors projektinio finansavimo asignavimai lietuvių mokykloms užsienyje išaugo nuo 0,3 mln. eurų ankstesniais metais iki numatytų 1,7 mln. eurų 2023 metais.

Priešingai, neproporcingai intensyviai žiniasklaidos nuomonių segmentas diskutavo lytinio švietimo, rengimo santuokai ir šeimai klausimais, kontracepcijos žinių ir reprodukcijos, moterų ir (ar) lyčių lygybės, „lytinio švietimo reformos“ tematika. Betgi Ministerijos darbe šie specifiniai klausimai liko periferiniai, gožiami problemų, kuriomis pasižymėjo ugdymo programų atnaujinimo procesas kaip visuma iš esmės (atnaujinant ugdymo programas lytinis švietimas įtrauktas, pozicionuotas kaip integrali, integruota „gyvenimo įgūdžių“ ir „sveikatos įgūdžių“ programų dalis, bet galiausiai esmingai į diskutantų siūlytas naujoves ar griežtą konservatizmą Ministerija neatsižvelgė, programos viešajame diskurse buvo pasiūlytos „išmesti“ jas „į šiukšlių dėžę“).

Tiriant tvarkaraštį čia konstatuotina, kad esama net ne tam tikros autonomiją liudijančios ir todėl pageidautinos neatitikties, bet net tam tikros nepageidautinos įtampos, disproporcijos, tarp tos darbotvarkės (temų tvarkaraščio), kuri lauke stichiškai formuojasi, ir politikos lauko – ar švietimo lauko – darbotvarkių. Dalis įvykių, kurie galėtų būti tariami esą verti brandžios viešos diskusijos, lieka neaptarti. Atvirkščiai, intensyviai ginčijamasi klausimais, kuriais diskusija gali pasirodyti buvusi hermetiška ir savitikslė.

Vertinant publikuotų straipsnių tematinę tendenciją svarbu pažymėti, kad itin ryškus yra viešojo diskurso teminis konceptualinis nykumas: dauguma publikuotų straipsnių yra labai buitiški, buitiniai, „apie buitinius skaudulius“. Jie nėra kažkaip ryškiau konceptualiai avansuoti. Juose iš esmės nėra filosofinio konteksto, istorinės perspektyvos, platesnės programinės ambicijos. Itin šis buitiškumas, prozaika, net skurdas išryškėja lyginant lietuviškąjį tvarkaraštį su provizoriškai peržvelgta, pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos, Jungtinių Valstijų švietimo diskurso darbotvarke. Užsienyje esmingai diskutuojama, ar

švietimo misija turėtų būti auginti savarankišką individualistą – ir tada dominuoti turėtų šiuolaikinės „child-centered education“ prieigos, – ar integruotą, bendradarbiauti gebantį visuomenės dalininką – ir tada ugdymo procese ryškesnės turėtų būti grupinės veiklos ir ankstesnių kartų sukauptų žinių transmisija, „knowledge-centered education“. Esmingai diskutuojama, ar dominuojantis vaidmuo klasėje turėtų tekti mokytojui kaip klasės koordinatoriui ir vadovėliui kaip jo pavaduotojui, ar, atvirkščiai, pratybų sąsiuviniui, su kuriuo mokinys didžiąją dienos dalį paliekamas vienas pats individualiai konstruoti savo sąvokų tinklą, atrasti dėsningumus, pagaliau pirmiau pats sau susidaryti veiklos dienotvarkę ir tada savo nuožiūra kažką su pratybų sąsiuvinio siūlomomis užduotimis, žaidimais veikti. Esmingai diskutuojama, ar pažymys turi būti absoliutus, tai yra tiesiog objektyviai atspindėti mokinio įgytas (neįgytas) žinias, gebėjimus, kompetencijas, net jei dėl to tektų pripažinti, kad yra klasių, kuriose niekas neišmoko nieko; ar santykinis, taip, kad iš tam tikros mokinių imties, tarkime, iš 30 bet kurios klasės mokinių, 10 proc. geriausių automatiškai turėtų gauti geriausią įmanomą pažymį, objektyviai nevertinant, ką jie moka, o ko nemoka, ir 10 proc. prasčiausių automatiškai „neišlaikyti“. – Tokio pobūdžio filosofinė konceptualizacija, istorinė perspektyva – nes daug kas iš čia minimų dalykų yra buvę bandyta ir privačiose eksperimentinėse, ir valstybinio tinklo mokyklose, – ideologinė programinė ambicija lietuviškajam švietimo diskursui lieka svetimos, egzotiškos.

Tokio vertinimo kontekste galėtų būti teigiama, kad valingas redakcijų sprendimas palikti temų tvarkaraštį savieigai, leisti jam formuotis pačiam, kai kada lemia galutinio produkto – viešos diskusijos politikos klausimais – padrikumą, fragmentaciją, nekryptingumą, nesufokusuotumą, lėkštumą, skurdumą. Demokratinės savivaldos atveju taip ydinga viešoji diskusija gali daryti žalą politikos procesui. „Švietimas menkai tepublikuojamas, bet todėl, kad patys autoriai nerašo, patys nieko neinicijuoja“ (R1) – nors vis dėlto puslapis yra redakcijos valdomas laikraščio puslapis.

(4) Tarpusavio koordinavimas. Tefiksuoti vos pavieniai atvejai, kai tarp skirtingų autorių / ekspertų ir jų pasisakymų, straipsnių, formuojasi polemika, kur vienas autorius rengia rankraštį siekdamas atsakyti į kito rankraštyje išdėstytus teiginius ar argumentus, įvardija šiuos, ginčija juos. Pavyzdžiui, Dainoras Lukas, tuo metu švietimo ministrės patarėjas, 2022 m. birželį ir rugsėjį paskelbė straipsnių (S1, S2), kuriuose ginčijo kitų autorių, net įvardytų, straipsnių teiginius, patikslino detalių. Straipsnius publikavusi redakcija tokiame dialogo – ginčo – bandyme vis dėlto įžvelgė politikavimą, ir abu straipsnius traktavo kaip „tribūninius“. Lytinio švietimo klausimais parašytus

gana poleminius Vytauto Sinicos, Lino Slušnio ir Morganos Danielės, tuo metu, politologo ir Seimo narių, straipsnius skiria itin didelė laikinė distancija, taigi jų tarpusavio dialogiškumas taip pat tik sąlyginis (visi šie straipsniai taip pat „tribūniniai“; S3, S6, S7; 2021 balandis – 2022 rugsėjis). Apskritai tokio dialogiškumo mėginimai fiksuoti buvę labai reti. Ir vis dėlto net 76 proc. autorių / ekspertų, klausiami, ar į savo komentavimą sulaukia tokios reakcijos, kokios tikisi (Q17), nurodė reakcija esą patenkinti, tad potencialių polemizantų vangumas vis dėlto nėra visuotinai suprantamas kaip problema.

34-asis ir 35-asis autoriams / ekspertams užduoti klausimai, atsakymų visuma, taip pat kartoja santykinį respondentų abejingumą. Klausiami, ar skaito, seka kitų autorių nuomonių publikacijas, ypač švietimo klausimais, visi (išskyrus tris išimtis) atsakė teigiamai: „taip“, „žinoma“, „analizuoju, kokį poveikį turės tos nuomonės visuomenei“ (A/E1), „taip, socialiniai tinklai tai nuolat ‘meta’“ (A/E12), „seku visą tokį žiniasklaidos turinį“ (A/E19). Trys respondentai nurodė: „būna įvairiai“ (A/E23), „geriausiu atveju tik permetu akimis ieškodama, gal kas apčiuops kokią esminę problemą. Sistemingai domėtis nėra laiko, man ši veikla veikiau savanorystė“ (A/E9), „taip, bet ne visų. Šiuo metu yra tiek žmonių, pasivadinusių ‘švietimo ekspertais’, tačiau neturinčių jokio ekspertiškumo, todėl skaitau tik tuos, kurie turi ilgametę praktinę patirtį ar remiasi mokslu, taip pat tuos, kurie nuosekliai, objektyviai, nešališkai tai daro“ (A/E15). 35-ojo klausimo tikslas buvo nustatyti požiūrį į polemiką; formuluota: „Siekiate prieštarauti, polemizuoti, ginčytis su ...“ (28 lentelė). Atsakymai rodo, kad net 41 proc. autorių / ekspertų polemizuoti su niekuo nesiekia; tie, kuriuos polemika domina, beveik lygiomis dalimis kreipiasi ir į kitus lauke veikiančius autorius / ekspertus, ir į politikus, taigi, vėl polemika tėra sąlyginė, nesufokusuota, abstrakti intencija, o ne apskaičiuotas, dėsningas, tikslingas veiksmas.

Apskritai čia nagrinėjamo klausimo kontekste tarpusavio koordinavimas turi būti konstatuojamas nesąs reikšmingas temų tvarkaraščio formavimosi veiksnys.

28 lentelė. „Siekiate prieštarauti, polemizuoti, ginčytis su ...“ (Q35).
© Autoriai, 2025.

Kitais ekspertais	10
Valdžios atstovais	9
Žiniasklaidos darbuotojais (žurnalistais, laidų vedėjais)	4
Su jokiais konkrečiais asmenimis tyčia polemizuoti nesiekiu	16

Aptartųjų veiksnių lyginimas. Bourdieu teorinės paradigmos sąvokomis, čia referuojami duomenys atskleidė lauko atvirumą taisyklių, taisyklių revizijos atžvilgiu. Ryškus yra redakcijų kaip sprendimo galia disponuojančio subjekto pasyvumas. Ryški yra redakcijoms būdinga tendencija iškelti į svetimą jurisdikciją jos nuožiūrai (angl. „outsource“) daugumą koordinavimo, net norminių, klausimų. Redakcijos nesiūlo, nediktuoja temų savo nuomonių skilčių autoriams. Redakcijos nėra linkusios principingai atrinkti rankraščių, taip, kad būtų galima kalbėti apie apimlesnius likusių niekur nepublikuotų rankraščių kiekius. Faktiškai vienintelė nuosekliau, grubiau įgyvendinama – ir tada ne visų redakcijų – taisyklė yra skirstyti straipsnius į „aukštesnės prabos“ „nuomoninius“ ir „žemesnės prabos“ „tribūninius“.

Kaip teigta, pati praktika gali būti sovietinės patirties padarinys, kur kontrolę ir griežtą, veikėjų nelemiamą, jiems nepavaldų reglamentavimą keičia kraštutinai decentralizuota savivalda ir kaskart iš naujo inicijuojamos gyvos derybos. Bourdieu teorinės konstrukcijos kontekste tai yra santykinai netikėtas tyrimo rezultatas. Bourdieu hipotetizuotų, kad laukas bus stabilus ir nepaslankus, taisyklės bus saugomos ir puoselėjamos, nekeičiamos, nes jos lemia saugomą, išsaugosimą kapitalo sukaupusiųjų galią. Nauji galios aspirantai su savo koncepcijomis turės bandyti steigti naują – savo – lauką, o ne mėginti „įsiderėti į“ senąjį egzistuojantį. Betgi dėl minėtos specifinės lietuviškosios Dainuojančios revoliucijos prigimties, jos kaip „savirevoliucijos“, „savireformos“, lauko elitas, „establišmentas“, darytina prielaida, įžvelgia gyvesnę perspektyvą išsaugoti savo kapitalą leidžiant laukui pačiam reviduotis, absorbuoti bet kokią opoziciją, negu stoti su ja į konfrontaciją siekiant ją paneigti.

Betgi tokia norminė visuma turi ir savo privalumų, ir trūkumų. Iš tiesų, atviras, nestabilizuotų taisyklių, palankus deryboms, persiderėjimui laukas yra patrauklus iš naujų, naujų potencialių, dalyvių perspektyvos. Antra vertus, jokių norminių gairių nedominuojamame lauke jie lieka pasimetę, nekoordinuojami, nuosekliai apie jokias stabilesnes gravitacijos ašis nesitelkiantys. Kaip matyta, ir konteksto koordinavimas, nuomonių straipsnių santykis su švietimo lauko įvykiais, ir tarpusavio koordinavimas, autorių vėlimasis į dialogiškas jų kurių dviejų tarpusavio straipsnių kaskadas, yra santykinai vangus. Šitai, maža to, tada lemia lauko – jau pačių publikuotų nuomonės straipsnių korpuso – padrikumą, fragmentaciją, nekryptingumą, nesufokusuotumą, lėkštumą, skurdumą.

Prie čia aptariamų tendencijų bus grįžtama toliau.

Poskyrio apibendrinimas. Dar pirmajame šio skyriaus poskyryje išryškėjo laukui esanti būdinga tipinė, Bourdieu sąvokomis, kapitalo refleksija: lauko

veikėjai yra įsisąmonėję veikimo jame prasmę ir net tiesioginę naudą. Šiame, antrajame, poskyryje jau ryškėjo kontekste nebūdingas lauko *atvirumas visų* tos naudos norinčiųjų siekti atžvilgiu. Vangios redakcijų pastangos kodifikuotomis normomis reguliuoti lauką, valingai siūlyti temas autoriams, siekti reflektuoto selektyvumo lemia regimųjų lauko produkcijos formų padrikumą, diskusijos skurdą, lėkštumą. Autoriai / ekspertai, taip pat, patys nekonverguoja apie kokias nors savo pačių galimas pasiūlyti normines dominantes.

3.3. Veikėjų vaidmenys ir personalijos: redakcijos

Pirmajame ir antrajame poskyriuose aptarus nuomonių skiltį kaip visumą, jos koncepciją ir reguliavimą, šiame ir kitame bus detalizuojami lauke veikiantys veikėjai, personalijos, labiau – jų prisiimami vaidmenys arba, Bourdieu terminais, *habitus,* skirtingų jų spektras.

Aptariant vaidmenis, atrodytų, diskusiją patogu skelti į dvi dalis: būdingasis nuomonių skilties redaktorius ir būdingasis autorius / ekspertas. Tyrimas atskleidė, kad iš tiesų vaidmenų yra daugiau ir jų pasiskirstymas yra susijęs. Tos redakcijos, kurios skiltį kuruoti yra delegavusios atskiram specialiam darbuotojui, dažnai gali sau leisti įvairesnių, labiau rafinuotų turinio formų, jos yra atviresnės naujų laisvųjų išorės autorių, bendraautorių atžvilgiu. Ir atvirkščiai, tos redakcijos, kur skilties kuravimas paliekamas kaip viena iš redaktoriaus funkcijų, dažniausiai labiau pageidauja tik disponuoti sudarytomis nuolatinėmis sutartimis su įsipareigojusiais skiltininkais, net jei dėl to turinio įvairovė gali būti linkusi likti suvaržyta; čia skiltininkų produkcijos dalis turinio sraute yra didesnė. Lygiai taip pat ir skirtingiems autoriams būdingas netapatus požiūris į redakcijų kadrą, ypač kai šie sprendžia, kuriame kanale savo kūrinius skelbti, kam rankraščius siūlyti. Prie šių ypatybių bus nuolat grįžtama. Diskusija tad dalijama į 6 dalis: (1) redaktorius, (2) specialusis redaktorius (šis poskyris); (1) autorius-profesionalas (skiltininkas), (2) ekspertas, talkinamas literatūrinio bendraautorio-profesionalo, (3) bendradarbiaujantys autoriai, (4) laisvasis (vienasmenis) autorius (kitas, 3.4, poskyris).

REDAKTORIUS

Priežastys, kodėl didesnėje dalyje redakcijų (4 iš 6) nuomonių skiltį, ryšius su išorės autoriais, kuruoja pats redaktorius, nedelegavęs užduoties jokiam specialistui, yra įvairios. Dažniausiai minėti finansai, ištekliai, su siaura specializacija susijusios potencialiai augsiančios personalo sąnaudos.

„Atskirti atskiras roles, profesinius vaidmenis redakcijose ilgainiui darosi vis sudėtingiau. Ypač tie leidiniai, kurie toliau puoselėja spausdintinę laidą, turi tenkintis labai nedidelėmis pajamomis, ir lėšų teužtenka finansuoti vos keletą etatų; tada tie keli įdarbinti darbuotojai turi imtis labai įvairaus darbo, pavyzdžiui, vienas kuris ir kontaktuoti su bendradarbiais, ir su išorės autoriais, ir skirstyti temas, ir net redaguoti kalbą. Kitas kuris – jo uždavinys yra budėti prie telefono, dažnai jis yra kartu ir durininkas, ir raktininkas, ir vairuotojas, ir finansininkas, ir buhalteris. Tai, kad spausdintinis leidinys vis dėlto atrodo solidžiai, kaip tikras laikraštis, dažnai įmanoma tik todėl, kad mes dar sugebam dirbtinai sukurti iliuziją“ (R3).

Redakcijos deklaravo suprantančios, kad profesinio remito, atsakomybės sričių, niveliavimas, ypač kai vienam darbuotojui pavedamos ir su turiniu susijusios, santykinai kūrybinės, talento reikalingos, užduotys ir administraciniai darbai, nėra naudinga žiniasklaidos įsipareigojimo kokybei prasme. Esama atvejų, kai universalusis darbuotojas negeba, nebūtinai yra kompetentingas atlikti kurią specifinę užduotį: pvz., „išorės autorių kuravimas yra vyriausiojo redaktoriaus atsakomybė, tokia mūsų leidybos tradicija. Nors gali būti, kad redaktorius turi eiti ieškoti labiau įsigilinusio žurnalisto, tartis su srities redaktoriumi pagal jo kompetenciją, jei konkretus tekstas yra specifinis; kartais gali būti rašoma labai detaliai, įvertinti faktus, ‘sučekinti’, ar parašyta teisingai, reikia išmanyti tą klausimą“ (R5). Iš tiesų, kaip bus matyti toliau, kai kuriuose nuomonių straipsniuose švietimo klausimais aptariamas Ministerijoje sudarytų darbo grupių veiklos turinys, operuojama specifinėmis sprendimų genetinės raidos detalėmis. Atlikti tokių duomenų faktografinį sutikrinimą dažnai reikia itin smulkmeniško išmanymo – nors nefiksuota autorių / ekspertų galėtų išsakyti pastabų, kad šie stebėtų akivaizdų redakcijų neišmanymą, nekompetenciją redaguojant siunčiamus rankraščius. – Skiltį kuruojantis pats redaktorius pagaliau turi turėti laiko tokiam ganėtinai laiko imliam darbui: kaip bus matyti toliau, redakcijos retai pačios vienašališkai keičia atsiųstus rankraščius, dažniau tik išsako pageidavimus autoriams, kaip rankraščiai galėtų būti patobulinti, taisomi, papildomi, ir toks derėjimasis yra aiškiai gaišus.

Viena redakcija nurodė, kad remito delegavimas, užduočių perkėlimas pačiam redaktoriui gali turėti ir akivaizdžių privalumų. Pirmiausia, būtent, redaktorius, plačia, ilgamete profesine patirtimi disponuojąs redakcijos darbuotojas, dažniausiai yra hierarchiškai įgaliotas sprendimus priimti konfliktiškais, konfrontaciniais atvejais, kurių bendraujant su nuomonių skilties personalijomis pasitaiko dažnai, ypač lyginant su kitais kurio to paties konkretaus kanalo turinio segmentais. Tada redaktoriaus dalyvavimas paprastina klausimo eigos trajektoriją (R2). Paties redaktoriaus suformuluotą, pasirašytą atsisakymą pateiktą rankraštį spausdinti atmesto rankraščio autorius daugiau paprasčiausiai nebeturi kam skųsti.

„Iš dalies paties vyriausiojo redaktoriaus atsakomybė dar ir todėl, kad tai yra jautrūs klausimai, kyla daug konfliktinių situacijų, klausimų, kodėl vieni autoriai spausdinami, o kiti ne, kodėl vieni straipsniai atrenkami, o kitų atsisakoma. Jeigu kuruotų ne vyriausiasis redaktorius, tai vyriausiajam redaktoriui tada būtų daug skundžiama. Bet apskritai šitai yra daug skundžiama, čia konfliktiška sritis“ (R2).

Taip pat pažymėta: redaktoriaus dalyvavimas dažnai yra pageidaujamas dar ir todėl, kad šis, plačiai susipažinęs su – ir valdantis visą – kanalo turinį, gali matyti, kad vienu kuriuo konkrečiu klausimu žinių segmente, pavyzdžiui, dėl aktyvios Vyriausybės ar Ministerijos veiklos, dėl itin viešos, skandalizuojamos, kurios personalijos veiklos, dominuoja vienoks požiūris, ir nuomonių segmente forsuoti kaip tik kitokį. Taip „balansuoti daug įvairių požiūrių, arba kompensuoti, pateikti alternatyvą, jei kituose skelbiamuose straipsniuose viskas mušama į vienus vartus, jei kituose skyriuose gali būti vienpusiškumo“ (R5). – Nors čia pastebėtina, kad tada pusiausvyra, balansuotumas, bus viso kanalo charakteristika, o ne kurio segmento; vien tik specifines žinias sekančiai auditorijai gali būti paliktas vienpusiškas vaizdas.

Pagaliau jau ne pačioms redakcijoms įvardijant privalumus ir (ar) trūkumus, objektyviai, svarbi yra ši paties redaktoriaus kaip nuomonių skilties redaktoriaus *habitus* charakteristika (nors dėl skurdžių duomenų ji tegali būti traktuojama kaip neformali tendencija). Ankstesniame šio skyriaus poskyryje buvo minėta, kad galiausiai paskelbiamų rankraščių dalis, palyginti su visais gautais rankraščiai, įvairuoja, proporcija skirtinguose kanaluose skiriasi. Būtent tos redakcijos galiausiai paviešina didesnę dalį gautų rankraščių (minėtuosius 90 proc.), kur nuomonių skiltį kuruoja pats redaktorius. Ten, kur skiltį kuruoja specialistas, deleguotasis redaktorius, paskelbiamų rankraščių nuošimtis yra kiek mažesnis, preliminariai darytina prielaida, atranka yra griežtesnė. Vis dėlto nebūtų galima teigti, kad skiltį kuruojantis redaktorius paprasčiausiai atlieka funkciją labiau atmestinai, negalėdamas skirti jai reikalingo dėmesio ar išteklių. Iš tiesų tos redakcijos, kuriose vaidmenys, profesinės funkcijos labiau niveliuojamos, taip pat yra mažesnės redakcijos, nedaug darbuotojų turinčios redakcijos, ir šios tada, dėsningai, yra linkusios branginti bet kokį jas pasiekiantį turinį, produktyviai įveiklinti jį formuojant kanalo srautą. Kitaip tariant, didelis viešinamų rankraščių nuošimtis, tikėtina, visų pirmiausia yra finansinės įtampos padarinys, o ne redaktoriaus dedikacijos trūkumo požymis. Vienaip ar kitaip, apskritai žemiau nuleista kartelė, nors laiduoja demokratiškiau įgyvendinamą prieigos prie viešojo diskurso teisę, sukelia ir minėtąsias įtampas bei rizikas tose redakcijose, kuriose nuomonių skiltį palikta kuruoti asmeniškai pačiam redaktoriui.

Išryškinus, kaip redaktorių įgaliojimai, patyrimas yra produktyvus, konstruktyvus lietuviškajame nuomonių mainų lauke, svarbu pažymėti, kad palyginami reikalavimai keliami ir specialiesiems nuomonių skilčių redaktoriams, specialiems nuomonių skilčių kuratoriams, koordinatoriams, atskirai dedikuotiems redakcijų darbuotojams, kurie redaguoja, ruošia – vien tik – kanalų nuomonių skiltis. Pavyzdžiui, R1 specialioji nuomonių skilties redaktorė (29 metų patirtis žiniasklaidos sektoriuje, 15–16 metų darbo patirtis kuruojant nuomonių skiltį) yra net labiau patyrusi nei kurio kito viso leidinio redaktorius (R2: 20 metų žurnalistikos darbo patirties, 6 metų redaktoriaus darbo patirties; R5: 19 metų žurnalistikos darbo patirties; 5 metų redaktoriaus darbo patirties). Informantai taip pat pabrėžė įvairiapusiškumą: priešingai nei kiti kanalo segmentai, nuomonių skiltis yra tematiškai neapibrėžta, maišomi įvairūs klausimai, todėl vertinga ir kaip reikalavimas koordinatoriui dažnai formuluojama įvairiapusiška patirtis, nestokoti įvairių dalykinių kompetencijų, santykinai neblogai išmanyti ir politiką, ir ekonomiką, ir verslą, ir kultūrą.

Specialiajam redaktoriui keliant didelius patirties ir kompetencijų reikalavimus, dėsninga, hipotetiškai galėtų būti projektuojama įtampa tarp vyriausiojo redaktoriaus ir nuomonių redaktoriaus. Reikšminga pastebėti, kad interviu specialieji nuomonių redaktoriai dar pačioje pradžioje, net neuždavus jokio tokį interesą sugestionuojančio klausimo, suskubdavo deklaruoti, kad „skiltis nepatiria jokio redaktoriaus spaudimo, jokio politinio spaudimo“ ar kanalo „savininkų spaudimo“ (R1), „turiu visišką autonomiją“ (R4). Konfliktas su vyriausiuoju redaktoriumi, remiantis kitų redakcijų atsakymais, atrodytų potencialiai galįs kilti, dargi dažnai kyląs, nesutarimo dėl autoriaus ir rankraščio publikavimo kontekste, probleminio atvejo, konflikto kontekste. Tačiau čia informantai dažnai nurodydavo, kad ilgalaikiai probleminiai atvejai, gilūs nesprendžiami konfliktai jų darbe yra reti, nes viena iš svabiausiųjų tokio darbuotojo, nuomonių skilties redaktoriaus, kompetencijų, be dalykinės kvalifikacijos, darbo patirties, yra interpersonaliniai, bendravimo įgūdžiai, gebėjimas jautriai sutarti, suvaldyti, derinti, net apmalšinti, įtikinti. „Juk reikia suderinti tekstą, čia pirmiausia darbo funkcija yra mokėjimas bendrauti“ (R4).

Vis dėlto einant pareigas nereti, organiški yra kontaktai plačiau redakcijoje ir hierarchiškai žemyn, ir aukštyn. Tiek kanalų redaktoriai, tiek ir specialieji skilčių redaktoriai pažymėjo, kad kartais teksto specifika reikalauja detalių dalykinių žinių, gali būti kreipiamasi į žurnalistą dalykininką, „prašoma įsikišti pagal savo srities kompetenciją“ (R1).

Atostogų metu kuravimą iš esmės visada perima pats vyriausiasis redaktorius.

Lygiai kaip redaktoriams, kai šie aptarė savo nuomonių skilčių redagavimo praktiką, taip ir specialiesiems redaktoriams, koordinatoriams buvo dažna balanso sąvoka.

„Man svarbu nuolat sekti, ar išsaugoma lygiateisė visuma, ar skiltis lygiateisiška, ar reprezentuojamas platus įvairių, skirtingų nuomonių spektras, ar išsemiama visuma“ (R4).

Nuomonė suprantama kaip esmingai neatsiejama nuo tendencingumo, ir tada nuomonių skilčiai turi likti kritiškai būdingas balansuotumas. Kaip jau minėta, dauguma redakcijų deklaravo įpareigojimą nuomonių skilčiai viešąją nuomonę atspindėti, ne keisti, ir čia redaktorių bei specialiųjų redaktorių sampratos niekuo nesiskyrė. Esmingai svarbu, kad programavimo lygmeniu ir redaktoriai, ir specialieji nuomonių skilties redaktoriai skilties misiją, funkciją, paskirtį konceptualizavo identiškai.

Tačiau esmingai skyrėsi jų praktinės darbo eigos, pragmatikos aptartys. Specialieji redaktoriai, priešingai nei redaktoriai, savo darbe gali sau leisti įvairesnių, labiau rafinuotų turinio formų. Specialiųjų redaktorių koordinuojamas segmentas dažnai spausdina ir redakcijos skiltį, „aš pati esu maždaug 90 proc. visų mūsų redakcijos nuomonės skilčių autorė“ (R1). Tačiau kanalo nuomonės skiltį gali būti kreipiamasi parengti ir į kurį žurnalistą dalykininką ar vyriausiąjį redaktorių. Specialiojo redaktoriaus kuruojamas segmentas dažniau gali pateikti „forsuotų“ nuomonių, tai yra komentarų, kurie buvo parengti ne autoriui savo iniciatyva sumanius rankraštį parengti ir pateikus, o redaktoriui suradus autorių kaip įdomų, netiražuojamą, kompetentingą, „neišeksploatuotą“ (R4) nuomonės subjektą ir paraginus šį komentarą pateikti. „Bet tiesa – turėti nuolatinių, iš tikrųjų tiesiog save tiražuojančių nuomonių autorių, kolumnistų, nėra nei ekonomiškai, nei reputaciškai pagrindu. Tik tikrai nauji unikalūs žmonės turės kažką tikrai naujo pasakyti“ (R6). Nereti yra nuoseklūs nuomonių dėstiniai, kaip serija alternatyvių komentarų tuo pačiu identišku klausimu, kontrastyvūs „nuomonė už, nuomonė prieš“ dėstiniai, simetriškos dviejų konfrontuojančių laikysenų panoramos ir pan. Čia net gali būti aktualizuota „literatūrinio bendraautoriaus“ funkcija: su nuomonės subjektu susisiekiama, kalbama žodžiu, žodinio pokalbio pagrindu išspausdinamas rašytinis šio komentaras, kurį iš tiesų parengė profesionalus žurnalistas (žr. toliau). Visi šie formatai yra gaišūs, išteklių imlūs, bet tai, kad kai kurios redakcijos vis dėlto investuoja į tokio pobūdžio turinio kuratorystę, koreliuoja su koncepcijos lygmeniu daugumos redakcijų išsakyta teigiama nuomonių segmento samprata, akcentuota šio segmento reputacine svarba, konceptualine svarba.

Specialiųjų redaktorių koordinuojamos nuomonių skiltys taip pat yra santykinai atviresnės naujų laisvųjų išorės autorių atžvilgiu. Minėta, kad tikimybė būti atrinktam publikuoti specialiojo redaktoriaus koordinuojamoje skiltyje, iš autoriaus perspektyvos, yra mažesnė, atrenkamų publikuoti rankraščių nuošimtis iš viso čia yra mažesnis. Bet koordinatorius turi daugiau laiko domėtis visai nepažįstamu autoriumi, jo unikalia pasiūlyta perspektyva, turi laiko gilintis ir į personalijos patirtį, kompetencijas, tikrinti jo gebą pasiūlyti turinį, patikimumą, taip pat laiko gilintis ir į patį tekstą, referuojamas aplinkybes. Redaktorius turi daugiau laiko bandyti telefonu susisiekti su pačiu autoriumi, su kitais tiesiogiai ir netiesiogiai minimais asmenimis, su trečiaisiais apie referuojamas aplinkybes galinčiais žinoti asmenimis. Jis turi laiko deryboms, teksto kokybės darbui su nepatyrusiu autoriumi, kai kolumnininkų patirtis ir kompetencijos lemia, kad jų tekstų redaguoti iš esmės nereikės. Maža to, ir šitai yra kritiškai svarbu: nesibaimindamas laiko sąnaudų, gaišos, specialusis redaktorius tiesiog savaime santykinai net labiau domisi „neeksploatuojamais“ vardais, naujais, „nenusibodusias“ veidais, jis, deklaruota, pirmiau atidaro elektroninius laiškus nuo tokių siuntėjų savo el. pašto paskyroje.

„Jei kreipiasi naujas autorius, pats prisistato su tema ir turiniu – redakcijos yra visada laukiamas. Pasiūlymai atvirai priimami, čia yra geriausia, kas gali nutikti, nes šiaip mes patys vargstame, kažką naujo surasti. Ir tokių iniciatyvių, pačių rašančių, pačių skambinančių, yra daug“ (R1).

„Ypač socialinės stratifikacijos atžvilgiu įvairus, daug vis naujų vardų, daug skirtingų interesų telkiantis, apžvelgiantis nuomonių segmentas atriboja leidinį nuo kurios vienos socialinės stratos, klasės, grupės, draugijos ir pan. Štai šita prasme nuomonių segmentas daro laikraštį plačios aprėpties laikraščiu, nenišiniu kanalu. Iš dalies intelektualizuoja kanalą, daro leidinį inteligentišką“ (R4).

Ryškus dvilypumas: viena vertus, į specialiojo nuomonių skilties redaktoriaus kuruojamą skiltį patekti apskritai sunkiau visiems; bet, antra vertus, patekti lengviau niekur kitur nepatenkantiems.

Čia ryškėja esminė, kapitalinė takoskyra, prie kurios dar bus keliskart grįžta, tarp nuomonių skiltį kuruojančių pačių kanalų redaktorių ir specialiųjų redaktorių.

– Redaktoriai dažnai nurodo, kad pageidauja stabilių sutarčių su skiltininkais – ir būtent šitai dažniau gina kaip kanalo išskirtinumo, tapatybės ir finansinės sėkmės prielaidą: tie patys pažįstami veidai, besikartojantys vardai, „vardų tinklelis“ (R5) susaisto, „pririša“ skaitytoją, daro jį ištikimą, galiausiai neša pelną. (Iš tiesų moksliniai tyrimai yra atskleidę, kad auditorijos – nors šios medijų personalijų, net fiktyvių, serialinės fikcijos personažų, asmeniškai nepažįsta –

medijų personalijas gali imti traktuoti kaip draugus, medijos tada tampa kokybišku socializacijos surogatu; vadinamoji socialinės surogacijos hipotezė, angliškai „Social Surrogacy Hypothesis“; žr. apžvalginį straipsnį Derrick, Gabriel & Hugenberg 2009) (Bourdieu konceptualizavimo struktūroje *habitus* yra nuoseklus: ir praktika, ir logika yra suderinti.)

– Atvirkščiai, specialieji redaktoriai akcentuoja vardų įvairovę ir skiltyje pateikto kontrasto informacinę vertę, atliktą informacijos paruošimo darbą, iš principo maždaug: „štai – šiuo klausimu yra trys nuomonės, ir pirmieji mano taip dėl priežasties ‘a’, antrieji mano taip ir pateikia argumentą ‘b’, tretieji mano taip ir argumentuoja ‘c’“. (Švietimo, pavyzdžiui, privačių mokyklų, klausimu: esama verslių pedagogų bendruomenės, dažnai išsilavinimą įgijusių užsienyje, uždaresnių tikybų narių, kurie pageidauja turėti teisę tokias savitas ugdymo programas įgyvendinančias mokyklas steigti. Net šių mokyklų (dalinis) finansavimas viešaisiais asignavimais yra skatintinas, nes taip realizuojama sąžinės laisvė ir pasirinkimo teisė. Betgi esama ir tėvų bendruomenės, kuri nerimauja, ar už mokamą privačią mokyklą tėvai savo vaikams galėtų sumokėti. Pagaliau šitai gali tapti politine, ideologine laikysena, esą realus visuomenės skaidymas iš pat vaikystės į nevienodas galimybes turinčių klases ilgainiui gali lemti visuomenės divergenciją ir poliarizaciją.) Būtent už tokį paruoštą „profesionalų informacinį produktą“ skaitytojas galiausiai sutiksiąs mokėti.

Svarbu pažymėti, kad čia aptartosios preferencijos vis dėlto nėra absoliutūs tipai, o tik neformaliai fiksuotos tendencijos. Visos – visos be išimties – tirtos redakcijos turi (ar (neseniai) istoriškai yra turėjusios) ir sutarčių su skiltininkais, ir spausdina laisvųjų išorės autorių nuomonių; čia aptariamas grupavimasis yra labiau latentinis, neįsisąmonintas, tikslingai nereflektuotas tam tikros dinamikos preferavimas, o ne aiški taisyklė.

(Dėl itin nedidelės duomenų imties šį teiginį tegalima charakterizuoti kaip neformalią tendenciją, bet „vardų tinklelio“ koncepcija, galbūt būtų galima daryti prielaidą, yra artimesnė jaunesnėms, jau Nepriklausomybės metais įkurtoms redakcijoms, ypač užsienyje išsilavinimą įgijusiems žurnalistams. Informacija tiesmukai humanizuojama kaip nestabilios „personalijų sampratos“, įdomios dėl savo personalinės spalvos. Atvirkščiai, „profesionaliai atlikto žurnalistinio darbo“ ir „legitimaus galutinio produkto“ kategorijos artimesnės, kaip tyrėjai teigtų, dar sovietinės technokratijos metais susiformavusiems, išsilavinimą įgijusiems leidėjams, redaktoriams, žurnalistams.)

Poskyrio apibendrinimas. Čia išryškėjo, kad takoskyra tarp nuomonių skiltį kuruojančio viso kanalo redaktoriaus ir specialiojo nuomonių skilties redaktoriaus yra sąlyginė, bet reali. Apskritai tai yra patyrę redakcijų darbuotojai, kurių konceptualinės laikysenos yra ganėtinai palyginamos. Skiriasi jų darbo praktika: specialieji redaktoriai turi daugiau galimybių gilintis į naujų autorių rankraščius, ieškoti savitesnių turinio formatų; vyriausieji kanalų redaktoriai veikia santūriau. Dėl šių skirtumų formuojasi diverguojančios preferencijos. (1) Nuomonių skiltį redaguojantys viso kanalo redaktoriai labiau pageidauja disponuoti sudarytomis tęstinėmis sutartimis su stabiliai įsipareigojusiais skiltininkais; (2) atvirkščiai, specialieji redaktoriai labiau domisi naujų, savitų autorių produkcija. Bourdieu sąvokomis, šie *habitus* yra nuoseklūs, nesaviprieštaringi. Ši takoskyra vis dėlto turi tiesioginių padarinių autorių tinkleliui, temų tvarkaraščiui, politinių laikysenų spektro ekspozicijai.

3.4. Veikėjų vaidmenys ir personalijos: autoriai

Toliau šiame poskyryje bus aptariami 6 skirtingi identifikuoti tekstų, nuomonių straipsnių kūrėjai: ir vaidmenys, ir būdingosios tų vaidmenų besiimančios personalijos.

Svarbu pažymėti, kad, motyvuodamos komercine paslaptimi, šiaip jau redakcijos nebuvo linkusios detalizuoti duomenų apie sudarytas sutartis su autoriais, skiltininkais, apie jų kiekį, apie skiltininkų įsipareigojimus, apie numatomus atlygius skiltininkams ir laisviesiems autoriams. Apibendrinimai grindžiami kokybiniais, ne kiekybiniais, redakcijų atsakymais, pavyzdžiui, ar didesnę nuomonių skilties ploto dalį sudaro laisvųjų autorių, ar skiltininkų turinys, ar gerokai didesnę, ir pan. (citatos ir apibendrinimai, žr. toliau).

Vis dėlto remdamiesi viešai prieinamais duomenimis autoriai surinko informaciją apie individualių švietimo klausimais rašančių autorių, jų nurodomųjų pavardžių, kartojimąsi skilties autorių visumoje (29, 41, 42, 47, 48 lentelės). Apibendrinant reikia pažymėti, ir šitai bus aptarta, kad esama didelės disproporcijos tarp vos vieną straipsnį paskelbusių autorių, tokių gausybės, ir autorių, kurie skelbia straipsnius kiek reguliariau. Taip pat matyti, ir tai yra svarbi pastaba, kad reguliariau skelbią straipsnius autoriai dažnai tai daro santykinai ribotą laiko atkarpą, „spurtuoja“, dažnai galima identifikuoti intensyviojo periodo pradžią ir jo pabaigą, taigi apskritai autorių ištikimybė laukui, tapatinimasis jame, tapatinimasis su konkrečiu „nuomonių autoriaus“ *habitus* yra ribotas.

Šie produkcijos intensyvumo duomenys pateikiami čia, nes tam tikru metu tyrėjai manė, kad jais remiantis bus įmanoma separuoti laisvuosius autorius ir sutartinius skiltininkus. Betgi ir šiais duomenimis negalima remtis ieškant apibendrinimų apie skiltininkų ir laisvųjų autorių tarpusavio darbo pasidalijimą, nes, kaip bus pažymėta toliau, kai kurie dažnai rašantys autoriai vis dėlto nėra skiltininkai klasikine šio žodžio reikšme, kaip informacijos vartotojo galiausiai atlyginamas žiniasklaidos profesionalas. Kaip redakcijos teigė pačios suprantančios, kai kuriuos reguliariai rankraščių pateikiančius autorius gali finansuoti tam tikrą tendenciją remiančios nevyriausybinės organizacijos, verslo asociacijos ar kitokie rėmėjai, jų rašymas yra jų darbo tose organizacijose funkcija. „Ekspertams mes visiškai nemokame, čia būtų gal kelios pavardės. Kuo labiau autorius yra ekspertas, tada tas ekspertiškumas lemia, kad jų pajamas, pakankamas ir solidžias, kuria išorė – kažkoks ekspertinis centras, interesų grupė, universitetas“ (R1). Nors tai būtų šiam tyrimui reikšmingi duomenys, jų surinkti tuo tarpu nebuvo galimybės.

Pirmiausia ši aplinkybė reikšminga paaiškinti tą skirtumą, kodėl įvairiems vaidmenims aptarti skiriama netolygiai dėmesio kiekvienam atskiram. Redakcijos dažnai atsakydavo nenorinčios komentuoti konfidencialių duomenų, nenorinčios atskleisti komercinės paslapties, nenorinčios spekuliuoti klausimais, kuriais detalia informacija nedisponuoja.

Betgi taip pat vis dėlto reikšminga pabrėžti, kad informacija apie bet kurio rankraštį siūlančio autoriaus finansinę priklausomybę, išteklių kilmę – net jei tas autorius yra ne faktų, tiesos, o tik nuomonės autorius – yra esminės svarbos. Kaip plačiai aptarta prieš tai, anoniminės nuomonės nespausdinamos; būtent, kas konkrečią nuomonę išsako yra svarbiau už patį nuomonės turinį: finansinė priklausomybė yra sprendžiamoji to „kas“, asmens identiteto, asmens tapatybės, dalis. Mokslininkų bendruomenėje tyrėjų finansinė nepriklausomybė kaip interesų konflikto vengimo prielaida pastaraisiais dešimtmečiais buvo itin aktualizuota, buvo pripažinta esanti kertinė objektyvumo, preziumuojamos paskelbti tiesos sąlyga (žr. Resnik 2023; Parascandola 2007). Mokslinės publikacijos naujausiais laikais dažnai net nepriimamos skelbti prestižiniuose leidiniuose be autorių deklaracijos apie visas tyrimą finansiškai rėmusias trečiąsias šalis, apie dėl finansinių santykių kylančius šių įsipareigojimus trečiosioms šalims, taip kvalifikuojant galimą autorių, duomenų ir tezių tendencingumą. Betgi ir nuomonės publikacijai finansinės priklausomybės informacija yra esminga, nes niuansuoja autoriaus tapatybę. Tai, kad tirtosios lietuviškosios periodikos, žiniasklaidos leidinių redakcijos neaktualizavo autorių, ypač autorių / ekspertų, ekspertinį turinį skelbiančių personalijų pajamų bendriausia prasme, jų finansinių sąsajų su išorės donorais, net nepabrėžė nuosekliai reikliai besidominčios tokiais autorių finansiniais saitais, yra potencia-

liai galinti kelti nerimą lietuviškosios žiniasklaidos realija. Redakcijos universaliai akcentavo tekstuose įžvelgiamą tendencingumą kaip esminės svarbos vertinimo kriterijų, tačiau nė viena nedeklaravo suinteresuotumo domėtis autorių pajamomis, autorių finansine priklausomybe ar nepriklausomybe kaip nors labiau sofistikuotai nei kaip tik prie autoriaus vardo pažymint jo pagrindinę darbovietę. Daroma prielaida: nuomonių straipsniai vis dėlto niekada nespausdinami anoniminiai, lietuviškoji rinka iš tiesų yra nedidelė, tad autorių viešumo visiškai pakanka suvaldyti, užkardyti bet kokį nenuoširdumą, produkcijos kaip ciniškos reklamos pobūdį, „išskaičiuotą“, „makiavelišką“ straipsnių užmojį. Iš tiesų visos redakcijos pažymėjo šiame darbe pirmiau pabrėžtą maksimą: „anoniminiai straipsniai nespausdinami“ (R2).

29 lentelė. 18 daugiausia straipsnių publikavusių autorių (vienos ketvirtosios visų autorių dalies) produkcijos chronologinė distribucija. Viena eilutė skiriama vienam autoriui, juodais taškais sužymėti visi to autoriaus straipsniai imties laikotarpiu, nuo 2021 sausio iki 2022 gruodžio. Ilgesnis nei 6 mėnesių tarpas tarp publikacijų traktuojamas kaip esminis trūkis, tais atvejais taškai toliau pilka spalva nejungiami. Atkreiptinas dėmesys, kad iš 18 čia parodytų autorių tik 3 rašė šia prasme be pertrūkio, 3 pirmieji šioje lentelėje (joje autoriai toliau ranguojami pagal trūkio ilgį). Ypač charakteringi yra 5 šioje lentelėje parodyti paskutinieji, rašę „spurtais“, keletui straipsnių intensyviai sekant vienam kitą. Toks „spurtavimas“ yra būdingas daugumai kitų autorių, parašiusių daugiau nei vieną straipsnį.

© Autoriai, 2025.

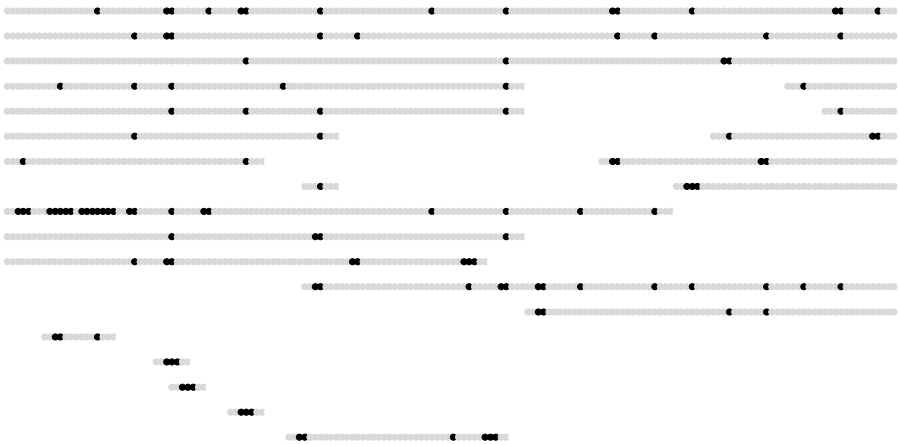

AUTORIUS-PROFESIONALAS: SKILTININKAS

Abi referuotos priežastys, kodėl skiltininkas, apžvalgininkas, tam tikro tipo redakcijų yra preferuojamas, jau trumpai buvo minėta.

(1) Skiltininkas yra patogesnis sprendimas iš darbo organizavimo požiūrio taško.

(2) Skiltininkas yra komerciškai vertingesnis nuomonių autorius.

Iš esmės visų redakcijų, kurios operuoja ne tik naujųjų (tinklalapiu žiniatinklyje, srautu socialiniuose tinkluose), bet ir klasikinių (angl. „legacy“) medijų kanalu (transliacijų kanalu, tebespausdina popierinį leidinį), atstovai nurodė, kad šiaip jau viešinamų nuomonių apimties rodikliai istoriškai yra buvę daugiau ar mažiau stabilūs. Esminė tokią statiką lemianti aplinkybė yra pačios medijos fizinė struktūra: puslapiai turi būti užpildyti, bet ir pildymui jų yra kiekvieną periodą vis dėlto tas pats kiekis, atitinkamai, radijas transliuoja tik vis tiek pat laiko vienetų trunkančius komentarus, juos transliuoja reguliariai. Profesionalus skiltininkas tad yra patogus mechanizmas, kuriuo gali būti valdomos rizikos, kurias lemia niekaip nesaistomų autorių generuojamas santykinai stichinis, neprediktabilus rankraščių srautas. Apskritai tad redakcijų atstovai sistemingai nurodė, kad chronologiškai nėra varijavusios ne tik čia aptartoji suminė apimtis, plotas (ir spausdintų straipsnių (objektų) kiekis per laiko vienetą), spausdinamų autorių statistinės charakteristikos (skirtingų kiekis per laiko vienetą), bet ir tematika.

„Pats radijo formatas stabilizuoja, nes radijui reikia turėti nustatyto kiekio minučių trukmės komentaro įrašą, be kolumnistų būtų neįmanoma. Vis dėlto šiek tiek perkoliuoja ir agentūrų straipsniai, ir pašalinių autorių straipsniai. Autoriai šiaip jau įsipareigoja pateikti tam tikrą sutartą kiekį medžiagos“ (R2).

„Spausdinimo intensyvumą lemia tad autorinėse sutartyse numatytas produkcijos dažnis, pvz., pateikti 1 komentarą kartą per 2 savaites ar panašiai; statistiniai, apskaitos rodikliai todėl negali stipriai varijuoti“ (R5).

Skiltininkų preferavimas buvo teisinamas ir komerciniais sumetimais: „Reguliarių autorių tinklelis yra ir tapatybiškai vertingas, identiteto formavimosi prasme vertingas, auditorijoms tapatinant kanalą su vienais ar kitais tik čia randamais unikaliais autoriais. Jie turi būti puoselėjami. Mūsų supratimu reguliarių autorių tinklelio strategija yra tiesiog visapusiškai prasmingesnė“ (R5).

Čia atkreiptinas dėmesys į 25 lentelę: portalo „15min“ publikacijų apskaitos duomenys čia yra iliustratyvūs. Skiltyje „Tribūna“ publikuotų straipsnių kiekis, kur, tikėtina, pateko didelė dalis gautų ir atrinktų laisvųjų išorės autorių rankraščių, 2021–2022 m. mažėjo. Tačiau skiltyje „Nuomonės“ publikuotų rankraščių, kuri, tikėtina, komplektuojama daugiausia iš skiltininkų produkcijos, publikuotų straipsnių kiekis visą laikotarpį išliko daugiau ar mažiau stabilus, jam tebuvo būdingas tik ryškesnis sezoninis, kalendorinis svyravimas – publikacijų mažiau skelbta vasaros mėnesiais. Gali būti tariama,

kad ši dinamika indikuoja tam tikrą darbo organizavimo būdą, nuomonių skilties, išorės autorių kuravimo sprendimą.

Vis dėlto gindami stabilizuotus, kontrahuojamus darbo santykius, abipusius įsipareigojimus (redakcijų finansinis įsipareigojimas, žiūrėti čia iškart toliau), redakcijų atstovai dažnai išsakė ir tam tikrą abejonę: yra tam tikra riba, ko skiltininkas ir norėdamas negali parašyti. Temų spektras, kuriomis skiltininkas gali kalbėti kompetentingai, yra ribotas. Argumentai, kuriuos šis nepriklausomai, nereferuodamas gali suformuluoti, taip pat riboti. „Skiltininkų kaip 'nesuinteresuotų profesionalų' komentarai, tos dažnosios pavardės mūsų kanale, aš pripažinčiau, kad tam tikra prasme jie lieka ribojami savo gyvenimiškos patirties, ir jų komentaruose neišvengiamai sunkėja tų tekstų literatūrinis, tekstinis, paviršinis sodrumas, o ne kažkokia validi, meniška, organiškai susiformavusi argumentų logika ar niuansuotas pagrindų spektras" (R5). „O ką jis galėtų parašyti apie švietimą? Kad aš iš tikrųjų net neprašyčiau, jog švietimo klausimais rašytų etatinis komentatorius. Ekspertiškas turinys, jis nusėda tada jau ne nuomonių, o žinių segmente" (R5). Tie keli, kaip tyrėjai preziumavo, skiltininkų (Rimvydo Valatkos, Tomo Sinickio, Andriaus Užkalnio ir kitų) parengti švietimo klausimais parašyti straipsniai yra įdomus tyrimo objektas, apibendrinant, jie vertintini kaip itin paviršutiniški, referentyvūs, „apžvalginiai" – bet kartu selektyviai tesitelkiantys į kelias atsitiktines detales (žr. toliau).

Nuomonių segmento skiltininką nuo kitų rūšių autorių, laisvųjų autorių, skiria redakcijų finansiniai įsipareigojimai jų atžvilgiu. „Skiltininkai dirba už honorarą" (R5); „sutartiniams autoriams mokame, pavienių tekstų – nemokame" (R2), „skiltininkams mokama, bet honorarai yra labai nedideli, iš tikrųjų abejočiau, ar yra tokių, kas galėtų pasakyti, jog šitai yra jų pagrindinės pajamos, abejočiau, ar galėtų būti kieno nors pagrindinės pajamos" (R1). Honoraro mokėjimas, ypač kai pabrėžiamas skiltininkų vaidmuo formuojant kanalo tapatybę, dažnai siejamas su ekskliuzyvumu. Skiltininkas ne rašytine sutartimi, bet žodiniu džentelmenų susitarimu, pageidaujama, turi įsipareigoti, bent stengtis, būti tik to kanalo skiltininkas, publikuotis tik tame kanale – nors apskritai savo vardą, žinomumą, atpažinumą gali formuoti ir žiniasklaidoje plačiau, gali dalyvauti diskusijose kviečiamas kitų kanalų.

Atlygio kontekste dažnai buvo pabrėžiama, kad skiltininkų, naujų skiltininkų, sudėtinga rasti. Sutarties sudarymo iniciatyva iš esmės visada yra redakcijos sprendimas, sutartį sudaryti siekia redakcija, ne autorius; tačiau redakcijų pasirinkimas yra ribotas. „Naują autorių rasti yra labai sudėtinga. Yra buvę atvejų, kai redakcija talentingą autorių yra pastebėjusi ir kvietusi, įkalbinėjusi pati" (R2). „Sugebančių šitai rašyti naujosios kartos žmonių paprasčiausiai nėra" (R1): svarbu organiškai skirti faktą ir nuomonę ir šia skirtimi

nuolat operuoti, ant tos skirties ribos nuolat balansuoti; svarbu mokėti pagaviai, kokybiškai rašyti. Redakcijos šitai suprantančios kaip talento dalyką, o talentas yra retas ir sunkiai įperkamas.

Vos du iš 25 į klausimyno klausimus atsakiusių autorių nurodė, kad „pajamos už komentavimą žiniasklaidoje ir ekspertinę veiklą sudaro daugiau nei pusę“ jų pajamų (Q56). Vienas respondentas nurodė – „5–20 proc.“ jo pajamų. Visi kiti pažymėjo, kad tokio pobūdžio pajamos tesudaro „labai nežymią“ jų pajamų dalį. Kito klausimo, Q53, atsakymai identifikavo du respondentus, nurodžiusius, kad jiems už jų „nuomonių straipsnius, komentarus, dalyvavimą diskusijoje žiniasklaidoje yra (yra buvę) mokama“ – visi kiti nurodė „ne, dažniau ne“ arba „ne, dažniausiai ne“. Iš viso keturi unikalūs respondentai pateikė šiuos atsakymus (žr. 30 lentelę).

30 lentelė. Atsakymai į Q53 ir Q56, taip pat atsakymai į Q16. Klausimyno respondentai, išsiskyrę savo atsakymais klausiami apie honorarus ir pajamų dalį, apie dalyvavimą administracinių ar politinių darbo grupių veikloje, priimant politinius ar administracinius sprendimus.
© Autoriai, 2025.

A/E10	**Už komentavimą dažniausiai mokama**	Komentavimas-ekspertavimas sudaro labai nežymią dalį pajamų	Ekspertas
A/E16	Už komentavimą dažniausiai nemokama	Komentavimas-ekspertavimas sudaro daugiau nei pusę pajamų	Ekspertas
A/E18	**Už komentavimą dažniausiai mokama**	**Komentavimas-ekspertavimas sudaro daugiau nei pusę pajamų**	**Ne**
A/E25	Už komentavimą dažniau nemokama	Komentavimas-ekspertavimas sudaro 5–20 proc. pajamų	Ekspertas

31 lentelė. „Ar esate (esate buvusi (-ęs)) Seimo ar Vyriausybės, kurios ministerijos ar savivaldybės sudarytos darbo grupės narė (-ys), tiesiogiai lėmusi (-ęs) sprendimus, arba esate rengę viešosios politikos studijų ar kitokių darbų, lėmusių priimamus sprendimus?“ (Q16).
© Autoriai, 2025.

Taip	16
Ne	9

Remiantis redakcijų deklaracijomis, darytina prielaida, kad du respondentai yra skiltininkai (A/E10 ir A/E18), ir iš jų vos vienas, A/E18, yra, tikėtina, vien tik skiltininkas, profesionalus skiltininkas (neinant eksperto pareigų, komentavimo pajamos sudaro daugiau nei pusę visų pajamų). Respondentai, kurie nėra skiltininkai, bet kurių pajamų reikšmingesnę dalį sudaro komentavimo / ekspertavimo pajamos, traktuotini kaip politikos, administraciniai ekspertai, buvę, esami įvairių administracinių darbo grupių nariai, lėmę politinius sprendimus arba rengę viešosios politikos studijų, darbų, kurie galiausiai lėmė politinius, administracinius sprendimus. Apskritai atkreiptinas dėmesys į aukštą

ekspertų – net 64 proc. respondentų šia prasme yra politiniai, administraciniai ekspertai – dalį visų lauko personalijų korpuse.

Atsakymų kiekis yra pernelyg nedidelis, kad čia būtų galima ieškoti tarpusavio konvergencijos ašių arba divergencijos ašių kontrastyviai visų kitų respondentų atžvilgiu. A/E10 ir A/E18 abu nurodė švietimo klausimais rašantys dažnai (atitinkamai, „2–3 kartus per metus“ ir „6 kartus per metus ar dažniau“), temas pasirenkantys išimtinai patys, įvardydami gero nuomonės straipsnio kokybės kriterijus abu akcentavo žanrą (ypač A/E18: kokybiškų ir prastų nuomonių straipsnių skyrimo kriterijus – „žanro reikalavimų įsisąmonėjimas, neužslėptas angažuotumas“, „paveikumas auditorijoms, įtraukumas“). Tai buvo bene vieninteliai įrašai visame atsakymų korpuse, kur buvo referuojamas žanras, nuomonės straipsnio, nuomonės raiškos kaip teksto paviršinių kokybių kanonas. Kaip motyvaciją šie du respondentai vis dėlto nurodė, atitinkamai: „leidėjų / redaktorių palaikym[ą]“ ir „nor[ą], kad kažkas keistųsi“, o ne, labiau tikėtiną, „mano darbas“, „mano pajamos“ ar pan., taigi, net pragmatikos kontekste saugomas idealizmas.

Prie šių dviejų respondentų bus grįžta aptariant argumentavimo strategijas.

EKSPERTAS, TALKINAMAS BENDRAAUTORIO, ŽURNALISTO PROFESIONALO

Aptariant specialiųjų nuomonių skilties redaktorių praktiką minėta, kad šie, siekdami balanso ir simetrijos, kartais komentarus forsuoja, susisiekdami ir prašydami žodžiu klausimą pakomentuoti vieną ar kitą kompetentingą valstybės administracijos tarnautoją, nevyriausybinės organizacijos, sąjungos, asociacijos atstovą, tomis temomis besidomintį, tyrimų duomenimis disponuojantį mokslininką. Rašytinį tekstą pokalbio pagrindu sugeneruoja žurnalistas, komentaras skelbiamas teiginių autoriaus vardu kaip šio nuomonė. Pavyzdžiui:

„Parenkama – sudarant temų tvarkaraštį net gerokai į perspektyvą – kuriam konkrečiam leidimui sava tema, ir tada ta tema surenkamos kompetentingų asmenų nuomonės. Temos parinkimą lemia redakcijos vertinimas, ar tema būtų aktuali auditorijoms, ar yra diskusyvi, ar gyva. Pati redakcija tada ieško nuomonių autorių, konkrečių kalbėtojų ta tema. Interviu pagrindu nuomonės straipsnį parengia žurnalistas. Parengtas straipsnis suderinti su autoriumi šiaip jau niekada nesiunčiamas; kalbantieji pakankamai pasitiki redakcija“ (R6).

R6 net detalizavo, kad redakciją pasiekiantis grynasis išorinis turinys neretai negali būti skelbiamas dėl jo „žemos kokybės“, „atvirai iškaltų politinių inte-

resų“, net nebandomos sumeninti „propagandos“. Sutinkama, kad politiko – ar jo patarėjo – atsiųstas komentaras negali būti kažkaip „vertingai nesuinteresuotas“, bet jis gali būti, ir redakcijos šiaip jau turėtų reikalauti, kad jis būtų „vertinga žiniasklaida“. Todėl profesionalo, literatūrinio bendraautorio indėlis savaime nedelegitimizuoja turinio, atvirkščiai, jį praturtina.

Kaip minėta, dėl didelės klausimyno autoriams / ekspertams apimties į jį buvo nuspręsta neįtraukti klausimų apie bendraautorius, tuo labiau kad, kaip bus matyti toliau, atvira bendraautorystė yra itin retas reiškinys. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad net du respondentai, atsakydami į klausimą, dėl kokios priežasties praeityje yra keitęsi kanalai, su kuriais bendradarbiauja (Q32), nurodė: „esu patyrusi, kad redakcijos bendradarbiai iškraipo, tai tokiu atveju toliau bendradarbiauti vengiu“ (A/E19); „pavyzdžiui, žurnalas [x], [...] nusprendžiau daugiau su jais nebendradarbiauti, nes jie naudoja tik tas vietas, kurios jiems palankios“ (A/E15). Stebėtinai, A/E15 savo laisvame atsakyme paminėjo ir konkrečią redakciją R6: „atsargiai vertinu, renku žodžius ir kai kalbu su [R6], įvairiom žiniasklaidos priemonėm tautinių bendrijų kalbomis“. Tai, kad net du respondentai, neraginti, spontaniškai reflektavo žurnalisto bendraautorio modelį, dargi konotuodami savo patirtį neigiamai, yra vertingas klausimyno atsakymų duomuo.

Kaip atskleidė interviu, toks „su literatūriniu bendraautoriu“, net „su anoniminiu literatūriniu bendraautoriu“, turinio generavimo modelis daugybės redakcijų savaime nėra vertinamas kaip ydingas. Publikuoti laisvai priimami ir patys nominalaus komentaro autoriaus jo iniciatyva pasitelkto literatūrinio bendraautorio parengti tekstai. Tikruosius „autorius kaip PR patarėjus“, savo „pacientus“ kuruojančius profesionalus minėjo net keletas redakcijų. „Profesionalo paslaugos nekompromituoja turinio; jei vieno vardu skelbiama, bet kito parašyta – savaime nėra ydinga. Ne visi yra gimę talentingi rašytojai. Gali būti parašęs užsakytas specialistas“ (R1). „Redakcija net ne visada gali būti tikra, kas yra teksto autorius, jei Seimo nario vardu siūlomą skelbti tekstą atsiunčia jo patarėjas“ (R5). Redakcijų deklaruota, kieno koks tiksliai indėlis generuojant tekstą – net nebūtinai visada įmanoma tiksliai rekonstruoti, ir tai nėra suprantama kaip problema.

Vis dėlto net nekritikuodamos praktikos vieno asmens vardu skelbti kito asmens parengtą tekstą visos redakcijos nuosekliai pabrėžė, kad galutinis produktas galiausiai būtinai turi atspindėti įvardytojo autoriaus nuomonę.

Bene rečiausias lauko veikėjo tipas yra bendradarbiaujantys, koordinuoti, autoriai. Straipsniai, kurie skelbiami dviejų ar trijų autorių vardu tesudaro 3,9 proc. visumos. Kaip minėta, klausimyno autoriams / ekspertams dydį siekta riboti, kad jo pildymas netruktų ilgiau nei 15 min.; klausimai apie autorių bendradarbiavimą į jį nepateko. Tačiau duomenų šiuo klausimu suteikė redakcijos, be to, tam tikras ypatybes atskleidžia patys tekstai.

Redakcijos nedvejodamos nurodė, kad autorių / ekspertų tarpusavio bendradarbiavimas yra išimtinai pačių autorių iniciatyva. Jei literatūrinio bendraautorio indėlį kai kurios redakcijos tikslingai forsuoja, tai pačių ekspertų tarpusavio bendradarbiavimas – nors redakcijos supranta, kad jis gali būti visiškai analogiškai produktyvus, ypač kai vienas kitą papildo du skirtingų patirčių turintys autoriai – nėra siekiamas prekoordinuoti. Pačių paskelbtų tekstų metaduomenys kaip tik rodo, kad visais atvejais bendradarbiauja itin palyginami autoriai, du universiteto bendradarbiai (pvz., prof. dr. Jolanta Urbanovič ir dr. Barbara Stankevič), du Seimo nariai (pvz., Eugenijus Jovaiša ir Aušra Papirtienė), du konkrečios įstaigos tarnautojai, profesijos kolegos ar socialinio statuso bendradalininkai. Bendradarbiavimo prasmė tad beveik niekada nėra sutelkti, bendrinti, lyginti dvi diverguojančias patirtis, prieštaringas sampratas, savitas koncepcijas ar pan.

Kaip tik priešingai, redakcijos išsakė tam tikras skepsį, kiek autentiškas, organiškas, tikras yra dviejų asmenų bendradarbiavimas:

„Pirmiausia, kai būna kelių autorių parašyta, mūsų komunikacija, derybos su nurodytaisiais autoriais iš tiesų visada apsiriboja vienu kuriuo nors iš jų; deramės tik su tuo, kuris rankraštį atsiuntė. Iš mūsų pusės, aš net sakyčiau, nebūtinai ten yra tikro bendradarbiavimo: gali būti, kad iš tikrųjų tik vienas parašė, o kitas tik papildė, išplėtė ar panašiai, bent jau tas vienas mūsų kontaktinis autorius dažnai laisvai kalba vienas tarsi abiejų vardu. Ar gal kitas tik prirašė pavardę, kad skelbiamas tekstas paliktų svaresnio, svarbesnio, labiau verto į jį atkreipti dėmesio, verto į jį įsiklausyti rašinio įspūdį. Kaip vieši laiškai ar kreipimaisi, pasirašomi gausybės autoritetų“ (R3).

Vis dėlto tokį santykinai negatyvų autorių bendradarbiavimo prilyginimą „viešai akcijai“ ginčytų pačių tekstų tyrimo duomenys. Būtent, tai, kad bendradarbiavimas neretai vis dėlto yra kartotinis, porystė yra santykinai stabili. Pavyzdžiui, Evelina Dirmotaitė ir Lilija Henrika Vasiliauskė (abi autorės žymimos kaip Vilniaus moterų namų atstovės), kitos autorių poros, publikacijų švietimo klausimais vien tirtuoju laikotarpiu yra paskelbusios ne vieną (nors, kaip toji sąvoka buvo apibrėžta šio poskyrio pradžioje, „spurtuodamos“, t. y. straipsniai paprastai skelbti vienas iškart po kito). Nebuvo atvejų, kad vienos

poros, vieno trejeto dalininkas taip pat skelbtų bendraautorinių straipsnių su kitais bendradarbiais. Vis dėlto 5 iš 16 čia relevantiškų autorių yra skelbę ir vienaautorinių straipsnių; lyginant, tada 2 iš šių 5 poroje įvardyti kaip pirmasis (darytina prielaida, vadovaujantysis) autorius, pirmoji autorė; vis dėlto 3 įvardyti kaip poroje ar trejete paskesnieji. Visa tai rodytų bendradarbiavimą esant santykinai organišką, konstruojamą pariteto principu, retai tekoordinuojamą naudos (pvz., autoriaus žinomumo, siekio straipsnį pozicionuoti kaip „autoritetingą“) siekimo sumetimų, „išskaičiavimo“.

Nestebėta jokių statistinių aberacijų, kad bendradarbiaujančių autorių darbų proporcingai dažniau – ar rečiau – skelbtų tam tikri konkretūs kanalai.

LAISVASIS (VIENASMENIS) AUTORIUS

Laisvojo autoriaus, ne skiltininko, ne bendraautorio, elgseną ir kontekstą galima charakterizuoti kompleksiškiausiai ta prasme, kad čia tyrėjai disponuoja gausiais, niuansuotais duomenimis. Kaip minėta, autorių / ekspertų anketas galima filtruoti eliminuojant tas, kur respondentas identifikuotinas kaip skiltininkas, imtyje paliekant tik atlygio negaunančius. Atitinkamai, iš straipsnių ir autorių masyvo galima eliminuoti tuos, kurie yra skelbę straipsnių reguliariai, tai yra tuos, kur, manytina, dirbta pagal sudarytą autorinę sutartį, įpareigojusią reguliariai produkcijai. Ne visais atvejais esant įmanoma iš visumos eliminuoti bendraautorius šių atsakymai kartais liko neišskirti (kur jie išskirti, pažymėta). Bet jie sudaro tokią nedidelę visumos dalį, be to, kaip minėta, net trečdalis bendraautorių taip pat spausdinami kaip vienasmeniai autoriai, kad nesama pagrindo manyti, jog bendri statistiniai indikatoriai dėl to galėtų būti esmingai iškreipti.

Atskirai bus aptartos autorių / ekspertų (1) demografinės charakteristikos, (2) kompetencijų diskurso ypatybės, (3) politinė tapatybė, (4) produkcijos pasiskirstymas kanaluose; autorių / ekspertų ir kanalų santykiai, rotavimas ir (5) produktyvumas.

Autorių / ekspertų demografinės charakteristikos. Vyrai tirtoje autorių / ekspertų populiacijoje sudaro nedidelę daugumą. Remiantis straipsnių metaduomenimis, vyrai yra 55 proc. visų unikalių publikacijų autorių, moterys – 45 proc.; beveik identišką proporciją rodo ir apklausa (Q46; 13 respondentų vyrų vs. 12 moterų). Tačiau vyrai ir moterys reikšmingai diverguoja savo išsidėstymu unikalių autorių sąraše pagal produktyvumą: iš 10 produktyviausių diskurso dalyvių, kurie kartu yra net 40 proc. straipsnių autoriai, t. y. kurie

kartu produkuoja net 40 proc. viso srauto, net 8 yra moterys. Atitinkamai, vyrai ir moterys reikšmingai skiriasi publikuotos produkcijos statistinėmis centro tendencijomis. Nustatytasis vienos moters autorės / ekspertės publikuotų straipsnių vidurkis yra 2,73 straipsnio, ir moterų eilės mediana yra 2 straipsniai; o vieno vyro autoriaus / eksperto publikuotų straipsnių vidurkis yra tik 2,13 straipsnio, ir vyrų eilės mediana – tik vienas straipsnis. Teigtina, moteris autorė / ekspertė yra nuoseklesnė, atkaklesnė, labiau įsipareigojusi, labiau neatsitiktinė švietimo politikos diskurso dalyvė. Tuo tarpu vyrų dalyvavimas diskurse yra labiau fragmentuotas ir efemeriškas, menkiau koordinuotas; labiau blaškomasi.

Statistinė lauko veikėjo amžiaus intervalo moda yra 45–54 metai; ekspertas tad reikšmingai neatsilieka nuo statistinio mokytojo amžiaus vidurkio (2023 m. – 50 m.); bet atsilieka nuo mokyklinio amžiaus vaikų turinčių tėvų amžiaus.

Jau buvo minėtas apskritai aukštas viešojo diskurso lauko ekspertizacijos laipsnis (žr. pirmiau; žr. 31 lentelę): net 64 proc. respondentų šiuo požiūriu yra politiniai, administraciniai ekspertai, dalyvavę priimant politinius, administracinius sprendimus arba konsultavę tokius priimant. Nuosekliai atitinkamai, lauko veikėjai pasižymi aukštu įgytu išsilavinimu (kaip rodo apklausa, yra arba įgiję magistro, arba mokslų daktaro laipsnį; žr. 33 lentelę).

Laukas yra itin „kentropoliocentriškas“, sostinės dominuojamas: Vilniuje gyveną indikavo net 80 proc. visų autorių / ekspertų. Šitai yra stebėtina tik iš dalies. Valstybinis švietimas Lietuvoje (turimas omenyje ne mokyklų tinklas periferijoje, bet galios priimti sprendimą centrai), kaip minėta įvade, šiaip jau yra santykinai centralizuotas, sprendimų priėmimo galios perkėlimas į savivaldos lygmenį, į periferiją tik fiktyvus – nors motyvuotas jis buvo kaip pastanga sprendimo galią perkelti kuo arčiau gyventojų. Kaip atskleidžia tyrimo duomenys, prieigai prie viešojo diskurso esant santykinai laisvai, liberaliai, regionų švietimo administratoriai, programuotojai, regionuose gyvenantys mokytojai ar ugdytinių tėvai diskurse dalyvauja išimtinai vangiai. – Kai kurie švietimo diskurso dalyviai savo publikacijose griežtai ginčija švietimo politikos decentralizaciją kaip tik formalią, nominalią, neturinčią realių padarinių; tačiau būtent šis tyrimo duomuo nusako periferinių savivaldybių gyventojus, savivaldos lygmens gyventojus, kurie kartu yra švietimo lauko veikėjai, neišnaudojantys savo veikimo galimybių laisvės.

Čia pirmiau pastraipose apžvelgti duomenys – moterų dominavimas, sostinės dominavimas – ima indikuoti vėliau dar ryškėsiantį lauke įsitvirtinusį aegalitarizmą, elitizmą.

32 lentelė. Atsakymai į Q45, „Koks yra Jūsų amžius?“
© Autoriai, 2025.

25–34 m.	1
35–44 m.	6
45–54 m.	8
55–64 m.	7
65 ir daugiau metų	3

33 lentelė. Atsakymai į Q48, „Koks yra Jūsų išsilavinimas?“
© Autoriai, 2025.

Aukštesnysis	0
Aukštasis (bakalauro laipsnis)	0
Aukštasis (magistro laipsnis)	12
Esu įgijusi (-ęs) mokslo laipsnį	13

34 lentelė. Atsakymai į Q47, „Kokio dydžio yra Jūsų gyvenamas miestas?“
© Autoriai, 2025.

Sostinė	20
Buv. apskrities, regiono centro lygio miestas (ne sostinė)	3
Rajono centro, savivaldybės centro lygio miestas (ne sostinė, buv. apskrities, regiono centras)	1
Dar mažesnis miestelis ar kaimas	0
Nenorėčiau nurodyti	1

Autorių / ekspertų kompetencijų diskursas. Programuojant šį tyrimą nebuvo numatyta gilintis į faktiškai įgytas autorių / ekspertų kompetencijas, sutikrinti įgytus mokslo laipsnius, pedagoginius vardus, formaliai fiksuoti darbo patirtį, susekti dalyvavimo viešajame diskurse istorinės patirties trajektorijas ir pan. Tačiau, kaip buvo tikėtasi ir kaip atskleidė interviu su redakcijų atstovais, tokio pobūdžio charakteristikos yra esminės kaskart šioms priimant sprendimą atrinkti laisvąjį išorės autorių ir (ar) publikaciją – ar ne. Tai yra autorių / ekspertų atrankos kriterijus.

Visos redakcijos deklaravo vertinančios, svarstančios, net nagrinėjančios autorių kompetencijas.

„Redakcija reflektuoja autorių kompetencijas, ypač tų, su kuriais anksčiau nesusidurta, taip, net visai formaliai CV, – bet mūsų atveju tos kompetencijos, jos turi būti ryškios ir tiesiog savaime vien tekste; nespausdintume teksto, kurio autorius labai kompetentingas, bet tekstas prastas, beprasmis, nevykęs. Jei mes priekabiai net pareikalautume kiekvieno naujo autoriaus kartu atsiųsti ir CV, kaip formalus reikalavimas, tokia praktika neigtų atvirumą. Dažnu atveju pats turinys įtikinamai pateisina, apgina kompetencijas. Publikacijose formalios akreditacijos neakcentuojamos, metaduomenyse neafišuojamos, kad vienas ar kitas autorius yra keliskart daktaras ir dirba 5 universitetuose. Prisiunčiama ir daug blėnių, ypač penktadienio vakarais per pilnatį – iš teksto aišku, kad akreditacijų, kompetencijų tikrinti nėra jokios prasmės. – Dar paminėčiau, vienas iš kritinių kompetencijų vertinimo kriterijų yra mūsų

pačių, mūsų redakcijos patirtis praeityje su tuo konkrečiu autoriumi, ypač gera patirtis – tai juk irgi yra tam tikra autoriaus įgyta kompetencija“ (R1).

„Autorių kompetencijas labai reflektuojame. Tiesiog, ar jis gali pasisakyti ta tema, apie ką kalba. Kompetencijos gali būti net formalios kompetencijos, bet turi būti akivaizdus ir tiesiog specialisto išmanymas, dalykiškas teksto parašymas. Kiek nuomonės tekste referuojami faktai, tie faktai turi būti pagrindūs ir tikslūs, ir šitai taip pat yra stengiamasi tikrinti, bet, žinoma, visko nesutikrinsi; šia prasme autoriaus kaip žurnalisto kompetencijos visada yra lemiamas kriterijus“ (R2).

„Kokio autoriaus norime – kas būtų kompetentingi. Ar politikai, ar, dažnai, biurokratai, valstybės tarnautojai, administratoriai, turi turėt aiškų, iškart matomą supratimą, apie ką kalba“ (R4).

„Vertinimo kriterijai – ‘klikai’ jokiu būdu nėra vienintelis kriterijus. Mažai skaitomi autoriai, pavyzdžiui, [x] yra faktiškai neskaitomas, bet vis dėlto spausdinamas, nes yra itin vertingas [R5] reputacijos puoselėjimo prasme. Jis labai kompetentingas. Kompetentingi autoriai, kompetencijų turintys autoriai, yra tikra vertybė – nors nesakome ‘ne’ ir skaitomiems, komerciškiems autoriams, kur teksto literatūrinės charakteristikos dažnai labiau dominuoja nei kompetentingumas kalbėti viena ar kita tema. Nors vėl – ‘nuomonė’ irgi yra profesionalumo kaip toks reikalaujantis žanras, ir tada sugebėt ją parašyt, šitai irgi yra tikra kompetencija“ (R5).

Kaip matyti, kompetencijomis spontaniškai įvardijama labai įvairi patirtis (potencialiai, visas CV galimos pateikti informacijos spektras). Betgi atkreiptinas dėmesys, kad svarbia kompetencija įvardijama tai, ką čia vadinsime „specifine patirtimi“: čia dažnas veikimo kartojimasis ir kaupiama ilgametė praktika, būtent, specifinė viešosios švietimo politikos diskusijos dalyvio patirtis, specifinė švietimo diskutanto patirtis, specifinė diskutanto patirtis, nuomonių skilties „žurnalisto“ patirtis. – Įvairumas ir detalumas čia rodo refleksijos brandą.

Svarbu, kaip atvirai indikuoja viena iš pirmiau pateiktųjų citatų, redakcijos yra linkusios nuomonę apie autorių / ekspertą susidaryti kartą, dėmesio kompetencijoms vertinti skirti kartą, ir vėliau ją keisti gali būti sudėtinga. Iš autoriaus / eksperto požiūrio taško, jo ar jos, pirmasis susidūrimas su redakcija gali būti lemiamas visos bendradarbiavimo su ta redakcija perspektyvos atžvilgiu.

Prisieina atkreipti dėmesį, kad dvi čia išryškėjusios tendencijos – sąvokos „specifinė patirtis“ paplitimas ir vienkartinio vertinimo įsigalėjimas – potencialiai gali turėti neigiamo poveikio lauko atvirumui.

„Specifinė diskutanto patirtis“ kaip kompetencija buvo ryški ir patiems autoriams / ekspertams atsakant į klausimyno klausimus. Autoriai / ekspertai apskritai deklaravo, kad jų dalyvavimui nuomonių mainų lauke šiaip jau būdingas tęstinumas. Atsakymai (Q1) indikuoja, kad autoriai diskusijoje – ne tik „spurtuodami“ straipsniais, bet ir dalyvaudami diskusijose, komentuodami interviu – dalyvauja kartotinai, kompetentingas autorius įgytąsias kompetencijas eksploatuoja ne vieną kartą.

35 lentelė. Atsakymai; „Kaip dažnai skelbiate nuomonių straipsnių arba viešai pasisakote, komentuojate diskusijose, skelbiama Jūsų interviu švietimo (t. y. bendrojo lavinimo (ikimokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio, angl. „K-12“) organizavimo klausimais?“ (Q1).

© Autoriai, 2025.

Tik epizodiškai, kartą per metus ar dar rečiau	4
2–3 kartus per metus	4
4–5 kartus per metus	5
6 kartus per metus ar dažniau	12

Ir kiti atsakymai patvirtina, kad dalyvavimas diskusijoje yra tęstinis. Respondentai buvo atrinkti atsižvelgiant į jų dalyvavimą švietimo politikos diskurse 2021–2022 kalendoriniais metais; klausiami (Q25), ar diskurse tebedalyvauja šiandien, t. y. 2025 metais, tik vienas respondentas iš 25 nurodė dalyvauti liovęsis; kiti tvirtai atsakė teigiamai, arba labiau niuansavo: „esu netiesioginis dalyvis; savo įžvalgomis leidžiu naudotis kitiems straipsnių autoriams“ (A/E4); „tam tikra prasme taip, šiuo metu skelbiu mokslines publikacijas, tačiau stengiuosi susilaikyti nuo asmeninės nuomonės skelbimo“ (A/E15), „taip, bet daugiau komentuoju, kai esu kalbinamas žodžiu“ (A/E21).

(Pastebėtina, kad šie atsakymai neginčija produktyvumo duomenų; plg. 29, 47 lenteles. Šie du duomenų masyvai remiasi šiek tiek skirtingomis formuluotėmis. Čia kalbama apie dalyvavimą diskurse apskritai, įvairiais formatais, diskusijose televizijoje ir radijuje, komentavimą žiniasklaidai; 29 ir 47 lentelėse operuojama tik paskelbtų straipsnių duomenimis. Be to, tekstų tyrimas yra chronologiškai ribotas, fiksuoti tik 2021–2022 kalendorinių metų faktai. – Tačiau čia verta dar kartą pažymėti, kad specifinės patirties sąvoka ir vienkartinio vertinimo, pirmojo įspūdžio vaidinamas vaidmuo potencialiai varžo naujų dalyvių prieigą prie lauko, tad ir čia ryškėja siauros bendruomenės, elitizmo motyvai.)

Kompetencijų įvairumo duomenys patvirtina autorių / ekspertų apklausos rezultatus: visi apklaustieji nurodė net po keletą motyvų, kodėl jaučiasi kompetentingi kalbėti švietimo klausimais. Dešimtadalis autorių pažymėjo net 5 (visas 5) priežastis iš duotųjų pasirinkti; dešimtadalis tenurodė vieną priežastį; dažniausiai žymėtos (statistinė moda) buvo dvi priežastys. Tie respondentai, kurie pažymėjo tezę „nebūtinai jaučiuosi labai kompetentingas (-a)“, vis dėlto kartu pažymėjo bent vieną kompetentingumo motyvą.

36 lentelė. Atsakymai; „Kodėl jaučiatės kompetentinga (-as) kalbėti švietimo klausimais?“ (Q28).
© Autoriai, 2025.

(Nebūtinai jaučiuosi labai kompetentingas (-a))	3
Nes turiu darbo patirties valstybinio švietimo sistemoje	16
Nes turiu darbo patirties privataus švietimo sistemoje	8
Nes turiu mokyklą lankančių vaikų ar globotinių, šiame kontekste esu (aktyviai) įsitraukęs į mokyklos reikalus	12
Nes siekiu tam tikrų politinių sprendimų, turiu politinių interesų, esu partijos narys ir pan.	7
Nes esu edukologas	10
Kita	5

Čia esmingai svarbu pažymėti, kad visos redakcijos, išryškinusios aptartuosius skiltininko privalumus ir trūkumus, laisvojo autoriaus privalumus ir trūkumus, vėliau interviu kompetencijų diskusijoje laisvajam autoriui latentiškai vis dėlto įvairiais pjūviais netiesiogiai ėmė viltis priskirti tas pačias savybes, kuriomis pasižymėtų skiltininkas. Šioji tendencija buvo vienodai būdinga ir toms redakcijoms, kur nuomonių segmentą redaguoja tiesiogiai pats vyriausiasis kanalo redaktorius, ir specialiojo nuomonių skilties redaktoriaus redaguojamų nuomonės skilčių redakcijoms. Visi minėjo (1) įgudimą produkuoti specifinę nuomonių skilties produkciją, (2) prediktyvumą, (3) galėjimą pasikliauti autoriumi, (4) autoriaus ištikimybę. Dėsningai, būdingasis (tyrimo imties prasme) nuomonių straipsnių autorius ir yra, kaip tik, patyręs autorius: Q23 („Ar seniai jau (viešai, prisistatydamas) dalyvaujate viešajame diskurse švietimo organizavimo, švietimo politikos klausimais?“) atsakymų vidurkis fiksuotas buvęs 15 metų (neskaitant trijų žodinių nestandartinių atsakymų: „seniai, bet retai“ (A/E3), „sakyčiau, seniai“ (A/E3), „žurnalistikoje visą gyvenimą beveik“ (A/E18)).

Primintina: priešingai nei laisvųjų išorės autorių aibė, esmingai atvira, skiltininkų aibė yra uždara, ribota ir siaura.

Autorių / ekspertų politinė tapatybė. Kaip minėta aptariant referentinius kitų tyrėjų darbus, politinis lauko veikėjų angažuotumas yra intensyviai nagrinėjama, aktuali tema, ypač turint omenyje Lietuvos švietimo sistemos transformaciją iš sovietinės centralizuotos, ideologiškai indoktrinuojančios, nelanksčios, į vis labiau stichišką, dinamišką, adaptyvią, privačių veikėjų dominuojamą. Šio darbo autoriai telkėsi į tris pamatinius klausimus: būtent šio lauko personalijų atžvilgiu, (1) ar lauko veikėjams būdinga stabili politinė tapatybė, politinės pažiūros, tada (2), kokia yra skirtingų politinių tendencijų, politinių spalvų, lauko veikėjų psichologinis, emocinis arba formalus ryšys su

konkrečia politine partija, pagaliau (3), kaip galbūt koreliuoja autorių / ekspertų politinė laikysena ir redakcijų politinė laikysena. Redakcijų atstovams tokio pobūdžio klausimų nebuvo užduota, nes, net įsipareigojus surinktus duomenis nuasmeninti, juos renkant gyvai, kalbantis akis į akį su asmeniu, kuris yra nacionalinio kanalo redaktorius, nebuvo manyta atsakymus čia būsiant autentiškai atvirus ir nevylingus, net nebūtinai buvo manyta, kad toks atviras tyrėjų klausìmas visada būtų suprastas kaip korektiškas, priimtinas – tirtos redakcijos nė viena nėra „partijos organas“. Remiamasi autorių / ekspertų suteikta informacija.

(1) Net 4 skirtingais klausimyno klausimais tirta, kiek nusistovėjusios yra autorių / ekspertų politinės pažiūros (kaip minėta, du iš jų sudarė kontrolinę porą testuojant, ar respondentai į klausimus atsakė atsakingai); klausimai buvo pateikti skirtingose klausimyno dalyse (Q22, Q41, Q49 ir Q50). Atsakymų visuma indikuoja šiaip jau aukštą autorių / ekspertų politizaciją. Klausiami, ar jiems – ne kaip komentatoriams, bet kaip piliečiams, rinkėjams – būdingos nusistovėjusios politinės pažiūros, ar, atvirkščiai, jie kaskart situaciją vertina iš naujo, net 88 proc. nurodė turintys įsisąmonintą nusistovėjusią politinę laikyseną. Nuošimtis, kaip ir buvo tikėtasi, yra kiek žemesnis respondentams nurodant, ar jie – jau kaip autoriai, komentatoriai – turi ilgalaikę viziją, stabilių, niekada nekitusių siekinių, yra tvariai vienos linijos besilaikantys veikėjai. Čia tik 76 proc. respondentų atsakė teigiamai. Šių dviejų atsakymų pagrindu fiksuotas nedidelis kiekis – vos 5 – respondentai, kurie teigė siekią atskirti savo asmeninę politinę nuomonę ir savo viešą kalbėjimą („taip“, turį susiformavusių politinių pažiūrų, bet „ne“, kaip vieši komentatoriai jų nereprezentuoją; būtent, siekiantys neišsakyti savo privačios nuomonės). Turint omenyje minėtą aukštą lauko ekspertizaciją, veikėjų veikimą – tuo pačiu savo viešu vardu, tai pačiai viešai personai – administraciniame, politinių sprendimų kontekste, kur, ypač teikiant ekspertinę konsultaciją, būtų galima tikėtis, net reikalauti, objektyvumo, toks autorių / ekspertų deklaruotas atviro viešo politikavimo mastas vertintinas kaip labai aukštas.

Labai aukštas buvo ir ištikimybės, įsipareigojimo politiniams siekiams rodiklis. Q41 klausė, ar respondentas sutiktų keisti nuomonę, t. y. rašyti tik pagal užsakovo lūkestį, parašyti tai, kas užsakoma. Tik viename atsakyme nurodyta: „jei tai neprieštarautų mano vertybinėms nuostatoms ir būtų naudinga švietimui“ (A/E13; taigi iš tikrųjų net šis atsakymas yra atsakymas „ne“); visi kiti atsakymai buvo „ne“, „kategoriškai ne“ ir „jokiu būdu“. A/E1 papildė: „nesutinku niekada, todėl tikrai sumažėjo kvietimų dalyvauti [R2 žiniasklaidos kanalo formatuose] ir kitur“.

Gerokai santūriau autoriai / ekspertai buvo linkę deklaruoti atvirai besitapatinantys su kuria nors konkrečia Lietuvoje veikiančia politine partija (žr. 37 lentelę).

37 lentelė. Atsakymai; „Ar tapatinatės su kuria nors Lietuvoje veikiančia politine partija, esate jos narys?“ (Q50).
© Autoriai, 2025.

Taip, esu narys	5
Daugiau ar mažiau tapatinuosi, bet narys nesu jokios	6
Ne, nesitapatinu	14

Tik 20 proc. respondentų nurodė esą įstoję į kurią konkrečią politinę partiją; 56 proc. nurodė esantys šia prasme nepartiniai.

38 lentelė. Klausimyno autoriams / ekspertams respondentų, klausiamų apie politinę afiliaciją, atsakymai.
© Autoriai, 2025.

12 iš 25: dešinė „Laisvės partija IR TS-LKD“ „Centro dešinė“ „Liberali dešinė“ „Konservatoriai“ „Centro dešinė“ „Labiau dešinė, tačiau man labai svarbi ir teisinga socialinė politika“ „Centro dešinė (bet Lietuvoje tokios partijos nematau)“ „Dešinė“ „Konservatoriai, liberalai“ „Dešinė, liberalizmas“ „Dešinė“ „Simpatizuoju labiau politinei dešinei, esu patarinėjusi politinės dešinės politikams“
2 iš 25: kairė „Centro kairė“ „Centras, gal labiau kairė“
11 iš 25: neatsakė nieko arba paliko savitą komentarą „Nė viena – visi dirba gan silpnai ir nestabiliai, be gilių vertybinių orientacijų“ „Mūsų valstybėje politinės jėgos nėra grynos“ „Šiandien jokia“ „Jokia“ „Jokia“ „Šiuo metu niekam nesimpatizuoju“ „Racionalumas“ „Demokratija“

(2) Pagaliau prašomi įvardyti pačią tą politinę afiliaciją (Q51; „Kuriai politinei jėgai simpatizuojate“), respondentai dažniausiai įvairiomis fomuluotėmis minėjo politinę dešinę ir jos darinius (38 lentelė).

Tie respondentai, kurie buvo išskirti kaip turintys pažiūrų, bet komentuodami jas nutylintys: 4 iš jų simpatizuoja dešinei, 1 kairei; 1 yra partijos narys; 4 nėra.

Atsakymai į Q52 („Kurios politinės jėgos sprendimus ir kuriuo laikotarpiu priimtus, švietimo politikos srityje, vertinate teigiamai“), atskirų respondentų individualiai, neprieštaravo anksčiau duotiesiems. Su dešine besitapatinantys dažniausiai minėjo Tūkstantmečio mokyklų programą, „krepšelių“ (angl. „voucher“) sistemą ir jos tęstinį tobulinimą, kylančius valstybinio sektoriaus pedagogų atlyginimus; nors buvo ir pastebėjusių, kad politinės dešinės vadovavimas Ministerijai, tiriamuoju laikotarpiu, 2021–2022 m., „labai nuvylė“ (A/E6). Su politine kaire besitapatinantys, kaip tik priešingai, peikė dešinės sprendimus, teigiamai vertino įtraukiojo ugdymo reformą, etatinio apmokėjimo tvarką. Su jokia partija nesitapatinantys pateikė ir neigiamų, ir teigiamų vertinimų, pvz., „Lietuvoje švietimas yra reformuojamas kasdien, o tų reformų padariniai yra tik geriausiu atveju marginaliniai. Tai yra gigantiška sistema, kurios jokia viena reformėle į kurią nors pusę nepajudinsi. Aš labiau teigiamai vertinu tuos, kurie per daug nieko nebandė keisti, ar iš politinės linijos, kaip kairieji, ar iš kvailumo, nes nesugebėjo, kaip kokie atsitiktiniai politiškai nesusipratę rinkimų laimėtojai“ (A/E21); „daug nuveikta gero; teigiamai vertinu tą politiką, kuria stengtasi reformuoti sovietinį modelį, taigi dar programų perrašymas, nors jis buvo jau prieš daug metų, buvo gerai. Gal kiek persistengiama naujausiais laikais, įtraukusis ugdymas ir pan., kur įgyvendinamos idėjos kairesnės net už sovietinį modelį“ (A/E25).

Apibendrinant reikia pažymėti, kad tais atvejais, kai politinė tapatybė yra nusistovėjusi, ar ji vieša, ar nevieša, lauko veikėjai labai aiškiai tapatinasi, esmingai, gerokai dažniau, su politine dešine.

Autorių / ekspertų produkcijos distribucija kanaluose; jų ir kanalų santykiai, rotavimas. Dėl skiltininkų visos redakcijos aiškiai nurodė šių ieškančios, sutartis jiems siūlančios pačios savo iniciatyva, o laisvasis autorius – nors redakcijos jis ar jo straipsnis pasiūlytas gali būti atrinktas, neatrinktas – kanalą esmingiausiai pirmiau renkasi pats. Klausiamos pačios redakcijos kaip, jų įspūdžiu, lemiamą veiksnį čia teminėjo sandorio šaliai likusį patyrimą, susiformavusį papratimą: „Grįžta, kaip manytume, jei autoriaus patirtis pas mus buvo gera. Grįžtamumas yra svarbus redakcijai kaip rodiklis, kaip indikatorius, reiškia, mes darome savo darbą gerai. Negrįžta tie, kurie iš mūsų požiūrio suprato,

kad PR lygio reklama kaip nuomonė nepraeis, kurie tik ieškojo matomumo“ (R1).

Betgi šiaip jau autoriai / ekspertai kanalą renkasi vangiai: tik apie pusę klausiami nurodė aktyviai, valingai, tikslingai reflektuojantys visas alternatyvas (39 lentelė). Didesnė dalis todėl yra išbandę kanalų net keletą (kanalas, su kuriuo šie yra bendradarbiavę, istoriškai yra keitęsis; 40 lentelė).

39 lentelė. Atsakymai; „Jūsų nuomonių straipsniai, Jūsų pasisakymai yra viešinami konkrečiuose žiniasklaidos kanaluose. Ar aktyviai, valingai, tikslingai pasirenkate, priimate sprendimą, kuriuose?“ (Q29).
© Autoriai, 2025.

Taip, sąmoningai ir tikslingai renkuosi	13
Ne, tai nėra svarbu	12

40 lentelė. Atsakymai; „Ar kanalas / kanalai, su kuo bendradarbiaujate, yra keitęsi?“ (Q31).
© Autoriai, 2025.

Taip	18
Ne	7

Čia ryški menka laisvųjų autorių ištikimybė, prieraišumas kanalams. Q30 (~ kodėl pasirinkote kanalą *x,* savo kanalą) ir Q32 (~ kodėl pakeitėte kanalą *x,* savo senąjį kanalą) atsakymai rodo, kad pirmiausia vertinamas pasiekiamos auditorijos dydis, medijos masiškumas, spaudos – skaitomumas. „Visada tikiuosi, kad nuomones ‘paims’ didesni kanalai, nes sklaida didesnė“ (A/E1); „pirmenybę teikiu [R2], dėl didelės auditorijos“ (A/E9), „[lemiamas yra] kanalo prieinamumas“ (A/E7), „[atsižvelgiu į] auditorijos dydį, kuo masiškesnis leidinys turi būti“ (A/E20), „kanalo skaitytojų skaičių“ (A/E22), „auditorijos didumą“ (A/E25). Svarbu, kad vos keli respondentai paminėjo „pažintis“ („pažįstamų žurnalistų ratas“ (A/E6), „susiklosto per pažintis“ (A/E18)). Dažniau buvo minimas profesionalumas, nešališkumas, objektyvumas, reputacija. Būtent, profesionalumas, objektyvumas, patikimumas / „neiškraipymas“ / korektiškumas yra dominuojantys veiksniai klausiant, kas yra lėmę kanalo kaitą. Kaip neigiami veiksniai, atstumiančios kanalų charakteristikos minėti komerciškumas („labiau laikosi skandalo ir emocinio paveikimo (ne loginio argumentavimo) strategijų“ (A/E17)), polinkis skandalizuoti („didieji kanalai siekia pritraukti kuo platesnę auditoriją, todėl turi rašyti kiršinančius komentarus“ (A/E1)).

Autoriai santykinai laisvai rotuoja (duomenų vizualizacija 41). Iš tų, kurie fiksuoti paskelbę daugiau nei 5 straipsnius, net 70 proc. publikacijų yra skelbę bent dviejuose skirtinguose kanaluose. (Čia kalbama apie skirtingas

publikacijas, ne apie tą patį vieną straipsnį, kurį išspausdintų keli skirtingi kanalai – to paties teksto tiražavimas keliuose kanaluose yra retas; fiksuota atvejų, kai dubliuojamas tekstas, kurio autorė yra vienos iš stambiausių partijų vadovė ar pan.). Svarbu, kad, jei autorius savo kūrinius spausdina keliuose skirtinguose kanaluose, vienas iš jų visada yra LRT; nefiksuota autorių, kurie būtų spausdinę savo darbus dviejuose, trijuose, keturiuose skirtinguose kanaluose, iš kurių bent vienas nebūtų LRT. Kitaip tariant, LRT visų autorių yra suprantamas kaip esminės svarbos nuomonių mainų *locus,* darytina prielaida, esmingai pasižymi autorių pageidaujamomis kanalo charakteristikomis.

Tinklo (angl. „network“) modeliavimas, interakcijų ir sąveikų, pažinčių ir kontaktų, personalijų sąlyčio sijų skaičiavimas, šiaip yra Bourdieu teorinei paradigmai santykinai svetima prieiga (žr., pvz., Bottero & Crossley 2011; Bourdieu sąsaja su racionalistinėmis mokyklomis, ne empiricistinėmis-induktyvistinėmis, jau buvo minėta aptariant sąvokas). Bourdieu argumentuotų, tinklaveikos studijos telkiasi į personalijas, asmens dokumentus turinčius asmenis, o ne į *habitus:* sociologinės kategorijos vis dėlto yra daugiau nei tik dalių suma, tinklo ryšiai šito „daugiau“ net nebando sugriebti. Vis dėlto šiame tyrime surinkti duomenys apie autorių rotavimą kanaluose buvo tirti, žiūrint, ar šia prasme lauke neišryškės „ratelių“, spiečių, uždarų grupių struktūra – lauko „kišenės“, „nišos“. Visos įmanomos autorių poros buvo papildytos informacija apie jų kanalų bendrumą: jei du autoriai savo straipsnius fiksuoti publikavę trijuose pačiuose konkrečiuose kanaluose, jų tarpusavio ryšio intensyvumas nuotolių matricoje (angl. „adjacency matrix“) koduotas kaip „3“; jei du autoriai skelbiasi visiškai skirtinguose kanaluose, jų tarpusavio ryšio intensyvumas koduotas kaip „0“ ir atitinkamai t. t. Tinklas nei savo matematinėmis charakteristikomis, nei grafine vizualizacija nepasižymi bet kokia ryškesne kompartmentalizacijos tendencija: visi autoriai veikia viename amorfiškame kūgyje (žr. vizualizaciją 42). Grafikas yra vientisas, vieno spiečiaus grafikas, vieno spiečiaus tinklas, jame negali ryškėti individualūs spiečiai, uždaresnės grupės, atskalūnų „rateliai“, „nišos“, „užutėkiai“ ar „kišenės“. Visi autoriai yra vieno spiečiaus dalininkai. Tai yra svarbus šio tyrimo rezultatas.

Kitaip ir negalėtų būti. Viena, kaip minėta, visi keliuose kanaluose savo darbus skelbiantys autoriai kaip vieną iš savo kanalų visada renkasi LRT (LRT niekada, nė vienu atveju, nėra fiksuotas ignoruojamas; kitaip tariant, LRT bendravardiklina visą autorių korpusą), be to, apskritai kanalų kiekis yra nedidelis. Antra, net jei, hipotetiškai, tam tikra švietimo politikos diskusijos autorių grupelė pageidautų išlaikyti artimesnį tarpusavio ryšį ir telktis tik viename konkrečiame kanale, būtų linkusi traktuoti save kaip „ratelį“, kanalas vis dėlto neliktų „tik jų“ kanalas, nes dėl atviros redakcijų politikos jame skelbtis būtų priimami ir kiti, net alternatyvaus požiūrio, autoriai. Be to, kaip

minėta, didesnė dalis, 65,2 proc., visų bent du straipsnius paskelbusių autorių (hipotetiškai galėjusių rotuoti autorių) buvo faktiškai fiksuoti rotavę – iš likusiųjų, kurie laikėsi viename kanale, net 72,7 proc. tuo savo vienu kanalu pasirinko LRT, viso rotavimo bendravardiklį.

Ši išvada yra itin reikšminga. Lietuvoje esama kanalų, kurie savo vieša metakomunikacija, teiginiais redakcijos skiltyse, viešais redaktorių, personalo pasisakymais pozicionuoja save kaip pagrindinės žiniasklaidos alternatyvą ir vyraujančiosios tendencijos (angl. „mainstream“) substitutą. Pavyzdžiui, „Respublikos“ redakcijos darbuotojų viešojoje komunikacijoje dažnai akcentuojama, kad kanalą yra bandoma „sunaikinti“, „užčiaupti“, siekiama, kad jo „nebūtų“ (Strikulienė 2025) – esą kanale publikuojama politiniam elitui nepatogi alternatyvi nuomonė. Vis dėlto šio tyrimo imties prasme „Respublikoje“ nefiksuota buvus publikuotų kitur neskelbtų nuomonių. Pavyzdžiui, Stasio Tumėno, Mindaugo Puidoko produkcija, tie patys autoriai, net tie patys identiški tekstai, fiksuoti paskelbti ir „Respublikoje“, ir LRT ar *delfi.lt* kanaluose (S3, S4).

Kanalai šiaip jau menkai tesiskiria autorių įvairove, tai yra statistiniu rodikliu, kiek vidutiniškai to paties autoriaus tekstų yra skelbta viename konkrečiame kanale. Pavyzdžiui, LRT, švietimo politikos nuomonių straipsnių, vienam unikaliam autoriui vidutiniškai tenka 1,62 publikacijos; *delfi.lt* – 1,60; „15 min“ – 2,07.

Du specifiniai veiksniai autoriams renkantis kanalą buvo tirti kiek detaliau: (1) pačių redakcijų minėtasis autorių „papratimas“, (2) turint omenyje ryškią autorių politizaciją – politinė koafiliacija.

41 duomenų vizualizacija. Tik tų 3 kanalų, kuriuose nuomonių straipsniai švietimo politikos temomis imties laikotarpiu skelbti intensyviausiai, duomenys. Viena eilutė atitinka vieną unikalų autorių; vienas sąlyginis „stulpelis“ – vieną unikalų kanalą (iš kairės, LRT, *delfi.lt* ir „15 min“). Balsvesne pilka vaizduojami tik 1 straipsnį tepaskelbę autoriai, juosvesne pilka daugiau nei 1 straipsnį, bet tik 1 kanale skelbęsi autoriai. VU spalvomis vaizduojami skirtinguose kanaluose, dviejuose, trijuose, rotavę autoriai. Pirmiausia, tik mažiau nei pusė, 46 proc., visų autorių buvo produktyvesni, tai yra publikavo daugiau nei 1 straipsnį, taigi tik šie hipotetiškai galėjo rotuoti tarp skirtingų kanalų. Iš pastarųjų, tik 34,8 proc. tokia rotavimo galimybe nesinaudojo ir savo straipsnius – jų kiekio diapazonas nuo 2 iki 9, bet net 75 proc. jų tepaskelbė tik tuos 2 – skelbė viename ir tame pačiame kanale. Likę 65,2 proc. produktyvesniųjų, daugiau nei 2 straipsnius paskelbusių, autorių rotavo tarp skirtingų kanalų: 58,3 proc. jų skelbė straipsnius bent 2 skirtinguose kanaluose, 41,7 proc. – 3 skirtinguose kanaluose.

© Autoriai, 2025.

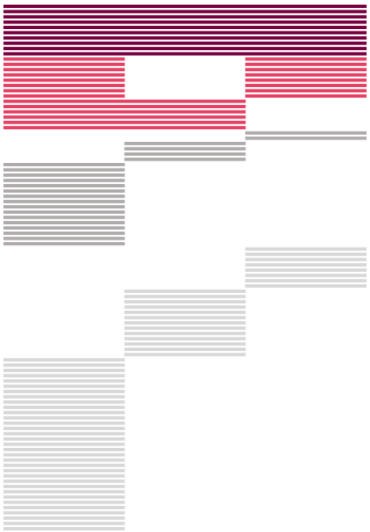

42 duomenų vizualizacija. Autorių tinklo struktūra nuotolių matricoje (angl. „adjacency matrix“) koduojant visų įmanomų autorių porų tarpusavio ryšio intensyvumą, būtent, kaip artimai, glaudžiai, jie susiję, keliuose bendruose konkrečiuose kanaluose šie skelbia savo kūrinius – penkiuose, keturiuose, trijuose ar nė viename. Grafikas yra vientisas, vieno spiečiaus grafikas. Grafike ryškesnės dvi spiečiaus pusės: dešinėje žemiau telkiasi intensyviai rotuojantys, bent 3 skirtinguose kanaluose besiskelbiantys autoriai, kairėje aukščiau ir pašalėse – kiti.

© Autoriai, 2025.

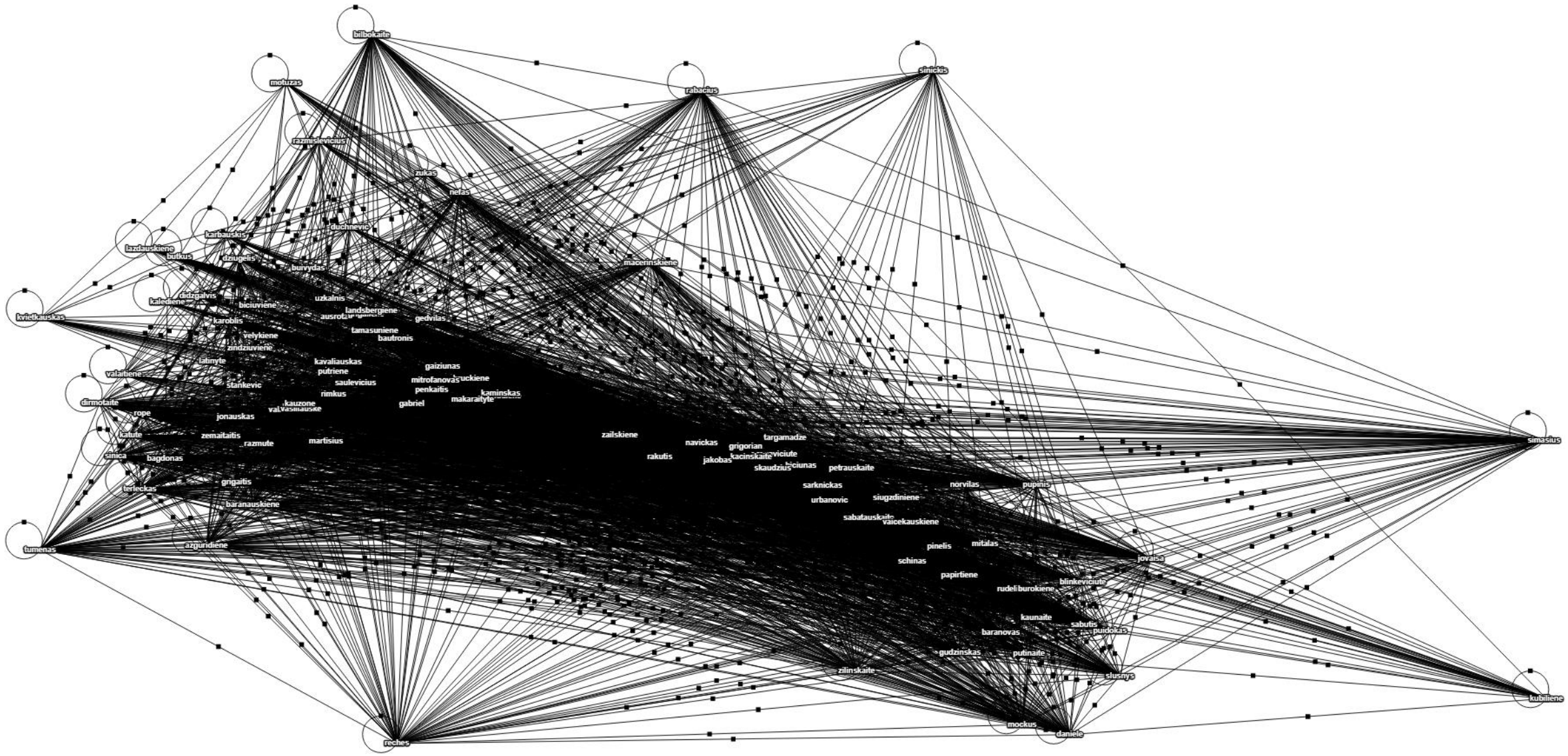

Iš tiesų dauguma autorių / ekspertų dažniausiai labiau apsiriboja lietuviškąja žiniasklaida; net 80 proc. autorių / ekspertų atveju tas kanalas, kuriame šie skelbiasi, kurio yra kalbinami, taip pat yra vienas iš pagrindinių kanalų, kurį šie skaito, klauso, žiūri (43 ir 44 lentelės). Prašomi pakomentuoti šį atitikimą (Q37), autoriai / ekspertai dažniausiai minėjo, būtent, papratimą („taip jau yra“ (A/E6), „papratimas, kasdienė rutina“ (A/E21), „susiklostė toks įpratimas“ (A/E25)), pasitikėjimą („pasitikiu tuo kanalu“ (A/E14)), atitinkančius interesus (būtent, kad daug dėmesio skiria, pvz., švietimo politikai ar regionų politikai (A/E10)); minėtas auditorijos dydis, profesionalumas.

Jei autorių / ekspertų informacijos vartojimas ir sukurto turinio viešinimas iš tiesų neformaliai kovarijuoja (ten, kur skelbiasi, tą skaito; kur skaito, ten linkę skelbtis), tai politinė koafiliacija yra gerokai menkiau išreikšta. Tik 25 proc. autorių apskritai manytų kanalą, kuriame skelbiasi, esant pasaulėžiūriškai, politiškai tendencingą (matyta, kad net 88 proc. autorių / ekspertų nurodė turintys nusistovėjusių politinių pažiūrų). Čia išryškėjo, kad vertybinė laikysena negali būti dominuojantis veiksnys sprendžiant, kuriam kanalui siūlyti rankraštį. Klausiant abstrakčiau (Q33), ar svarbu, kas yra kiti autoriai, kanale, kuriame autorius / ekspertas skelbia savo publikacijas, atsakymai indikavo tik labai santūrų dėmesingumą (46 lentelė).

43 lentelė. Atsakymai; „Ar tarp Jūsų vartojamų informacijos kanalų ryškiai dominuoja užsienio, nelietuviškos, žiniasklaidos segmentas?“ (Q38).
© Autoriai, 2025.

Taip, skaitau daug užsienio spaudos, žiūriu užsienio televizijų	6
Šiek tiek	14
Daugiau užtenka lietuviškos žiniasklaidos	3
Apskritai susiduriu beveik vien su Lietuvos žiniasklaida	2

44 lentelė. Atsakymai; „Ar kanalas, kuriame skelbiatės, kurio esate kalbinama (-as), yra (pagrindinis) kanalas, kurį skaitote / klausote / žiūrite?“ (Q36).
© Autoriai, 2025.

Tai yra mano pagrindinis, kasdien skaitomas / klausomas / žiūrimas kanalas	1
Tai yra vienas iš mano pagrindinių, kasdienio kanalų	7
Ne, dominuoja labiau kiti	5

45 lentelė. Atsakymai; „Ar teigtumėte, kad kanalas (-ai), kuriame Jūsų nuomonė viešinama, yra pasaulėžiūriškai, politiškai tendencingas, (akivaizdžiai arba latentiškai) tapatinasi su kuria nors partija?“ (Q39).
© Autoriai, 2025.

Tikrai taip	0
Galbūt neryškiai, bet taip	6
Gal labiau ne	11
Tikrai ne	8

46 lentelė. Atsakymai; „Ar svarbu, kas yra kiti autoriai kanale, kuriame skelbiatės?“ (Q33).

© Autoriai, 2025.

Visiškai ne	5
Domiuosi ir pasižvalgau, bet tai nėra esminis dalykas	8
Taip, atidžiai seku situaciją, man tai svarbu	4

Vertinant autorių / ekspertų produkcijos pasiskirstymą kanaluose, visa šios poskyrio dalies diskusija kol kas telkėsi į autorių apsisprendimą. Nors pirmiau pageidaujamą kanalą renkasi autorius, laisvuosius autorius, straipsnius renkasi ir redakcijos. Tyrėjai redakcijų klausė ir apie jų taikomus autorių atrankos principus. Kaip atrankos veiksniai minėti:

- skaidrumas; autorių atvirumas savo įsipareigojimų atžvilgiu, straipsnio tendencingumo atvirumas. „Vertinant nuomonės autorių vienas pirminių kriterijų yra jo suinteresuotumas. Ar autorius yra dirbęs ar dirbąs, atstovavęs ar tebeatstovauja, kam, kokiame kontekste. Bet kokiu klausimu – ar mokesčius kelti, ar mokesčių kelti nereikia – jei kas nors turi kažkokią nuomonę vienokiu ar kitokiu klausimu, tai kokia yra tos nuomonės asociacija su kokiais nors interesais. Mums šita kategorija yra net svarbiausia, kitos, įvairios personalijų charakteristikos yra antrinės“ (R5);
- balansas: jei panašių tendencijų turinys, panašūs autoriai jau neseniai spausdinti, redakcijos bus linkusios vardų, temos ir argumentų nekartoti; skiltis turinti likti „pusiausvira“. „Stichiškai gautos nuomonės niekada nėra pusiausviros; čia esminė atrankos funkcija“ (R4). „Įvairovė apskritai yra siekiamybė, geriau būtų, kad autoriai nesikartotų, temos nesikartotų, kad eksponuojamos idėjos nebūtų tiražuojamos vis tos pačios“ (R2). „Stichiškai formuotis, be atrankos, palikta nuomonės skirtis net nebūtinai reikš tikrą, autentišką nuomonių įvairovę. Nuomonės geriausiai atrenkamos ir publikuojamos mažiausiai dvi, bent dvi kaip tarpusavio alternatyvos, pozicija ir opozicija, bet jų gali būti ir daugiau“ (R6). Autorių unikalumas – žr. čia iškart toliau;
- autorių kompetencijos (žr. pirmiau).

Svarbu atkreipti dėmesį, kad pačios redakcijos nebūtinai manytų, kad jų skirtingų atrankos principai gali būti subendravardiklinti; stebėdamos vienos kitų darbą, redakcijos tarpusavyje vis dėlto įžvelgia ryškių takoskyrų. „Susidaro vaizdas, kad esama kanalų, kurie turi savo ‘personae non gratae’ sąrašą. Na, tiesiog, matome, tam tikrų vardų ten nėra – ne tik nuomonių skiltyje, bet net referuojamų žinių skiltyje. Tada mums kaip tik įdomūs kalbėtojai, kurie

turi pasiūlyti įdomių, savitų sampratų, kaip tik tie, kuriems kituose kanaluose žodžio neatsiranda, ar kurių žodžio ten tiesiog nėra“ (R6). „Taip, mes autorių turime tik ribotą spektrą, ir yra tokių, su kuriais ir nenorėtume bendradarbiauti, nors kitur Lietuvoje jie aktyviai visur spausdinasi, yra elitas, yra establišmentas. Mūsų – tai yra tie autoriai, kuriems mes siūlome mums parašyti, nes to vardo norime, nes ir mums, ir mūsų auditorijai tas vardas yra autoritetas ir dėmesio ašis, ir retai, menkai girdimas, bet kai kalba, verta įsiklausyti“ (R3). Nors, žiūrint į objektyvius autorių rotavimo duomenis, tokios deklaracijos interpretuotinos kaip pozavimas, lūkesčio, programos, vizijos dėstymas, o ne faktas.

Autorių / ekspertų produktyvumas. Remiantis tekstų tyrimo duomenimis, laisvojo vienasmenio autoriaus parengti straipsniai (eliminavus preziumuojamų skiltininkų (Rimvydas Valatka, Andrius Užkalnis, Tomas Sinickis ir kiti), ir bendraautorinius straipsnius) sudaro 94,3 proc. visumos. Vieno laisvojo išorinio nuomonės straipsnių autoriaus publikacijų vidurkis fiksuotas buvęs 2,54.

Jau minėta, kad reikšmingai diverguoja vyrai ir moterys (žr. pirmiau). Vienas iš svarbiausių šio tyrimo atradimų yra tai, kad esmingai skiriasi ir individualūs autoriai tarpusavyje, dargi labai savitai.

Žmonių populiacijoms paprastai būdingi du statistiniai skirstiniai: Gauso ir Pareto. Redakcijos itin esmingai akcentavo įsipareigojimą pliuralizmui, demokratijai, atvirai personalijų prieigai prie diskusijų lauko, jų atsakymuose raiški buvo pageidaujama profesionalizmo plėtra, dėsningai, preliminariai tyrėjų įžvelgti buvo skandinaviškojo, šiaurietiškojo modelio bruožai (žr. pirmiau). Atsakymuose apie straipsnių ir autorių atranką fiksuota buvo santykinai stichiška veiksnių įvairovė: dominuoja laisvi, chronologiškai neįsipareigoję autoriai, autoriai renkasi kanalą, redakcijos renkasi straipsnius, autoriai komfortiškai rotuoja ir pan. Tyrėjai todėl tikėjosi laisviesiems autoriams būsiant būdingą Gauso normalųjį skirstinį, kuris yra būdingas visada, kai jokie specifiniai veiksniai lemiant skirstinį nedominuoja, kai skirstomasi stichiškai. Tai yra buvo tikėtasi, kad, vertinant visumą, daugiausia bus autorių / ekspertų, kurie per tirtą laikotarpį parengė ir paskelbė 4–5 straipsnius (kad tokia santykinai, statistikos techniniu terminu, normali bus populiacijos moda), bet kad santykinai reti bus pakraštiniai atvejai, t. y. tokie autoriai, kurie tepaskelbė vieną straipsnį, arba tokie, kurie paskelbė 9 ar daugiau straipsnių.

47 lentelė. Įvairų kiekį straipsnių – nuo 24 (viršutinė eilutė) iki 1 (apatinė eilutė) – paskelbusių autorių kiekis.
© Autoriai, 2025.

24 straipsnius	1
23 straipsnius	0
22 straipsnius	0
21 straipsnį	0
20 straipsnių	0
19 straipsnių	0
18 straipsnių	0
17 straipsnių	0
16 straipsnių	0
15 straipsnių	1
14 straipsnių	0
13 straipsnių	1
12 straipsnių	0
11 straipsnių	0
10 straipsnių	0
9 straipsnius	1
8 straipsnius	1
7 straipsnius	0
6 straipsnius	2
5 straipsnius	1
4 straipsnius	3
3 straipsnius	6
2 straipsnius	15
1 straipsnį	37

48 lentelė. Penki daugiausia (čia tirtų, 2021–2022 m. švietimo tematikos nuomonių) straipsnių paskelbę autoriai ir jų paskelbtų straipsnių kiekis.
© Autoriai, 2025.

Bičiūnas	24
Šiugždinienė	15
Landsbergienė	13
Bručkienė	9
Kačinskaitė-Urbonienė	8

Vis dėlto publikacijų intensyvumo (dažnio) pasiskirstymas jokia prasme nėra normalusis, atvirkščiai, faktiškai fiksuotas Pareto skirstinys. Tai yra fiksuota itin didelė, neproporcingai didelė, dalis autorių, kurie tepaskelbė vieną straipsnį, bet taip pat fiksuota pavienių autorių, kurie paskelbė (!) 24, 15 ar 13 straipsnių (žr. 47, 48 lenteles). Faktinė populiacijos moda yra 1. Net 47 proc. visų autorių / ekspertų imties laikotarpiu tėra paskelbę vieną nuomonės publikaciją švietimo klausimais. Ir atvirkščiai, iš tiesų vos 10 proc. visos autorių kohortos paruošė 40,4 proc. viso srauto (minėta, kad ranguoto pagal autorių

publikacijų intensyvumą sąrašo viršuje dargi fiksuotos dominavusios moterys).

Pareto skirstinys paprastai asocijuojamas su esmingai iškreiptu lygiateisiškumu, ryškiu elitizmu, esmingu išankstiniu ribojimu. Tik labai ribota, nedidelė populiacijų (ar statistinių imčių) dalis pasižymi viena ar kita dispozicija, turi prieigą prie vienokių ar kitokių išteklių; didžioji populiacijų (statistinių imčių) dalis tokiomis dispozicijomis, prieigos teisėmis, nepasižymi. Pareto skirstinys paprastai charakterizuoja stichiškai besiklostantį turto valdymą, ekonominių vertybių, kapitalo telkimą, savinimąsi populiacijose[7].

Čia atkreiptume dėmesį, kad autorių produktyvumo rodikliams būdingas Pareto skirstinys potencialiai gali neigti, iškreipti, kompensuoti, pirmiau atskleistą fiksuotą autorių vienpusišką politinę afiliaciją. Nesvarbu, su kuria politine partija tapatinasi dauguma lauko veikėjų; net svarbiau, su kuria politine partija tapatinasi aktyviausiai lauke veikiantys autoriai.

Šią stichišką disproporciją, esminį išbalansuotumą išryškinančių duomenų kontekste rezervuotoji redakcijų laikysena, pasyvumas – visiškai nesikišti į temų tvarkaraštį, niekaip nekoordinuoti autorių – traktuotina kaip kontrproduktyvi. Tam tikras redakcijų aktyvumas galėtų, jei redakcijos manytų jį esant prasmingą, esmingai reviduoti čia atskleistą santykinai stichiškai susiklosčiusią lauko veikėjų, ypač jų politinių pažiūrų, diverguojančio jų raiškos intensyvumo, konfigūraciją.

Poskyrio apibendrinimas. Pirmieji šio skyriaus poskyriai, kuriuose tirtos konceptualinės sampratos, galėjo sugestionuoti vos ne tam tikrą euforiją, iš tiesų atviras, lanksčias lauko veikėjų laikysenas, normų negriežtumą, nestamantrumą, o detaliau aptariama praktika, priimami pragmatinio lygmens sprendimai gerokai labiau niuansuoja bendrą panoramą, atskleidžia kompleksiškesnį, net įtampų turtingą, vaizdą. Dviejuose pastaruosiuose, o ypač šiame poskyryje, matėme, kad ne visoms redakcijoms būdingas tolygus požiūris į skirtingus autorių tipus; bet kad apskritai visos preferuoja labiau patyrusius, įgudusius autorius, ne naujus. Pačios redakcijos išryškino čia potencialias reikšmingas rizikas: siauras kartotinių autorių ratas bus ribotas ir savo sociologinėmis charakteristikomis, ir savo galimu sugeneruoti turiniu. Kaip tik tokie apibendrinimai ir ryškėjo tiriant faktines realijas.

[7] Politinė kairė kaip savo programų uždavinį, būtent, traktuoja pastangą mėginti situaciją keisti. Pats Vilfredas Paretas, 1848–1923, italų ekonomistas ir sociologas, kurio vardu distribucija pavadinta, savo atrastąją populiacijoms būdingą distribuciją gynė ne tik kaip apskritai tam tikruose kontekstuose visuomenėms būdingą, natūralią, bet net kaip tam tikromis aplinkybėmis visuomenėms sveiką. Paretas kai kurių autorių, ypač su politine kaire besitapatinančių, yra traktuojamas kaip iš dalies grindęs italų fašizmo ideologiją.

Šiame poskyryje fiksuotas vos kelių asmenų dominavimas lauke, elitizmas, personalijų įvairovės skurdas, su juo sietina tikėtina toliau tirsima braižo monotonija, jau gerokai atitolina Lietuvos realijas nuo šiaurietiškojo, skandinaviškojo, žiniasklaidos ir nuomonių mainų modelio. Čia liudijama stichinė Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmento sandara.

Viena iš teigiamų fiksuotų sisteminių charakteristikų, kaip matėme, buvo ta, kad autoriai / ekspertai laisvai rotuoja. Be to, kaip matėme, nacionalinis transliuotojas, LRT, vaidina ryškų, produktyvų vaidmenį valdant galimą divergenciją, nišų formavimąsi, lauką unifikuojant.

3.5. Tekstai, jų pramoginė vs. pažintinė vertė: kokybės diskursas

Keturi ankstesnieji šio, rezultatų, skyriaus poskyriai buvo skirti Lietuvos žiniasklaidai būdingai nuomonių skilties koncepcijai ir reguliavimui, taip pat skirtingiems personalijų vaidmenims ir veikiančiųjų asmenų charakteristikoms aptarti. Matėme, kad skirtingų kanalų nuomonių skiltis iš esmės dažniausiai formuojasi stichiškai (lieka esmingai priklausoma nuo savaime, bet ne visai stochastiškai, besidėstančių autorių iniciatyvų). Redakcijos vos kelis atskirus skilties bruožus rezervuoja savo vienašalei kontrolei (dažniau skiltis kaip visuma apskritai turinti viešąją nuomonę atspindėti, ne formuoti; esama ribos, kiek skiltyje yra priimtinas suinteresuotumas, ji skeliama į dvi – „nuomoninių“ ir „tribūninių“ straipsnių). Personalijų ir vaidmenų ypatybės, kur ryškėja atskirų redakcijų elgsenos tarpusavio skirtumai (prioritetas laisviesiems autoriams vs. prioritetas skiltininkams), taip pat atskirų autorių / ekspertų elgsenos tarpusavio skirtumai (ryški divergencija tarp intensyviai, sistemingai kapitalą kaupiančiųjų ir santykinai atsitiktiniai diskurse dalyvaujančiųjų) parodė laukui esant būdingas jau gerokai menkiau „šiaurietiškas“, „skandinaviškas“, vidinio pliuralizmo realijas. Būtent, disproporcijas, politinį tendencingumą, elitizmą, neryškią komercializaciją.

Čia toliau bus tiriami patys tekstai, jų formos, turinio, kiekybinės ir kokybinės charakteristikos. Bus svarbi jau ėmusi ryškėti divergencija tarp nuomonės straipsnio kaip „literatūrinio produkto“, kur svarbesnė yra jo tekstinė (pramoginė) vertė, ir „informacinio produkto“, kur svarbesnė yra jo pažintinė (dalykinė) vertė. Aptarimas skiriamas į 4 dalis: pirmiau delinijuojamas atskiro straipsnio (1) kokybės procesas ir lauko veikėjams būdingos (2) kokybės apibrėžtys; straipsnių rangavimas ir jo pagrindai (šis poskyris). Vėliau aptarimą koordinuoja dvi pamatinės dichotomijos: (1) evidenciarumas vs. performatyvumas (racionalūs įrodymai vs. jaudinimas, dirginimas), (2) ekspertiškumas

vs. populistiškumas (niuansuotas vs. grubus vertinimas; kitas, paskutinis, 3.6, poskyris). Kaip matysime, pačiame lauke operuojama būtent tokiomis dichotomijomis.

KOKYBĖS PROCESAS

Kaip parodyta 26 lentelėje, ir santykinai, ir absoliučiais skaičiais intensyviausiai švietimo politikos diskusija vyksta LRT kanaluose, ryškiausiai – portale. Iš visų relevantinių tiriamuoju laikotarpiu paskelbtų straipsnių, net 51,5 proc. buvo publikuoti LRT portale. Tačiau LRT portale skelbiamos publikacijos – ir fiksuojant įvairias statistines centro tendencijas, ir remiantis veiklą reglamentuojančių dokumentų turiniu, taip pat redakcijos atsakymais į tyrėjų klausimus – esmingai neišsiskiria iš lietuviškųjų redakcijų produkcijos visumos. Pavyzdžiui, LRT paskelbtųjų švietimo klausimais parašytų nuomonių publikacijų ilgis žodžiais yra apytikriai toks pat, kaip skelbiamų kituose kanaluose (apie 1011,5 žodžio; neskaitant kaip tekstus publikuojamus radijo komentarus, mat šių trukmę minutėmis riboja transliacijų tinklelis). LRT paskelbtosios publikacijos nenukrypsta nuo kitų kanalų argumentų tipų ir termatikų vidurkių (žr. toliau). Tekstų čia yra daugiau, bet autorių įvairovė, argumentų įvairovė, tematikų įvairovė yra daugiau ar mažiau ta pati – lyginant su kitais kanalais. Kitaip ir negalėtų būti, nes, kaip buvo parodyta, intensyviai rašantys autoriai / ekspertai taip pat komfortiškai rotuoja tarp kanalų, taigi jokio vieno kanalo nuomonių tekstai negalėtų esmingai nutolti nuo kitų kanalų praktikų.

Verta atkreipti dėmesį, kad tarpusavyje ilgiu žodžiais skiriasi ne redakcijos, bet „nuomoniniai“ ir „tribūniniai“ komentarai: „nuomoniniai“ yra šiek tiek ilgesni už „tribūninius“: vidutiniškai 1250 vs. 800 žodžių. Kaip buvo aptarta, redakcijos straipsnių skirstymo į „nuomoninius“ ir „tribūninius“ kriterijumi deklaravo interesuotumą: tribūniniai straipsniai aiškiai yra parašyti tam tikriems interesams atstovaujančios personalijos, juose ryškus angažuotumas, programiškumas, tendencingumas, atvirai politikuojama. Čia fiksuojamas skirtumas tada yra dėsningas: labiau niuansuotas, argumentų turtingesnis, labiau požiūrius balansuojantis tekstas bus ilgesnis. Tekstai savo ypatybėmis patvirtino redakcijų deklaracijas.

Ypač svarbu, iš konteksto LRT iš esmės neišskiriama ir kokybės procesu bei kokybės koncepcija.

Visos tirtos lietuviškosios redakcijos deklaravo vienašališkai rankraščių nekeičiančios, netaisančios, neadaptuojančios (nepaprastinančios, nepopuliarinančios), netrumpinančios, neperdirbančios. Kiek jos pageidauja rankraštį būti patobulintą, pataisytą, papildytą ar sutrumpintą, šis perdarymo darbas pa-

liekamas pačiam rankraščio autoriui, visada yra derybų su autoriumi objektas. Tik nežymių rašybos ar skyrybos taisymų, rečiau – stilistikos taisymų redakcijos imasi savo pačių nuožiūra.

„Redakcijos kišimasis – visada tik nurodymas autoriui, ką šis turi pats pakeisti: suglausti, supopuliarinti, ypač teisininkų parašyti tekstai dažnai turi būti paprastinami, nors dar išsaugant dalykiškumą. Tik gal gramatika, na gal stilistika gali būti taisoma redakcijos vienašališkai. Šia prasme menkas raštingumas, prasta literatūrinė raiška gali būti priimama, jei straipsnis vis dėlto vertingas savo turiniu. Pati redakcija straipsnių esmingai neperdirba, nekeičia, net netrumpina“ (R1).

„Redakcijos kišimasis dažniausiai yra paraginimas atkreipti dėmesį į pagrindimo reikalingas teksto atkarpas, raginimas pataisyti; dažniausiai, būtent, raginimas pagrįsti“ (R2).

„Galime keisti, peržiūrėti ir mes, redakcija, bet pakeitimų nebūna nesuderintų. Su redaguotu tekstu autorius visada gali susipažinti, nebent būtų nusistovėję stabilūs abipusio pasitikėjimo santykiai – ir tada jau net jei iš esmės keičiamas pavadinimas, antraštė. Šiaip dažniausiai ieškoma kompromiso“ (R5).

Du dažniausiai minėti motyvai, kurie lemia tobulinimo poreikį, taigi dvi būdingosios – redakcijų vertinimu – rankraščių ydos, yra (1) neaiškumas, esą redakcijos nurodančios autoriams pagrįsti, įrodyti, papildyti, paaiškinti, kuo remiasi vieni ar kiti teiginiai; taip pat (2) sudėtingumas, dėl ko straipsnius reikia paprastinti, „populiarinti“, adaptuoti. Atitinkamai, derybų su autoriais procesas telkiasi į „išaiškinimą“ ir „supopuliarinimą“.

Kaip buvo išryškinta pačioje šio skyriaus pradžioje, visos redakcijos nurodė nuomonių skiltį traktuojančios kaip reputaciškai vertingą, nekomercinį segmentą, todėl dėsninga, kad dalykiškumas, lūkestis, kad tekstai bus brandūs, įvairiapusiai, struktūriškai skaidrūs ir sąramūs, motyvuoti, redakcijų atsakymuose dėl tobulinimo motyvų dominavo. „Juk mes prašome „pakomentuoti“, tai, žinoma, komentavimas ir yra niuansų, aplinkybių, įvairių pagrindų išdėstymas. Pakomentuoti – tai niuansuoti, detaliau kontekstą, esmės sandarą paaiškinti, ne tik pirmą įspūdį išpilti, bet niuanso, konteksto pateikti, šiek tiek klibinančiai papildyti, parodyti, kad čia būtent dėl tų aplinkybių taip yra, bet jei aplinkybės būtų kitokios, tai ir būti galėtų kitaip. Netiesmukai, nevienareikšmiškai, nevienapusiškai parašyti“ (R4). Ne visiems nuomonės straipsniams stichiškai yra būdingas toks niuansuotumas, todėl dėsninga, kad derybose su autoriais redakcijos dažnai deklaravo akcentuojančios būtent tokius turinio bruožus – išaiškinti, išniuansuoti, išgrįsti. (Kitaip tariant, ir tai itin svarbu, – kad nuomonės autorius, nesvarbu, kad ir kas jis būtų, veiktų kaip autorius-apžvalgininkas, autorius-skiltininkas.)

Priešingai, „sudėtingumas“ čia buvo tyrėjų nelaukta redakcijų reflektuojama kategorija, bet atsakymų visumoje ji yra dėsninga, ji koreliuoja su pir-

miau aptartomis redakcijų laikysenomis. Ypač skiltininkus atvirai preferuojančios redakcijos, bet ir laisviesiems autoriams pirmenybę teikiančios (kaip buvo matyti, vis dėlto ir iš šių laisvųjų autorių pastarosios tikisi skiltiškumo), pabrėžė tekstų literatūrinę kokybę, teksto paviršinį sodrumą, paviršinį patrauklumą. „Populiarumas“, apeliavimas į platesnę skaitytojų auditoriją, nebūtinai perteklinis teksto reiklumas, būtent, tik saikingas intelektualinis reiklumas, iš šio požiūrio taško yra savaimingas. Niuansus dėstantis tekstas bus sudėtingesnis, bet jis neprivalo likti auditorijoms pabrėžtinai svetimas, aiškiai aukštesnio lygio, rezervuotai techniškas. – Čia toliau plėtojama reikšminga kokybės diskurso dominantė, būtent, kad nuomonės straipsnio, komentaro, pasisakymo kokybę lemia ne vien turinio niuansuotumas, argumentavimo branda, bet ir literatūrinis sodrumas, teksto žaismė, sarkazmas, ironizavimas ir panašios performatyvaus veikimo taktikos („literatūrinis produktas“ vs. „informacinis produktas“). Tekstas turi bent iš dalies nebūti visai svetimas „populiariosios“ auditorijos lūkesčių atžvilgiu, tekstas „turi būti įdomus“ (R6). – Vis dėlto nė viena redakcija nedeklaravo populiarinimo naudai atsisakanti įsipareigojimo dalykiškumui.

Prašomos nurodyti būtent minėtosios pasyvios, interaktyvios („susiredaguokite patys“) redagavimo praktikos priežastis redakcijos minėjo praktikos konfliktiškumą. Net tokiam pasyviam redagavimui vis dėlto lieka būdinga įtampa. Pavyzdžiui, R2: „redagavimas yra gana konfliktiškas, nes skundo, kreipimosi į arbitrą priežastis dažnai yra, būtent, kad redakcija nepriėmė be ‘pataisymų’, kurie traktuojami kaip ‘iškraipymai’ – skundžiasi, kad ‘redaktorius liepė iškraipyt man tekstą’“.

Vis dėlto nebūtų galima teigti, kad redagavimo konfliktiškumo priežastis yra kitokios, savitos autorių / ekspertų brandžiai reflektuotos, įsisąmonintos žanro apibrėžtys, metodologinė branda. Priešingai, autoriai / ekspertai indikavo patys šiaip jau tik santykinai santūriai operuojantys savitomis, pačių susidarytomis produkcijos koncepcijomis. Vos 56 proc. nurodė, kad turi „apmąstę, susidarę kokybiško nuomonės argumentavimo kriterijus, savarankiškai reflektavę žanrą“; tik 68 proc. teigtų, kad jų kalbėjimo maniera ir informacijos pateikimas jiems komentuojant viešojoje diskusijoje skiriasi nuo manieros rašant ar kalbant kituose kontekstuose“ (49–51 lentelės). Autoriai / ekspertai taip pat niekaip nekonvergavo prašomi įvardyti menamą jų produkcijos skaitytoją, menamą auditoriją, į ką savo nuomonės straipsniu, pasisakymu, komentaru jie kreipiasi. „Politikas“, „švietimo sistemos darbuotojas“, „ugdomųjų tėvai ir globėjai apskritai“ įvardyti visi lygiai dažnai, kiek rečiau minėtas „partinės afiliacijos kontekste mane dominantis elektoratas“. Visi šie rodikliai indikuoja menką autorių / ekspertų kaip „nuomonės autorių“ profesionalumą. Taigi redakcijų reiklumas, apibendrinant, čia atrodytų pateisinamas.

Minėtasis konfliktiškumas tad dažniausiai yra „personalijų“, „asmeniškumų“ konfliktiškumas. Pavyzdžiui, nė viena redakcija plačiau nereferavo aplinkybių, kad kažkaip ypatingai savita ar nepatogi būtų situacija, kai redaktoriaus ir autoriaus / eksperto kompetencijos kertasi, būtent, pavyzdžiui, kai autorius / ekspertas yra aukštesnės profesinės kvalifikacijos. Magistro laipsnį turintys redaktoriai jiems įprasta tvarka redaguoja ir autorių magistrų, ir autorių mokslų daktarų rankraščius. Bet, būtent, kitos labiau analogiško išsilavinimo, analogiškos patirties personalijos, labiau redaktoriui bemanantys prilygstą, labiau save redaktorių analogais traktuojantys veikėjai gali būti linkę kvestionuoti redaguojančiųjų sprendimus. (Čia primintina, kad redaktoriai pabrėžė interpersonalinius, bendravimo įgūdžius, gebėjimą jautriai suvaldyti, net apmalšinti, esant viena iš svarbiausiųjų jų kompetencijų.)

49 lentelė. Autorių / ekspertų atsakymai; „Ar turite detaliai apmąstęs, susidaręs kokybiško nuomonės argumentavimo kriterijus, savarankiškai reflektavęs žanrą?“ (Q4).
© Autoriai, 2025.

Taip, daugiau ar mažiau	14
Ne, rašau arba teikiu informaciją organiškai, viskas daugiau ar mažiau aišku savaime	2

50 lentelė. Autorių / ekspertų atsakymai; „Ar Jūsų kalbėjimo maniera ir informacijos pateikimas Jums komentuojant viešoje diskusijoje skiriasi nuo manieros rašant ar kalbant kituose kontekstuose?“ (Q5).
© Autoriai, 2025.

Taip, manyčiau	17
Ne, nemanau	8

51 lentelė. Autorių / ekspertų atsakymai; „Kas yra Jūsų menamasis skaitytojas, klausytojas?“ (Q15).
© Autoriai, 2025.

Politikas	19
Švietimo sistemos darbuotojas	20
Ugdomųjų tėvai ir globėjai apskritai	20
Partinės afiliacijos kontekste mane dominantis elektoratas	6

KOKYBĖS APIBRĖŽTYS

Čia aukščiau buvo aptartas rankraščio tobulinimo procesas, klausta, kaip tobulinama. Neabejotinai, tobulinant vadovaujamasi ir tam tikra galutine vertybine norma, atsakymu į klausimą, būtent, kas yra kokybiškas, tobulas, pavyzdinis, geras nuomonės straipsnis.

Šiame, rezultatų, skyriuje, be „tobulinimo“ aptarimo, vertybės buvo minėtos dar du kartus: pirmajame poskyryje buvo aptarta, kas lemia viso nuomonių segmento, dalyvavimo mainantis nuomonėmis vertę – ir redakcijos, ir

autoriai čia įžvelgia reputaciją, kaupiamą pirmiausia nematerialųjį, ne finansinį, kapitalą. Trečiajame skyriuje, aptariant redakcijų atrenkamus autorius ir jų rankraščius bei laisvųjų autorių pasirenkamas redakcijas, kaip vertybės išryškėjo autorių profesionalumas (autorių kaip „nuomonės autorių“ įgudimas, dominuojanti kompetencija) ir kanalų skvarba, pritraukiamų auditorijų dydis; autorių interesų skaidrumas, tekstų tendencingumo balansas skilties visumoje; redakcijų korektiškumas. Jau vien šie redakcijų ir autorių / ekspertų laikysenas – vienų jų kitų atžvilgiu – tiriant surinkti duomenys iš dalies tangentualiai informuoja, kas yra manoma esąs geras nuomonės straipsnis – būtų galima daryti išvadą, būtent,

(1) komercijos (skaitomumo, auditorijos) dirbtinai nesiekiantis, nesivaikantis,
(2) tokią produkciją įgudusio rengti, santykių su redakcijomis patirties sukaupusio autoriaus, neslepiamų įsipareigojimų, interesų turinčio autoriaus,
(3) tiksliai to autoriaus laikysenas reflektuojantis;
(4) kontekste naujas, ne vien jau girdėtus, išsakytus teiginius eksploatuojantis straipsnis.

Pats šis klausimas – kas yra kokybiškas nuomonės straipsnis, geras straipsnis – buvo užduotas ir redakcijoms, ir autoriams / ekspertams (Q7 ir Q8: „Kodėl, kokiu pagrindu atskiriate (arba neskiriate) gerų, kokybiškų nuomonių straipsnių, komentarų, viešų pasisakymų nuo prastų, menkaverčių?“, „Kokius kokybės kriterijus taikote savo komentarams ar viešai, kaip eksperto, išsakomoms nuomonėms?“).

Redakcijos čia šiaip jau dažnai buvo linkusios pirmiau trivializuoti patį šį klausimą, šiek tiek atsiriboti nuo jo, atmesti jį kaip neesminį. Interviu dažnai vėl grįžta prie teiginio, kad sudėtinga rasti naujų šį žanrą valdančių autorių, žanras, iš išorės vertinant, yra menkai perspektyvus, menkstantis, nykstantis, „mirštantis“. Pavyzdžiui. „Apskritai – mirštantis žanras, nelengvas, nedėkingas. Fakto ir nuomonės skyrimas kuo toliau, tuo labiau nepopuliarus, nemadingas, juk esame primokyti, kad viskas iš tikrųjų esą nuomonė, atvira ar paslėpta nuomonė“ (R1). Pabrėžė, kad pati nuomonių skiltis yra skaitytojų akimis paraštės skiltis: pirmiausia, „tai čia yra komerciškai antraeilė skiltis; tai čia ir švietimo nauda – švietimas yra intensyviai susijęs su regionų realijomis, su skaitytojų kasdienio gyvenimo realijomis; tai yra viena iš tų temų, kuri aktualizuoja, sugyvina šiaip ekonomiškai antraeilę nuomonių skiltį“ (R6).

Vis dėlto prašomi atsakymą patikslinti, apibrėždami kokybišką komentarą redakcijų atstovai gerokai skiriasi tarpusavyje, tam tikrais atvejais jų kurio nors vieno akcentuotų kriterijų visuma taip įvairavo, kad galėtų būti kvalifi-

kuojama net kaip blaškymasis ar bent jau itin platus įvairių kategorijų spektras. Akcentuotos

(1) paviršinės, ***stiliaus ypatybės, literatūrinės ypatybės,*** kurios toliau organiškai siejasi su tiesioginiu ***skaitytojo pritraukimu,*** sudominimu: „kokybiškas nuomonės straipsnis – neregėtumas, nustebinimas, skaitinio kokybė, skaitytojo prikaustymas, sudominimas, idėjos įdomumas. Turi būti kaip su įdomiu žmogumi, personalija – turi būti nenuobodu; va čia geriausias atsakymas – turi būti kaip su įdomiu žmogumi praleistas laikas“ (R1); straipsnis „turi būti įdomus skaitytojui, masinantis“ (R6). – „Nors esame skelbę ir nuobodokų, bet alternatyvos neturėjusių straipsnių“ (R1). Kaip akivaizdžioji pritraukianti charakteristika minėta ***„autorinė laikysena, autorinė, unikali pozicija“*** (R1), „personalinis, autorinis savitumas“, kuris šiaip jau geriau būtų kartojamas, stabilus (R5). Šia prasme pabrėžta, kad šitai yra autoriaus charakteristikos, nuspėjamos personalijos charakteristikos, todėl dėsninga, kad geras nuomonės straipsnių, komentarų autorius ilgainiui savaime neišvengiamai „peraugs į kolumnavimą“ (R1).

(2) Šitaip akcentuojamas paviršutiniškumas, paviršiškumas kartais net buvo verbalizuotas kaip įvairių konvenciškai solidesnių, labiau įpareigojančių turinio kategorijų atmetimas; kitaip tariant, akcentuotas ***vien stiliaus, literatūrinių ypatybių pakankamumas:*** „iš gero straipsnio – nenorime statistikos, nenorime techninių detalių, nenorime pernelyg dalykinės kalbos; jokiu būdu nedomina citatų koliažas. Statistika šia prasme nėra nuomonė, jos vieta yra kito žanro rašiniuose, tyrimai, duomenys – kitur. Technokratiškai pagrįstas įrodinėjimas taip pat nėra nuomonė“ (R1), „statistikai, ekspertiniams duomenims gerame nuomonės straipsnyje paprasčiausiai ne vieta“ (R5), „tai juk gali būti ir labai trumpas tekstas, gal vos 2500 spaudos ženklų tekstas, taigi čia išryškinti net nebūtinai siekiama kažkokius argumentus, bet pirmiausia tai, kas skaitytojui būtų įdomu, kas jį pritrauktų“ (R6).

(3) Betgi tų pačių stilistinę, literatūrinę brandą ir autorinį braižą akcentavusių redakcijų atstovų apibrėžimuose taip pat buvo ryškios ir giluminės, turinio kategorijos, ***diskusinis konstruktyvumas, kontributyvumas:*** „autorinė, unikali, spalvinga pozicija – bet pagrįsta praktika, patirtimi, apskritai pagrįsta pozicija“ (R1). Tekstai turį likti konstruktyvūs viešųjų problemų, viešųjų klausimų atžvilgiu: geras nuomonės straipsnis „turi paskatinti diskusiją, turi prisidėti prie diskusijos“ (R1), turi „aiškiai formuluoti ir reflektuoti problemą, ir siū-

lyti jos apibrėžtą, konkretų sprendimą, pagrindų, paremtą analogijomis, faktais ir pan.“ (R2), jame „turi būti iš esmės objektyvios informacijos – čia ne literatūrinių fikcijų rašinėlis“ (R3), turi „niuansuoti, detaliau kontekstą, esmės sandarą paaiškinti“ (R4). Pripažinta, kad vien kokybiško paviršiaus tekstas vis dėlto lieka ribotas: „o ką [skiltininkas] galėtų parašyti apie švietimą? Kad aš iš tikrųjų net neprašyčiau, jog švietimo klausimais rašytų etatinis komentatorius“ (R5).

(4) Net jei jis būtų vertybiškai sodrus, ne visos vertybės yra laisvai pasirenkamos, kitaip tariant, geras nuomonės straipsnis yra ir ***atsakingai vertybiškai suorientuotas:*** „įvairios vertybės, vertybiniai požiūriai yra galimi ir priimtini ir sveiki – bet įsipareigojimas demokratijai yra neginčijamas; visa kita gali būti keičiama, bet ne demokratiniai idealai“ (R5); „konstitucinės vertybės yra aiškios; kiek autorius improvizuoja savo spalvomis, geras nuomonės straipsnis gali provokuoti, bet yra ribos“ (R2); „kaip jūs formuluojate – jokių nuomonių mainų iš esmės negali būti. Geriausiu atveju gali būti telkimas, būrimas, angažavimas, agitavimas kurios jau ir taip mažiau ar labiau paplitusios laikysenos, kad ji imtų valdžią. Būtent, vertybinis konsolidavimas. Vadinamieji komerciniai, visur tiražuojami autoriai, tiesiog yra šiuolaikinės Lietuvos establišmentas, politinis elitas. Jų produkcija reklamuoja politinio elito nuomonę, propaguoja vieną tiesą, jų vertybinę tiesą. Tai kiti turi savo vertybinę tiesą, ir kiti jai yra įsipareigoję“ (R3).

Čia aptartieji redakcijų atstovų išryškinti gero nuomonės straipsnio bruožai iš tiesų sudaro platų menkai apie vieną ašį tegravituojantį spektrą, kurio vienas kraštutinumas yra akcentuojama, preferuojama „pramoginė, literatūrinė vertė“, kitas – akcentuojama, preferuojama „konstruktyvi pažintinė vertė“. Gal net triašį spektrą, kurio trečiosios ašies kraštutinumas yra akcentuojamas, preferuojamas „vertybinio angažavimo intensyvumas“.

Dėsningos tada yra ir palyginamai diverguojančios autorių / ekspertų gero nuomonės straipsnio sampratos, šių desperatiškas pripažinimas, kad Lietuvoje nuomonių skiltyse „spausdinama tikrai bet kas“ (A/E22). Kaip minėta, be išimties visi autoriai / ekspertai, 100 proc., nurodė skirstantys nuomonių straipsnius, pasisakymus, į „gerus, kokybiškus“, ir „prastus, menkaverčius“. Tačiau atsakymai jų, klausiamų, kokiu pagrindu jie taip skirsto, sudaro vėl platų diapazoną, kuriame vis dėlto kiek labiau dominuoja „pažintinė vertė“. Akcentuojamas

(1) išmanymas, faktai, duomenys, pagrindimas,

(2) kai argumentuojama – kad būtų argumentuojama logiškai ir nuosekliai,

(3) konstruojant teksto visumą – kad būtų konstruojama, struktūruojama orientuojantis į identifikuotą problemą ir problemos atžvilgiu tikslingai,
(4) vertybinio, interesų įsipareigojimo atžvilgiu – kad tas įsipareigojimas būtų skaidrus.

Priešingai, kiek dažniau (bet ne visada) atvirai atmetamas grynas paviršinis, formos performansas: pvz., „menkaverčiais laikau 'užtrigerintos' minios emocingus, paviršutiniškus, vienas kitą kartojančius pasisakymus [...], jie nėra menkaverčiai antropologiškai, bet diskusijai naudos nėra; politikų populizmas irgi, mano manymu, neskirtinas prie vertingų komentarų" (A/E9).

Kai kuriuose atsakymuose aiški autorių / ekspertų nuojauta, kad tokia jų lyg ir kiek labiau konverguoti potencialiai linkstanti samprata – iš redakcijų perspektyvos – yra pernelyg idealistinė, vaikiška, naivi. Reprezentatyvus būtų šis atsakymas (Q7, A/E1): „Būna svetima gėda, kai skaitau nuomones save paskelbusių ekspertais patirties neturinčių prašaliečių, kartais ir kolegų, ypač jaunų, kuriems reikia dėmesio. Parengti komentarą dabar su ChatGPT nieko nebereiškia ... Isteriškai rėkti atstovaujant kažkokią subjektyvią poziciją, irgi – švietimo srityje tai visiškai nieko neduos [...]. Pastaruoju metu net nebeteikiu komentarų, nes pastebėjau kad net [R2] nebeima, nes laikaisi diplomatiškos pozicijos, o jie [vis dėlto] nori, kad kiršintum partijas ar jų sprendimus. Tai, mano galva, visiškai neprofesionalu – gaudyti žmones 'ant emocijų'". Lentelėje 52 pateikiami visų respondentų atsakymai į 8 klausimyno klausimą.

Vos vienas respondentas (A/E18; kaip tyrėjai preziumuoja – profesionalus skiltininkas) tepaminėjo vien performatyviąsias, formos, ypatybes. 13 respondentų paminėjo vien evidenciarumo, turinio, ypatybes. Likę 11, kaip matyti, minėjo ir vienokias, ir kitokias. Vos viena kategorija buvo visiškai nauja, redakcijų atstovų interviu visiškai neminėta – nuomonės subjekto (straipsnio autoriaus) gebėjimas empatiškai atsižvelgti į kitų asmenų, kitų autorių / ekspertų nuomones, empatija, etiškumas, taktiškumas, diplomatija (A/E1 ir A/E14).

Svarbu atkreipti dėmesį, kad nei redakcijoms, nei autoriams / ekspertams – nei tokios sąlyginės socialinės grupės viduje, nei abiem grupėms tarpusavyje – savo sąvokomis nekonverguojant, net negravituojant apie vieną ryškią ašį,

52 lentelė. Klausimyno autoriams/ekspertams respondentų atsakymai. „Kokius kokybės kriterijus taikote savo komentarams ar viešai, kaip eksperto, išsakomoms nuomonėms?“ (Q8). Konkretus vieno respondento atsakymas perskeliamas, jei jame akcentuojamos ir turinio, ir formos kategorijos.
© Autoriai, 2025.

Labiau akcentuojamos evidenciarumo, turinio kategorijos „[...] 2. Argumentacija. [...] 3. Pasiūlymai. Jei nurodai „ligą“, būtina rekomenduoti „vaistus“ [...]“ (A/E1) „Sąžiningas, profesionalus požiūris į savo darbą, visapusiškas problematikos išmanymas ir jos gylio/pločio suvokimas, faktų žinojimas, [...]“ (A/E2) „Duomenimis pagrįsti argumentai; sąsajos su Lietuvos strateginiais dokumentais; skaidrumas“ (A/E3) „Nuomonė turi būti pagrįsta ne tik asmenine patirtimi, bet ir platesniu aptariamos srities kontekstu ir/ar patikimais duomenimis“ (A/E4) „Dalykinės kompetencijos“ (A/E5) „[...] faktiniai duomenys. [...]“ (A/E6) „[...], konstruktyvumas, [...]“ (A/E7) „[Įsipareigojimas] švietimo kokybės gerinimui“ (A/E8) „Realios, esminės problemos išryškinimas, sprendimų siūlymas“ (A/E9) „Ar atkreipiamas dėmesys į aspektus, kurių neaptarė kiti“ (A/E10) „Vertybių atitikimas, argumentavimo svarumas [...]“ (A/E11) „Ar neatstovaujama tik kažkuriai vienai pozicijai“ (A/E12) „Temos išmanymas, argumentavimas, problemos konstatavimas, sprendimų siūlymas“ (A/E13) „Nuomonės pagrįstumas argumentais, [...] tiesa, kaip ją suprantu“ (A/E14) „[...] pagrįstumas [...]“ (A/E15) „Pagrįstumas, duomenų, faktų [...], visuminė (nefragmentuota) prieiga“ (A/E16) „Nuomonės argumentavimas, [...]“ (A/E17) „Klausimo išmanymas, o ne tik šūkavimas dėl gryniausio asmeninio intereso, algos ir darbo vietos“ (A/E19) „Ekspertiškumas, išmanymas, o ne pramoginis, dėmesio laukiantis parašymas“ (A/E20) „Kompetencijos, pasirengimas“ (A/E21) „Kaip bet kokiam rašiniui – problemiškumas, uždavinių, tikslų aiškumas“ (A/E22) „[...] sužinau kažką naujo, atkreipiamas dėmesys apie man naujus dalykus“ (A/E23) „[...] problemiškumas, kaip visiems straipsniams“ (A/E24) „Žvelgimo plotis, gylis, niuansuotumas, skirtingų požiūrių įtraukimas, profesionalus parengimas; parašyti gerą straipsnį reikia laiko, iš karto matyti, jei parašyta per keletą minučių; dėmesingumas“ (A/E25)
Labiau akcentuojamos performatyvumo, formos kategorijos „1. Diplomatija. [...]“ (A/E1) „[...] tikslus teiginių formulavimas, aiškus faktų skyrimas nuo interpretacijų ir nuomonių“ (A/E2) „Korektiški [...] duomenys. Jei įmanoma, visada pagalvoju apie konkrečią žinutę; [pagalvoju], kaip mano pasisakymas skambėtų reziumavus jį kaip antraštę“ (A/E6) „Aiškumas, [...] įtaigumas“ (A/E7) „[...] aiškumas, suprantamumas“ (A/E11) „[...] etiška diskusija [...]“ (A/E14) „Aiškumas, [...] nuoseklumas“ (A/E15) „[...] neiškraipymas [...]“ (A/E16) „[...] struktūruotas ir aiškus kalbėjimas“ (A/E17) „Paveikumas auditorijoms, įtraukumas“ (A/E18) „Įdomu skaityti [...]“ (A/E23) „Originalumas [...]“ (A/E24)

dėsninga, kad dėl normų yra deramasi kaskart iš naujo ir kaskart individualiai. Kitaip tariant, iš šių dviejų poskyrio dalių, kokybės proceso ir kokybės apibrėžčių, svarbesnysis yra, būtent, proceso aptarimas, nes jam nuomonių mainų praktika apskritai priskiria didesnį svorį: remiamasi labiau *ne egzistuojančiomis normomis, bet derybomis dėl normų*. Normų, dėl kurių būtų susitarta iš anksto, būtų susidaręs konsensusas, nėra. – Šia prasme laukas yra, pagal Bourdieu teorinės paradigmos prasmę, pavyzdingai atviras, nes redakcijos, nesaistančios savęs su viena dogma ar aksioma, su vienu išankstiniu „kokybiško nuomonės straipsnio“ apibrėžimu, svarstytų ir vertintų bet kokią autoriaus pasiūlytą inovaciją. Kaip matėme, jas labiau tedomina „interesų skaidrumas“, „skilties balansas“ ir „asmenų kompetencijos“, o ne kažkurios specifinės tekstų charakteristikos, dėl kurių jos būtų iš anksto apsisprendusios – nes apsisprendusios jos nėra. Iš autoriaus / eksperto perspektyvos, tokiame amorfiškame, plastiškame, elastingame, nestandartizuotame, nenormalizuotame lauke, kur pirmiau turi būti susiderėta dėl formato – ir pirmiau, būtent, bus neišvengiamai deramasi dėl formato, – yra itin sudėtinga veikti, nes autorius / ekspertas turi beveik neribotą apsisprendimo laisvę. Tai gali būti viena iš tų esminių priežasčių, kuri galiausiai lemia autorių / ekspertų veiklos intensyvumui būdingą stebėtąją Pareto, o ne Gauso distribuciją. Nedisponuojama išankstinėmis gairėmis, trafaretais, schemomis, išankstiniais modeliais; ir nėra iš ko jų būtų galima išmokti.

Poskyrio apibendrinimas. Aptarę nuomonių straipsnių kokybės, jų redagavimo, taisymo, tobulinio, ruošimo publikuoti procesą įsitikinome, kad šis yra itin decentralizuotas, autoriams / ekspertams savo tekstą keisti pagal santykinai abstrakčias redakcijų pastabas („pagrįskite“, „išplėtokite“, „niuansuokite“ ...) paliekama jų pačių nuožiūrai, redakcija ir autoriai tarpusavyje derasi. Dar daugiau, pats kokybės procesas yra nuomonės straipsnio kokybės *locus*, nes nusistovėjusiais stabiliais, nekeičiamais, kokybės kriterijais nei redakcijos, nei autoriai nedisponuoja. Universalesnių, labiau visuotinių, tvaresnių normų vengiama. Straipsniai graduojami kaskart susidūrus su konkrečiu atveju.

3.6. Tekstai, jų pramoginė vs. pažintinė vertė: charakteristikos

Pagaliau vienokie ar kitokie faktiškai įgyvendinti standartai ryškėja tiriant pačias publikacijas, ypač joms būdingą argumentavimo praktiką ir ją grindžian-

čią logiką. Šiam klausimui bus skirtas šis, paskutinysis, tyrimo rezultatų skyriaus poskyris.

EVIDENCIARUMAS VS. PERFORMATYVUMAS: AUTORIŲ / EKSPERTŲ AUTOREFLEKSIJOS TYRIMAS

Aukščiau parodytoji, apibrėžiant „kokybišką nuomonės straipsnį“ interviu su redakcijų atstovais ir klausimyno respondentų atsakymuose išaiškėjusi takoskyra tarp labiau „pažintinių“ nuomonės straipsnių bei jiems būdingos evidenciarios, „turininės“ prieigos ir labiau „pramoginių“ nuomonės straipsnių bei jiems būdingos performatyvios, paviršinės prieigos buvo tirta detaliau. Autoriai / ekspertai buvo paprašyti nurodyti, labiau vengtinos ar labiau skatintinos yra 12 konkrečių argumentavimo strategijų (Q19); taip pat nurodyti, kuo, kaip jiems patiems atrodytų, jie – rečiau, vidutiniškai, dažniau – remiasi argumentuodami (Q18; žr. 53 ir 54 lenteles).

Pirmiau, kalbant apie konceptualinį vertinimą, nedviprasmiškai išryškėjo jau autorių / ekspertų sugestionuota tendencija, žodiniais atsakymais apibrėžiant kokybišką nuomonės straipsnį, validumą priskirti labiau evidenciariam argumentavimui. Nebuvo respondentų, kurie nelegitimia, vengtina strategija klasifikuotų (1) referuojamas matavimų vertes, statistinius rodiklius, (2) mokslinius teiginius, nustatytus reguliarumus ir sąryšius, loginę, sąvokų vartojimo refleksiją, (3) referuojamas analogijas ir pavyzdžius. Iš 4 evidenciaraus argumentavimo būdų net 3 vertinti neabejotinai teigiamai. Priešingai, dėl performatyvaus argumentavimo strategijų sistemingai abejota, tačiau tik iš dalies: nė viena performatyvaus argumentavimo strategija nebuvo vertinta išimtinai neigiamai. Viena iš jų – apeliuoti į auditorijos emocijas, pasitelkti ironiją, sarkazmą, humorą ir pan. – net įvertinta beveik neutraliai (labiau skatintina ir labiau vengtina ją klasifikavo toks pat respondentų kiekis). Kaip labiausiai vengtinos strategijos traktuotos (1) prielaidų, netirtų hipotezių referavimas, dėstoma nuojauta, įspūdis, taip pat (2) žiniasklaidos, populiariosios kultūros referavimas.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad santykinai teigiamai vertinta, legitimia ir skatintina traktuota strategija „racionaliai referuoti asmeninę patirtį, kitų liudijimus“. Kaip vėliau matysime, tekstų tyrimas atskleidė būtent šią faktiškai esant taikomą dažniausiai. Vis dėlto, autorių / ekspertų atsakymų pagrindu ranguojant, nors legitimumu ji nemanoma visiškai prilygstanti statistikai, moksliškai nustatytoms kintamųjų priklausomybėms ar analogijoms, ji vis

53 lentelė. Autorių / ekspertų atsakymai; „Jūsų nuomone, šios argumentavimo strategijos yra labiau validžios, legitimios, geros – ar vengtinos?“ (Q19). Nurodyta, šia eilės tvarka: „rečiau“, „vidutiniškai“, „dažniau“.

© Autoriai, 2025.

	Rečiau	Vidut.	Dažniau
Įrodymais: referuoti teismų sprendimus, dokumentuotus vyksmus, viešus nekiekybinius faktus	20%	60%	20%
Įrodymais: referuoti matavimų vertes, statistinius rodiklius ir pan.	32%	40%	28%
Įrodymais: referuoti mokslinius teiginius, reguliarumus, sąryšius, loginę, sąvokų refleksiją	17%	29%	54%
Įrodymais: referuoti analogijas ir pavyzdžius (pvz., užsienio praktiką)	8%	33%	58%
Racionaliai referuoti asmeninę patirtį, kitų liudijimus	12%	44%	44%
Performatyviai: referuoti prielaidas, netirtas hipotezes, prisieina dėstyti nuojautą, įspūdį	67%	29%	4%
Performatyviai: naratyvizuoti (vardyti „geriečius“, „blogiečius“, aptarti „konfliktą“, „dramaturgiją“)	54%	38%	8%
Performatyviai: apeliuoti į auditorijos emocijas (pasitelkti ironiją, sarkazmą, humorą ir pan.)	32%	48%	20%
Performatyviai: apeliuoti į demokratinės daugumos valią/jėgą	64%	28%	8%
Performatyviai: apeliuoti į autoritetus	72%	24%	4%
Performatyviai: apeliuoti į tradiciją	68%	28%	4%
Performatyviai: referuoti žiniasklaidą, populiariąją kultūrą ir pan.	68%	32%	0%

dėlto manoma esanti iš esmės nesmerktina; ji yra bent jau aiškiai traktuojama esanti tolima įvairiems performatyvaus veikimo būdams.

Nors čia aptartas pirmiau, Q19 (~ kaip strategijas vertinate) respondentams buvo užduotas kaip antrasis, vėliau, jau paklausus, kurias iš minimų strategijų autoriai / ekspertai faktiškai taiko. Kaip tyrėjai ir projektavo, atsakydami apie faktiškai taikomas strategijas respondentai laikėsi tų pačių norminių pažiūrų – deklaravo, kad dažniau pasitelkia įrodymus, rečiau taiko kurią performatyvią strategiją, – tačiau skirtis, divergencija tarp šių dviejų grupių buvo slopesnė, ne tokia ryški. Tarp atskirų tai pačiai grupei priskirtų strategijų buvo ryškių skirtumų. Autoriai / ekspertai deklaravo, kad matavimų vertes ir statistiką referuoja gerokai rečiau nei analogijas ir pavyzdžius, užsienio praktiką, taip pat rečiau nei moksliškai nustatytus reguliarumus ir sąvokų refleksiją. Deklaravo į auditorijos emocijas – jau performatyvi elgsena – humoru, sarkazmu, gailėjimu, gyrimu ir pan. taktiškai apeliuojantys beveik taip pat dažnai, kaip referuojantys statistiką. Tarpusavyje atitolo ir individualios performatyviosios strategijos. Apeliavimas į emocijas pasitelkimo dažniu, kaip autorių / ekspertų deklaruota, ryškiai skiriasi nuo itin retai pasitelkiamo populia-

riosios kultūros referavimo, apeliavimo į autoritetus, tradiciją ar referuojamas netirtas hipotezes, prielaidas, nuojautas.

Ir čia reikia pažymėti, kad savo dažniu, kaip autorių / ekspertų deklaruota, evidenciariosioms strategijoms prilygo – kai kurias net pranoko – referuojama asmeninė patirtis, kitų liudijimai.

54 lentelė. Autorių / ekspertų atsakymai; „Kuo, Jums pačiam atrodytų, daugiausia remiatės argumentuodamas?“ (Q18). Nurodyta šia eilės tvarka: „labiau vengtina“, „labiau skatintina“.
© Autoriai, 2025.

	Labiau vengtina	Labiau skatintina
Įrodymais: referuoti teismų sprendimus, dokumentuotus vyksmus, viešus nekiekybinius faktus	8%	92%
Įrodymais: referuoti matavimų vertes, statistinius rodiklius ir pan.	0%	100%
Įrodymais: referuoti mokslinius teiginius, reguliarumus, sąryšius, loginę, sąvokų refleksiją	0%	100%
Įrodymais: referuoti analogijas ir pavyzdžius (pvz., užsienio praktiką)	0%	100%
Racionaliai referuoti asmeninę patirtį, kitų liudijimus	28%	72%
Performatyviai: referuoti prielaidas, netirtas hipotezes, prisieina dėstyti nuojautą, įspūdį	88%	12%
Performatyviai: naratyvizuoti (vardyti „geriečius“, „blogiečius“, aptarti „konfliktą“, „dramaturgiją“)	72%	28%
Performatyviai: apeliuoti į auditorijos emocijas (pasitelkti ironiją, sarkazmą, humorą ir pan.)	52%	48%
Performatyviai: apeliuoti į demokratinės daugumos valią/jėgą	68%	32%
Performatyviai: apeliuoti į autoritetus	64%	36%
Performatyviai: apeliuoti į tradiciją	64%	36%
Performatyviai: referuoti žiniasklaidą, populiariąją kultūrą ir pan.	88%	12%

Klausiami (Q20), gal kažkokia specifinė argumentavimo strategija liko nepaminėta, kaip ji vertintina, dauguma respondentų neturėjo papildymų. Keletas pastebėjo, kad nuomonės straipsnis teiginių pagrindimo, argumentavimo teiginių nebūtinai turi turėti. A/E19 atkreipė dėmesį, kad jeigu straipsnio turinio pagrindas yra „politiniai siekiniai“, „politiniai idealai“, iš tikrųjų jų nei įrodinėti, nei pagrįsti nebūtinai reikia – tai esantis tiesmukos valios klausimas. Išdėstoma valia, kaip norima, kad būtų, ir raginama, prisijunkite. Įrodymų čia nereikia. – Iš tyrėjų perspektyvos, tai vis dėlto būtų tam tikra performatyvi elgsena, charizmatinis vedimas, charizmatiško vedlio bandoma sutelkti jėga,

išprovokuoti daugumos jėga (strategija „Performatyviai: apeliuoti į demokratinės daugumos valią/jėgą“).

Respondentas A/E22 atsakė: „Abejoju, ar kas nors tokias strategijas kaip nors įgyvendina, [lietuviškųjų kanalų nuomonių skiltyse] ir rašoma, ir spausdinama tikrai bet kas“ (A/E22).

Čia palyginamas būtų ir vienos redakcijos atstovo abejojimas tyrėjų klausimais apie argumentus:

„Na argi veikia čia tie kažkokie argumentai? Tūkstantmečio mokyklos – šunys lojo, karavanas nuėjo. Vieninteliai asmenys, kurių viešas kalbėjimas turėjo pasekmių, buvo pats politikos elitas, ministrė, ministrė pirmininkė, Landsbergienė. Nes jie tą vadinamą ‘koncepciją’ sugalvojo, savo sugėrovų statybininkų poreikiams tenkinti, kad statybų užsakymų būtų, jie ją spaudoj reklamavo, ir jie ją prastūmė. Kiek buvo išspausdintų argumentuotų, rimtų, pagrįstų straipsnių, kurie abejojo visu sumanymu iš esmės – ar kas pasikeitė? Tai tie kontrstraipsniai buvo kas – grynių gryniausiai pramoginis ‘klik-baitas’. Jokios politinės diskusijos dėl politikos esmės nebuvo, jokių viešų derybų nebuvo, konservatoriai laimėjo rinkimus su miglota ir nekonkrečia idėja, ką jie su tomis mokyklomis darys kitaip, ir paskui prastūmė savo idėją nieko nepaisydami“ (R3).

Ciniškas abejojimas vis dėlto čia nebūtinai yra pagrindus, abiem atvejais. Pirma, kaip atskleidė tekstų tyrimas, nefiksuota nė vieno straipsnio, kuriame nebūtų statistikos, apeliavimo į autoritetus, cituojamų mokslinių tyrimų ir pan., kuriame nebūtų daugiau ar mažiau konstruktyviai argumentuojama, kuriame nebūtų bent jau įrašyta: „nesu švietimo ekspertė, tačiau esu mama, turiu asmeninės patirties ...“ (S8). Argumentuojama ne atsitiktinai – o nuosekliai, deliberatyviai, tyčiškai; argumentuojama visuotinai. Antra, kritikos paveikumas nebūtinai ryškėja trumpuoju laikotarpiu. Iš tiesų, čia minimu konkrečiu atveju, Tūkstantmečio mokyklų programa buvo įgyvendinama nepaisant jai viešai išsakytos kritikos. Kritiškų nuomonės straipsnių buvo paskelbta ir dėl centrinės valstybės administracijos sprendimo suvaržyti mokymo įstaigų teisę rinkti donorų dovanojamas 1,2 proc. gyventojų pajamų mokesčio dalies perlaidas. Viešoji kritika trumpuoju laikotarpiu poveikio neturėjo, ir čia sprendimai buvo priimti, su kalendoriniu atidėjimu. Vis dėlto, čia kalbama prasme, net jei centrinė valstybės administracija įgyvendino savo politinę programą jos nekeisdama prieštaringos, net intensyvios viešosios diskusijos kontekste, jau kituose parlamento rinkimuose ji tos daugumos neteko. Sudėtinga būtų kvantifikuoti, kuria dalimi dėl kurios konkrečios priežasties, bet „Ministrės Pirmininkės strateginių projektų portfelio projektas“, Tūkstantmečių mokyklų programa, visą kadenciją buvusi viena iš politikos diskurso dominančių, negalėjo visiškai nebūti vienas iš elektorato nuomonės keitimosi veiksnių. Analogiškai, rinkimams valdančiąją daugumą pakeitus, naujasis Seimas pradėjo

kelti klausimą, ar negrąžintina anksčiau galiojusi 1,2 proc. gyventojų pajamų mokesčių perlaidų tvarka. Panašių atvejų galima rasti daugiau.

Kadangi tyrėjai projektavo kaip tikėtiną tokį autorių / ekspertų deklaruotą evidenciarumo preferavimą, nepasitikėjimą performatyvumu, jų buvo klausta (Q21), kokiu pagrindu, kodėl, klasifikuodami strategijas Q19 jie vienas įvardijo kaip vengtinas, o kitas – kaip skatintinas. Net keletas paminėjo inerciją (pvz., „remiuosi savo [...] žiniomis“ (A/E7), „mus to mokė universitete, studijų metu“ (A/E12), „kaip dabar galvoju, gal ir vien tradicijos inercija“ (A/E18)). Dažniau vis dėlto buvo formuluojama skirtis tarp „konstruktyvumo“, produktyvumo ir betikslio „manipuliavimo“. Pavyzdžiui, A/E9: „na, vienos objektyvesnės, veda prie susitarimo, kitos (emocijos, autoritetai etc.) skaido arba neskatina dalyvauti“. Šis dominavęs atsakymas šiaip jau traktuotinas kaip itin vertingas, nes liudija autorių / ekspertų brandžią motyvaciją. Iš tiesų diskurse dalyvaujama autentiškai, organiškai, geranoriškai siekiant progresyvios švietimo politikos kaitos, progresyvios raidos, tikint diskurso perspektyvumu, siekiant – ir manant, kad tai yra įmanoma – nuomonėmis mainytis ir argumentais įtikinti, konsensuso siekti, debatais konkrečia kryptimi, link tikslo judėti. Švietimo politikos diskusijoje nedalyvaujama tik, pavyzdžiui, dėl užmokesčio.

EVIDENCIARUMAS VS. PERFORMATYVUMAS: TEKSTŲ TYRIMAS

Kaip buvo aptarta ir iliustuota 25 lentelėje („nuomoninių“ ir „tribūninių“ straipsnių kiekis skirtinguose kanaluose skiriasi; jų kitimo dinamikai būdingos skirtingos tendencijos. Šioje dalyje visi lyginamieji rodikliai pateikiami komparatyvūs, tai yra visi atspindi proporciją, jei būtų imamas vienodas kiekis ir „nuomoninių“, ir „tribūninių“ straipsnių.

Tekstų tyrimas pirmiausia atskleidė, kad nesama straipsnių, kuriuose teiginiai, tezės, laikysenos, požiūriai, kritika, gyrimas būtų dėstomas be pagrindo, nereferuojant jokio teigimo motyvo arba sistemingai neprovokuojant auditorijos reakcijos ir pan. Tyrimas taip pat atskleidė, kad tik mažiau nei pusė (47,5 proc.) straipsnių klasifikuotini kaip tokie, kuriuose remiamasi tik viena specifine argumentavimo strategija; apskritai dažniau jų tame pačiame tekste pasitelkiamos 2, 3 ar net 4. Kitaip tariant, remiantis pačiais publikuotais tekstais, darytina išvada, kad argumentavimas suprantamas kaip būtinasis nuomonės straipsnio sandas, argumentai formuluojami, jie derinami dažniau net keli. Tik viena strategija besiremiantys nuomonių straipsniai taip pat dažniau buvo „tribūniniai“, tai yra šiek tiek trumpesnieji, redakcijų publikuoti kaip atvirai suinteresuoti, menkiau apžvalginiai: monotoninės argumentacijos, „vienargu-

menčiai“, straipsniai sudarė 33,3 proc. „nuomoninių“, bet net 52,3 proc. „tribūninių“.

Tais atvejais, kai tyrėjai straipsnyje teįžvelgė vieną teiginių gynimo, rėmimo pagrindą, ir, čia, „nuomoniniai“ ir „tribūniniai“ straipsniai išsiskyrė. Vienargumenčiai „tribūniniai“ straipsniai dažniau rėmėsi racionaliai reflektuojama asmenine patirtimi, kitų liudijimais, betgi „nuomoniniuose“ straipsniuose, kai pasitenkinama vieno tipo argumentu, dažniau buvo referuojamos užsienio analogijos, reflektuojamos Estijos, Danijos, Singapūro švietimo sistemos (55 lentelė).

Asmeninė patirtis kaip argumentas „nuomoniniuose“ straipsniuose dažniausiai buvo pasitelkiama kaip kompleksinio argumentavimo dalis, kaip vienas iš argumentų, kaip argumentavimo komponentas, kai viename straipsnyje buvo derinamos keletas argumentavimo strategijų. Ir tada jokia kita iš dažnesniųjų kitų – apeliavimas į autoritetus, statistikos citavimas, dokumentų citavimas, apeliavimas į auditorijos emocijas – „nuomoniniuose“ straipsniuose nagrinėjimo intensyvumu jai neprilygo (56 lentelė). Kur kompleksiškai argumentuota „tribūniniuose“ straipsniuose – dažniausiai referuota statistika, taip pat dokumentai, užsienio pavyzdžiai. Itin įdomus fiksuotas šis skirtumas: gryną statistiką ir mokslines išvadas, stebėtinai dažniau referavo „tribūniniai“ straipsniai, ne „nuomoniniai“. Mat „nuomoniniuose“ straipsniuose identiški duomenys dažniau pateikiami ne gryni, bet interpretuoti, kaip autoritetų citatos, autoritetų, ekspertų suformuluoti apibendrinimai, išvados, tarptautinių organizacijų pareigūnų, institucijų atstovų suformuluotos tų duomenų prasmę interpretuojančios tezės, akcentai, abstraktesnis turinio diskursas. „Nuomoniniuose“ straipsniuose kritiškai dažnesnė buvo ir ironija, sarkazmas, apeliavimas į emocijas. Prie šio duomens dar bus grįžta.

Apskritai iš įvairių argumentavimo strategijų kombinacijų statistiškai dažniausiasis fiksuotas buvęs

(1) (a) asmeninės patirties ir (b) įvairių matavimo verčių, statistinių rodiklių derinimas (14,5 proc. visų mišrių atvejų),
(2) (a) asmeninės patirties ir (b) apeliavimo į autoritetus (ši ir kitos toliau minimos nė viena neperžengė 5 proc. ribos),
(3) (a) asmeninės patirties ir (b) apeliavimo į emocijas (ironija, sarkazmas ir pan.),
(4) (a) įvairių matavimo verčių, statistinių rodiklių ir (b) apeliavimo į autoritetus derinimas.

Atvejų, kur viename straipsnyje būtų fiksuotos derinamos 4 ar net 5 argumentavimo strategijos, fiksuota tik „nuomoninių“ straipsnių korpuse. Pavyzdžiui, S9, didelės apimties straipsnyje, referuojama asmeninė patirtis („pavyzdys iš mano dėstomo dalyko – istorijos ...“, „mano kolega pastebėjo,

55 lentelė. Strategijos, faktiškai fiksuotas taikymo dažnis tais atvejais, kai straipsnyje remiamasi viena strategija; „nuomoniniuose“ vs. „tribūniniuose“ straipsniuose. Dažnis tam pačiam sąlyginiam kiekvienos rūšies straipsnių kiekiui, 100 „nuomoninių“ („Nuomonė“) ir 100 „tribūninių“ („Tribūna“) straipsnių.

© Autoriai, 2025.

	Nuo-monė	Tribūna
... dokumentuotus vyksmus, viešus nekiekybinius faktus	12	13
... matavimų vertes, statistinius rodiklius	0	17
... mokslinius teiginius, nustatytus reguliarumus ir sąryšius, loginę, sąvokų vartojimo refleksiją	0	2
... analogijas ir pavyzdžius (pvz., užsienio praktiką)	44	17
... patirtį, kitų liudijimus	33	43
... prielaidas, netirtas hipotezes, prisieina dėstyti nuojautą, įspūdį	0	2
... naratyvizuoti (įvardyti „geriečius“, „blogiečius“, aptarti „konfliktą“ ir jo „dramaturgiją“)	0	2
... į auditorijos emocijas (pasitelkti ironiją, sarkazmą, humorą ir pan.)	0	2
... į demokratinės daugumos valią/jėgą	0	0
... į autoritetus	11	2
... į tradiciją	0	0
... žiniasklaidą, populiariąją kultūrą ir pan.	0	0

56 lentelė. Strategijos, faktiškai fiksuotas taikymo dažnis tais atvejais, kai straipsnyje eksploatuojamos keletas strategijų, kai argumentuojama įvairiais pagrindais; „nuomoniniuose“ vs. „tribūniniuose“ straipsniuose. Dažnis tam pačiam sąlyginiam straipsnių kiekiui, 100 „nuomoninių“ ir 100 „tribūninių“ straipsnių.

© Autoriai, 2025.

	Nuo-monė	Tribūna
... dokumentuotus vyksmus, viešus nekiekybinius faktus	30	29
... matavimų vertes, statistinius rodiklius	35	67
... mokslinius teiginius, nustatytus reguliarumus ir sąryšius, loginę, sąvokų vartojimo refleksiją	10	17
... analogijas ir pavyzdžius (pvz., užsienio praktiką)	25	23
... patirtį, kitų liudijimus	70	42
... prielaidas, netirtas hipotezes, prisieina dėstyti nuojautą, įspūdį	0	0
... naratyvizuoti (įvardyti „geriečius“, „blogiečius“, aptarti „konfliktą“ ir jo „dramaturgiją“)	0	4
... į auditorijos emocijas (pasitelkti ironiją, sarkazmą, humorą ir pan.)	30	4
... į demokratinės daugumos valią/jėgą	0	0
... į autoritetus	50	17
... į tradiciją	0	0
... žiniasklaidą, populiariąją kultūrą ir pan.	15	0

kad [...] jo, kaip mokytojo ...“), referuojamos matavimų vertės („abiturientų neišlaikytas (arba prastais balais išlaikytas) matematikos egzaminas, [...] mokinių pasiekimai tarptautiniuose tyrimuose ...“), referuojami mokslo duome-

nys („[turėkime omenyje] edukologijos mokslo tyrimus ...“), taip pat referuojamos analogijos („[būtinybė remtis] tarptautine kitų valstybių patirtimi ...“), referuojamas autoritetas („[kaip pažymėjo] EBPO[8] ekspertas dr. Philas Lambertas ...“).

Kai kurie svarbesni argumentavimo atvejai, ypač tendencingai korpuse dominavę, aptartini atskirai.

Asmeninė patirtis. Iš tiesų, frazės ir formuluotės, „asmeniniu pavyzdžiu galiu iliustruoti ...“ (S10), „remdamasi vėlgi savo asmenine patirtimi suskaičiavau, kad ...“ (S11), „mano giliu įsitikinimu, kaip mamos ir mokslų daktarės, visi vaikai ...“ (S12), „mano galva, pasitaiko ir atvejų, kai mes, mokytojai ...“ (S9), „kaip praktikė, kuriai tenka pagal [programas] dirbti ir nemažai bendrauti su kolegomis, galiu tik patvirtinti ...“ (S13), „pati ne pirmą dešimtmetį dirbu su 28–30 mokinių klasėmis ir puikiai žinau ...“ (S14) yra apskritai gausiausiai naudojamas konkretus argumentas. Kaip matyti šiuose pavyzdžiuose, šuolis nuo vieno asmens prie klasės yra komfortiškas, dažnas, jo galimybė nekvestionuojama: „aš kaip demografinės populiacijos atstovas“ = „visa demografinė populiacija“, „aš“ = „mes“. Jokiu būdu ne visi šio tipo straipsniai yra išimtinai taip autoreferentiški. Neretas yra ir, būtent, kitų liudijimo, kitų patirties referavimas. Jis itin dažnas politikų parašytuose straipsniuose („tribūniniuose“), kur politikai įgarsina juos pasiekusius atsiliepimus iš – Seimo nariai vienmandatininkai – savo rinkimų apygardų arba dažnai iš taip ir įvardijamos „švietimo bendruomenės“ (kaip kontekstas indikuoja, turimi omenyje valstybinių mokyklų mokytojai, kai kada – ir mokinių tėvai, globėjai). Pavyzdžiui, „į mane nuolat kreipiasi tėvai, tenka dalyvauti nuotoliniuose susitikimuose, kuriuose žmonės išsako ...“ (S15), „didelė dalis švietimo bendruomenės, ypač regionuose, [...] pokalbiuose, susitikimuose pedagogai, tėvai dažnai klausia ...“ (S16), „pedagogų profesinių sąjungų atstovai, jei ir dalyvavo šiose konsultacijose, girdimi nebuvo ...“ (S17), „tačiau visi lenkų mokyklų bendruomenių [...] raštai, prašymai, vizitai, piketai, susirinkimai – balsas tyruose ...“ (S18), „švietimo bendruomenė, po viešose konsultacijose pristatytų konkrečių priemonių, vis dar laukia ...“ (S19). Visos čia cituojamos frazės yra autentiškas argumentavimas, kodėl vienoks ar kitoks sprendimas turi būti priimtas (ar turėjo būti – bet nebuvo – priimtas). Bet jos liudija viešą komunikacinį veikimą išimtinai interesų pagrindu, esą konkretus realus, potencialus politinis sprendimas yra žalingas (naudingas) – tai interesų grupei; į interesų grupės poziciją neatsižvelgiama, neatsižvelgta (atsižvelgiama, atsižvelgta). Čia labai svarbu

[8] Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija; angl. santrumpa OECD; daugiausia turtingųjų šalių klubas.

pabrėžti: kaip matėme, autoriai / ekspertai klausiami pozicionavo šią argumentavimo strategiją, „racionaliai reflektuojamą personalinę patirtį“, kaip labiau lygintiną, tapatintiną su evidenciariu argumentavimu, labiau akcentuojant normą „racionaliai“, esą šitaip argumentuoti yra santykinai validu (54 lentelė). Betgi faktiškai pasitelkiama ji vis dėlto nėra kažkaip akivaizdžiai „racionalizuota“, atvirkščiai, labiau universalizuojami „asmeniškumai“, labiau apeliuojama į ignoruojamą (išgirstą) „demografinių populiacijų valią“, „daugumų valią“, maždaug: „šitiek daug žmonių, o jų negirdi“. Jei, kaip tyrėjai spręstų, būtų daroma prielaida, kad iš esmės čia vis dėlto argumentuojama ne evidenciariai, o performatyviai, tai toks dažnas šio pobūdžio apeliavimo naudojimas viešojoje komunikacijoje gerokai persvertų įvardytų validžiųjų argumentų dominavimą.

Taip pat reikia pažymėti, kad frazė „švietimo bendruomenė“ referuoja vis dėlto santykinai nekonkretų nuomonės ir valios subjektą; nors redakcijos šito neakcentavo, bet būtų sunku sutikrinti, kiek teiginiai „bendruomenė mano ...“, „bendruomenė teigia ...“, „bendruomenėje susirūpinta ...“ iš tiesų denotuoja faktus, kiek ji yra faktografiškai tiksli, korektiška. Vis dėlto tai nėra problemiškiausias „kitų patirties“ referavimo, reflektavimo atvejis. Dažnos yra ir visai beasmenės konstrukcijos: „vis dažniau prabylama apie biurokratiją švietimo įstaigose“ (S20; kas konkrečiai prabyla? – turimos omenyje COVID-19 valdymo priemonės; nors šitai grindžia visą straipsnio programą, referuojami, atrodo, daugelis nepatenkintųjų net nėra įvardyti), „vos dieną išvydęs ministerijos paruoštas kvalifikacijos kėlimo projektas susilaukė neigiamų vertimų ir kritikos“ (S21; šitai argumentuoja visą tendenciją, tad – kieno neigiamų vertinimų ir kritikos?). (Šiais atvejais tyrėjai traktavo šias formuluotes kaip „aš kaip grupės reprezentantas patyriau, mano patirtis“ = „mes patyrėme, mūsų patirtis“.) Jei redakcijos aprobuoja, sankcionuoja rėmimąsi patirtimi, patirties referavimą, vis dėlto ne visada pakankamai reikliai, atidžiai domimasi, kas yra tos patirties subjektas.

Matavimų duomenys, statistika. Moksliniai teiginiai. Antroji absoliučiais skaičiais dažniausiai eksploatuojama argumentavimo strategija – pasitelkiami matavimų duomenys, statistika – taip pat netaikoma tolygiai. Tik iš pirmo žvilgsnio matoma, kad ją dažniau naudoja „tribūninių“ straipsnių autoriai, rečiau – didesnės apimties, solidesniųjų „nuomoninių“ straipsnių autoriai. Statistikos gausu ir ilgesnės apimties straipsniuose. Čia dažnai duomenys kvalifikuojami, pakomentuojama jų kilmė, tirtos populiacijos, rodiklių paklaidos, tyrimų autoriai. Kai kada referuojamas ne tik apklausą atlikęs institutas ar mokslininkas (pvz., bendrovė „Vilmorus“; S5, S22), bet įvardijamas net už

apklausą sumokėjęs užsakovas (minėtais atvejais – Vytautas Sinica; diskusija dėl ruošimo šeimai bei lytiškumo ugdymo). Vis dėlto „tribūniniuose“ straipsniuose gausiau pasitaiko kaip statistika dažnai referuojamų, niekaip kritiškai nevertinamų, niekaip metodologiškai nekvalifikuojamų, tiesiog minimų „naujų apklausų“, „darytų apklausų“, „nemažų apklausų“, „anoniminių mokinių apklausų“ – nepateikiant jokių detalių apie tų apklausų reprezentatyvumą, jų apibendrinimų validumą. Vis dėlto apskritai lauke nuosekliai suvokiama, yra įsisąmoninta, kad tokia informacija yra esminės svarbos. Būtent, neretas operavimas be konteksto pateikiamais nuošimčiais, kurie vis dėlto pozicionuojami kaip neginčijamas galutinis superargumentas, liudija latentinį, nebūtinai įsisąmonintą ir reflektuotą, lauko veikėjų supratimą, kad statistiniai rodikliai vis dėlto yra sodrus, galia pasižymintis argumentavimas. Betgi pačiu savo taikymu, būtent, abstrahuotas, jis praranda savo evidenciarųjį svorį, juo, tuščiomis jo formomis, imama operuoti kaip paveikia performanso taktika.

Panašiai stebėti referuojami ir moksliniai teiginiai. Pavyzdžiui, abstrakti nuoroda „tyrimai rodo“ – tik ji viena – pasitelkiama kaip argumentas docentės dr. Daivos Karkockienės nuomonės straipsnyje (S23), nedetalizuojant, bent kokio pobūdžio, kokios metodologijos mokslinės išvados čia apibendrinamos. Autorės, edukologės, kompetencijos neleidžia abejoti išsakomos programos validumu, bet faktiškai auditorijai tepateikiama nekonkreti užuomina. Vis dėlto tame pačiame kanale chronologinės imties laikotarpiu publikuota ir apžvalgų su visu detaliu mokslinio referavimo aparatu (pvz., S24, cituojama 11 šaltinių; autorius taip pat mokslininkas). Esmingai svarbu, kad paties kanalo redakcija – šiuo konkrečiu atveju, *bernardinai.lt* redakcija – neredagavo šių straipsnių siekdama produkcijos srauto tolygumo, jokia prasme nereikalavo, neforsavo nuoseklumo. Redakcija abu straipsnius publikavo, argumentų kilmės požiūriu, tokius, kokius parengė autoriai, argumentavimo taktiką palikdama išimtinai jų nuožiūrai.

Analogijos. Kontekstas yra kritiškai svarbus ir referuojant analogijas. Du dažniausiai tyrimo imties straipsniuose referuoti analogai yra Estijos ir, rečiau, Danijos, švietimo sistemos, įvairios šių realijos. Šis konvergavimas apie, būtent, dvi konkrečias gravitacijos ašis liudija tam tikrą lauke vyraujantį veikėjams bendrą supratimą. Tačiau nė viename straipsnyje neaptikta, kad būtų nuosekliau kontekstualizuojama, domimasi, kiek Estijos ar Danijos švietimo sistemų situacija yra iš principo gretintina su Lietuvos patirtimi. Neklausiama, kiek šių dviejų istoriškai protestantiškų ir (todėl kartu šiandien itin) sekuliarių šalių pamokos gali būti relevantiškos kaip etalonas formuojant politinių sprendimų darbotvarkę Lietuvoje. Iš tiesų užsienyje galima rasti labai įvairios švie-

timo praktikos. Kartais straipsnių auditorijoms gali kilti klausimas – bet jo nekyla redakcijoms, – ar analogas buvo pasirinktas dar prieš suformuluojant klausimą, ar jau žinant ir atsakymą, vien kad sustiprintų, paremtų (ideologinę ar kokios kitokios genezės) dogmą.

Referuojant analogus neretai nevengiama abstrahuoti iki beprasmybės: „daugelyje pasaulio šalių“, „užsienyje“, „užsienio šalyse“, „daugybė[je] skirtingų Europos šalių“, „net ir pažangiausiose šalyse“ – taip ir neįvardijant, kurios tos šalys ir kodėl yra autorių pageidaujama prasme „pažangiausios“.

Autoritetai. Analogiškos problemos kartais yra būdingos ir cituojant autoritetus, tarptautinių organizacijų atstovus, mokslininkus ir jų produkciją. Cituojama, referuojama gausiai, tačiau ne visada minima net konkreti referuojamojo pavardė. „Tiek įvairūs Lietuvos bei užsienio profesorių atlikti tyrimai, tiek praeities įvykiai veda prie vienareikšmiškos išvados, ...“ (S25). Tai yra tezės pagrindimas, argumentas, bet šio tyrimo autoriams buvo sudėtinga nuspręsti, kaip tokią formuluotę klasifikuoti, bendriausia prasme: šios frazės koduotinos kaip įrodymai ar performansas? Čia vėl, kaip ir pirmiau, evidenciaraus argumentavimo formos – tik grynos formos – yra eksploatuojamos kaip performanso sandas, manipuliatyviai.

Dokumentai, teisė. Dažnas yra teisinių dokumentų turinio referavimas, ir pagaliau tik čia evidenciarumas yra grynas, jo formomis niekada nesiremiama tik galbūt dėl įspūdžio. Dažniausiai teisės aktų, dokumentų turinį mini politikai. (1) Savo „tribūniniuose“ straipsniuose, kurių prasmė yra viešinti, pristatyti priimtą ar siūlomą priimti teisės aktą, dažniausiai pačių autorių inicijuotą, detaliau populiariai išdėstyti jo turinį masinėms auditorijoms (pvz., „šiame straipsnyje paprastai paaiškinsiu, kokie yra [Tūkstantmečio mokyklų] programos kriterijai ir pagrindiniai akcentai ...“ (S22)). (2) Dokumentų turinio referavimas yra dažnas ir oponentų straipsniuose, kur taip bandoma pagrįsti distanciją tarp projekto ir fakto (pvz., „rinkiminėje programoje politikai žadėjo, kad šios gimnazijos bus steigiamos ...“ (S27)), kai siekiama parodyti administracijų veiklos trūkumus (S28). Tai, kad čia evidenciarumas yra grynas, nėra atsitiktinumas: kitaip ir negalėtų būti, nes dažniausiai cituojama, tiksliai antrinama, retais kartais su referavimo aparato rudimentais.

Apeliavimas į emocijas. Stebėtinai, labiau ilgesniuosiuose, „nuomoniniuose“, dažniau „ekspertų“, o ne „politikų“ parengtuose, straipsniuose gausu ir,

priešingai, atvirai performatyvaus veikimo, būtent, apeliavimo į auditorijų emocijas: sarkazmo, ironijos, metaforiško kalbėjimo, retorinių figūrų ir pan. Pavyzdžiui, „[jų] sklandus darbas – tik dokumentuose“ (S15), „Angela Merkel turi [...] daktaro laipsnį. Ji mūsų matematikos egzaminą būtų išlaikiusi [...] 130 balų. Taip pat, ji per šešiolika Vokietijai vadovavimo metų sugebėjo savo šalį [padaryti bejėgę]. Strategė. Skaičiuotoja. Matematikė“ (S29), „įsivaizduokite, [...] mokyklos eilinį kartą nesivaržo, kuri iš jų taps ‘pačia pačiausia’ [...] ir gaus saują papildomų sidabrinių“ (S30), „į naują pokytį keliaujame kaip pliki į dilgėles – gal ir išgyvensime, bet ar sveiki – čia jau kaip kam pasiseks ...“ (S31), „[kiek ditirambų matematikai:] kaip ji puikiai lavina protą, suteikia jam jėgos, aštrumo, tikslumo ir kitų individui bei visuomenei vertingų savybių ...“ (S32). Pastebėtina, kad šio pobūdžio apeliavimas beveik nevartojamas grynas, vien tik toks be kitokio argumentavimo, taip galbūt siekiant atskirti, tarpusavyje eliminuoti, faktografiją ir literatūrinį žaidimą. Straipsniai, kuriuose pajuokiama, pašiepiama, dažniausiai taip pat greta dalykiškai referuoja statistiką, cituoja dokumentus, autoritetus ir pan. Taip liudijamas laukui būdingas supratimas, kad sarkazmas savaime nėra pakankama auditorijų poveikio priemonė. Tai yra paveikus, būtent, – pagalbinis – instrumentas, bet tezių svorį, argumento jėgą nulemti vis dėlto tegali faktografija, net jei manipuliatyviai naudojamos tuščios jos formos.

Pastarosiose pastraipose išskirti atvejai, be kita ko, rodo rizikas, kurias lemia redakcijų elgsenai būdingas atvirumas. Nesivadovaujant išankstinėmis nuostatomis autorių atžvilgiu, reikliai netaikant formalių minimalių kriterijų, laisvai sprendžiant kiekvienu konkrečiu atveju, šalims derantis, nuomonių skiltims bus būdingas tam tikras netolygumas – ir skiltims, lyginant šias tarpusavyje, ir net vieno to paties kanalo nuomonių skilčiai atskirai kaip tokiai. Kaip įsitikinta, tekstų tyrimas parodė, kad šis netolygumas, iš redakcijos požiūrio taško, jei formuluojamas tikslas sutikrinti rankraščių faktografiją, susekti argumentavimą, paisyti kalbinės raiškos korektiškumo yra sudėtingas uždavinys. Todėl tik dėsninga, kad tokio didelio darbo krūvio finansiškai sau negalinčios leisti redakcijos atvirai deklaruoja preferuojančios patikimus, darbo sutartimis susaistytus skiltininkus.

Skiltininkų produkcija, vertinant šių argumentavimą, yra vis dėlto konceptualiai kitokios prigimties. Skiltininkų straipsniai S33, S34 pirmiausia yra itin prisodrinti emocinio apeliavimo, feljetoniški, lygintini su grynomis humoreskomis (pvz., „[pedagoginis institutas] tiek kartų keitė pavadinimą, kad galiausiai iškabos nebeliko kur kabinti ...“ (S33), „rugsėjo pirmoji – gera proga pakalbėti apie vaikučių pabiručių problemas ...“ (S34)). Paprastai tokio pobū-

džio straipsniuose gylis negali būti relevantinė dimensija: kiek cituojami autoritetai ar dokumentai, statistika, dažniausiai apibendrinamos ir taip viešajame diskurse iki trivialumo (per-) eksploatuotos tezės: „mokinių matematikos ir gramatikos žinios kasmet stabiliai prastėja“, „vaikai sulindę į planšetes ir išmaniuosius“. Tiesiog tiesmukai neišmanoma, klystama: tarptautiniai mokinių raštingumo tyrimai netiria vaikų „gramatikos“ žinių, o, būtent, teksto supratimo, literatūrinės produkcijos kompetencijas; tikėtis iš vaikų „gramatikos“ žinių šiuolaikinio edukologinio diskurso kontekste yra anachronistiška. Tik tokio pobūdžio straipsniuose aptikta referuojama populiarioji kultūra, žiniasklaida („[minia] skaito Jurgą Lago ir žiūri Rūtą Janutienę“, „bemokslė, buka, agresyvi artimoji aplinka [...] – [juos] daugelį metų rodė ‘Klausimėlio’ laidoje“). Vis dėlto čia visas gausus retorinis veikimas vis dėlto nėra „argumentavimo strategija“, nes skiltininkų straipsniai paprastai nėra, šio tyrimo sąvokų tinklo prasme, konstruktyvūs: nėra programiški, neformuluoja jokio pozityvaus projekto, kurį autoriams reikėtų argumentais ginti; jų logika, faktografijos atžvilgiu, yra apžvelgti lauką. Tai, neabejotinai, taip pat yra „nuomonės“, bet jų produktyvumą švietimo politikos diskusijos raidos požiūriu, geriausiu atveju sudaro „intelektualinė provokacija“: šie straipsniai gali paskatinti – kitus diskurso dalyvius – iškelti geresnių klausimų, patikrinti, performuluoti savo išankstines nuostatas ir pan., jie nėra tiesioginis dalyvavimas švietimo politikos diskusijoje tomis pačiomis komunikacinėmis intencijomis, kuriomis joje dalyvauja laisvieji autoriai, autoriai / ekspertai – siekiant įtikinti, apeliuoti, argumentuoti ir kontrargumentuoti ir pan. Čia tekstų tyrimas patvirtino tą riziką, kurią akcentavo redakcijų atstovai: jei viešąją švietimo politikos diskusiją spaudoje sudarytų tik skiltininkų produkcija, tai viešosios švietimo politikos diskusijos Lietuvoje nebūtų.

EKSPERTIŠKUMAS VS. POPULIZMAS

Reikia atkreipti dėmesį, kad bendras apeliatyvas „švietimo ekspertė“, „švietimo ekspertas“, nenurodant net pagrindinės darbovietės, yra dažnas lietuviškajame švietimo diskurse. Kartais taip nurodoma dar straipsnio metaduomenyse kvalifikuojant straipsnio autorių, dažniau interviu pristatant pokalbininką. Interviu su redakcijomis atskleidė šių latentiškai įsisąmonintą ekspertiškumo ir populizmo dichotomiją. Populistas esąs – turįs būti – tas, kurio interpretacija yra „neniuansuota, simplistinė, tiesmuka, supaprastinta“, neleidžianti įvairiabriaunės, keliariopiškos tikrovės, veiksnių, faktorių konfigūracijos, „buka“, „kai kalbama ‘neįsigilinus’“ (čia referuojama, pvz., R6; nors politiniame diskurse sąvoka kartais pasitelkiama ir tik siekiant stigmatizuoti

oponentą, ji nebūtinai faktiškai atitinka šį techninį apibrėžimą). Priešingai, ekspertai pasižymi gebėjimu „esmingai niuansuoti“, „nevienareikšmiškai, netiesmukai, įvairiapusiškai“, išskleidžiant visą spektrą veiksnių charakterizuoti. Ekspertas todėl yra absoliučiai preferuotinas komentatorius – tuo labiau, jei „pakomentuoti“ reiškia „išniuansuoti“. „Kokybiško nuomonės straipsnio“ samprata tad pati savaime nedvejotinai implikuoja ekspertiškumą. Bet tai dar nereiškia, kad populistinį išorės turinį redakcijos būtų linkusios atmesti: „nėra pasitaikę, kad būtume atmetę turinį, nes įžvelgėme jame populizmo; populizmas savaime nedelegitimizuoja. Taip, populistiškas turinys yra ydingas, ypač kai sąmoningai, tikslingai, tyčia, siekiant naudos, manipuliuojant pernelyg supaprastinama. Bet tai apskritai nėra svarbi nei autorių, nei straipsnių problema Lietuvos žiniasklaidos sektoriuje“ (R5). „Net nesakyčiau, kad kasdieniame darbe dažnai naudotume žodį ‘populizmas’; dažniau tiesiog klausi – ar čia ne per daug banalu, ne per daug trivialu, ar čia ne savaime suprantama? Kam tada rašyti?“ (R2).

Kritiški populizmo apibrėžimai būdingi ir autoriams / ekspertams (Q9, „Kaip apibrėžiate populizmą?“). Čia dar nuosekliau plėtojama opozicija, dichotomija „populizmas vs. ekspertiškumas“. Čia nuosekliau autoriaus ekspertiškumas dargi siejamas, būtent, su turinio evidenciarumu, su tam tikromis argumentavimo strategijomis: „[populizmas –] kai apeliuojama tik į skaitytojo / klausytojo emociją siekiant politinio ar kitokio pripažinimo, nepateikiant pagrįstų įrodymų, duomenų bei išvadų kaip spręsti problemą“ (A/E4), „nuomonės teikimas be faktų“ (A/E7), „kalbėjimas dėl kalbėjimo, neparemtas argumentais“ (A/E3), „sąmoningas kreipimasis į liaudį be argumentų“ (A/E13), „supaprastintos, suabsoliutintos kalbos“ (A/E21). Net 84 proc. autorių / ekspertų apklausos respondentų populizmą deklaravo vertinantys labiau neigiamai; net 76 proc. deklaravo suvokiantys misiją kovoti su populizmu kaip savo uždavinį (57, 58 lentelės). Čia gali būti tariama pasikartojanti aukšta lauko ekspertizacija – minėtas aukštas vidutiniškai įgytas tipinio autoriaus / eksperto išsilavinimas, didelis nuošimtis einančių ekspertų pareigas priimant administracinius sprendimus ir pan.

57 lentelė. Autorių / ekspertų atsakymai; „Kaip vertinate populizmą?“ (Q10).
© Autoriai, 2025.

Labiau neigiamai	21
Neutraliai	4
Labiau teigiamai	0

58 lentelė. Autorių / ekspertų atsakymai; „Ar suvokiate kaip savo uždavinį misiją kovoti su populizmu?“ (Q11).
© Autoriai, 2025.

Taip	19
Ne	6

Santykinai aukštas nurodžiusių, kad „kovoja su populizmu“ nuošimtis liudija autorių / ekspertų korpusui būdingą elitistinę laikyseną, Bourdieu terminais, nepaslankumą tų, kurie linkę saugoti žaidimo lauką ir jo taisyklių stabilumą. Simptomiška, kad ryškesnė šioji pažiūra yra autorių / ekspertų atsakymuose ir elgsenos atveju, ne redakcijų atstovų, redaktorių ir specialiųjų nuomonių skilties redaktorių, elgsenos atveju. Čia tiksliai atspindimos pirmiau aptartos tendencijos: turinio autoriai dažniai yra administraciniai, politiniai „ekspertai“, „patarėjai“, tai taip pat yra save suprantantys „autorių / ekspertų“ renomė kapitalu disponuojantys subjektai, atitinkamai, jų logikai – ir reflektuotų preferencijų lygmeniu, ir faktiškai tiriant besiklostančią argumentavimo praktiką – būdinga tam tikra rezervuota distancija netechnokratinio diskurso atžvilgiu. Betgi labai svarbu pabrėžti, kad šiaip jau akademiniuose darbuose, užsienio tyrėjų publikacijose populizmas yra net buvęs nustatytas vaidinęs teigiamą, pateisintiną, gintiną, net skatintiną vaidmenį. Kaip visuomenes telkiantis veiksnys, bendruomenes stabilizuojantis faktorius šalyse, kuriose ieškoma sanglaudos po politinių suiručių. Apibendrinant reikia pažymėti, kad tai yra santykinai egalitarinė saviraiškos maniera, kuri gali būti legitimi, nesant alternatyvos, ar kur alternatyva būtų pragaištinga divergencija, visuomenėse, kur fiksuojamas menkas bendras raštingumas, menkas formaliųjų, institucinių medijų įsigalėjimas.

Poskyrio apibendrinimas. Pirmiausia čia ryškėjo kiek nuoseklesnės, nors skurdokos, vertybinės laikysenos sampratos, viena, ir elgsena, antra: apskritai lauke reflektuojama skirtis tarp evidenciaraus ir performatyvaus argumentavimo, ir faktiškai preferuojamas (bet ne absoliučiai) evidenciarusis. Vis dėlto buvo svarbūs du reikšmingi papildymai. (1) Profesionalesni autoriai, skiltininkai sudaro šios tendencijos atžvilgiu diverguojantį *habitus;* šie dažniau reflektuoja žanro, auditorijos lūkesčio kategorijas. (2) Taip pat matėme, kad kartais „solidesnėmis“ evidenciariosiomis praktikos formomis manipuliuojama. Antrojoje poskyrio dalyje įsitikinta, kad argumentavimo tipai grindžia net pačią ekspertiškumo sąvoką, ir redakcijų, ir autorių / ekspertų sampratų atveju. Iš Bourdieu teorizavimo perspektyvos, įdomu, kad laukui nesvetimas elitizmas,

Pareto skirstinys, vis dėlto dera su atvirumu norminio reguliavimo atžvilgiu, normine decentralizacija, neintensyviai tekonverguojančiomis vertybėmis.

Skyriaus apibendrinimas. Šis iš šešių skirtingų poskyrių sudarytas skyrius atskleidė laukui būdingą – daugybe konkrečių atžvilgiu – nuomonių skilčių konceptualizavimo decentralizaciją, kontrahentiškumą, lankstumą. Itin radikaliai diverguoja, nėra konsoliduotos, žanrų kokybės apibrėžtys, normatyvika. Vienų deklaruojama, kad kokybiška, pavyzdinė, „gera“ nuomonės publikacija išsiskiria pirmiausia savo literatūrinėmis charakteristikomis, sodriu, žodingu, raiškos formomis išsiskiriančiu tekstu, čia nepritinka operuoti dalykine ar technine, statistine informacija, referuojamuoju turiniu. Kiti lauko veikėjai, kaip tik, pirmiausia akcentuoja dosnią faktografiją, pagrindimą, pastangą paaiškinti iš savo perspektyvos, įrodyti plačiai neeksploatuojamais faktais. Šiame skyriuje imama daryti prielaida, kad šis lankstumas gali būti interpretuojamas kaip organiška reakcija atsisakius griežtų, nepaslankių, stamantrių, rigidiškų, sovietinės valdysenos sąlygotų žiniasklaidos praktikų, kaip viena lauko „savireformos“ manifestacijų.

4. REZULTATŲ DISKUSIJA. INTERPRETACINĖ ANALIZĖ

Trečiajame, didžiausios apimties ir sudėtingiausios struktūros, šios disertacijos skyriuje pateikiama itin niuansuota lietuviškosios nuomonių žurnalistikos apžvalga. Tyrimo rezultatus čia lėmė trys skirtingi duomenų šaltinių telkiniai; dėsningai, tų rezultatų ekspozicija pati yra kompleksiška. Šiame skyriuje siekiama apibendrinti, sutraukti gausius trečiajame skyriuje pristatytus ir pagrįstus teiginius į keletą glaustesnių, aiškesnių tezių.

Pirmiau pristatyti empirinio tyrimo rezultatai šiame skyriuje apibendrinami kitų tyrimų, teorinės refleksijos, kontekste. Laikomasi antrojo skyriaus pradžioje pristatytos prielaidų tvarkos.

- Pirmiausia telkiamasi į nuomonių segmento Lietuvos žiniasklaidoje sistemines charakteristikas, nuomonių segmento pobūdį, į pliuralizmo raišką. Vertinama, ar šis yra vidinis, ar išorinis, t. y. ar leidiniams labiau būdinga nei nebūdinga reprezentuoti vieną konkrečią (politinę) tendenciją, ar kanalų autoriai yra labiau atviri interesų grupių afiliantai, labiau atviri konkrečių kanalų afiliantai. Ar konkrečiuose kanaluose paprastai nepateikiamos konkuruojančios alternatyvios nuomonės *(prielaida 1)*.
- Toliau telkiamasi į lauko veikėjų informacinę elgseną. Vertinama, ar specifinės komunikacinio veikimo strategijos ir taktikos, savitos profesinės elgsenos, specifinė raiška lietuviškajam nuomonių segmentui vienokia ar kitokia būdinga visam, ar tik labiau *atskiriems jo sandams*. Siekiama įvertinti, ar savo komunikacine elgsena tarpusavyje diverguoja redakcijos, ar atitinkamai diverguoja autoriai, ar – galbūt – formuojasi savitų jų poaibiai. Ar skiriasi demografiškai savitų spiečių argumentacinė praktika: tam tikrais atvejais intensyviai pasitelkiamos „po tiesos“, performatyvios argumentavimo formos *(prielaidos 2* ir *3;* antrą ir trečią prielaidas skiria skirtingas akcentas: viena yra demografinė, sociologinė divergencija, kita yra raiškos lygmens, teksto charakteristikų, produkcijos tekstūros charakteristikų divergencija.
- Pagaliau telkiamasi į normas. Vertinama, ar lietuviškajai praktikai būdingoji „civilinio“ norminimo pastanga yra susijusi su menka lietuviškosios žiniasklaidos, žurnalistikos profesine autonomija, ypač normų, etikos ir estetikos genezės prasme. Ar normos iš tiesų sistemingai dažniau kyla iš, yra primetamos gretimų – politikos, akademijos – laukų, todėl tam tikra prasme laukui jos lieka svetimos, galbūt net nerelevantinės, neveiksnios, neturi padarinių *(prielaida 4)*.

Galiausiai trumpai aptariama šio tyrimo mokslinė kontribucija (mokslinis indėlis).

Poskyriuose nevengiamai detaliau referuoti kitų tyrėjų darbų apžvalgos duomenų (t. y. pirmojo skyriaus duomenų), nors taip šie čia iš dalies kartojami. Šitai būtina, norint niuansuoti čia pristatomo empirinio tyrimo ir kitų tyrimų tarpusavio santykį.

VIDINIS PLIURALIZMAS

Pirmasis skyrius buvo skirtas kitų autorių tyrimams, tiems, kurių fokuso ašimi yra nuomonės fenomenas pagrindinėje žiniasklaidoje, aptarti. Buvo ryšku, kad nuomonių žurnalistika, nuomonių mainai yra reikšmingas kiekybinių ir kokybinių, istorinių tyrimų objektas, dar daugiau, mainymosi nuomonėmis ypatybės net traktuojamos kaip kriterijus iš esmės charakterizuojant žiniasklaidos sistemą, skiriant savitus žiniasklaidos sistemos modelius. Reikšminga pirmojo skyriaus dalis (žr. 1.1.2 poskyrį) buvo skirta tyrimų atskleidžiamai distinkcijai tarp atskiroms medijų sistemoms būdingo išorinio, vidinio pliuralizmo detalizuoti. Matyta, kad vienais atvejais sistemose kanalai siekia telkti, koordinuoti vienos tendencijos nuomonę, nuosekliau tuos pačius autorius, tapatinasi su viena ar kita politine ideologija; kanale nuomonė pristatoma viena, o pliuralizmą realizuoja sistema savaime. Aptarta, kad toks išorinis pliuralizmas būdingas labiau, pavyzdžiui, Vidužemio jūros regiono šalių žiniasklaidai. Atvirkščiai, kitais atvejais sistemose jau kuris vienas konkretus kanalas nuosekliau įsipareigoja reprezentuoti platų įvairių nuomonių spektrą, leisti kalbėti įvairiam ir dinamiškai kintančiam autorių korpusui, afišuoti įvairias politines ideologijas. Šis vidinis pliuralizmas būdingas, pavyzdžiui, angloamerikiečių žiniasklaidai. Matyta, kad ši konkreti žiniasklaidos ypatybė yra susijusi su platesnėmis kultūrinėmis, politinėmis, istorinės patirties realijomis. Taip pat matyta, kad apskritai savo charakteristikomis lietuviškoji žiniasklaida kitų autorių dažnai apibūdinama kaip vidužemiškosios tradicijos atvejis. Šio tyrimo pradžioje buvo daryta hipotetinė prielaida, kad lietuviškajai žiniasklaidai, nuomonių segmentui, tad bus būdingas išorinis pliuralizmas: t. y. leidiniams bus labiau būdinga nei nebūdinga reprezentuoti vieną konkrečią (politinę) tendenciją, autoriai labiau bus atviri interesų grupių afiliantai, autoriai labiau bus atviri konkrečių kanalų afiliantai. Konkrečiuose kanaluose, jų nuomonių segmentuose, paprastai nebus pateikiamos konkuruojančios alternatyvios nuomonės.

Trečiajame skyriuje pristatyti atlikto empirinio tyrimo duomenys aiškiai rodo, kad faktiškai vis dėlto yra atvirkščiai. Lietuvos žiniasklaidai būdingesnis yra vidinis pliuralizmas.

– 3.1 poskyryje pateiktas redakcijoms ir autoriams būdingos nuomonių segmento koncepcijos aptarimas aiškiai rodė, kad intensyviai tik atskiram straipsniui tepriskiriama intencija keisti viešąją nuomonę. Kanalams šiaip jau turįs likti būdingas imperatyvas viešąją nuomonę atspindėti (su tokiu teiginiu be išlygų sutiko 5/6 redakcijų; viešąją nuomonę reflektuotai labiau formuoti, keisti, nurodė besistengiantys 88 proc. autorių / ekspertų (n = 25); žr. 17 lentelę; šitai yra laukui ryškios, būdingos tendencijos). Kaip 3.1 poskyryje plačiai aptarta reziumuojant redakcijų žodinius atsakymus, atskirų publikacijų politinio angažuotumo lygmuo gali būti toks intensyvus, kad publikacijas kanalai dažnai skirsto net į „tribūnines“ ir „nuomonines“. Taip siekiama saugoti kanalo autonomiją ir objektyvumą atskirų angažuotų laikysenų atžvilgiu. Atitinkamai, autoriai dažnai kaip savo motyvaciją įvardijo suinteresuotą siekį veikti faktiškai priimamus sprendimus, keisti įgyvendinamos politikos turinį.
– 3.4 poskyryje buvo parodyta, kad autoriai laisvai migruoja tarp kanalų. Matyta, kad net 88 proc. autorių / ekspertų (n = 25) nurodė turintys nusistovėjusių politinių pažiūrų. Iš tų autorių / ekspertų, kurie yra paskelbę daugiau nei du straipsnius (n = 31), net 65,2 proc. rotavo tarp skirtingų kanalų: iš jų 58,3 proc. straipsnių skelbė bent dviejuose skirtinguose kanaluose, 41,7 proc. – trijuose skirtinguose kanaluose (žr. 41, 42 duomenų vizualizacijas). Čia ryšku, kad autorių elgsena indikuoja šiuos nesitapatinant su vienais ar kitais jiems ideologiškai artimais kanalais. Dar daugiau, prašomi žodžiu įvardyti priežastį, kodėl renkasi vieną ar kitą kanalą, su kuriuo bendradarbiauja, autoriai / ekspertai dažniausiai įvardijo kanalo pasiekiamos auditorijos dydį, medijos masiškumą, spaudos – skaitomumą (žr. 3.3 poskyrį), vėl – techninius, ne ideologinius parametrus. Buvo parodyta, kad žiniasklaidos lauke nuomonių segmentas, leidinio disponavimas tokia skiltimi, autoriaus / eksperto gebėjimas būti publikuotam toje skiltyje, visuotinai traktuojami kaip viena iš kapitalo raiškų. Šiaip tad ir čia duomenų visuma rodo, kad nesama pagrindo teigti lietuviškiesiems žiniasklaidos kanalams esant esmingai būdingą tendenciją ieškoti ir puoselėti politinę, pasaulėžiūrinę tendencingą tapatybę, angažuotą laikyseną, autoriams telktis politinės, pasaulėžiūrinės laikysenos pagrindu. Kitaip tariant, pliuralizmas sistemoje neabejotinai yra kanalų atžvilgiu vidinis, ne išorinis.

– Pagaliau analogišką išvadą remia ir pačių tekstų tyrimo duomenys. Kaip minėta, intensyviausiai švietimo politikos diskusija vyksta LRT portale. Tačiau čia skelbiamos publikacijos – ir fiksuojant įvairias statistines centro tendencijas, ir remiantis veiklą reglamentuojančių dokumentų turiniu, taip pat redakcijos atsakymais į tyrėjų klausimus – esmingai neišsiskiria iš lietuviškųjų redakcijų produkcijos visumos. LRT paskelbtosios publikacijos nenukrypsta nuo kitų kanalų argumentų tipų ir tematikų vidurkių (žr. poskyrį 3.5; žr. čia iškart, 59 lentelė; LRT tiesiog yra vidurkis).

Šie čia apžvelgti empirinio tyrimo duomenys rodo, kad lietuviškieji kanalai, bent jau jų nuomonių skiltys, sistemingai atsiriboja nuo vienos kurios konkrečios politinės afiliacijos, politinių siekių ir viešo veikimo, susijusio raiškos braižo. Kanaluose skelbiamos įvairios skirtingų autorių nuomonės, autorių nuožiūrai, šiems individualiai, nekoordinuotai veikiant, – šia prasme – savieigai, paliekamas net pats temų tvarkaraščio formavimasis, nors, kaip atkreiptas dėmesys, šitai lemia tam tikrą kritikuotiną įtampą, spaudos turinio ir politikos turinio tarpusavio distanciją. Vis dėlto apskritai pliuralizmas sistemoje yra vidinis.

Būtina pažymėti, kad Hallino ir Mancinio (2006; Jastramskis 2011; Castro Herrero & *al.* 2017; Nechushtajus 2018) teorizavimas generalizuoja daugiau parametrų nei vien nuomonių segmento ypatybes. Būtent, pats bendras kompleksinis parametrinių verčių dėstinys remia prielaidą, kad Lietuvos žiniasklaidoje būtų tikimasi išorinio pliuralizmo. Tačiau faktiškai stebėta redakcijų ir autorių / ekspertų elgsena, faktiškai paskelbtų publikacijų charakteristikos rodo esant atvirkščiai. Ši neatitiktis svarbi: kaip išryškinta pirmajame skyriuje, 1.1.1 poskyryje, vidinis pliuralizmas dažnai taip pat koreliuoja su aukštu žiniasklaidos profesionalizmo lygmeniu, stipria savivalda, menku politizuotumu, neintensyvia valstybės intervencija, ryškia komercializacija, istoriškai ankstyva demokratizacija, menku pliuralizmo radikalumu, čia – santūrumu, individualiu, ne organizuotu, pliuralizmu. Prie atskirų šių koreliuojančių ar diverguojančių charakteristikų dar bus grįžta, bet jau čia atkreiptinas dėmesys, kad vis dėlto savitas išlieka lauko veikėjų santykis su kanalų komercializacija. Kaip matyta, autoriai / ekspertai siekia masiškesnių auditorijų, kurias paprastai lemia kanalų teikiamas prioritetas pirmiausia orientuotis į paklausą rinkoje. Tačiau pačios redakcijos, klausiamos apie savo nuomonių skilties koncepciją, visuotinai nurodė nuomonių segmentą puoselėjančios dėl šio reputacinės, ne komercinės, vertės. Šioji įtampa rodo tam tikrą lietuviškajai žiniasklaidai būdingą savipriešta rą. Čia antrinamas netikėtumas. Tiek Hallino ir Mancinio prieiga projektavo vidinį pliuralizmą kanaluose Lietuvos žinia-

sklaidoje būsiant nesavaimingą, tiek faktiškai stebėtasis vidinis pliuralizmas yra nevisiškai nuoseklus, nevisiškai organiškas, nevisiškai savaimingas.

Svarbu pabrėžti, kad čia teikiama išvada yra ginama tik tyrimo imties ir ribotumų kontekste. Tyrime nagrinėtas tik švietimo politikos subsegmentas, ne visas nuomonių segmentas; autoriai / ekspertai santykinai vangiai naudojosi galimybę atsakyti į jiems pateikto klausimyno klausimus; tyrimo metodologija lėmė, kad telkiamasi į pagrindinę žiniasklaidą, stambiausias žiniasklaidos priemones, taigi tas, kurių tiražai, auditorijos didžiausios. Bet, kaip ryšku pastraipose aukščiau, išvadą remia kompleksinis duomenų šaltinių derinys, tarpusavyje neprieštaringi kokybiniai ir kiekybiniai duomenys.

KOMUNIKACINĖS ELGSENOS DIVERGENCIJA, ARGUMENTAVIMO PRAKTIKOS DIVERGENCIJA. „PO TIESOS“ ARGUMENTAVIMO FORMOS

Reikšminga pirmojo skyriaus dalis buvo skirta ir kitų autorių tyrimams, kur nuomonių segmentas nagrinėjamas ne iš žiniasklaidos sistemos, bet iš veikėjų komunikacinės elgsenos, ypač argumentacinės elgsenos, perspektyvos aptarti. 1.2 poskyryje buvo parodyta, kad gausūs, įvairiabriauniai, metodologiškai netapatūs, didelio detalumo, granuliarumo nuomonių mainų tyrimai sistemingai telkiasi į sociologinę nuomonių segmento dimensiją. Ypač domimasi autorių kilme ir patirtimi, autorių stichine grupės tapatybe ar valingu grupiniu tapatinimusi, autorių finansine (ne-) priklausomybe ar interesais. Maža to, buvo matyti, kad esama tyrėjų, kurie šiuo požiūriu atskirai nagrinėja būtent švietimo politikos diskursą. Buvo įsitikinta, kad užsienio šalyse skiriamos keletas nuomonių publikacijose atstovaujamų socialinių *strata,* būtent, kad šioms būdingos kaskart savitos viešosios komunikacijos strategijos ir taktikos. Kitaip tariant, skirtingos sociologiškai charakterizuotos autorių kohortos nuomonių segmente veikia, nuomonę reiškia, komentuoja, diskutuoja nevienodai. Skiriasi jų – pavyzdžiui, mokslininkų ir politinės analizės centrų ir institutų ekspertų, švietimo sistemos dalyvių – tikslai, metodologija, naudojamų teiginių kilmė. Buvo ypač ryšku, kad, pavyzdžiui, skiriasi šių pasitelkiami „rėminimo“ naratyvai. Sociologizuotos autorių grupės gali skirtis net savita lingvistine raiška, racionaliu teisiniu argumentavimu ar interpersonaliniu, šiltesniu įkalbinėjimu, net įvardžių (pvz., svarbu – „jiems“, „mums“) vartojimu. Šios distinkcijos yra reikšmingos, nes, kaip aptarta, skirtinga komunikacinė elgsena yra skirtingai paveiki. Nustatyta, kad tikslingos „emocionalios kampanijos“ yra gerokai paveikesnės nei dirbtinai neforsuotos „racionalios žinios“.

Atitinkamai ir šiame tyrime, trečiajame skyriuje pristatyti surinkti empiriniai duomenys aiškiai rodo, kad sistemingai diverguoja ir lietuviškojo švie-

timo politikos diskurso dalyviai, esmingai – nuomonių segmento autoriai / ekspertai. Jų veiksenai būdinga tarpusavio divergencija.

- Kaip buvo išryškinta empirinių duomenų skyriuje, redakcijų deklaruota jų skelbiamo nuomonių segmento koncepcija reikšmingai neįvairuoja, bet ganėtinai skiriasi jų darbo organizavimo modeliai. Redakcijos skiriasi savo publikuojamų leidinių auditorijos masiškumu, atitinkamai, skiriasi jų finansinė geba, galiausiai, skiriasi jų nuomonių žurnalistikai galimi skirti darbo ištekliai. Kaip matėme, vienos redakcijos (4/6) nurodė, kad jų nuomonių segmentą kuruoja, skiltį redaguoja specialiai skilčiai nedeleguotas viso kanalo redaktorius, kitose (2/6) dirba vien tik skiltį redaguojantis specialusis redaktorius. Šių dviejų elgsena skiriasi iš esmės: nespecialieji, dažniausiai vyriausieji kanalų redaktoriai labiau preferuoja sudarytas stabilias darbo sutartis su skiltininkais, kur šiems numatomi stabilūs produkcijos kalendoriniai ir apimties įsipareigojimai. Atvirkščiai, specialieji nuomonių skilties redaktoriai gali sau leisti daugiau dėmesio, net pirmenybę, skirti pavieniams išorės autoriams, kurių rašiniai nėra chronologiškai reguliarūs, net nesudaro ciklo, kur tas pats vienas autorius antrąkart net negrįžta, savęs netiražuoja, ir jo išsakytoji nuomonė yra vienetinis ir unikalus indėlis į (švietimo) politikos diskursą (žr. 3.3 poskyrį). Matėme, kad specialieji redaktoriai unikalių, netiražuotų, „neišeksploatuotų“, „nenusibodusių“ nuomonės autorių gali net valingai ieškoti, o skiltininkų kompetencija rašyti specifiniais, dalykiniais švietimo politikos klausimais juos kuruojantys vyriausieji redaktoriai kartais gali net abejoti – bet tai nedelegitimizuoja paties modelio. Iš tiesų nuomonių skiltį kuruojantys vyriausieji redaktoriai vis dėlto argumentuodami gynė savo preferenciją skiltininkų atžvilgiu kaip kanalo ekonominės sėkmės laidą: „vardų tinklelis“, „autorių tinklelis“ daro kanalą išskirtinį, formuoja jo tapatybę, susaisto skaitytoją, daro jį ištikimą.
- Dar ryškesni tarpusavio skirtumai būdingi autorių / ekspertų korpusui. Pirmiausia, dėsninga, kad diverguoja skiltininkų ir laisvųjų autorių, laisvųjų komentatorių korpusai, žr. 3.4 poskyrį. Betgi ir dar daugiau: visos redakcijos pripažino abejojančios, ar jų mokamas užmokestis nuomonių segmento autoriams, kviečiamiems komentuoti ekspertams galėtų būti vienintelės šių pajamos. Dėsningai, autorių / ekspertų finansinė priklausomybė, šios lemiami įsipareigojimai vieniems ar kitiems interesams (ar bent jau tapatinimasis su jais), produkcijoje ryškus atviras angažuotumas net skatina poreikį nuomonių produkciją kanaluose skirti į atskirus „tribūninių“ ir „nuomoninių“

straipsnių poskilčius. Matėme, kad angažuotųjų „tribūninių“ straipsnių skelbiama gerokai daugiau.

Ypač atkreiptinas dėmesys, kad nefiksuota nė vieno atvejo, kai to paties autoriaus tekstai būtų skelbiami ir „tribūninių“, ir „nuomoninių“ straipsnių poskilčiuose. Dar daugiau, tokio tipo migravimo nestebėta ir lyginant skirtingus kanalus tarpusavyje. Pavyzdžiui, Tomo Bičiūno straipsnius visi jų skelbę kanalai traktavo tik išimtinai kaip „tribūninius“, nė viename kanale jie nebuvo skelbiami kaip „nuomoniniai“. Austėja Landsbergienė, kaip leidžia spręsti jos straipsnių skelbimo chronologinė dinamika *15min.lt* kanale, ilgainiui tapo reguliaria kanalo skiltininke; bet net čia, ankstesnieji jos straipsniai niekada nebuvo buvę publikuojami kaip „tribūniniai“, atvirkščiai, visada kaip „nuomoniniai“. Išryškėjo, kad būti „nuomonių“ ar „tribūnos“ autoriumi yra stabili autorių / ekspertų charakteristika, kurios pagrindu šie nuosekliai skiriasi. Čia, iš Bourdieu perspektyvos, buvo ryšku, kad personalijos santykis su „savo“ *habitus* yra stabilus, vieno kurio senojo personalijos nėra linkusios atsisakyti, naujo nėra linkusios prisiimti; ir tai yra reikšmingas duomuo. Laukas yra šiuo požiūriu statiškas, nepaslankus, neskatina dinamikos. (Tai yra ir nuspėtas duomuo, Bourdieu prognozuotas duomuo: lauko „žaidimo taisykles“ keisti, keistis lengviau galima formuojant naują lauką, o ne siekiant reformos, persitvarkymo kuriame duotajame.) Čia argumentuojamai išvadai reikšminga, kad autoriai / ekspertai tarpusavyje diverguoja stabiliai, dalijasi į santykinai uždaras elgsenos modelių stovyklas.

59 lentelė. „Nuomoninių“ straipsnių ir „tribūninių“ straipsnių unikalių autorių proporcijos tuose trijuose kanaluose, kur skirtis tarp šių kategorijų yra realizuota produkcijos sraute. Tirtosios imties duomenys.

© Autoriai, 2025.

	„Nuomoninių“ straipsnių unikalių autorių dalis	„Tribūninių“ straipsnių unikalių autorių dalis
LRT	22%	78%
delfi.lt	33%	67%
„15 min“	12%	88%

Kaip buvo detaliai aptarta pristatant tyrimo duomenis 3.4 poskyryje, netolygios yra ir autorių / ekspertų politinės preferencijos, itin neto-

lygūs yra publikuotieji autoriai savo produkcijos intensyvumu. Išsamiai referuotas buvo stebėtasis Pareto skirstinys (žr. 47 lentelę).

Čia referuojamoji divergencija tarp autorių potencialiai galėtų būti sociologiškai produktyvi, t. y. ji galėtų lemti stratifikaciją. Kitaip tariant, autoriai yra stebėtinai įvairūs, netapatūs; konverguojantys jų interesai ir tų interesų pobūdis (pvz., politinė afiliacija) hipotetiškai yra pakankamas pagrindas formuotis autorių / ekspertų rateliams, būreliams, uždaresnėms spiečiaus kišenėms. Atkreiptinas dėmesys, kad Hallino ir Mancinio teorizavimas, kitų tyrėjų darbai, būtent, dėsningai, čia projektuotų „vidužemiškas“ komunikacines nišas ir klientelistinius santykius tarp žiniasklaidos ir politinių-socialinių *strata*. Tuo svarbesnis yra tas pirmiau pristatytas netikėtas duomuo, kad švietimo politikos viešosios diskusijos laukas, kaip tyrėjai stebėjo, vis dėlto yra vienas laukas, vientisas laukas, vieno spiečiaus laukas, kaip išryškinta, niveliuojamas jame visuotinai dominuojančio nacionalinio visuomeninio transliuotojo ir jo kanalų. Kitaip tariant, divergencija vis dėlto yra sąlyginė divergencija tarp lauko veikėjų viename vientisame lauke, ji lieka ribota, neradikali.

Šios pastabos papildo kitų tyrėjų išvadas. Pirmiausia stebimoji divergencija, Pareto skirstinys, elitizmas antrina detaliai aptarto Jacobs & Townsley (2011) tyrimo rezultatus, taip pat minėtus Bensono (2016), Woodso (2015) rezultatus. Štai nuomonių publikacijas tyrusi Monika Frėjutė-Rakauskienė (2006), taip pat jau minėta, apibendrindama nurodė, kad jos tirtoje Lietuvos rusakalbių spaudoje, bent jau eurointegracijos atžvilgiu, tik vangiai atspindėta originalesnių nuomonių. Analogiškai, Virginija Popovaitė (2018), kaip minėta, pabrėžė, kad (lietuviškajame migrantų problemos diskurse) menkai tesama profesionalių tyrėjų analizės, naudojami keli naratyvai. Šis pagrindinės žiniasklaidos dvejų metų nuomonių produkcijos tyrimas rodo, kad – tegul ir neradikalios – bet divergencijos vis dėlto esama. Lauke veikia įvairių politinių afiliacijų autoriai / ekspertai. Švietimo klausimais nuomonių publikuoja, ir redakcijų yra laukiami publikuosiantys, įvairios patirties įgiję specialistai, dalykininkai-ekspertai, ir administracinius sprendimus priimant patariantys ekspertai, ir profesionalūs skiltininkai. Pačios redakcijos veikia vadovaudamosi kiekviena santykinai savita darbo organizavimo tvarka.

Šis tyrimas organiškiau antrina minėtosios Inesos Birbilaitės disertacijos išvadas (2013). Autorė nurodė, kad (lietuviškoji klimato kaitos ir gamtosaugos politikos diskusija socialiniuose tinkluose) yra menkai tekonstruktyvi, užuot skatinusi konsensuso konstrukciją, ji tik didina tarpusavio distanciją. Čia atitinkamai matėme, kad pagrindinės spaudos nuomonių skiltys, komentarų skiltys iš dalies gali būti lyginamos su socialinių tinklų „sienomis“ įvairiais atžvilgiais. Redakcijos vangiai naudojasi savo teise forsuoti konkretų temų tvarkaraštį, temos, intensyvumas, argumentavimo pobūdis paliekami pačių rašan-

čiųjų, kalbančiųjų nuožiūrai. Redakcijos iš esmės neskatina autorių tarpusavio dialogiškumo, neragina vienų viešai reaguoti, atsakyti į kolegų straipsnius ar pasisakymus. Nors autoriai / ekspertai indikavo seką kitų darbus, viešą kitų produkciją, jie taip pat nurodė, kad valingai į polemiką veltis nėra linkę, yra patenkinti sulaukiama (vangia) reakcija. Nuomonių produkcija dažnai nėra indėlis į diskusiją, o tik siekis viešinti, net atvirai reklamuoti – save ar atstovaujamus interesus.

Čia svarbu atkreipti dėmesį, kad formalioji institucinė žiniasklaida ir socialiniai tinklai esmingai skiriasi, būtent, koordinavimo laipsniu, profesionalaus redaktoriaus kišimosi laipsniu. Tai, kad – kaip čia matome – redaguotoji pagrindinės žiniasklaidos produkcija savo padrikumu, nekoordinuotumu gali būti lygintina su socialinių tinklų srautu, atskleidžia savitą lietuviškųjų redakcijų veikimo charakteristiką. Prie jos dar bus grįžta aptariant redakcijų vertybinį, norminį neprincipingumą, čia toliau.

3.6 poskyryje buvo detaliai nagrinėtos į klausimyno klausimus atsakiusių autorių / ekspertų sampratos, kokias argumentavimo strategijas jie vertina teigiamai, traktuoja kaip legitimias; kokias vertina neigiamai; jų autorefleksija, kurias pasitelkia dažniau, kurias – rečiau. Taip pat buvo pristatyti faktinio tekstų tyrimo duomenys, kurios atskiros strategijos kaip dažnai buvo stebėtos pasitelkiamos tirtuose tekstuose; buvo atskirti tik vieną argumentavimo strategiją naudojantys, ar kelias argumentavimo strategijas vienu menu pasitelkiantys tekstai. Lentelėse 55 ir 56 pateikiamas apibendrinimas: apskritai, tirtuose straipsniuose, kaip dažnai buvo pasitelkiamos įvairios evidenciarios ir performatyvios argumentavimo strategijos, atskirai „nuomoniniuose“ (25 proc. visumos) ir „tribūniniuose“ (75 proc. visumos) straipsniuose.

Šie duomenys juos interpretuojant ir analizuojant buvo lyginti detaliau. Jei, kaip ką tik parodyta, stabiliai diverguoja labiau angažuoti „tribūniniai“ ir labiau kaip ekspertai veikiantys „nuomoniniai“ autoriai, dėsningai turėtų skirtis ir „tribūninė“ bei „nuomoninė“ raiška. Kaip parodyta 3.5 ir 3.6 poskyriuose, „nuomoninių“ ir „tribūninių“ straipsnių kategorijos tarpusavyje skiriasi savitų argumentavimo strategijų naudojimo dažniais. Evidenciarios argumentavimo strategijos abiem atvejais pasitelkiamos apytikriai vienodai intensyviai (nors „nuomoniniuose“ straipsniuose matavimų vertės, statistiniai duomenys referuojami dažniau), tačiau, būtent, „tribūniniuose“ straipsniuose intensyviai dažnesnis yra performatyvusis argumentavimas. Kitaip tariant, „tribūninei“ produkcijai ir performatyvumui būdinga tendencija koreliuoti.

Apibendrinant čia būtų galima atsargiai teigti, kad šio tyrimo duomenys patvirtina kitų autorių darbų apžvalgos pasiūlytą prielaidą (žr. 1.2 poskyrį), būtent, kad Lietuvos pagrindinės žiniasklaidos nuomonių segmente savitu

savo intensyvumu išsiskiria „po tiesos“ argumentavimo formos. Iš tiesų „tribūninių“ nuomonių straipsnių skelbiama trimis kartais daugiau, ir juos nuo kitokios nuomonių produkcijos skiria reikšmingai intensyvesnis performatyvusis argumentavimas.

Autorius taip pat domino čia aptarto tekstų tyrimo duomenų santykis su demografinėmis kategorijomis.

3.4 poskyryje buvo išryškinta, kad savo veikimo lauke ypatybėmis reikšmingai skiriasi autoriai / ekspertai vyrai ir moterys. Parodyta, kad vyrų autorių / ekspertų yra daugiau, tačiau moterys autorės / ekspertės yra nuoseklesnės, atkaklesnės, jų produkcija gerokai dažniau yra kartotinė, jos diskurse dalyvauja sistemingiau. Ypač atkreiptinas dėmesys, kad tiriant skirtumus tarp „nuomoninių“ ir „tribūninių“ straipsnių netikėtai stebėta, kad vyrai ir moterys tarpusavyje šių kategorijų atžvilgiu skiriasi net radikaliai. Būdingoji „nuomoninio“ straipsnio autorė (statistinė moda) yra moteris; šioje kategorijoje jų veikia net tris kartus daugiau; betgi būdingasis „tribūninio“ straipsnio autorius (statistinė moda) yra vyras (žr. 60 lentelę).

60 lentelė. „Nuomoninių“ ir „tribūninių“ straipsnių autoriai; visumos dalis, kuri tyrėjų klasifikuota kaip, atitinkamai, vyrai ir moterys.
© Autoriai, 2025.

„Nuomoninių“ straipsnių autoriai	23% vyrų	77% moterų
„Tribūninių“ straipsnių autoriai	59% vyrų	41% moterų

Aptartieji rezultatai leistų net daryti prielaidą, kad, dėsningai, vyrai ir moterys tarpusavyje skiriasi ir savo komunikavimo, argumentavimo praktika. Lygintos to paties sąlyginio kiekio moterų ir vyrų autorių / ekspertų produkcijos charakteristikos. Pavyzdžiui, kadangi buvo parodyta, kad skiriasi tipinio „nuomoninio“ ir „tribūninio“ straipsnio ilgis, šioms kategorijoms koreliuojant su lytimi, skiriasi ir vyro ar moters parašyto straipsnio ilgis; moterų jie yra ilgesni: 1209 vs. 925 žodžiai. Nagrinėjant argumentavimo praktiką, pačias kategorijas, stebėta (nors tai yra itin nedideli skirtumai), kad naratyvizuoja, dramaturgizuoja išimtinai tik moterys, tokia praktika fiksuota tik jų parašytuose straipsniuose; netirtas hipotezes, prielaidas, įspūdžius referuoja išimtinai autoriai / ekspertai vyrai. – Apibendrinant pabrėžtina, tad autorės / ekspertės moterys ir autoriai / ekspertai vyrai tarpusavyje diverguoja.

Čia formuluojamos išvados yra kontekstiškos. Personalijų charakteristikų ir raiškos manieros ypatybių koreliacija nėra stebinantis reiškinys. Kaip minėta, pavyzdžiui, Dianos Liepinytės-Kytrienės tyrimai (2015, 2017) rodė, kad „nuomonės lyderių“, dažniausiai ekonomistų, viešojoje kalbėsenoje vy-

rauja operavimas skaičiais ir faktais, ne asmeninėmis „įžvalgomis“, ne kvazimoksliniais teiginiais.

MENKA PROFESINĖ AUTONOMIJA

Pagaliau reikšminga pirmojo skyriaus dalis buvo skirta norminiam diskursui aptarti. Nuomonių segmente spausdinamos nuomonės kaip žiniasklaidos turinys, viešas turinys, vaidina tam tikrą vaidmenį, yra reikšmingos formuojantis viešajai nuomonei. Todėl autorių atranka, tekstų atranka, „pavyzdinio autoriaus“ apibrėžtis, „kokybiško nuomonės straipsnio“ apibrėžimas yra esminės svarbos valingai formuojant – ar stichiškai formuojantis – žiniasklaidos temų tvarkaraščiui ir politikos darbotvarkei. Apžvalgoje buvo išryškinta distinkcija tarp be pertrūkio besiplėtojusios vakarietiškosios (pasirinkta amerikietiškoji) tradicijos ir lietuviškosios. Parodyta, kad pati Vakarų medijų bendruomenė savo palaipsniui išplėtotame kokybės diskurse, norminiame gyrimo, peikimo, apdovanojimų diskurse akcentuoja „platų“ „įžemintą“ „interesuotumą“: t. y. „gera nuomonės publikacija“ suvokiama esanti (1) atvirai suinteresuota, etiškai tendencinga, bet šis suinteresuotumas vis dėlto nėra siauras suinteresuotumas, tik vienos ar kelių grupių atžvilgiu ribotas suinteresuotumas, tačiau kaip įmanoma universalesnis suinteresuotumas; „gera nuomonės publikacija“ taip pat pasižymi (2) drąsa, ryžtinga kontrlaikysena kaip tik bet kokio siauro suinteresuotumo atžvilgiu; ji taip pat yra (3) „įžeminta“, ryškus jos tiesioginis santykis su auditorijų rūpesčiais ir poreikiais, tokio pobūdžio produkcijoje nėra pageidaujamas abstraktus teorizavimas, pernelyg apibendrinančios spekuliacijos. Ryškus yra vakarietiškosios tradicijos entuziazmas dėl nuomonės segmento: čia, stebimomis nuomonių mainų formomis, gyvai kasdien realizuojama pati demokratija, konsensuso procesas.

Dėl istorinės patirties netolygumo, sovietinės okupacijos dešimtmečių, lietuviškosios normatyvikos, nuomonės etikos, tuo tarpu negalint charakterizuoti, rekonstruoti pačios žiniasklaidos bendruomenės tradicijos, papročio pagrindu, pirmojo skyriaus pabaigoje buvo apžvelgti Nepriklausomybės metų labiau „civiliniai“ žurnalistikos dokumentai, ne patirtis. Apžvelgta teisė, (norminiai) žodynai, lietuviškieji vadovėliai; nors čia ryškios jau ne pačios bendruomenės kuriamos normos, o aktų, veikalų autorių – autoritetų – primetama projekcija, vienasmenė (ar siauro autorių kolektyvo) valia. Buvo ryšku, kad lietuviškasis diskursas pirmiausia yra labiau skeptiškas nuomonių atžvilgiu: svarbiausioji akcentuota buvo fakto ir nuomonės distinkcija. Nuomonės esmingiausiai nesą faktai. Jos pasižymi, lyginant su faktografija, kaip tik, labiau neigiamomis ypatybėmis: raiškos paviršutiniškumu, lengvabūdiškumu, ko-

miškumu, pasitaikančiu pašiepimu, šaržavimu, karikatūrizavimu ir pan. Nuomonių mainams esmingai būdingas konfliktas: dažniausiai ginčijamasi su kitais, su kitokia nuomone, ir ginamas savo požiūris, diskutuojama, polemizuojama. Žiniasklaidai keliamas imperatyvas paskelbti, pristatyti naują turinį, naują informaciją, žinias nuomonių segmento tad yra realizuojamas slopiau.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad ankstesniuose skyriuose pristatyti empirinio tyrimo duomenys pirmiausia aiškiai rodė, kad pati bendruomenė nėra linkusi vadovautis apžvelgtaisiais lietuviškaisiais „civiliniais“ ar autoritetų suformuluotais etiniais normatyvais. 3.5 poskyryje buvo išryškinta toji pragmatinė, kasdienio darbo praktikos aplinkybė, kad redakcijos išimtinai vengia tiesiogiai kištis į publikuoti pateiktus rankraščius, vienašališkai juos keisti, redaguoti, taisyti. Rankraščių „tobulinimas“ suvokiamas kaip redakcijos ir autoriaus derybų, derėjimosi objektas.

– Redakcijos iš esmės daugiausia nurodo (žr. 3.5 poskyrį) (1) paaiškinti neaiškias tekstų atkarpas arba (2) supopuliarinti pernelyg sudėtingas rašinių sekcijas, bet pačios to darbo nesiima. Čia išryškėjusios redakcijų akcentuotos kokybės dimensijos – skaitinio aiškumas, prieinamumas auditorijoms – abi dominavusios, buvo teksto, teksto paviršiaus lygmens kategorijos. Į žanro refleksiją, metodologiją, argumentavimo validumą, teiginių kilmę, interesų skverbtį – kitaip, kaip kad tik straipsnius skirstant į „nuomoninius“ ir „tribūninius“ – redakcijos nesikiša, visa šitai paliekama autorių nuožiūrai ir atsakomybei. Redagavimas – ir net šiaip kokybės konceptualizavimas kaip toks – charakterizuotinas kaip pasyvus. Redakcijų verbalizuojami „kokybiško nuomonės straipsnio“ apibrėžimai fiksuoti buvę išblaškyti, apimantys platų įvairių parametrų spektrą, menkai tegravituojantį apie vieną konceptualinę ašį.
– Kaip parodyta 3.5 poskyryje, bent kiek universalesnės kokybės apibrėžties pasiūlyti negalėjo nė autoriai / ekspertai. „Pažintinė vertė“, dalykinis turiningumas, argumentų validumas buvo akcentuojami tik vos kiek intensyviau nei įsipareigojimas pramogai. Distinkcija tarp evidenciaraus ir performatyvaus argumentavimo praktiškai yra realizuojama savitai: (1) autoriai / ekspertai skirtumą tarp šių dviejų įžvelgia ir labiau teigiamai vertina įrodymus, pagrindimą, labiau neigiamai – teksto paviršiaus patrauklumą, tiesmuką apeliavimą į auditorijų neracionalumą. (2) Tačiau faktiškai kasdienybės praktikoje pasitelkiamos yra abiejų rūšių priemonės, tik tiek, kad evidenciarus argumentavimas dažniausiai yra pakankamas vienas pats savarankiškas, o performatyvus argumentavimas dažniausiai neina savarankiškas, o tik kaip kompleksinė priemonė, papildanti greta pateikiamą

evidenciją. Apibendrinimus čia grindžia poskyriuose 3.5 ir 3.6 pateikiami statistiniai duomenys.

Šie empiriniai duomenys surinkti viliantis, kad jų pagrindu bus galima kvalifikuoti nuomonių segmento žurnalistikos profesinę autonomiją. Ar iš tiesų, kaip projektuoja Hallino ir Mancinio (2006) tradicijos tyrimai, lietuviškajai žiniasklaidai, kaip ir Vidužemio jūros šalių žiniasklaidos sistemoms, žurnalistikos profesinė autonomija tebūdinga menka, neišplėtota, neišsivysčiusi; žiniasklaida yra esmingai politikos, kanalai – savininkų, įtakos veikiami. Kaip matėme, normų *locus* vis dėlto atsisakoma traktuoti kurį nors kitą – ne patį žiniasklaidos lauką – politikos ar akademijos: normatyvinių imperatyvų nuosekliai, universaliai nesidairoma ideologijos, mokslinės refleksijos laukuose; kanalų nuomonių segmentai neaptarnauja jokių iš anksto apibrėžtų klientelių, klientūrų. Betgi normatyviniai imperatyvai nėra realizuoti ir kaip brandūs, niuansuoti, ilgą istorinę atmintį turį žiniasklaidos lauko savitvarkos dokumentai, kodifikuotos normos, iki subtilumo rafinuota vieša, nes viešai prieinama, etinių laikysenų chartija, gyvai taikoma nedviprasmiška etika. Šioji – neabejotinai tikrai, autentiškai „sava“ žiniasklaidos, laisvai paties žiniasklaidos lauko kuriama ir plėtojama – etika vis dėlto lieka nevieša, uždara, nestabili ir nebandoma stabilizuoti, nuolat iš naujo pertvarkoma, objektas, dėl kurio nuolat iš naujo deramasi; iš esmės – interaktyvi: „susiredaguokite patys“. Akcentuojamas yra ne vienoks ar kitoks subrendęs normų turinys, bet pats gyvas normatyvinis, normų brendimo, procesas. Iš dalies čia antrinami Jacobso & Townsley (2011) studijos rezultatai: vis intensyviau skirtingos normos, skirtingi apibrėžimai koegzistuoja vienu metu, vienas greta kito.

Žurnalistikos profesinės autonomijos prasmė ir paskirtis yra atsieti žiniasklaidą nuo politinio veikimo formų; brandūs profesiniai standartai, Hallino ir Mancinio modeliavime, kompensuoja, pakeičia glaudžius, artimus, tiesioginius saitus tarp politinių, kitų suinteresuotų – vienoje pusėje, – ir žiniasklaidos organizacijų – kitoje. Veikiantieji nenatūralieji asmenys yra ne „žiniasklaidos priemonės“ (kuriomis kažkas naudojasi – siekdamas kažkokių tikslų; rus. „средство“; pranc. „moyens“; žr. poskyrį 1.1.2), o „žiniasklaidos organizacijos“. Bourdieu teorizavimo sąvokomis – žiniasklaidos laukas ir jame veikiantys veikėjai savo *habitus* menkai „tepersidengia“ su kitais laukais ir jiems būdingais elgsenų kompleksais. Kitaip tariant, laukas darosi labiau savarankiškas, labiau savitas – savitų normų formavimasis tokiame bręstančiame lauke net yra neišvengiamas, jis yra brendimo dalis. – Lietuviškųjų realijų tyrimas atskleidė visų lauko veikėjų atvirai ar latentiškai konceptualizuojamą tokio brendimo, etinio savarankiškumo naudą, naudingumą, universaliai suprantamą jo pranašumą; tačiau tuo tarpu duomenys terodo profesinę autonomiją besiformuojant, dar nesant subrendusią iki patikimų, permanentinių,

atvirų normų kodekso. Čia tyrėjų suformuluotoji charakterizacija gali būti suprantama kaip lūkestis, kad ilgainiui toji etika susiformuos, sutvirtės, subręs; tarsi lietuviškoji žiniasklaida, jos nuomonių segmentas, šiame tyrime būtų fiksuotas esąs „pereinamosios stadijos“, „pereiginės formos“. Vis dėlto yra įmanoma ir kita interpretacija: normų vengiama, normų atžvilgiu įsipareigoti vengiama – ir šioji charakteristika yra valinga, tvari, esminė sistemos charakteristika, o ne laikinas „gedimas“, – nes alternatyva iškart tapatinama su totalitarinės sovietinės sistemos praktika. Ankstesniuose skyriuose daug kartų buvo atkreiptas dėmesys, kad stebimos lietuviškosios žiniasklaidos sistemos realijos gali būti aiškinamos ir kaip dėsningas, būdingas sovietinės praktikos padarinys, įgalintas Nepriklausomybės sąlygotos reakcijos: griežtą hierarchiją, atsakomybę, reglamentuotą tvarką, kontrolę, sankcijų režimą, nuolatinę jų grėsmę pakeitė elastinga, gerokai plastiškesnė savitvarka ir organiška savieiga, kontrahentų tarpusavio pasitikėjimas jų kiekvieno individualiais kokybės standartais ir net autorizuota, personaline kokybės kontrole. Griežtą, nepaslankų, stamantrų, rigidišką, veikėjų nelemiamą, jiems nepavaldų reglamentavimą pakeitė kraštutinai decentralizuota savivalda ir kaskart iš naujo inicijuojamos, gyvos derybos.

Minėta, kad gausūs kitų autorių tyrimai yra išryškinę, jog „Lietuvoje žiniasklaida tebėra uždara sistema, žiniasklaidos organizacijų vidaus darbo taisyklės nėra viešai prieinamos“, temų tvarkaraščio formavimo principai nėra vieši (Pečiulis & *al.* 2012). Nesama redaktorių praktikos kodekso, tokio pobūdžio normos, redakcijų vidaus politika yra retai formalizuota, dokumentuota, ypač nuomonių mainų klausimais (Mažylė 2012). Gausūs kitų autorių tyrimai taip pat pabrėžia, kad viešumas, tvarkos viešumas, atvirai tikslo prasme koordinuota vieša komunikacija – net tokiame santykinai siaurame viešojo gyvenimo lauke kaip švietimas – yra būtina viešosios politikos – net švietimo paslaugų – kokybės prielaida (Liubertaitė & Kvieskienė 2016: 24–25). Šis tyrimas realijų refleksiją gerokai praturtino. Kodifikuotos normos, viešuomenei prieinamos vidaus darbo taisyklės paprasčiausiai Lietuvos žiniasklaidos lauke nėra pageidaujamos, nes, kaip argumentuojama, jos varžytų dabar laukui būdingą plastiką, draustų dabartiniams redaktorių ir autorių santykiams būdingą elastingumą. Jos primintų sovietinės praktikos formas. Lauko veikėjams būdingas įsisąmonintas ar latentintis supratimas, kad plastiškumas, norminis fleksibilumas yra laimėjimas, turtas, puoselėtina šiuolaikinės Lietuvos žiniasklaidos sistemos ypatybė.

Moksliškai inovatyviausiasis šio tyrimo teorinis rezultatas yra nustatytasis lietuviškosios žiniasklaidos kanalams būdingas nuomonių segmento vidinis pliuralizmas. Kaip minėta, pluoštas įvairių kitų parametrų, ir medijų sistemų charakteristikų, ir politinių sistemų charakteristikų – būdingiausiai demokratizacijos vėlyvumas, vidutinis mažoritarizmo intensyvumas, organizuotas savo forma pliuralizmas, žymoka valstybės intervencija – gretina Lietuvos žiniasklaidą su Viduržemio jūros šalių sistemomis. Tam tikrais atvejais atskirų tokio pobūdžio paralelių įžvelgta ir šiame tyrime. Pavyzdžiui, nustatyta akivaizdžiai menka profesinės autonomijos raiška: kanalų nuomonių skiltis redaguojantys redaktoriai savo kokybės, „gero nuomonės straipsnio“ sampratomis – o šios dargi buvo santykinai skurdžios – nekonverguoja apie jokią konkretesnę vientisą universaliai priimtą, visų sutariamą, ašį. Buvo matomas gana aukštas politizuotumo lygmuo: reikšminga dalis autorių / ekspertų kartu yra politikos lauko dalyviai, veikiantys kaip ekspertai teikiant patarimą politinių sprendimų priėmėjams, taip pat reikšminga dalis jų yra tiesiog nusistovėjusias, tvirtas politines pažiūras turintys asmenys. Bet taip pat buvo ryšku, kad atskirų kanalų kiekvieno jų nuomonių skiltis yra stebėtinai įvairi.

Visos redakcijos siekia tarpusavyje izoliuoti, atskirti naujienų segmentą savo kanalo sąrangoje, kur turinio finansavimas viešaisiais asignavimais ar suinteresuotų grupių mokėjimais Lietuvoje iš tiesų nėra retas, – ir nuomonių segmentą. Nuomonių segmentas, kaip buvo parodyta, yra šiuo požiūriu idealizuojamas, pozicionuojamas kaip atsvara visos kitos kanalo, srauto, produkcijos atžvilgiu. Kaip matyta, tai nebūtinai reiškia, kad nuomonių reiškėjai tada jau tikrai yra nesusaistyti jokių interesų, savo finansinių interesų, savo finansinės priklausomybės; kad jiems sudaromos sąlygos būti nesaistomiems jokių interesų, jokios finansinės priklausomybės. Kaip tik atvirkščiai. Redakcijos pabrėžė, kad jų mokami atlygiai nuomonių tekstų autoriams, komentuotojams negalėtų būti pagrindinis šių pajamų šaltinis; neabejotinai, komentatoriai yra finansiškai priklausomi, galbūt net stiprių, konsoliduotų interesų grupių atžvilgiu. Būtent todėl, siekiant balanso, nuomonių skiltys privalo prezentuoti platų tendencijų spektrą.

Kitaip tariant, redakcijos tam tikra prasme nuosekliai reflektuoja joms potencialiai būdingą dispoziciją tapti poliarizuotos medijų sistemos dalininkėmis. Bet jos taip pat supranta šitai kaip riziką, grėsmę, nepageidaujamą, ydingą rezultatą, kurio turi būti išvengta. Tik dvi redakcijos savo laisvuose atsakymuose referavo Skandinaviją – viena aiškiai vildamasi, kad siekia lygintis, lygiuotis į tenykštę medijų praktiką. Kita aiškiai abejodama, ar gebėtų, ar lietuviškajame kontekste būtų įmanoma, į tenykštę medijų praktiką lygiuo-

tis (taigi net šioji suprasdama, kad toks lygiavimasis yra laukui būdingas, lauko kiek visuotiniau suvokiamas imperatyvas). Tada įvairios skandinaviškosios medijų charakteristikos – pavyzdžiui, tik santūrus savo radikalumu pliuralizmas, – vis dėlto yra bent jau pavyzdys, bent jau yra taip reflektuojamas, taip suvokiamas. Net jei kanalai nuolat rizikuoja būti instrumentalizuoti, nes ne visiems jiems būdingos masinės auditorijos, dideli tiražai (ar stambūs portalų lankytojų srautai), ne visos jos yra ekonomiškai savarankiškos, nebūtinai sistemoje veikia tvirtų, galia disponuojančių, visuotinai paisomų bendruomenės savivaldos institucijų, bent jau kanalų nuomonių skiltys turi likti pavyzdžiu. Čia svarbu, kad visuotinai – ir redakcijos, ir autoriai / ekspertai – nuomonių skiltį savosiomis koncepcijomis idealizuoja; šioji esanti svarbesnieji laikraščio puslapiai, šioji yra „kanalo veidas“, „kanalo tapatybė“, čia būti publikuotam yra prestižo ženklas ir pan.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad vidinis nuomonių skilčių pliuralizmas, net jei savo motyvacija, savo sąlygomis, nėra taip organiškas, kaip, pavyzdžiui, Kanados atveju, yra būdingas lietuviškosioms nuomonių skiltims, ir tai yra reikšminga šio tyrimo mokslinė inovacija.

Taip pat vertinga yra šio tyrimo atskleista lietuviškojo medijų lauko veikėjų tarpusavio divergencija. Šis rezultatas, stebimasis veiksenų išsiskyrimas, jau menkiau stebina, yra kitų tyrėjų darbų atžvilgiu kontekstiškesnis, bet juos niuansuoja ir papildo. Iš tiesų redakcijos menkai stebi viena kitą, menkai mokosi viena iš kitos, menkai tarpusavyje derina – ar jos menkai stichiškai viena kitą atitinka – savo vertybines laikysenas. Menkas yra universalesnių etikos kodeksų vaidmuo. Menkas yra apdovanojimų diskurso vaidmuo, dėmesys bendruomenės santalkai organizuojant metinius apdovanojimų renginius ir pan. Nustatyta, kad nė viena redakcija savo spontaniškuose atsakymuose neminėjo, kad savivaldos organizacijų produkuojamas, koordinuotasis turinys, sutartiniai etikos dokumentai, konferencinio pobūdžio sueigos, apskritai – bendruomenė – būtų joms reikšmingi. Kaip tik, atvirkščiai, buvo įprasta, kad redakcijos viena kitą charakterizuotų neigiamai, viena kitai prikaišiotų; šio tyrimo tekste buvo referuota citatų, kur viena kuri redakcija net peikia kitos darbą, atvirai kaltina kitą. Atitinkamai, kaip parodyta, panašaus pobūdžio užuominų, net su patyčia besiribojančių pastabų savo kolegų atžvilgiu atsakymuose į klausimyno klausimus pateikė ir nuomonių skiltims rašantys, viešai komentuojantys autoriai / ekspertai.

Čia aktuali ir bendresnė kultūrinė pastaba: etikos diskursas yra silpnas. Sovietinę darbininkijos etiką diskreditavus, Nepriklausomoje Lietuvoje, dėl intensyvaus sovietinio ateizmo patirties, menkai tebuvo grįžta prie krikščioniškosios etikos. Susidariusiame vakuume ryškesnis tėra cinizmas, savaime visuomet skeptiškas ir iš anksto diskvalifikuojantis požiūris. – Vis dėlto nema-

toma, kad bendruomenėje šitai būtų suprantama kaip problema. Redakcijų atstovai, kurie prikaišiojo, peikė, pajuokė kolegų darbą, vis dėlto nejautė, kad ir tų kolegų požiūris į jų pačių pastangas bus toks pat neigiamas, bent jau tokia galimybė nebuvo suprantama kaip vengtina grėsmė. Visuotinis cinizmo įsigalėjimas, šiam neturint jokios alternatyvos, nėra problemizuojamas.

Ši išvada – būtent, menkas lauko bendruomeniškumas, menka lauko produktyvi etinė konvergencija – yra grėsminga, tuo labiau, jei ji liudytų ne tik tam tikrą laukui būdingą sąrangą šiuo metu, bet būtų reikšminga ir perspektyvoje, nekistų, lemtų tam tikrą raidos dinamiką.

Kaip parodyta, užsienio šalyse vidinis kanalų pliuralizmas medijų sistemose paprastai koreliuoja su stipriu profesionalizmu, stipria, autonomiška sistemos savivalda, brandžia, susiformavusia bendruomene. Šios kategorijos yra susijusios. Jei medijų sistemoje vertybių nediktuoja išorinės, politinės, ekonominės interesų grupės, medijų kanalai neinstrumentalizuojami, tai vertybes galėtų – turėtų – generuoti pati subrendusi bendruomenė; tokia istorinė patirtis būdinga Jungtinių Amerikos Valstijų medijoms. Jeigu išsižadama pirmosios alternatyvos, instrumentalizacijos, bet negebama realizuoti antrosios, bendruomeniškumo, ten, kur turėtų būti matomas vertybių diskursas, telieka akivaizdi vertybinė apatija, vertybinis vakuumas. Šis tyrimas būtent ir leidžia teikti tokio pobūdžio išvadą. Vertybės nekonverguoja, bet nekonverguodamos, tos, kurios formuluojamos, tėra silpnos, padrikos, fragmentiškos ir efemeriškos. Kaip lauko dalyviai prieštarautų – jos taip pat lieka niekieno nediktuojamos, ir šitai savaime yra suvokiama kaip neabejotinas moralinis laimėjimas sovietinės patirties kontekste. Bet tokio pobūdžio susitaikymas su „stichiniu savaiminiu susiklostymu“ pats turi savo rizikų. Kaip šioje disertacijoje plačiai parodyta, nesivadovaujant principais, kaip, pavyzdžiui, turėtų būti sudaromas temų tvarkaraštis, savaime stichiškai sukrentančios kaskart momento diktuojamos temos nebūtinai išsemia visą įmanomą spektrą, žiniasklaida tada esmingai negali įgyvendinti savo „sarginio šuns“ funkcijos (angl. „watchdog“), vartininko funkcijos (angl. „gatekeeper“). Betgi šios demokratinėse santvarkose yra žiniasklaidos imperatyvas. Žiniasklaida rizikuoja likti pramoga, menkai relevantiška, kuri teverta menko pasitikėjimo. Būtent tokie padariniai matomi kitų tyrėjų, taip pat šios disertacijos autorių kituose darbuose.

Nustatytąja veiksnių konfigūracija realizuojama distancija, atotrūkis tarp lietuviškųjų realijų ir brandžiųjų Vakarų demokratijų realijų. Vakarų demokratija nėra vientisa, kaip minėta, analizuojant žiniasklaidos sistemas fiksuojami „poliaristinis“, „korporatistinis“, „liberalistinis“ modeliai. Faktiškai lietuviškosioms nuomonių žurnalistikos realijoms būdingas vidinis pliuralizmas liudytų orientaciją į liberalistinį modelį, taigi pirmiausia Airijos, Kanados

žiniasklaidos sistemas. Bet silpnas žiniasklaidos profesionalizmas, nebrandūs žiniasklaidos savivaldos, savitvarkos (savireguliacijos) institutai rodo tąją orientaciją tik esamą projektuojamą, jokiu būdu ne realią. Šis tyrimas leido įsitikinti, kad nuomonių žurnalistikos lauke nesiremiama universaliai nusistovėjusiomis, visuotinai pripažįstamomis – tuo labiau ne viešai kodifikuotomis, institucionalizuotomis – normomis. Ten, kur tokias normas mėginta apibrėžti ir institucionalizuoti, faktiškai jos daugiausia naudojamos formaliai, konfliktų rezoliucijai, o ne kaip gyvos gairės, gyvi etiniai imperatyvai, kūrybinius sprendimus organiškai grindžiantys idealai. Faktiniam sistemos operavimui, šia prasme, atvirkščiai, būdingas nebrandumas, neprincipingumas, nekoordinuotumas, stichiškumas.

Skyriaus apibendrinimas. Šis skyrius buvo skirtas surinktuosius ir ankstesniame skyriuje analizuotus tyrimo rezultatus interpretuoti kitų tyrėjų darbų atžvilgiu, tarpusavyje lyginti kitų tyrimų apibendrinimus ir šio tyrimo rezultatus. Buvo laikomasi anksčiau pasiūlytos keturių tezių tvarkos. Įsitikinta, kad:

(1) Lietuviškosios žiniasklaidos nuomonių segmentas savo ypatybėmis skiriasi nuo kitų tyrimų hipotetizuojamos jo projekcijos. Lietuvos žiniasklaidos kanalų nuomonių segmentų visuma nepasižymi išoriniu pliuralizmu, atvirkščiai, jai būdinga tikslinga pastanga leisti plėtotis vidiniam pliuralizmui, stichiniam įvairių nuomonių kontrastui kaskart viename kuriame konkrečiame kanale.

(2) Tarpusavyje savo komunikacine elgsena pastebimai diverguoja ir nuomonių subredakcijos, ir autoriai / ekspertai, kurių nuomonių visuma segmentą sudaro. Viena nuo kitos skiriasi laikysenos ir produkcija tų redakcijų, kuriose nuomonių segmentą redaguoja pats vyriausiasis redaktorius, ir tų redakcijų, kuriose segmentą kuruoja specialusis redaktorius. Vieni nuo kitų įvairiais parametrais – motyvacija, politinėmis preferencijomis, produkcijos intensyvumu, kokybės suvoktimis – skiriasi, lieka nekoordinuoti, nekoordinuojami, net nemėginami koordinuoti ir individualūs nuomonių produkcijos kūrėjai, viešosios politikos diskurso dalyviai.

(3) Itin akivaizdžiai, tarpusavyje statistiškai reikšmingai, savo raiška diverguoja toji nuomonių produkcijos dalis, kurią redakcijos traktuoja kaip atvirai suinteresuotą ir menkai diskusyviai kontributyvią, ir toji nuomonių produkcijos dalis, kurią redakcijos puoselėja kaip politinio proceso atžvilgiu konstruktyvią. Vis dėlto nevaržomos Lietuvos žiniasklaidoje yra abi kryptys.

(4) Trečiosios tezės išryškinta norminė pastanga yra bene vienintelis bent kiek žiniasklaidos lauke universalesnis kokybės kriterijus. Apskritai, nuomonių segmento norminimo atžvilgiu, Lietuvos žurnalistikos profesinė autono-

mija yra neturininga, galimybe nesinaudojama, ji neišnaudojama – nors tai nebūtinai reiškia, kad Lietuvos nuomonių žurnalistikos profesinė autonomija yra nebrandi. Neturiningumas, atsisakymas forsuoti bet kokias konkretesnes normas gali būti ir dėsningas, net neišvengiamas, sovietinės patirties padarinys.

IŠVADOS

Šiame darbe nagrinėti nuomonių žurnalistikos, nuomonių mainų, keitimosi nuomonėmis reiškiniai, viešosios nuomonės procesas šiuolaikinės Lietuvos žiniasklaidoje. Kaip atvejis pasirinktas politinis diskursas, konkrečiai – pastarųjų metų švietimo politikos lauke vykstanti diskusija. Esminis dėmesys skirtas diskusijos dalyvių argumentavimo praktikai: kuo remiamasi, kaip motyvuojama kritikuojant politinius sprendimus, konstruojant alternatyvas, kokiomis priemonėmis siekiama įtikinti auditorijas.

Šiuo tyrimu buvo siekiama *nustatyti Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmento sandarą lemiančius veiksnius ir įvertinti, kas esmingai lemia autorių tinklelio, temų tvarkaraščio, politinių laikysenų ekspozicijos sandarą, atranką.* Kaip parodyta, gausūs veiksniai – veikėjų reflektuojamas auditorijų dėmesys, diskutantų personalinės charakteristikos ir ryšiai su kanalų redaktoriais, veikėjų motyvacija, taip pat finansinė motyvacija, veikėjų profesionalizmas ir profesinė autonomija, politikos darbotvarkės įtaka, politinių įsipareigojimų intensyvumas – atskirai kiekvienas neturi lemiamos įtakos. Tyrimas patvirtino ginamuosius teiginius:

(1) Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmentas formuojasi stichiškai, jo procesui būdingas nekoordinuotumas. Fiksuojama menka profesionalizmo raiška, nedidelė yra nuomonių žurnalistikos profesinė autonomija. Dėsningai, kanalams būdingas vidinis pliuralizmas, bet jis pats formuojasi santykinai atsitiktinai.

(2) Valingas žiniasklaidos redakcijų indėlis formuojantis nuomonių segmentui yra menkas. Sprendimų priėmimo teisė dažniausiai deleguojama patiems diskusijos dalyviams, patiems autoriams / ekspertams. Betgi autoriai / ekspertai tarpusavyje vis dėlto esmingai diverguoja savosiomis kokybės apibrėžtimis, intencijomis (pvz., „vardodara“ vs. pelno motyvas vs. autentiškas politikos kaitos siekis), patirtimi ir (politinių) įsipareigojimų intensyvumu, menamąja savo auditorija. Autoriai / ekspertai esmingai skiriasi savo elgsena.

(3) Nesant ašių, apie kurias gravituotų norminis nuomonių žurnalistikos polaukio diskursas, matomas galutinio produkto – viešosios diskusijos politikos (pvz., švietimo) klausimais – padrikumas, būdingas pliurimorfiškas nedialogiškas argumentavimas, fragmentacija, nekryptingumas, nesufokusuotumas, lėkštumas, skurdumas.

(4) Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmento sandaros ypatumai vis dėlto yra organiški lietuviškosios istorinės patirties kontekste: lauko veikėjai atvirai atsisako įsipareigoti bet kokiems universalesniems norminiams standartams, vengia dėl jų tarpusavyje derėtis, nes puoselėja dabar įmanomą asmeninį individualumą ir nebeforsuojamą turinio kontrolę.

Čia toliau (1) išryškinami veiksniai, lemiantys nuomonių segmento Lietuvos žiniasklaidoje turinį, vidiniai (žurnalistikos, nuomonių žurnalistikos lauko) ir išoriniai (politikos lauko), (2) komentuojama, kokiais atžvilgiais sėkmingai, kokiais atžvilgiais nesėkmingai, šiame tyrime spręsta įvade apibrėžta problema, (3) pateikiama gairių ir rekomendacijų, kokiais kitais požiūriais nuomonių fenomenus pagrindinėje žiniasklaidoje toliau tirti būtų vertinga.

NUOMONIŲ SEGMENTO VEIKSNIAI

Šios disertacijos antraštėje minimieji viešosios komunikacijos veiksniai, lemiantys Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmentą, stebimą būtent tokį, koks jis yra, skirtini dvejopi. Vieni jų yra vidiniai žiniasklaidos lauko veiksniai; kiti yra išoriniai – politikos lauko veiksniai.

Kaip žiniasklaidos lauko vidiniai veiksniai skirtini:

- ***auditorijų dėmesys*** – iš redakcijų požiūrio taško tai nėra kontroliuojantis veiksnys; redakcijos nėra linkusios paisyti, ar nuomonių segmentas yra intensyviau skaitomas. Kaip svarbesnis suprantamas įsipareigojimas demokratijos brandai. Auditorijų dėmesys yra kiek svarbesnis iš autorių / ekspertų požiūrio taško.
- ***(Ekstradiskusinės) diskutantų personalinės charakteristikos*** – išsilavinimas, mokslo laipsnis, patirtis ir kt. – menkai veikia prieigą prie lauko. Atvirkščiai, labiau akcentuojama yra specifinė „patirties kaip diskutanto“, „įgudimo kaip diskutanto“ charakteristika. Kadangi tokia patirtis turi būti kaupiama nuosekliai, įsipareigojus, specifinės patirties preferavimas iš dalies veikia kaip prieigos prie lauko ribojimas, bet tik iš dalies: autoriai / ekspertai laisvai rotuoja. Svarbu, kad redaktorių ir autorių / ekspertų tarpusavio pažintys nėra dominuojantis prieigą prie forumo lemiantis veiksnys.
- ***Finansinė motyvacija*** – nėra bent kiek reikšmingesnis veiksnys: redakcijų mokamas užmokestis nesudaro reikšmingos autorių / ekspertų pajamų dalies; redakcijos iš esmės nepaiso nuomonių segmento faktinio nerentabilumo.
- ***Redakcijų profesionalizmas, profesinė autonomija*** – itin menkai terealizuota. Redakcijų reiklumas autoriams / ekspertams yra neryškus. Neoperuojama nusistovėjusiais ir visame lauke bendrais, universaliai taikomais kokybės kriterijais. Kokybės apibrėžtys plačiai varijuoja – ir iš redakcijų, ir iš autorių / ekspertų požiūrio taško; stebima divergencija. Vienintelė ryškiau (redakcijų) taikoma kategorija yra autorių / ekspertų interesai, jų skverbtis, ryškumas konkretaus

autoriaus / eksperto produkcijoje („angažuotumas“). Tik šiuo požiūriu matoma ir formos skirtumų: labiau angažuotoje produkcijoje dažniau pasitelkiamos performatyviosios argumentavimo formos.

Skirtini ir du gretimo – politikos – lauko veiksniai:

– ***Politikos darbotvarkė*** **–** menkai veikia (žiniasklaidos) temų tvarkaraštį, tarp šių dviejų fiksuojamas atotrūkis.
– ***Politinių programų dominavimas*** **–** santykinai neryškus; lauke fiksuojamas vidinis pliuralizmas. Nuosekliai politinės programos eksponuojamos, ginamos tik iš dalies; tam tikru mastu stebima savarankiško „ekspertiškumo“ raiška.

TRUMPAS TYRIMO KOKYBĖS *EX POST FACTO* VERTINIMAS

Problemos ir jos sprendimo atitiktis. Projektuojant šį tyrimą buvo suformuluota mokslinė problema: nebuvo žinoma, *kokie veiksniai lemia šiame segmente fiksuojamą viešąją politikos komunikaciją, autorių tinklelio, temų tvarkaraščio, politinių laikysenų ekspozicijos sandarą.* Nebuvo aišku, kas šiuo atveju yra galios subjektas ir sprendimų priėmimo *locus.* Nebuvo žinoma, kaip reflektuojama nuomonės kokybė. Viešosios diskusijos kokybė, viešosios nuomonės procesas, ypač šis procesas kaip politikos procesas, žiniasklaidos lauko konfigūracija ir čia dominuojantys veiksniai, žiniasklaidos lauko santykis su gretimais konkrečiais mokslo, švietimo sistemos bendruomenės laukais iki šiol nėra buvęs tirtas, moksliškai reflektuotas. Šis tyrimas buvo skirtas būtent kompleksiškai išnagrinėti nuomonių mainus Lietuvos žiniasklaidoje, švietimo politikos lauke.

Pirmajame šios disertacijos skyriuje aptarus sąvokas, kuriomis operuojama, trečiajame skyriuje pateikiamas platus, niuansuotas spektras Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmentą charakterizuojančių duomenų. Atskirai apibendrinamos įvairių *habitus* lauko veikėjų **sampratos, koncepcijos,** kas yra nuomonių segmentas žiniasklaidoje, kas jis turėtų būti, kokie turėtų būti jo funkcija, paskirtis, misija ir uždaviniai. Aptartos ne tik šios ištirtos ir nustatytos būdingosios veikėjų sampratos, bet ir dokumentuoti susitarimai, gairės, galiojančių etikos kodeksų turinys, kuris lemia vienokią ar kitokią projektuojamą sistemą – ar atsisakymas kodifikuoti ir jo motyvai. Betgi lygiai taip pat daug dėmesio skiriama ne tik koncepcijai ir sampratoms, veikėjų suvoktims, bet ir **faktinei elgsenai, faktiniams taikomiems elgesio modeliams,** faktiniam darbo pasidalijimui ir sprendimų priėmimo chronologinėms trajektorijoms. Čia moksliškai vertingiausias buvo konstatuotasis sisteminis padrikumas, ryškus derybų, tarpusavio derėjimosi vaidmuo, proceso – ne išankstinių

nuostatų, profesinio kanono – dominavimas. Kanonas, kaip matėme, nėra linkęs nusistovėti. Itin daug dėmesio skiriama personalijų demografinėms, sociologinėms charakteristikoms, ypač politinės afiliacijos, politinio suinteresuotumo, bet kokio suinteresuotumo raiškai. Pagaliau daug dėmesio skiriama ir pačiam **nuomonių produktui, pačiam nuomonių segmente spausdinamam, viešinamam turiniui** charakterizuoti. Čia atskleista ir tirta net keletas tarpusavio dichotomijų ir įtampų: pažintinė vertė vs. pramoginė vertė, evidenciarumas vs. performatyvumas, ekspertiškumas vs. populizmas, kokybės kriterijai vs. kokybės procesas. – Būtent šis tyrimo plotis, kategorijų įvairumas, trianguliuojamų duomenų šaltinių spektras iš tiesų leidžia teigti tyrimą buvus kompleksinį.

Ketvirtasis šios disertacijos skyrius buvo skirtas suformuluotosioms prielaidoms vertinti, nustatyti, kiek surinktieji duomenys grindžia, patvirtina ar neigia, pluoštą įvairių teiginių apie nuomonių mainus Lietuvos žiniasklaidoje. Čia surinktųjų kiekybinių ir kokybinių duomenų masyvą suvaldo įsipareigojimas atsakyti į aiškiai suformuluotus mokslinius klausimus: **(1)** kaip charakterizuotinas, net klasifikuotinas, visas lietuviškasis nuomonių segmentas, koks nuomonių segmento charakteristikų santykis su kitomis žiniasklaidos sistemos charakteristikomis? (Lietuvos žiniasklaida kaip poliarizuotojo pliuralistinio modelio atvejis vs. lietuviškosios žiniasklaidos nuomonių segmento vidinis pliuralizmas). **(2)** Kiek ryški ir kaip realizuota yra divergencija (ilgainiui, potencialiai, poliarizacija) Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmente? (tarpusavyje diverguoja ir nuomonių (sub-) redagavimas, ir autoriai / ekspertai). **(3)** Kaip brandi, turininga, yra nuomonių segmento profesinė branda, norminis kanonas? (fiksuota neturininga ir nebrandi – bet būtent tokia gali būti ginama kaip geidžiamas siekinys sovietinės patirties kontekste). – Būtent šis įsipareigojimas iš anksto apibrėžtų klausimų atžvilgiu delimitavo, suvaldė, sukoncentravo tyrimą.

Tyrimas yra kompleksinis, bet kontekste, tikslingai, orientuotas.

Rizikos. Vertinant apskritai, tam tikrą netikrumą dar pačioje tyrimo pradžioje lėmė tai, kad tyrimas yra santykinai naujas, tyrimą projektuojant nebuvo galima remtis gausiais kitų lietuvių tyrėjų darbais, taip, kad dar kontekstas būtų pasiūlęs aiškių gairių, kaip formuluoti šio tyrimo planą. Kaip parodyta, lietuviškoji publicistika, ypač kaip sociologijos objektas, dar beveik nėra buvusi tirta. Šį trūkumą kompensavo didelis dėmesys literatūros apžvalgoje skirtas kitų, užsienio šalių tyrėjų atliktiems tyrimams, be to, itin nuosekliai – sisteminių ir didelio granuliarumo studijų tarpusavio santykiui. Tai leido formuluoti ir konkrečių hipotetinių įžvalgų apie lietuviškąjį nuomonių segmentą, kurių

testavimas, pasirengimas jas testuoti, buvo visame šiame tyrime dominavusi struktūrinė gairė.

Toliau potencialiai reikšmingesni čia pristatyto tyrimo trūkumai yra lemiami dar įvade aptartų tyrėjų sprendimų dėl šio tyrimo imties, taip pat šio tyrimo ribotumų. Iš jų svarbiausiasis – bet kartu valingas, motyvuotas tyrėjų sprendimas telktis tik į tam tikrą segmento imtį – yra tai, kad šiuo tyrimu nagrinėtas tik švietimo klausimais Lietuvos žiniasklaidoje paviešintas nuomonių turinys. Neabejotina, ir tuo tyrėjai įsitikino rinkdami duomenis apie nuomonių skilčių kiekybines charakteristikas, nuomonių Lietuvoje viešinama labai įvairiais klausimais, viešosios politikos klausimais, aktualizuojamos itin įvairios viešosios problemos. Švietimo politika nėra tas klausimų masyvas, kuriuo diskutuojama intensyviausiai. Vis dėlto įvade išryškintosios švietimo politikos ypatybės – tai yra nacionalinė / centralizuota politika; finansiškai reikšmingas laukas; itin platus interesantų spektras (mokytojai, mokiniai ir jų tėvai, vadovėlių leidėjai, privačių ugdymo paslaugų verslas, lobistai, politikai ir kt.); veikiančių personalijų gausus laukas; raštingų, intelektualių personalijų gausus laukas – neleidžia abejoti, kad švietimo politikos viešoji diskusija galėtų būti nereprezentatyvi visos viešosios politikos diskusijos atžvilgiu.

Tyrėjai itin nerimavo, kiek veikėjai bus linkę atvirai dalytis informacija, patirtimi, kiek jie bus linkę rasti laiko interviu su tyrėjais, klausimynui pildyti; todėl šis disertacinis tyrimas iš pat pradžių buvo projektuotas kaip sociologinis ir kartu tekstų, teksto semiotinis tyrimas. Dėmesys tekstams buvo atsarginė alternatyva. Tekstai yra vieši, ir prieiga prie jų tyrėjams nėra niekaip ribojama. Reikšmingas rizikas, kiek patikimos yra šio tyrimo išvados, galėjo lemti itin ribotas tirtų subjektų kiekis. Vis dėlto, kaip parodyta, nors intervių sutikusių duoti redakcijų kiekis buvo santykinai nedidelis, interviu buvo itin ilgos trukmės ir turiningi, ribotą duomenų šaltinių kiekį kompensavo didelis surinktųjų duomenų niuansuotumas. Klausimyną pildžiusiųjų autorių / ekspertų atsakymų fondą papildė šio tyrimo autorių surinkti duomenys apie personalijų produktyvumą, santykį, įsipareigojimą konkretiems kanalams, rotavimą ir pan. Būtent čia aptariama dinamika, įtampa tarp sociologijos ir semiotikos, yra reikšmingiausioji dimensija, kaip tyrimas kito paties tyrimo eigoje. Pradžioje tyrėjai manė, kad tyrimas turės labiau telktis į semiotines, tekstologines kategorijas, ir tokį jį projektavo, bet galiausiai surinktų duomenų masyvas leido formuluoti ir intensyviau, ryškiau, turiningiau sociologinių išvadų. Vienaip ar kitaip, abi šios perspektyvos yra išsaugotos ir buvo derinamos čia pateikiamame disertacijos tekste.

Kaip parodyta, šiuo tyrimu atsakyta į suformuluotuosius mokslinius klausimus, jis taip pat iš dalies prisidės sprendžiant įvade aptartąsias pragmatines problemas. Disertacija esmingai viešina nuomonių segmentą redaguojančių subredakcijų ar redakcijų vidaus darbo tvarką, sprendimų priėmimo trajektoriją, viešai atsako į politikos generavimo procese reikšmingus klausimus – kaip parenkami diskusijų skiltyse publikuojami, kviečiami pasisakyti autoriai / ekspertai, kaip parenkamos temos, formuojamas jų tvarkaraštis, kokios raiškos formos preferuojamos ir pan. Bet pragmatinių problemų spektras lieka platesnis. Dėsningai, lieka neatsakytų mokslinių klausimų.

Esmingas, skiriamosios reikšmės – nors šioje disertacijoje, ir kituose lyginamuosiuose tyrimuose, visai nenagrinėtas – klausimas yra, būtent, kas, kaip, kam nuomonių skiltis skaito, sugeneruotąjį segmento turinį vartoja? Koks yra auditorijų santykis su čia atskleistuoju kanalų nuomonių skilčių vidiniu pliuralizmu? Neabejotina, kad svarbus yra skirtumas tarp nuomonių skilties skaitytojų rinkėjų ir skaitytojų politikų. Redakcijų atsakymuose buvo pažymėta, kad iš grįžtamojo ryšio sprendžiama apie politikų pabrėžiamą šių skilčių svarbą. Ar tikrai sprendimų priėmėjai patys tiesiogiai gilinasi į jų turinį? Ar jų turinys pasiekia politikus – galbūt ir kitas auditorijas – filtruotas, agreguotas, perdirbtas patarėjų, apdorotas? Čia išsamesnis auditorijų elgsenos tyrimas būtinas, norint geriau suprasti, kaip nuomonių skiltys nudirba tą darbą, kurį jos, deklaruojama, nudirba, būtent, formuoja visuomenės nuomonę.

Savaiminga, ši disertacija lieka ribojama įvade apibrėžtųjų savo uždavinių. Detalesni tyrimai praturtintų žinias apie įvairiais kitais pjūviais nepažintą, neviešą redakcijų vidaus darbo tvarką, ypač stebint, kiek priimamieji redakcijų sprendimai antrina – ar nuo jos atitolsta – politikos darbotvarkę.

- Kaip formuojamas ne tik nuomonių segmento, bet ir vidaus, užsienio naujienų tvarkaraštis. Kas lemia, kad vienos temos sistemingai eksploatuojamos ilgesnį laiką reguliariai, kitos trumpai pristatomos ir į jas detaliau nesigilinama, o kitos neaptariamos visai? Priešingai nei nuomonių skilčių autorių / ekspertų elegsenos atveju, redaguojant naujienų segmentą priimamus sprendimus turėtų lemti valingesnė, turiningesnė logika, principai, kuriuose būtų gerokai ryškesnis reiklumas.
- Jei čia atsakyta į klausimą, kaip parenkami autoriai / ekspertai – jie turi prisistatyti patys, jų kompetencija turi būti įtikinama, bet valinga pačių redakcijų pastanga *per force* formuoti autorių korpusą šių ieškant yra vangi – tai lieka neatsakytas klausimas, kaip atrenkami į vieną ar kitą sritį, taip pat į švietimo klausimus, besigilinantys žurna-

listai, redaktoriai. Čia buvo pažymėta, kad nuomonių segmentą redaguojantys specialieji redaktoriai, o ypač vyriausieji kanalų redaktoriai, dažnai specifiniais klausimais vieno ar kito rankraščio atveju patarimo kreipiasi į redakcijos žurnalistą-dalykininką; vadinasi, net ir čia, nuomonių segmente, švietimo klausimų žurnalistas-dalykininkas kartais vaidina reikšmingą vaidmenį. Ryškus gretimų klausimų spektras: kaip, kokiomis aplinkybėmis, kada formuojamas švietimo klausimais – kitų sričių dalykiniais klausimais – besispecializuojančių žurnalistų korpusas; kodėl viena sritis akcentuojama, kita – ne; kodėl būtent tokių kompetencijų – kokių kompetencijų? – personalija parenkama. Išsamesnis tyrimas čia būtinas, norint geriau suprasti redakcijų darbo vidaus dinamiką. Turint omenyje, kad viešasis diskursas kaip viešosios nuomonės *locus* yra esmingai svarbus viešosios politikos generavimo kontekste, atsakymai į šiuos klausimus leistų geriau pažinti lietuviškosios politikos generavimo aplinkybes ir sąlygas, šių realijų lyginimas su užsienio patirtimi išryškintų būdinguosius trūkumus ir privalumus.

Reikšmingas lieka ir pluoštas labiau tiesiogiai su politikos turinio generavimu susijusių klausimų. Tam tikra imtis politinių laikysenų, sprendimų parengiamojo darbo yra politinių partijų vidaus uždavinys. Formuojant partijų programas, pavyzdžiui, švietimo problemų išdėstymo ir įsipareigojimų švietimo klausimais programų sekcijas, tam tikri komunikaciniai procesai, tam tikras mainymasis nuomonėmis, diskusija, derybos, konsensuso ieška, vyksta partijos viduje, tarp, pavyzdžiui, švietimo klausimais besispecializuojančių politikų ir jų partijos vadovybės, ir (ar) jų partijos narių masyvo. Visai kita tyrimo prieiga būtina norint detaliau suprasti šią partijų – jau kaip organizacijų – vidaus komunikacijos dinamiką.

Pagaliau potencialiai svarbi yra ir istorinė perspektyva. Šis tyrimas lieka ribotas kaip chronologinis pjūvis, čia buvo tirti tik tam tikrų metų duomenys. Vis dėlto Nepriklausomybės metais daugybei viešojo gyvenimo sričių buvo būdinga tam tikra kaita, brendimas ar stagnavimas, ir šios istorinės raidos ypatybės būtų itin reikšmingos siekiant prognozuoti, numatyti, kaip viešoji diskusija, ypač viešoji diskusija kaip politinių sprendimų kontekstas, keisis, bręs ar stagnuos. Lietuva, kaip ir visa postsovietinė geografinė erdvė, šiuo požiūriu lieka vertingas tyrimo objektas: kaip įsitikinta šioje disertacijoje, nebūtinai visada dėsningai formuojasi būdingoji demokratinei savivaldai praktika, nebūtinai bręsta tvirtos savitvarkos institucijos, ir šioji dinamika turi savo istorines aplinkybes, sąlygas ir priežastis. Jų tyrimas leistų esmingai praturtinti dabar turimas žinias apie lietuviškąjį viešosios nuomonės procesą.

SUMMARY

Opinion Journalism in Lithuanian Media: The Case of the Education Policy Debate

INTRODUCTION

DOMAIN. RELEVANCE OF THE RESEARCH. This dissertation focuses on **opinion journalism** in **Lithuanian media.** The questions discussed here are of topical interest for the proportion of opinion in media output has recently grown dramatically – due to its low production costs, and also due to its value in attracting and consolidating the readership, its ability to 'cater' to the tastes of the readership. It is also known that opinion content has a pronounced impact on the behavior of the electorate ('punditocracy'; the 'public agenda' usually following the 'media agenda'). Accordingly, it is an important *locus* of the political communication and public opinion process. However, many authors have pointed out that the Lithuanian media sector is rather closed. Virtually no information is available to the public about the internal decision-making process – especially so about the decisions made when editing opinion. The (codified, uncodified) ethical and policy standards remain underdeveloped, rather numerous are court cases involving, specifically, the separation of 'fact' and 'opinion' – indicating that the underdeveloped reflection produces problematic action. All of these pragmatic issues contribute to a rather low public trust in media that has historically been characteristic of the Lithuanian audiences.

This study chooses for its case the communication of the **politics of education.** Here, again, many rather different reasons make this particular domain of policy-making important. Lithuania has inherited a centralized education system; accordingly, the education policy is a typical focus of the national mainstream media. The funding for the entire education sector is significant (17.7 per cent of the state budget; only social security and health care are each allocated a greater proportion; data from 2023). There are a great number and a great variety of personalities acting in the field, and they are literate

actors – teachers, students and their parents/guardians, textbook publishers, the private education business owners and managers, politicians, lobbyists, etc. However, in spite of the attention that the policy of education is accorded in the public domain, Lithuania has never been ranked high in the international education rankings by country – while some of its neighbors, e.g., Finland, Estonia, have been. The process of the Lithuanian public education policy debate is therefore of great interest.

A more detailed understanding of the field of opinion journalism, of the public opinion and the public policy processes that take place within it, is necessary if one is committed to the sustainability of democratic governance, security and integrity of information environment, and maturity of the (Lithuanian) media sector and the journalistic profession.

RESEARCH PROBLEM. The nature and quality of opinion contents – editorials and op-eds, opinion pieces in the press, television talk shows, talk radio – depends on a number of factors: the motivation of the relevant personalities, which is here also financial motivation, the preferences of the readership/audience, the interpersonal relationships between the actors, the level of journalistic professionalism, the conception of high or low quality that are typical of the actors in the field, etc. These could be considered to be field-internal factors, stemming largely from inside the journalistic profession. There are also other potential factors that stem from outside of it, from the near-developing field of politics: the intensity of the actors' political affiliation, the agenda of a political party, etc. The exact identity and configuration of these factors and the extent to which each of them contribute to the resulting entirety of opinion output and public policy debate has not yet been extensively discussed.

RESEARCH HISTORY OF THE TOPIC. However, a few other researchers have heretofore focused on the Lithuanian opinion journalism, especially so in the domain of the education policy process. Indeed, the communication of politics – and especially in the domain of opinion journalism – is not a common research topic in Lithuania for, due to historical developments, the experience of democratic governance makes up but a small portion of the Lithuanian past. Given the extensive 20th-century periods of autocratic administration (1926–1940), and Soviet occupation (1940–1990), propaganda and state censorship is a much more prevalent object of study. Those few authors who have recently focused on the communication of politics in a democracy, relying on communicative action of 'opinion leaders', social media data or ethnic minority press, have drawn the conclusion – each of them only within the limitations of their own research setup – that the discussion is generally lacking in

constructiveness and dialogue, the points of view represented are few, and that the speakers – especially professional economists – rely heavily on the transmission of pure bare data and are poor 'public communicators'. However, none on these studies focus directly on the opinion contents in the mainstream national media. Opinion pieces as a deliberate research target have heretofore been investigated mostly from the point of view of linguistics, current word use and syntax, but then, those conclusions reveal nothing about the communication of politics. Likewise, the studies that have focused on the policy of education mostly targeted the contents of the policy, the decisions made, the successes and the failures, but not the process of the policy, the procedure of it being generated and made public, being publicly discussed – especially so within the domain of opinion journalism.

THE GOAL OF THE STUDY is thus to determine what defines the observed line-up of authors/experts, the schedule, the timetable of topics, the exposition of alternative political views, even the style, the nature of arguments formulated – that, cumulatively, characterize the field. These issues – the contributing factors and the extent to which they each have an effect – make up the program of this investigation.

THESES TO BE DEFENDED. (1) The sections of opinionated content published by Lithuanian media outlets form relatively spontaneously, with the process lacking in coordination.

(2) The right to make decisions is usually delegated to the discussants, the authors/experts themselves; however, the authors/experts diverge significantly from each other in their definitions of quality, in their intentions (e.g., 'to make a name' vs. profit motive vs. authentic pursuit of policy change), in their experience and in the intensity of their (political) commitment, also, in their projected audience, and the audience they are targeting.

(3) The final product – the public debate on specific policy issues, like education – is characterized by fragmentation.

(4) The characteristics of the Lithuanian opinion journalism practice are nevertheless organic within the context of the Lithuanian historical experience.

METHODOLOGY AND INSTRUMENTS. LIMITATIONS. The study relies on the newest data: the opinion output in the media in the calendar years 2021–2022. The period coincides with the beginning of the Ingrida Šimonytė administration (the Minister of Education, Science and Sport – Dr. Jurgita Šiugždinienė, Chair of the Committee on Education and Science at the Lithuanian Parlia-

ment – Dr. Artūras Žukauskas). These first years of the Šimonytė administration, as is expected, were intensive in terms of the many and varied reforms implemented (other researchers usually focus on similar 'beginning' periods). The entire period is consistent in the sense that neither the Minister nor the Chair of the Parliamentary Committee changed. The entire setup provides for a sufficient number and variety of objects for investigation.

The study relies on methodological triangulation:

- **(editorial boards)** the editors supervising the opinion sections at selected channels are interviewed while tracing their (ethical) attitudes, definitions of quality, accounts of daily decision-making, etc.
- **(authors/experts)** similarly, the attitudes, definitions, understanding and daily reasoning of discussants are pursued by collecting their replies to a specially developed questionnaire.
- **(texts)** finally, the actual opinion publications are investigated focusing on the metadata (the author rotation, publication intensity, etc.) and analyzing the content (the types of argumentation employed).

Illustration A. Presumed configuration of the Bourdieuian fields.
© The authors of this dissertation, 2025.

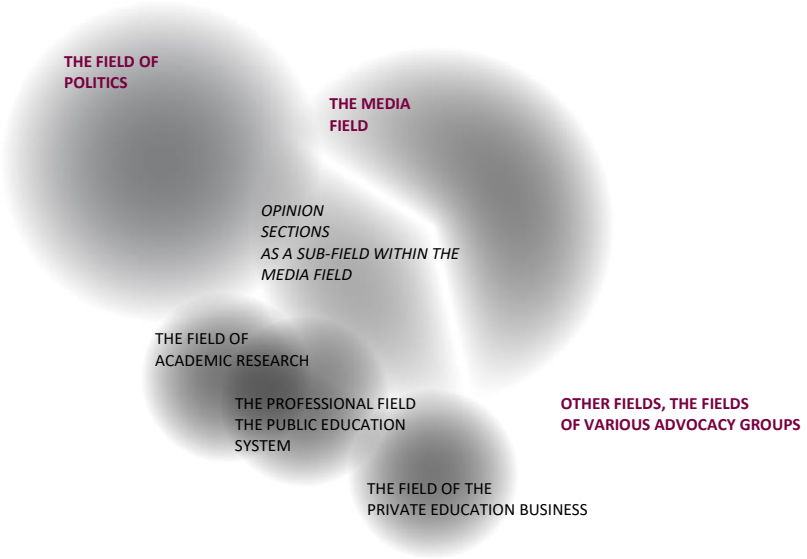

As the study pursues both sociological categories (personalities) and text-linguistic categories (the opinion product, especially argumentation), it aligns it-

self with the research framework initiated by Pierre Bourdieu. Bourdieuian theory is amenable to most varied kinds of data and is interested in the 'logic of practice', which is the target of this investigation.

The conceptual framework thus derives both from the Bourdieuian theory ('the field of journalism', 'the field of politics' (see Illustration A); 'habitus', etc.) and the theory of journalism ('author', 'author's competence', 'media channel' 'opinion section', 'opinion piece', 'argumentation', etc.)

In addition to the topical (policy of education) and temporal or geographical (2021–2022, Lithuanian data) limitations, the passivity of the informants, their unwillingness to discuss and disclose their decision-making logic is the greatest potential limitation of this study.

STRUCTURE OF THE WORK. The study contains – in addition to this introduction and the conclusion at the end – four numbered sections. Having (1) derived the setup of this study from other research and (2) commented on the data, that the study takes for its point of departure, we proceed to (3) analyzing the data and (4) interpreting it.

1. THE CONCEPT OF 'OPINION JOURNALISM'

Most generally, opinion journalism is approached in a wide variety of investigations in many foreign countries. They employ various methodologies and rely on divergent research paradigms. This chapter is divided into two parts, and the relationship between them is as follows:

- first, we focus on **opinion journalism in its context.** To use Bourdieuian categories, we will pursue the sub-field of opinion journalism as it is integrated within the broader field of journalism in general, and the relationship between the field of journalism and other fields, especially that of politics. The way actors migrate between/among the fields will be of particular interest.
- We will then target – as much as it is possible based on the scarce (foreign) research there is – **the sub-field hermetically:** to resort to Bourdieuian categories, 'the rules of the game', the principles and standards, the canon, the norms.

This discussion is necessary. The purpose here is to derive the main concepts we will employ later when formulating the questions to the editorial boards, when composing the questionnaire to the authors/experts, and when analyzing the published opinion pieces.

OPINION JOURNALISM WITHIN THE MEDIA SYSTEM. OPINION JOURNALISM AND OTHER BOURDIEUIAN FIELDS. Diachronic research. Historical investigations reveal that opinion journalism is not a hermetic, separate domain within the structure of a broader mass communication system. Quite the contrary, historically, opinionated content has always played a role in defining those mass communication forms that eventually developed. The main tension here is the one between a (1) separate, specific opinion or view and the (2) public opinion.

Etymologically, 'opinion' and 'public opinion' are very different. In most languages, 'opinion' is usually an archaic, inherited word whose origins cannot be traced beyond the first know uses of it in most ancient sources. Quite the contrary, 'public opinion' is a recent phenomenon. Even more to the point, historically, the appearance of this expression usually correlates with the appearance of the first printed newspapers. For example, in England, the term 'public opinion' was first used in 1670–1680. The English 'corantos', in the form of a newspaper, no longer something in the form of a book, were first published in 1640–1650.

Indeed, the development of the press has historically been influenced by three factors:

- by the technological advancement, technical innovations, the availability of materials, and the spread of the know-how (see, e.g., Winston, 1998; Mari, 2022);
- as an economic activity – by the changing literacy rates and reading habits, in this context, also, by the tension between the possible supply and the relevant demand (see, e.g., Williams, 2009);
- finally, by the extent to which the production and distribution of publicly available information was (or was no longer) the responsibility of the administration (the crown, the cabinet), and subject to its control (see, e.g., Conboy, 2004: 66–87; Whitten-Woodring & Van Belle, 2014).

Historically, this last factor has been the most productive in terms of the development of opinion journalism. State control – given sufficient technological advancement and a critical mass of the literate public – has always conditioned a live enterprise of underground, illegal, alternative information channels. What essentially defines them is, indeed, them being opinionated channels. Jürgen Habermas (1989) discussed, in great detail, the emergence of the 'public domain', the 'Öffentlichkeit' in the context of the Great French Revolution.

In other words, the two phenomena of distributing opinionated contents and the rise of independent mass communication are historically intimately related.

As the expression ‘public opinion’ followed the appearance of the first mass communication forms, the first newspapers, so did the academic, theoretical reflection as to what this ‘public opinion’ is, even more so, as to what the relationship between the ‘public opinion’ and the (opinionated) media is. Historically, there has been a great variety of different interpretations:

– the **rationalist, structuralist** approaches, for example, the tradition inspired by Max Weber, tended to reduce the ‘public opinion’ to a ‘social institution’, an ‘ideal type’ (Furedi, 2011: 124), widely distributed in a society as a set of rituals, models, constellations of symbols, narrative constructions and so on. Indeed, from this point of view, ‘public opinion’ predates the development of the media, but it remains, certainly, subject to manipulation by the media. (Bourdieu himself is famous for his article “*L’opinion publique n’existe pas*” (1973/1979), by arguing that the extent of – and the danger inherent in – this manipulation can hardly be overstated.)
– The **analytical, empiricist** tradition (e.g., the one inspired by Emile Durkheim) focuses on the behavior of individuals. Here, some behaviors are stated to ‘coincide’, to be ‘alike’. ‘Public opinion’ then, naturally, can be reduced to a set of shared ‘beliefs’ and ‘sentiments’, and these, too, even though they predate the press, can be influenced by it (Moeen, 2019: 22).
– The **humanist, functionalist, pragmatist** approaches go even further than that and connect the ‘beliefs’ and ‘sentiments’ that individuals may have to their ‘interests’ (Milios, 2000: 289–290). This particular paradigm dominated the Soviet ideology. Indeed, an attempt to influence, or even force, a certain ‘public opinion’ is then not a mere possibility, but an imperative that the proletariat is obligated to pursue at any cost.
– Finally, the **posthumanist** approaches (e.g., that of Peter Sloterdijk) constitute a reaction to the aforementioned optimism. It is naïve to think that any one person or force could willfully influence the public opinion, rather, what is more important, everyone is – whether they like it or not – influenced by the chaotic and unpredictable attention cycle (Laermans, 2011: 118).

What is important here is that opinion is impossible to dissociate from the general idea of a public sphere, and that the actual implementation of one

or another form of ‘opinion expression’ or ‘opinion distribution’ will develop in the tension between a separate opinion and the public one.

Synchronic research. Likewise, the contemporary modelling of media systems puts a clear emphasis on opinionated content, and treats it as a crucial part of the mass media landscape in different jurisdictions.

The distinction, drawn by Hallin and Mancini (2006), between ‘polarist’ (e.g., France, Greece, Italy, etc.), ‘corporatist’ (Germany, the Nordic countries), and ‘liberalist’ (USA, Canada, the UK) media systems relies, to a certain extent, on the specific ways in which opinion pluralism is realized in those systems. Media pluralism may be ‘external’ (different opinions = different outlets/channels) or ‘internal’ (different opinions within one media outlet), ‘organized’, to a certain degree, or ‘individualist’ in its form, ‘polarized’ or ‘moderate’ in its radicalness.

This strand of research offers a hypothesis for testing: most authors predict (Castro Herrero et al., 2017: 4799–4800; Jastramskis, 2011: 52, 67) that the Lithuanian media system has many features in common with the ‘polarist’ model, and so ‘external pluralism’, rather ‘organized’ and rather ‘polarized’, is expected here.

Other Bourdieuian fields. Contemporarily, most recent research has produced a wealth of data, in the Bourdieuian tradition, on the relationship between the narrow sub-field of opinion journalism and other fields, especially the field of politics. Jacobs and Townsley (2011, see also Jacobs & Townsley, 2014) documented, basing their conclusions on US data from the years 1993–2002, that there had been a massive flow of personalities from the field of politics into the field of journalism, especially so into the sub-field of opinion journalism. This has had a pronounced effect on the structure of the sub-field. There is now a clear divergence between the traditional authors (columnists, professional, professionally trained, journalists; scientists and researchers who have earlier been a common type of author in the sub-field) and new authors (most often, politicians, actors representing various NGOs, openly affiliated, partisan ‘talking heads’). There has developed a clear divergence between the traditional media channels and new, mostly electronic, media. The autonomy of the sub-field of opinion journalism has thereby been weakened: there is less tolerance, there is more open ‘moralizing’, etc. These conclusions echo the predictions originally made by Bourdieu: new actors, the immigrants, do not try to adapt within the field as they find it, do not try to transform it; rather, there is a clear effort to establish a new field *in the stead* of the preexisting one.

The discussion presented above reveals that the sub-field of opinion journalism is not merely well-integrated within the general mass media landscape, but that it has historically been critical to the development of the forms of public communication. The most recent research reveals that it continues to be central, attracting substantive immigration from other nearby fields.

OPINION JOURNALISM AS A HERMETIC DOMAIN. Reconstructions of the latent 'rules of the game'. A certain amount of research has been published that targets the contents of some individual channels, their opinion sections, and of the individual opinion pieces. A certain amount of conclusions can be drawn from them. Indeed, the discussion as to the 'proper' kinds of argumentation can be traced back to ancient Greece, but certain concepts – e.g., the 'post-truth' or 'performative argumentation' (seeking for an effect on the audience by appealing aesthetically, emotionally – what has historically been considered an 'argumentative fallacy') are of a more recent stock. Four different kinds of most recent research can be individuated.

(1) Some of authors (see, e.g., Lysaght, Little, & Kerridge, 2011; Savage & Marinelli, 2011; Woods, 2015) trace the metadata of the opinion production, and then draw *(sociological)* conclusions about the channels, the authors/experts, and the characteristics of their production. For example, the 'elites' (most often, established authors, the ones in possession of a reputation, accreditation, etc.) produce longer texts compared to other authors, there is also a pronounced inertia in the quality of their activity (published intensively in the past = will publish intensively in the future). Generally, this tendency for definable demographic groupings to prefer their own 'rules of the game' is well established.

(2) This reaches down into the *methodology* (see, e.g., Parks & Takahashi, 2016; Sommer & Maycroft, 2008): preference for certain kinds of arguments, propositions (for example, for referencing scientific generalizations) correlates with the authors' demographic affiliation, though there are exceptions. Rigorous methodology generally loses ground to softer approaches, 'framing', 'engagement', etc.

(3) Research grounded in traditional *rhetorics and linguistics* seconds the aforementioned conclusions: for example, lawyers as opinion piece authors differ, in a systematic way, in their manner of expression, style, and word use (Orts, 2018).

(4) Finally, *applied* research focuses on the attempts to engage opinion journalism as a tool when organizing various public relations campaigns, e.g., acting in the interests of tobacco or gun industry.

All this research reveals, generally, that there is a ground-roots tendency towards particularization, individualization, fragmentation and even, eventually, polarization.

Research of the publicly available 'rules of the game'. The 'descriptive' accounts of the 'rules of the game' do not exhaust the entirety of known standards. Indeed, in addition (and in opposition) to this latent norming, there is a certain amount of open prescriptive rule-making. The standards and principles are verbalized in the discourse of awards within the domain of opinion journalism, in the context of education, training and skill development.

For example, the Pulitzer prizes for opinion journalism have historically been awarded for (based on Fischer & Fischer 2003):

- remaining grounded, for the authors keeping in mind the audience's worries and concerns;
- for being tendentious, ethically committed, but only if the interests represented are broad, as broad as possible, universal, not narrow;
- for the bravery in challenging, indeed, any narrow interests;
- for attention to sound reasoning, clarity of argumentation, clarity of language, etc.

These ethical imperatives, here taken to summarize the prescriptive 'rules of the game', as developed by the community itself, in a mature Western democracy, are repeated in the newest American textbooks for journalism students (see Downing, 2024; Zamith, 2022). Opinion journalism as such is characterized in an exclusively positive way. This is the kind of journalism that is the most profoundly humanist in its outlook, it is an indispensable part of democratic governance.

The Lithuanian realities stand in a profound contrast to the American norms delineated above – which is, again, organic given the historical differences. First of all, the tradition of awards for opinion journalism is itself very young (heretofore, the *Sakadolskis Prize for Opinion Journalism* has only been awarded 5 times). The 'civil' normativity – one recoverable by analyzing (prescriptive) dictionaries, textbooks, and the law – offers a different view.

For example, the many articles for individual opinion journalism genres ('commentary', 'review', ...) in the standard Lithuanian Encyclopedia of Journalism (Tapinas et al., 1997) espouses a clear skepticism towards the entire opinion section of a newspaper. All of them highlight the following:

- conceptual difference between 'opinion' and the clearly more desirable 'factography' that journalism products should generally pursue;
- the many negative characteristics that are typical of opinion production: the superficiality, the light-mindedness and flippancy, the co-

medic orientation, the traits it has in common with caricatures or cartoons;
- the conflict, the polemic, that is at the core of the opinion content: most often, one defends one's own view and negates the opposite.

Similar skepticism is typical of the Lithuanian legal regulation of the press (technically, in Lithuanian, of the "distribution of information to the public"). Lithuanian textbooks for journalism students either omit any detailed discussion or opinion journalism, or remain comparably suspicious.

These last passages on opinion journalism as a hermetic domain revealed a somewhat more complex picture, indeed, because the differences between individual countries, different historical experiences, and distinctive recent dynamics came to prominence. We saw that the Lithuanian realities, what we know about them, diverge radically from, e.g., the American tradition. More than that, the American tradition is not a single coherent set of imperatives, for the prescriptive norming of the opinion journalism differs from what are the actual realities within the sub-field.

As we suggested in the beginning, this discussion was necessary to derive the main concepts we will employ when formulating the questions to the editorial boards, when composing the questionnaire to the authors/experts, and when analyzing the published opinion pieces. Indeed, the investigation of the opinion production in the Lithuanian press will have to target the following:

- *the conception and the programmatic definition of (the function of) opinion production;*
- *the tension between a separate opinion and the public opinion ("are you trying to reflect, or to change, the public opinion"?)*
- *the tension between the internal and external pluralism;*
- *the easy/restricted access to the forum;*
- *the importance of interpersonal relationships;*
- *the motivation of the actors;*
- *the methodology;*
- *the definition of high/low quality;*
- *the extent and the nature of professionalism in the sub-field of opinion journalism.*

2. THE DATA

The data in this study are to be adequate so as to enable the evaluation of four different propositions that derive from the survey of available research presented in Chapter 1:

- in the domain of opinion journalism, external pluralism is the case;
- specific groupings of discussants (there is a clear demographic divergence);
- prefer their specific style of discussion/argumentation (a consistent stylistic divergence);
- the professional autonomy in the field of journalism is weak.

Three different pools of data were resorted to (see the Introduction), they were, however, approached while raising exactly the same questions (triangulation), trying to uncover the same systemic characteristics and trends.

(Editorial boards) The preliminary list of editorial boards to be investigated included 23 boards in charge of those channels which publish authored opinion pieces and/or broadcast interviews with discussants who are presented as 'experts'. The visits with the boards were negotiated and took place in April–June 2025. The boards were offered several different dates for a live interview. No exact research questions were revealed to the boards beforehand, but the general tendency of the investigation was indicated. It was made clear that the content of the interviews will be used for research purposes only, and that the answers will be anonymized, but coded for the purpose of maintaining the integrity of the answer sets. The researchers asked to meet the particular member(s) of the staff who is (are) in charge of the opinion, commentary and review section, in terms of the professional jargon, those who curate 'external authors'. 6 editorial boards agreed to give the interview (henceforth coded 'R1', 'R2' ...), that is, 26 percent of the total. It is of importance to note that, eventually, the interviews were productive and even collegial: the researchers indicated that they are merely asking for 15–20 minutes of time, but the average duration of one interview was ~75 minutes. A great amount of detailed and nuanced data was collected.

(Authors/experts) The preliminary survey revealed that, during the period in question, 68 different personalities published opinion pieces – or commented as interviewees labeled 'experts' – on various aspects of the Lithuanian education policy. In order to access their conceptions and attitudes, the method of a written questionnaire was employed. The questionnaire was made available to the authors/experts in August–September 2025, it was open to fill in online for those with their unique links for 6 weeks. A portion of this period

was the month of August, a typical vacation month, whereas the rest of it fell within a typical working month, September. The invited participants were explained why they personally and specifically were selected, and how many invitees make up the entirety of the pool. The context of the investigation was explained, and the other sources of data were detailed. The invitees were assured that the researchers would inform them of any publications that are based on the data collected. It was made clear that the questionnaire is anonymous, and that the answers, when made public, will be depersonalized. The 56 different questions ('Q1', 'Q2' ...) were divided into 4 sections. The invitees were informed about the possibility to participate by e-mail, they were also contacted by phone, some of them were invited to participate when met in person. 25 answer sets were received (henceforth 'A/E1', 'A/E2' ...), which equates to 37 percent of the total possible. The average duration of the filling-in was 24 minutes, somewhat longer than the test trials had indicated (15–20 minutes). The researches make the assumption that the respondents took the questionnaire seriously. None of the answer sets were disqualified due to any self-contradictions in the answers.

(Texts) During the calendar years 2021–2022, the aforementioned authors/experts were determined to have published 173 different opinion pieces in the channels investigated. The texts ('S1', 'S2' ...), the relevant opinion publications, were assembled and coded in August–September 2025. The researchers collated the metadata, collected various numerical evaluations on the intensity of the publication per channel, the proportion of education-specific publications within the entirety of all opinion pieces published, the frequency of publication per channel and per author, the length of the publications, the frequency of various types of argumentation strategy employed, etc.

It is of importance to note that the textual investigation targets only the published texts, but the authors of the published texts are the same experts who comment orally in broadcast discussions and interviews. The research thus exhausts the entirety of the contemporary Lithuanian opinion journalism.

3. Results and Analysis

The discussion in this chapter is divided into 6 parts:

- (1) first, we characterize the sections of opinionated content in Lithuanian media – their concept, function, mission and objectives – by tracing the intentions of the actors in the field. (2) We then discuss the codified regulations of opinion journalism.

– Two further parts are devoted to the characterization of the actors: (3) editors-in-chief and copy editors, whoever happens to oversee the opinion section at an individual media organization, and (4) the authors/experts themselves.
– Eventually, we proceed to discussing the published opinion pieces. (5) First, our emphasis is on the discourse of quality (a 'good', a 'poor' piece, the criteria), and (6) then – on the characteristics of the pieces as observed.

THE CONCEPT. The editorial boards tended to emphasize the 'reputational value', rather than the economic value, of their opinion sections. An author, a single piece can be selected for publication even if it will not attract attention of the audience, even if "nobody will read it", simply because it "contributes to the integrity of democratic governance" (R2). The editorial boards emphasized that, judging from the feedback, the sections are of particular interest to the political elites, though none of them were in possession of any tangible data that could back such a claim. As for the intentions, the section as a whole is to "reflect and mirror the public opinion" (e.g., R1), but the individual authors are welcome to try to "affect and change" it. On the whole, the discussion here revealed a clear commitment to internal pluralism.

Only a small minority of the boards were willing, spontaneously, to see the economic rationale behind their opinion sections. Indeed, they could consolidate the readership. Then, the section should not pursue any pluralism of views, rather, it should remain "politically tendentious", biased (R3).

The intention of the authors/experts, universally, was observed to be to change the public opinion (answers to Q14), and this declared aim was consistent with their definitions of what the public opinion is. The two critical features of the public opinion, as claimed, were the 'incompetence', the 'unbusinesslike' nature of it, but also the "deciding role" it plays "in a democracy" (Q13). The authors/experts diverged, significantly, in their declarations as to their motivation: some of them, roughly a half, seek to "share in their knowledge" (A/E19), or act out of their "concern for the future of the youths" (A/E12), while the remainder seek, in their frank answers to the anonymous questionnaire, merely to "increase the visibility of their name" (A/E20), or to "push the position of my NGO" (A/E16).

Overall, it is important that both the editorial boards and the authors/experts highlighted, in Bourdieuian terms, the high 'capitalization' of the field of opinion journalism (from the point of view of a media channel – it is of value to possess such a section, from the point of view of an author – it is of value to be published there). However, this high 'capitalization' might also be

overvalued, for neither party can refer to any hard data to prove the claimed value. Quite to the contrary, some editorial boards used the phrases "nobody reads them" or "low readership" frequently and comfortably. The rate of "returning authors" will also nuance this 'capitalization' discussion even further.

THE REGULATION. VIrtually none of the Lithuanian media organizations were found to possess any codified, written 'editorial board policy' or 'internal policy' documents that might regulate the operations of their opinion journalism staff, and/or the decision-making. The boards could freely reflect the potential uses of such an effort (adaption of new staff, compliance, calibration, conflict prevention, etc.), but it is expensive, even more so, it would limit the flexibility of the board which is of great importance in such a small media market. Only 28 percent of the authors/experts actually care for such policy documents, and of those who do, surprisingly, 57 percent claim to have found all the information they needed when they needed it (Q3).

Thus, generally, the norms and standards are oral, unwritten, and flexible; they are subject to constant negotiation and renegotiation, improvisation. However, they are real: all of the authors/experts claim to distinguish between 'high quality' and 'low quality' opinion journalism (Q6) as do all of the editorial boards. Curiously, 44 percent, which is roughly a half, of the authors claim that, in their interactions with the editorial boards, the insistence on quality has been an issue (Q42). They further claim that the level of interference on the part of editorial boards is exactly right (Q44; 84 percent).

The only open and stable norm enforced by the boards is the division of the manuscripts received and the op-eds published into two pools: the 'commentary' and the 'tribune' sub-sections (which is a common practice across the field, though the sub-sections themselves may be labeled differently). The basis for this division, as the interviews revealed, is the intensity of the political agenda, the special-interests agenda made visible in the pieces. The 'tribune' pieces – the editorial boards claim – openly promote a particular political point, whereas the 'commentary' pieces are more nuanced.

This decentralization of the norms, the delegation of (a part of) the decision-making power to the authors/experts, can, however, be problematic. As it has already been indicated, the public funding for the education sector is significant (17.7 percent of the state budget), but, out of all of the opinion pieces published in the investigated Lithuanian media outlets during the years 2021–2022, only 2.98 per cent focused on education issues. The representatives of the editorial boards attributed this disconnect to the decisions of the authors ("they themselves do not write about this, do not focus on this

enough", R1), ascribing no role in the construction of the timetable to the editorial boards.

As a part of this investigation, the authors compared the reconstructed media agenda and the policy agenda within the field of education politics in 2021–2022. Four different potential media agenda factors were individuated: the willful pursuit of the editorial boards (assignment of topics to authors), the selectivity of the editorial boards (selection, rejection, of topics suggested by the authors), context (political agenda causing a particular topic to be brought forth), and dialogue, polemics, between the authors. The study revealed that all of these factors contribute, but in a weak way, and none of them actually dominate the formation of the media agenda as is the case in opinion journalism. A significant dissociation came to light. There were topics that the opinions sections discussed at length, where the contributions or different authors were numerous, but where the discussion was largely meaningless because it was not mirrored by any real decision-making on the part of the political elites. On the other hand, there were a number of actual political decisions, financially significant policy changes made that were never commented on at all. The deliberate choice on the part of the editorial boards to leave the formation of the agenda to chance is the reason the end product – the op-ed pages and the resulting discussion of public policy – is chaotic, fragmented, unprincipled and unfocused.

The discussion, as summarized above, makes clear that the aforementioned Bourdieuian capitalization of the field of opinion journalism might be overvalued.

THE ACTORS: *HABITUS* AND PERSONALITIES. THE EDITORIAL BOARDS. Turning to the *habitus* and the personalities in the field, the research revealed that the distribution of roles are generally somewhat connected: just as the editor-in-chief, if charged with overseeing the channel's opinion section, differs in his/her decision-making from the section-specific opinion copy editor, then, the independent authors who are not bound by any signed contracts with a news outlet diverge from the columnists who do. In fact, generally, there is a mutual preference between the editors-in-chief and the columnists, with the editors-in-chief preferring signed contracts with reliable, stable, committed columnists, and the section-specific opinion copy editors and independent authors.

From the point of view of the editorial boards, a section-specific opinion copy editor (2 out of 6 cases) is generally preferred, for he/she has more time to deal with new, unproven authors, especially so if the dealing involves checking the authors' qualifications; he/she is more open to novel initiatives;

he/she can devote more time to editing, proofing the submitted manuscripts, he/she has more time to check with outside sources in those cases where a manuscript calls for some fact-checking. But he/she is also more expensive, which is a luxury that a small news outlet simply cannot afford. However, those editorial boards where the opinion section was the remit of the editor-in-chief (4 out of 6) could freely reflect the advantages this particular arrangement involves, too: the editor-in-chief is usually also the final arbiter in case of a conflict, which are quite common in opinion journalism; hence, the direct involvement of the editor-in-chief saves time (R2); the editor-in-chief overseeing the opinion section at the same time as he/she oversees the other sections of an outlet will also guarantee a greater degree of balance and consistency in the outlet overall (R5).

The section-specific opinion copy editors are in no way inferior to the editors-in-chief in terms of their professional experience or training. Indeed, some of the copy editors were found to be (at least formally, in terms of years spent editing) more experienced than the editors-in-chief at other publications. Their declarations did put a greater emphasis on the requirements and the specificity of the genre. They claimed to be at liberty to pursue more refined forms of expression, to have the time to negotiate, generally indicating that, on average, it may take somewhat longer for a submitted manuscript to be published in a publication where the opinion section is edited by a section-specific opinion copy editor when compared to the habits of the editors-in-chief.

The editors-in-chief, due to having less time available, tended to emphasize a stable line-up of predictable authors. However, they revealed harboring some constant doubts as to what the columnists could, in principle, say about, e.g., education policy: a columnist, though reliable, may remain fatally limited by his/her experience (R5). The editors-in-chief, in their genre reflection, rely, to a greater degree, on the professionalism of the authors, which, however, in case of more reliably returning authors, is to be expected.

In terms of the competencies required, both types emphasized the capacity to prevent and resolve conflicts, reliable professional experience, universalism (the editor may have to deal with manuscripts focusing on policy, economics, cultural life, or even most specific defense or medicine issues).

A slight divergence in the manuscript acceptance rate was detected: those editorial boards where the opinion section is edited by the editor-in chief eventually publish a greater proportion of the received manuscripts, while the section-specific opinion copy editors are more selective. In other words, it is easier for someone new who is seeking access to the public debate to get into the pages of a more selective opinion section edited by a dedicated opinion-speci-

fic copy editor. Editors-in-chief put a greater emphasis on past experience and on an already established relationship.

THE ACTORS: *HABITUS* AND PERSONALITIES. THE AUTHORS/EXPERTS. Likewise, (1) columnists and (4) independent authors also diverge in their habits quite noticeably. In addition to those two extremes there is also (2) the expert assisted by a ghost-writer, by a professional writer, and (3) collaborating authors. These 4 *habitus* will be discussed in turn.

(1) The reliability of the columnists is, indeed, important, for the editorial boards: several of them described cases where the independent authors failed to live up to their promises to change, improve the submitted manuscripts, as indicated, on time, and the board was forced to find a solution at the last minute so as not to leave a page empty. Columnists are, indeed, reliable both in terms of their commitment to the agreed schedule and the quality of the manuscripts. The columnists themselves, indeed, emphasized the requirements of the genre in their answers to the questionnaire at a greater rate than the remainder of the respondents. The investigation revealed that columnists are invariably paid. They are also expected to remain committed, exclusive, to their 'home' channel, though they are encouraged to make themselves more visible even by participating in discussions, say, broadcast by competing media channels. However, as the editors suggested, the columnists' output – the opinion pieces focusing of education policy – were also somewhat limited: they included many references to other personalities important in the field of education policy, they focused on established themes, indeed, they were 'summaries' and 'overviews', rather than innovative contributions to the debate.

(2) Ghost-writing, even without disclosing the name of the literary co-author, was never dismissed as unacceptable by either the editors or the authors/experts. Indeed, the editorial houses suspect that many of the opinion pieces submitted by active politicians may be written by their advisers or staff (it would be impossible to even quantify the proportion, it was claimed), but as long as the piece reflects the views of the indicated nominal author, there are no reasons to disqualify the submission solely based on the (false) attribution. Likewise, section-specific opinion copy editors may even supply ghost-writing services: if a special 'for-and-against' panorama of views is pursued, the editor may sometimes call an expert in the field and ask for his/her orally expressed opinion, with the literary product eventually being written by an assigned newspaper staff writer. The name of this writer him-/herself will not always be printed.

There were instances when the authors themselves, spontaneously, qualified the ghost-writing negatively: "I tend to avoid giving my opinion orally

for, in my experience, the editors may eventually print my words distorted" (A/E19).

(3) Collaborating authors are the rarest type of *habitus* observed. The editorial boards had a tendency to dismiss the form as somewhat forced: they observed in their interactions with the authors that one of them is usually the leading author, the other ones, possibly, only lending their name to the manuscript (e.g., R3). However, the investigation of the published texts, their metadata, showed that this suspicion is likely unfounded: the 'pairs' (or 'trios') of authors were stable, it was common for the authors in a 'pair' to be listed in a different order in different pieces, the 'pair' or 'trio' authors also published opinion pieces where they were the sole and only author.

Importantly, the 'pairs' and 'trios' also usually involved authors of a similar socioeconomic background, from the same professional field, indicating that the collaborations fail to bring together authors who could productively complement each other.

(4) The single independent author is the most common type of commentator in Lithuanian media. There are slightly more men (55 percent) active in the field in this respect; yet, men and women differ quite significantly: a woman is more likely to be a returning author (the statistical mode is 2 op-eds per author; 2.73 on average) rather than a man (1 op-ed per author; 2.13 on average). Generally, the field is populated by political, administrative experts, political advisers (64 percent of the authors were been employed in an administrative capacity or as political advisors; Q16), although Q28, "*Why do you feel competent to comment on the questions of education policy?*" revealed a wide variety of motives (in this order of frequency: "work experience in the public education system"; "I have school-age children"; "I am an education scientist, an education science specialist"; "work experience in the private education system"; "political interests, I am a member of a political party"). The field is dominated by Vilnius, the capital city (80 percent of the authors live there, Q47), though the network of schools is, naturally, geographically widespread.

From the point of view of the boards, the discourse of formal qualifications, CV-like information taken into consideration when evaluating a new author, is weak, which means that the editorial boards tend to look, first and foremost, at the submitted manuscript, the quality of the text itself, while only rarely checking the formal accreditations. The most important qualification is, indeed, specific experience of "being a published opinion author", with this preference acting as a serious limitation upon any new authors who might be willing to join the debate.

Table B. The number of authors who published various amounts of education-policy-themed op-eds in 2021–2022: from 24 op-eds (top line) to 1 op-ed (bottom line).
© The authors of this dissertation, 2025.

24 op-eds	1
23 op-eds	0
22 op-eds	0
21 op-eds	0
20 op-eds	0
19 op-eds	0
18 op-eds	0
17 op-eds	0
16 op-eds	0
15 op-eds	1
14 op-eds	0
13 op-eds	1
12 op-eds	0
11 op-eds	0
10 op-eds	0
9 op-eds	1
8 op-eds	1
7 op-eds	0
6 op-eds	2
5 op-eds	1
4 op-eds	3
3 op-eds	6
2 op-eds	15
1 op-ed	37

88 percent of the authors indicated having stable political views, with none of the authors (hypothetically) agreeing to write (or sign) a manuscript where the ideas expressed might contradict these internalized political views – only because someone paid for it. Only 44 percent, however, admitted being members in (or open affiliates of) political parties. In terms of this political affiliation, a pronounced divergence was observed: there are far more authors who side with the political right than the political left, but there were wide differences observed in productivity among them; yet, that does not mean that the political right is somehow overrepresented overall.

The authors rotate among the channels comfortably; indeed, their answers to the question (Q30, Q32), "*Why did you choose channel x, your channel*", "*Why did you move over to channel x, your current channel*", indicated that the characteristic most pursued is the size of the readership, the audience that can be accessed. The intensive rotation among the authors and the channels produces but one social cluster that all of the actors in the field belong to.

Pronounced differences in the output of the individual authors were observed (Pareto distribution; see table B).

THE TEXTS: THE DISCOURSE OF QUALITY. As was indicated above, given the decentralization of the norms, it is far more important to ask *how* the manuscripts are usually developed, to investigate the mechanics as to *how* they are usually improved while moving from the first submitted draft to the finally published op-ed, rather than to try and uncover any one particular ideal *towards which* they are usually developed.

All of the visited editorial boards claimed not to alter the manuscripts upon their own initiative, rather, usually merely asking the authors to change them by themselves. The process itself is thus bound to be a negotiation. The main reason behind this seeming 'interactivity' of the procedure is the risk of a conflict. As mentioned above, one of the main goals of the editors overseeing the opinion sections is to manage and to preserve the personal relationship. The risk of a conflict is, however, not one grounded in any objective considerations: only 56 percent of the authors/experts claimed to have a detailed, considered definition of the specific opinion journalism genres; more than that, only 68 percent of them would admit that the manner in which they speak or write in their opinion production is any different from their manner of expression in other contexts (Q4, Q5, Q15). There is no agreement among them as to the target audience (politicians, parents of schoolchildren, managers of schools, etc.).

As the main deficiencies of the texts that have to be corrected, the editors mentioned (1) the lack of clarity, the need to explain in a greater detail, and (2) the lack of simplicity, elegance – the authors are then asked 'to simplify', to make the text more readily intelligible.

There was no convergence whatsoever in the responses the editors or the authors/experts gave when asked what characterizes a high-quality op-ed. The characteristics mentioned ranged from those focusing on the stylistic considerations ("seductive", "with a personal touch") to those putting a greater emphasis on the constructive attitude ("reflect on a clear problem", "suggest a solution", "must contain objective information" – indeed, at the same time as there were answers given "must not contain any statistics, any technical details"), to those emphasizing ethical commitment ("must agitate", "must consolidate the demographic"). Evidentiary arguments (data, references, competency) were mentioned as often as performative action (effect on the audience, attractiveness).

Most importantly, there are no preestablished norms; the norms themselves are to be negotiated.

THE TEXTS: CHARACTERISTICS. The differences between evidentiary and performative arguments were later investigated in much greater detail. The authors/experts were asked to rank a set of evidentiary and performative argumentation strategies in terms of (1) how often they employ them, and (2) what they think of them, should they be encouraged or discouraged. Here, the results showed a preference for evidentiary argumentation among the independent authors and for the performative argumentation among columnists, though this divergence is only slight.

The evidentiary arguments are sometimes employed in a manipulative way. The phrases "research indicates" or "it has been proven" are usually employed without any references to the research being mentioned; sometimes, they are abstracted to comical generalizations ("the most recent scientific investigations have now shown without any doubt that ..."). Likewise, the frequent referencing of analogies (the Danish and the Estonian educations systems are often discussed as examples to be followed) goes without any discussion as to *why* those analogies are a fit comparison, or, indeed, a solution to be copied.

The investigation of the texts themselves revealed that the most commonly employed arguments, indeed, are neither evidentiary (referencing statistics, scientific generalizations, law, valid analogies, etc.) nor performative (narrativization ("the good ones vs. the bad ones"), appeal to the emotions of the audience, to authorities, to tradition, to popular culture etc.). It is the referencing of the author's personal experience. Indeed, the phrasings "as a practicing teacher, I know ..." (S13), "as a mother myself, my experience is ..." (S8) are the most common type of argument employed. However, the overarching conclusion to be drawn here is that no single argument is ever deemed sufficient, for most of the articles mix several of them at the same time.

The category of being an expert, of 'experthood', interestingly, relies not so much on the distinction between evidentiary or performative argumentation, but on its opposition to 'populism'. An expert, indeed, is someone who 'nuances' extensively, whereas a 'populist' "makes naïve absolute claims". The mission to "fight populism" is therefore universally accepted across the field (all of the editorial boards; 76 percent of the authors/experts; Q11).

Overall, in terms of Bourdieuian categories, the most interesting finding here is that even though the field is Pareto-distributed, and the tendencies of elitism are clearly pronounced, equally pronounced is the openness and the negotiability of the accepted ethical norms.

4. INTERPRETATION

The extensive amount of data presented and analyzed in Chapter 3 is here summarized by resorting to the 4 propositions introduced in Chapter 2.

(Pluralism) The pluralism observed in the opinion sections of Lithuanian media is, indeed, internal, not external, as past research predicted. The editorial boards do not coordinate the pieces published seeking to promote certain political positions rather than others. More than that, the authors rotate freely and often, precluding the formation of any organic and self-enforcing nexuses that attract like-minded opinion. The claims as to the prestige, the high reputational value that both the boards and the authors attribute to the idea of the exchange of views, the free public opinion process, highlight that the internal pluralism is not an economic necessity or an inertive received tradition, but a rational, conscious choice.

It is essential to note that the external pluralism was here predicted because it seemed organic given the other characteristics of the Lithuanian media system. The development of mature democratic self-governance institutions is late, the level of state intervention is rather high, etc. The observed internal pluralism is all the more unexpected and somewhat acontextual, pursued, in part, deliberately and willfully as an artificial imperative.

(Demographic divergence) Pronounced differences in the *habitus* of the editors-in-chief editing the opinion sections and the section-specific opinion copy editors were observed. A set of equally visible differences came to light in the behavior of columnists and independent authors. As observed, women and men differ in their willingness to return and to rotate (the typical productive, returning, rotating author is a woman; single 'one-off' op-eds are typical products of male authors). **(Stylistic divergence)** In a comparable fashion, this demographic divergence is closely followed by one in style. For example, as mentioned above, the editors separate the 'commentary' opinion pieces from the 'tribune' opinion pieces, based on the intensity of a visible political agenda in the construction of an op-ed. A particularly interesting finding is that the typical author of a 'tribune' piece (the shorter, more clear-cut, politically biased piece, a piece which is poor in terms of arguments) is a male (59 percent of all of the authors of such production), whereas the typical author of a 'commentary' piece (the longer, more nuanced, richer in arguments piece, employing a greater number of different argumentation strategies) is a woman (77 percent of all of the authors of such production).

(Professional autonomy) The passiveness of the editorial boards in their intervention (as shown, they mostly indicate their preferences – "make sim-

pler", "make clearer", but the editing is left to the authors themselves) is an interesting finding. The editorial boards refuse to enforce any preconceived notions of quality or ideal, any pre-reflected "requirements of the genre"; all of this would attest to mature professional autonomy. Rather, much of the process takes place as a negotiation. As has been shown, however, the authors themselves, as far as the process of their opinion production is concerned, are likely to improvise and invent every time anew rather than pursue a clear predefined standard. The weak professionalism here is an especially unusual finding, for the internal pluralism should, indeed, be accompanied by an equally rationally, consciously, willfully and deliberately chosen set of imperatives as to how the discussion – all of it taking place within the pages of one newspaper – should be constructed so as to remain logical, rigorous, so as to make sense.

Overall, the findings here point to a latent cynicism prevalent in the field: indeed, the opinion section is a reputational concern. As long as the channel offers it in its output, as long as there is a pluralistic 'exchange of views' nominally taking place, those reputational concerns are met. However, the nature of the discussion itself, the quality of the exchange itself is no longer the responsibility of the journalistic profession.

CONCLUSION

THESES. The text of the dissertation thus nuanced the four theses advanced in the introduction.

(1) The sections of opinionated content published by Lithuanian media outlets form relatively spontaneously. There is a deliberate lack of coordination which is, though, given that the observed pluralism is internal, naturally expected.

(2) The right to make decisions is usually delegated to the discussants, the authors/experts themselves. The editorial boards here risk abandoning their function to be the 'gatekeeper' and the 'watchdog', which is usually highlighted as their moral imperative. More than that, the authors/experts diverge significantly from each other in their definitions of quality, in their intentions (e.g., 'to make a name' vs. profit motive vs. authentic pursuit of a policy change), in their experience and in the intensity of their (political) commitment, and also, in their projected audience, the audience they are targeting.

(3) Given the absence of any axes around which the normative discourse of the Lithuanian opinion journalism would gravitate, the final product – the public debate on specific policy issues, e.g., as investigated in this study, the

national education policy – is characterized by disorganization, plurimorphic non-dialogic argumentation, fragmentation, lack of direction, lack of focus, shallowness, and general poverty.

(4) The features of the Lithuanian opinion journalism practice are nevertheless organic within the context of the Lithuanian historical experience: actors in the field openly refuse to commit to any universal normative standards. Furthermore, they tend to avoid negotiating with each other about them. They claim to value, indeed, highly, the personal individuality that is possible in the independent Lithuania along with the fact that the production and distribution of the content is no longer controlled by the state.

FACTORS. This study pursued the factors influencing the formation of the opinion sections published by Lithuanian media outlets. We find that none of the factors – the audience demand, motivation of the participants, and here also the financial motivation, professionalism and professional autonomy, political agenda, the intensity of the pursuit of political programs – are dominant or decisive.

SELF-CRITICISM. The study does solve the problem as delineated in the introduction – it does identify and evaluate the contribution of the factors influencing the opinion sections. Its major limitation, however, remains the choice the investigators made to pursue only that segment of the opinion output that focuses on the education policy – though, for the reasons outlined, one is justified in assuming that the education debate is representative of the structure of the domain in general. Another important limitation is the relatively low number of editorial boards and authors/experts who acted as informants.

Further investigations would be of great value in terms of comparing the formation of the opinion sections with the formation of the news sections at the same media outlets; the news sections are equally under-researched. A further important question is the behavior of the readership: as indicated, the editorial boards possess no data as to who actually reads the opinion sections they publish, and what role they play in the information and communication habits of the lectorate – and the electorate – in Lithuania.

PRIEDAI

1 priedas. Leksemų „nuomonė“, „viešoji nuomonė“ etimologinių tyrimų apžvalga

Nuomonės reiškimą verbalizuojanti leksika yra vieni dažniausių įvairių kalbų žodžių. Pvz., prancūzų kalboje įvairūs „nuomonę“ reiškiantys daiktavardžiai („opinion“, „avis“ ir pan.), vertinant jų formų frekvencijas ir dispersiją, patenka tarp 700 dažniausių kalbos žodžių; veiksmažodis „penser“ (pažodžiui „galvoti“, bet frazėje „je me pense que ...“ ir pan. į lietuvių kalbą būtų verčiamas „aš manau“ ar „man atrodo“) patenka tarp 120 dažniausių leksemų (Lonsdale & Le Bras 2009: 13, 36, 38). Prancūziškame tekste vienas iš apytikriai 4100 žodžių yra žodis „nuomonė“, vienas iš 1400 yra minėtasis „penser“. Kaip pažymi tyrimo autoriai, itin dažni šie žodžiai yra šnekamosios kalbos registre (ibid.: 36).

Vartojimo dažnis paprastai koreliuoja su kilmės archajiškumu. Ir graikiškoji leksema „dóxa“ (graikiškojoje krikščionių raštų dalyje vartojama ir „dialogismós“, reiškianti (vidinę) diskusiją, abejonę), ir lotyniškoji „opinio“ – kaip ir lietuviškoji „núomonė“, – atitinkamai, kilmės atžvilgiu remiasi į autentiškus tų kalbų veldinius (žr. toliau). Šie, kaip hipotetiškai teigiama, visi yra atsekami iki protoindoeuropietiškojo substrato. Kitaip tariant, šie žodžiai yra itin archajiški (arba seni savi archajiškiausių veldinių vediniai); nefiksuota, kad skirtingose kalbose tokia semantika būtų skolinamasi, atvirkščiai, ji yra dar seniausiojo kalbų leksinio sluoksnio duomenys (išskyrus specifines istorines aplinkybes, kai, pvz., po normanų nukariavimo anglų kalba buvo esmingai veikiama prancūzų kalbos, lotynų pagrindo „opinion“ išstūmė senosios anglų kalbos germanišką žodį „wena“; Lehmann 1986: 401; bet tada apytikriai pusė anglų žodyno visumos buvo pakeista prancūzų kilmės žodžiais; Wyld 1907: 168; taigi „nuomonė“ nėra kažkaip savita).

Graikiškoji „dóxa“ yra veiksmažodžio „dokéo/dokeín“ (istoriškai, Solono kalboje – „sulaukiu kaip kažko“, „priimu kaip kažką“, „priimu kaip kažkokios reputacijos“; Farenga 2014: 92; Herakleito kalboje – „man pasirodo kaip toks ar anoks“; Stekeler-Weithofer 2017: 528) vedinys; pamatinė protoindoeuropietiškoji šaknis „dek-“ šiuolaikinių kognatų lietuvių kalboje neturi, tačiau randama, pvz., gausiuose lotynų kilmės žodžiuose kaip „dekoras“, „dignicija“, „doktrina“ ir pan. (Harper 2017). Lotynų „opīniō“ („supratimas kaip kažko“, „vertinimas vienaip ar kitaip“) remiasi į kitą protoindoeuropietišką šaknį „op-“ („teikti pirmenybę“, „vertinti teigiamai“, „pasirinkti kažką, o ne ką kitą“; Harper 2019), kuri yra paveldėta ir lietuvių kalboje, būtent, ji fiksuojama būdvardyje „apstus“ („gausus“, indikuojąs pasiturimumą, praban-

gą, turimų teigiamų, būtent, teigiamai vertintinų, išteklių ir pan.; Fraenkel 1962: 14).

Ir vienu, ir kitu atveju tendencingai dažniau turimas omenyje, kaip tik, teigiamas vertinimas. Apskritai leksikalizuojamas išankstinis projektavimas, individualus, asmeninis, personalinis traktavimas, kuriame ryškesnė (prefaktinė) sentimentinė, intuicinė, nuojautos, jausminė dominantė, o ne racionalus (postfaktinis) informuotumas. Pagal lotyniškosios ir graikiškosios „nuomonės“ kilmę, šiais žodžiais dažniausiai įvardijamas išankstinis (viltingas) lūkestis – kuris nebūtinai atitinka faktą.

Ernstas Fraenkelis savo Lietuvių etimologijos žodyne lietuviškąją „nuomonę“ kildina iš veiksmažodžio „minti“ („aš menu“, „aš miniau“), kuriame paveldėta indoeuropietiškoji šaknis „men-“ („galvoti“; ibid.: 455–456), turinti gausių derivatų įvairiose indoeuropietiškos kilmės kalbose: pvz., lietuvių pasiskolinti lotynų kilmės „mentalika“ ir „reminiscencija“, ar graikų kilmės „manija“. – Ir lietuviškoji etimologija nurodo į nuomonės individualumą, privatumą, asmeniškumą; sentimentalumą.

Priešingai nei individuali nuomonė, v i e š o j i n u o m o n ė, angl. „public opinion“, pranc. „opinion publique“, vok. „Öffentliche Meinung“, rus. „obščestvennoe mnenie“, yra atsekama istoriškai, t. y. iki sąvokos susidarymo pirmųjų rašytinių minėjimų kontekste. Anglų kalboje viešoji nuomonė kaip „tam tikroje bendruomenėje vyraujantis požiūris kokiu nors bendro aktualumo interesu ar reikalu“ anksčiausiai minėti imta 1735 metais (Harper 2019). Tačiau anksčiau buvo imta aptarti „generalinė nuomonė“ (angl. „general opinion“, 1672 m.; Speier 1950: 378) arba „nuomonės teismas“, „nuomonės teisė“ (angl. „tribunal of public opinion“, „law of opinion“, 1689 m., ibid.). Gerokai anksčiau ši sąvoka į apyvartą pateko Prancūzijoje, pirmą kartą suformuluota 1588 m. Mišelio de Montenio esė.

Ir vienur, ir kitur viešosios nuomonės sąvoka plito sulig moderniojo (proto-) mokslinio požiūrio, moderniosios socialinių fenomenų tyrimų paradigmos plėtra, kuri pati formuotis ėmė 17-ajame amžiuje. Pirmąkart vartoti imtà tyrėjų, filosofų, teoretikų darbuose, sąvoka sumanyta mėginant teorizuoti visuomenės indėlį ir viešumo vaidmenį politinio, valstybinio, bendruomeninio sprendimo priėmimo procese, reflektuojant skirtingų socialinių klasių santykius su sprendimų priėmimu ir indėlį juos priimant (ibid.: 386).

Kadangi šiais atvejais sąvokos susidarymas fiksuojamas, būtent, akademiniame kontekste ir nėra atsiejamas nuo teorizavimo patirties, prisieis plačiau aptarti specifinę jos vartoseną detalizuojant skirtingas vėlesnes filosofinio ir gamtamokslinio teorizavimo tradicijas.

Čia aiškėja, kad, priešingai nei privačios nuomonės atveju, minint „viešąją nuomonę“ turimas omenyje pažiūros visuotinumas, bendruomeniškumas,

visuomeniškumas; tačiau išsaugoma provizoriškumo, „sentimentalumo“, anaiptol ne pasiekto, tobulo „racionalumo“, patikrinto žinojimo semantika.

Šis viešosios nuomonės „netobulumas“ ryškesnis dar ankstesnių sąvokų, viešosios nuomonės „pirmtakių“, vartosenoje. Kai kada atkreipiamas dėmesys, kad net kelios gerokai ankstesnės sąvokos įvardija panašų reiškinį, pvz., „aikštės stabai“ (lot. „idola fori“), „liaudies balsas“ (lot. „vox populi“, posakyje „vox populi, vox Dei“, paplitusiame ankstyvaisiais viduramžiais), „bendruomenės balsas“ (lot. „vox communis“), „atgarsis liaudyje“ (lot. „fama populis“), „vulgarioji nuomonė“ (angl. „vulgar opinion“) ir pan. (Sebastian 2000: 48–49). Esama gretimų sąvokų, pvz., „skonis“, „sveikas protas“ (angl. „common sense“) ar „bendroji dvasia“ (pranc. „l'ésprit générale“). Tačiau kadangi šios sąvokos lieka gana tolimos moderniųjų institucionalizuotų informacijos mainų ir ypač žiniasklaidos formų tyrimų kontekste, šiame tyrime plačiau į jų reikšmės ir vartosenos ypatybes nebus gilinamasi.

2 priedas. Parametrinio šiuolaikinių žiniasklaidos sistemų modeliavimo apžvaga

Čia atskirai

- apžvelgiamas žiniasklaidos sistemų modeliavimo diskursas, pristatoma šiuo metu plačiausiai naudojama modeliavimo prieiga;
- išryškinama skirtis tarp žiniasklaidos sistemų bei propagandos ir agitacijos sistemų, parodant, kaip toji pati modeliavimo prieiga gali būti naudojama abiejų šių atvejų tyrimui;
- aptariama, kokios išvados formuluojamos šia tyrimo prieiga nagrinėjant lietuviškąsias realijas.

MOKSLINIS MODELIAVIMAS: ŽINIASKLAIDOS SISTEMOS

Modeliuojant žiniasklaidą kaip vientisą fenomeną pirmiausia tikimasi nustatyti ir paaiškinti įvairių medijų sistemų charakteristikų tarpusavio priklausomybes, bent kookurencijas, koreliacijas, kovariaciją, nustatyti kauzacijos ryšius ir pan. Šiuo metu labiausiai paplitusi yra Danielo C. Hallino ir Paolo Mancinio (2006) medijų modeliavimo prieiga. Čia kaip modelio kintamuosius autoriai identifikuoja platų spektrą įvairių kurios nors konkrečios sistemos charakteristikų, pvz., savarankiškų periodinių leidinių kiekį populiacijos imčiai, vidutinį vieno leidinio tiražą, žiniasklaidos savitvarkos (savireguliacijos) institucijų brandą ir reikšmingumą, visuomenės raštingumą (kuriuo duotu metu

ir šio rodiklio istorinę kaitą) ir pan. Šios charakteristikos gali būti komplektuojamos į palyginamų ypatybių ansamblius, vadinamąsias modelio „dimensijas“, kurių postuluojamos keturios:

- žiniasklaidos rinkos struktūrinės ypatybės, masinės žiniasklaidos įsigalėjimo laipsnis, pažangumas (1), t. y. visuma tokių charakteristikų, pvz., periodikos tiražai, raštingumas, skaityba, (aiški, nesama) žiniasklaidos kanalų orientacija į specifinį skaitytojų segmentą, regioninė segmentacija ir pan. (ibid.: 22–26); šioms charakteristikoms būdingos ir tam tikros stebimos dabarties vertės, ir tam tikra istorinė vystymosi dinamika;
- žurnalistų profesionalumas (2), čia: profesinės etikos standartizavimo ir institucionalizavimo lygis, žurnalistų autonomijos lygis ir pan. (ibid.: 33–37);
- politinio paralelizmo intensyvumas (3), t. y. žiniasklaidos priemonių politinis angažuotumas, asmeninių žurnalisto politinių pažiūrų raiškos intensyvumas produkcijoje, visuomeninio transliuotojo autonomijos (nuo politinių partijų ir politinių personalijų) laipsnis ir pan. (ibid.: 26–33);
- valstybės intervencijos formos (4), t. y. cenzūros intensyvumas, licencijavimo sistemos intensyvumas, akreditavimo, rėmimo viešaisiais finansiniais ištekliais ir panašių mechanizmų intensyvumas (ibid.: 41–45).

Modelio predikcinė geba (angl. „predictive power“) išryškėja apibrėžtaisiais kintamaisiais nagrinėjant konkrečių jurisdikcijų žiniasklaidos realijas. 2004 m. pirmąkart paskelbtoje studijoje šio modelio kategorijomis buvo ištirtos pirmiausia Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos šalių medijų sistemos. Tyrimas produkuoja dvi reikšmingas tezes.

Įsitikinta (1), kad tam tikros charakteristikos dėsningai stebimos daugiausia visuomet kartu, arba, kaip tik, vienos kurios stebėjimas reiškia, kad kita niekada nebus stebima (angl. „mutual exclusivity“; ibid.: xiii, 3). Pavyzdžiui, jei kažkurioje konkrečioje žiniasklaidos sistemoje stebimas menkas valstybės intervencijos intensyvumas, tai niekada nėra stebimas aukštas medijų organizacijų politinio angažuotumo, klientelizmo intensyvumas. Bet tokiais atvejais ir periodikos tiražai paprastai niekada nėra santykinai dideli. Kaip tik, tiražai yra dideli tais atvejais, kai leidiniai orientuojasi į masinę auditoriją, nėra nišiniai, kur politinio medijų klientelizmo lygmuo istoriškai yra buvęs aukštas, bet šiuo metu yra žemas, kur stiprus personalo profesionalizmas ir pan.

Iš tiesų, tris konkrečius apibrėžtųjų charakteristikų dėstinius (angl. „patterns“) pagal jų kookurencijos ir tarpusavio ekskliuzyvumo dėsningumus

autoriai įvardijo pavadinimais kartu apibrėždami specifinę jų paplitimo lokalizacijos geografiją:

– „poliarizmas“; t. y. poliarizuotasis pliuralistinis arba viduržemiškasis medijų sistemos tipažas (pvz., būdingas čia yra Graikijos atvejis; charakteringi nedideli tiražai, medijų organizacijų sąsajos su politinėmis organizacijomis, ribota žurnalistų profesinė autonomija, ryški valstybės intervencija ir pan.; ibid.: 73–74),

4 lentelė. Kai kurios medijų sistemų charakteristikos – skirtumai tarp savitų sistemų tipažų.
Adaptuota pagal Halliną ir Mancinį 2006: 67–68.

TIPAŽŲ PAVADINIMAI,
TIPINĖS ŠALYS

Tipas	„Poliarizmas“	„Korporatizmas“	„Liberalizmas“
Šalys	FRA, GRE, ITA, POR, ESP	AUT, BEL, DEN, FIN, GER, NED, NOR, SWE, SUI	GBR, USA, CAN, IRL

MEDIJŲ SISTEMŲ
CHARAKTERISTIKOS

Kanalų auditorijos struktūra	Nišiniai	Masiniai	Masiniai
Tiražai (jų dydis)	Maži	Dideli	Vidutiniai
Profesionalizmas	Silpnas	Stiprus	Stiprus
Profesionalizmas: žiniasklaidos autonomija	Instrumentalizmas	Savivalda	Savivalda
Politizuotumas	Aukštas	Aukštas > žemas	Žemas
Valstybės intervencionizmas	Žymus	Žymus	Menkas

POLITINĖS SISTEMOS
CHARAKTERISTIKOS

Mažoritarizmas	Vidutinis	Silpnas	Stiprus
Demokratizacija	Vėlyva	Ankstyva	Ankstyva
Pliuralizmas (forma)	Organizuotas	Organizuotas	Individualus
Pliuralizmas (radikalumas)	Poliarizuotas	Santūrus	Santūrus
Valstybės intervencionizmas	Žymus	Žymus	Menkas
Teisiškumas	Silpnas	Stiprus	Stiprus

5 lentelė. Medijų modeliavimo dimensijos – skirtumai tarp savitų sistemų tipažų.
Adaptuota pagal Halliną ir Mancinį 2006: 299.

TIPAŽŲ PAVADINIMAI,
TIPINĖS ŠALYS

Tipas	„Poliarizmas“	„Korporatizmas“	„Liberalizmas“
Šalys	FRA, GRE, ITA, POR, ESP	AUT, BEL, DEN, FIN, GER, NED, NOR, SWE, SUI	GBR, USA, CAN, IRL

MODELIAVIMO DIMENSIJOS

Masinės žiniasklaidos pažangos lygmuo	Žemas	Aukštas	Aukštas
Profesionalizacijos lygis	Žemas	Aukštas	Aukštas
Politinio paralelizmo lygis	Aukštas	Aukštas	Žemas
Valstybės intervencijos intensyvumo lygmuo	Aukštas	Aukštas	Žemas

– „korporatizmas“; t. y. demokratinis korporacinis arba europinis šiaurietiškasis tipažas (pvz., Šveicarijos atvejis; būdingas masiškumas ir dideli tiražai, (ilgainiui) išplėtota rinkos komercializacija, pažangūs profesinės savitvarkos (savireguliacijos) mechanizmai, valstybės kišimasis – sistema brandžiai kontroliuojama ombudsmenų ir panašių institutų; ibid.: 74–75),
– „liberalizmas“; t. y. liberalusis arba šiaurės atlantinis tipažas (pvz., Jungtinių Valstijų atvejis; ryškus medijų masiškumas, komercializmas, žurnalistikos profesionalizmas, rinkos savivaldos principų dominavimas; ibid.: 75).

Antroji ryški tyrimo tezė (2) yra ta pastebėta ypatybė, kad konkrėčios medijų sistemų charakteristikos koreliuoja su šiaip jau gretimomis, bet netapačiomis (komparatyvistinės) ekonomikos ir politologijos mokslo kategorijomis – lyginamosiomis politinių sistemų, ūkio charakteristikomis. Pavyzdžiui, tais atvejais, kai stebimas aukštas medijų organizacijų politizuotumo lygmuo, stebimà ir – politikos bei ekonomikos lygmeniu – vėlyva demokratizacija, žymi valstybės intervencija rinkose, matoma net dirigizmo formų, istorinių autoritarinio valdymo epizodų ir pan.

Koreliacijų suvestinės atskleidžia tipažų tarpusavio skirtumus – ir pagal keletą konkrečių parinktų charakteristikų, ir pagal dimensijas (žr. 4, 5 lentelės).

Hallino ir Mancinio pasiūlytoji modeliavimo prieiga yra taikoma itin gyvai. Net patys autoriai yra skyrę dėmesio ją taikyti kitoms, ne Vakarų Europos ar Šiaurės Amerikos šalių praktikoms (2011a, 2011b), tokių studijų yra paskelbę ir kiti savarankiški tyrėjai (pvz., Lotynų Amerikos šalių sistemos (Campos-Freire 2009), Tailando žiniasklaidos sistemos (Kogen 2010)). Pats pirminis tyrimas yra buvęs kartotas, siūlyta išskirti kitokius tipažus, kitokį jų kiekį (pvz., Brüggemannas & *al.* 2014 skiria keturis: šiaurietiškąjį, Vidurio Europos, vakarietiškąjį ir pietietiškąjį). Atkreiptinas dėmesys, kad toks „pertyrimas“ yra įmanomas, nes pirminė Hallino ir Mancinio studija buvo neformali, hipotezės tarpusavyje netestuotos statistiniais instrumentais. Taip pat svarbu, kad per dvidešimtį metų pakitusios gali būti ir pačios realijos, kurias Hallinas ir Mancinis modeliavo savo pirminiame tyrime.

MOKSLINIS MODELIAVIMAS: PROPAGANDOS IR AGITACIJOS SISTEMOS

Hallino ir Mancinio studija neišsemia viso medijų sistemų spektro. Esmingai svarbu atskirti Hallino ir Mancinio aprašytas sistemas ir jas idealizuojančius modelius – daugiausia politiškai demokratinių jurisdikcijų atvejus – ir homogeniškumo, monizmo, monotonijos idėjomis grindžiamus totalitarinių sistemų realizuojamus modelius. Pirmuoju atveju dažniau stebimos labiau stichiškai susiformavusios, stichiškai besivystančios labiau natūralios sistemos; antruoju atveju ryškus sistemų inžinerinis dirbtinumas, pastangos sistemą vienaip ar kitaip formuoti.

Charakteringieji dirbtinių sistemų būdingieji pavyzdžiai yra Sovietų Sąjungos ar šiuolaikinės Kinijos Liaudies Respublikos, Kubos medijų organizavimas.

(Iš akademinės perspektyvos, viena ar kita sistema tegali būti charakterizuojama kaip „tapati“, „netapati“ kažkurios kitos atžvilgiu, „savita“, „unikali“, „tipinė“, „generinė“, „nauja“ ir pan.; tačiau lietuviškajame diskurse esama ryškios tendencijos sovietinę žiniasklaidos sistemą charakterizuoti norminiais apeliatyvais „ydinga“, „fiktyvi“, „išsigimusi“, „apsivalymą“ gebanti patirti ir pan. Tokia laikysena yra pateisinama ir Baltijos šalių istorinės patirties kontekste, ir iš tiesos, laisvės ir pan. kategorijų perspektyvos.)

Sovietų komunistinis režimas tendencingai konstravo, kaip tik, ne žiniasklaidos, o „masinės informacijos ir propagandos priemonių“ sistemą (Vaišnys 2020: 14). Sistemos

– tikslas buvo ne dokumentuoti ir įgalinti laisvus informacijos mainus, būti tokių mainų ir viešosios nuomonės nekoordinuoto, stichinio formavimosi *locus,* bet tendencingai propaguoti, agituoti (ibid.: 89).

Iš tiesų, jei Vakarų šalyse medijų subjektai vadinami, pvz., angliškai „news/press agency“, „news organisation“, „press association“, „wire/news service“, „news channel“, apskritai, „mass media“; lietuviškai vis dar tebėra visiškai priimtinà kategorija „priemonė“. Šios semantika referuoja būtent ne prigimtį, o „paskirtį“ būti „kažkieno kažkam naudojamai“, „tikslingai naudojamai“. Iš tiesų tai yra kalkinis vertinys iš rus. „средство массовой информации“. Sovietai pradėjo naudoti šią frazę apie 1970-uosius, šią, kaip tada deklaruota, „inovaciją“ perėmę iš prancūzų („moyens d'information de masse“). Tačiau pačioje Prancūzijoje šios formuluotės apytikriai tuo pačiu metu buvo atsisakyta; Arsentyeva & Rungsh 2019: 175).

– Dėsningai, esminis duomenų rinkimo, jų sisteminimo, informacijos rengimo, informacijos pateikimo, žinių viešinimo komponentas buvo tikslingas manipuliavimas informacine žaliava. Sistemai būdinga tendencinga faktų atranka, faktų nuslėpimas, faktų hiperbolizavimas, kai kada – tiesmukas faktų ir naratyvo falsifikavimas (esmingai, Ribbentropo-Molotovo pakto atveju, sistemos genezės naratyvo falsifikavimas; Vaišnys 2020: 79–80; būtent šio manipuliatyvumo kontekste). Medijos turėjo naujienų kūrimo ir pateikimo monopolį (ibid.: 24).
– Reikšmingasis sistemos personalas, redaktoriai, vadovai, buvo komunistų partijos nomenklatūros dalis (ibid.: 91).

Turint omenyje šitaip diverguojančius sistemų tikslus, organiška, kad, iš informacijos mainų sistemos perspektyvos, sovietinė sistema tik fragmentiškai atitiko svarbiąsias, būtent, „informacinės sistemos“ apibrėžimo kategorijas. Ji net nebūtinai galėtų tiesmukai – jos kūrėjų, dalyvių įsitikinimu, gal net nepretenduotų (žr. citatas ibid.: 209) – būti tokia pavadinta. Tačiau iš tiesų, „informacinė sistema“ ir „propagandos bei agitacijos sistema“ gali būti aprašomos pasitelkiant specifines modeliavimo charakteristikas pagal Hallino ir Mancinio matricą. (Konkrečiai, postsovietinė ir neosovietinė medijų dinamika yra buvusi tirta Hallino ir Mancinio prieiga; žr. Oates 2007; Vartanova 2011.)

Antai Deimantas Jastramskis nurodo, kad sovietinei periodikai buvo būdinti santykinai dideli tiražai, ypač dideli buvo laikraščių tiražai (2011: 57–58). Šią stebimą ypatybę laidavo planinės ekonomikos principas ir leidybos monopolis – ir viena, ir kita yra dirbtinai sudarytos veiklos ekonominės sąlygos. Sistemoje buvo fiksuojamas – įmanomas – aukštas raštingumo lygis, plačiuose sluoksniuose formavosi periodikos skaitymo įgūdžiai (ibid.: 58). Politiniam paralelizmui, valstybės intervencijai buvo būdingas radikalus intensyvumas.

Apskritai, sovietinė medijų sistema apibūdintina kaip itin radikalus „poliarizmo“ atvejis: nelieka legalaus pliuralizmo kaip tokio, iš esmės.

LIETUVIŠKOSIOS REALIJOS

Jei tariama, kad Lietuvos nuomonių mainų, politinio diskurso ir žiniasklaidos sektoriaus realijos yra palyginamos su platesnio geografinio regiono – Rytų Europos šalių – realijomis, kai kurių užsienio autorių darbais galima remtis formuluojant keletą bendresnių prielaidų, charakterizuojančių Lietuvos žiniasklaidą. Iš tiesų Hallino ir Mancinio prieiga yra buvusi tirta ir postsovietinė, neosovietinė medijų dinamika (žr. Oates 2007; Dobek-Ostrowska & Glowacki 2008; Vartanova 2011).

Pirmiausia, visuotinai sutinkama, kad, tiek Rusijoje, tiek ir kitose buvusios Sovietų Sąjungos ar Varšuvos pakto Rytų Europos šalyse fiksuojama tam tikrų sovietinio modelio liekanų (Dobek-Ostrowska 2011: 47; Vartanova 2011: 121; Balčytienė 2011: 67).

Antra, dėsninga, kad, daugumos autorių nuomone, Rytų Europos šalių, taigi ir Lietuvos, medijų sistema apskritai klasifikuotina kaip realizuojanti poliarizuotąjį pliuralistinį, Pietų Europoje vyraujantį modelį (apžvalgą žr. Castro Herrero & *al.* 2017: 4799–4800; Jastramskis 2011: 52, 67). Iš keturių Hallino ir Mancinio modeliavimo dimensijų net pagal tris – vertinant žiniasklaidos rinkos struktūrines ypatybes, žurnalistų profesionalumą ir valstybės intervencijos formas – posovietinės realijos yra artimiausios Pietų Europos šalims. Tačiau, kaip detalizuoja Jastramskis (ibid.: 59–60, 67), pagal ketvirtąjį, t. y. vertinant politinio paralelizmo intensyvumą, Lietuvos medijose matoma ir korporatizmo bei liberalizmo apraiškų. Akcentuojama, kad Lietuvoje politikai kaip fiziniai asmenys gali įsigyti žiniasklaidos organizacijų akcijų ir jas valdyti (ibid.: 59); kai kurie redaktoriai, žurnalistai – ypač regionuose – dalyvauja politikoje (ibid.: 59). Reklamos, komerciniais pagrindais užsakomo turinio skelbimui esant svarbiu žiniasklaidos pajamų šaltiniu, kaip įsitikinta, politikai faktiškai tebeturi įtakos (ir nereklaminiam) žiniasklaidos turiniui tapdami reikšmingais reklamos užsakovais (ibid.: 60).

3 priedas. Tyrimo tekste cituotos, kodais S1–S34 žymėtos, nuomonių publikacijos

S1 Lukas, D. (2022). *Kodėl Lietuva atsilieka nuo Estijos medijų raštingumo indekse? https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1722070/dainoras-lukas-kodel-lietuva-atsilieka-nuo-estijos-mediju-rastingumo-indekse*

S2 Lukas, D. (2022). *Ar lygiuojamės į Singapūrą ir leidžiame išplakti mokyklose savo vaikus? https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1770043/dainoras-lukas-ar-lygiuojames-i-singapura-ir-leidziame-isplakti-mokyklose-savo-vaikus*

S3 Puidokas, M. (2021). *Ar bus išspręstos priverstinio pradinukų testavimo problemos?* Publikuota dviejuose kanaluose. *https://www.respublika.lt/lt/naujienos/nuomones_ir_komentarai/bus_isklausyta/mindaugas_puidokas_ar_bus_issprestos_priverstinio_moksleiviu_testavimo_problemos/ https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/mindaugas-puidokas-ar-bus-issprestos-priverstinio-pradinuku-testavimo-problemos-87051011*

S4 Tumėnas, S. (2022). *Gudrybės, kaip iššveisti Lietuvos švietimą.* Publikuota trijuose kanaluose. *https://www.respublika.lt/lt/naujienos /nuomones_ir_komentarai/bus_isklausyta/stasys-tumenas-gudrybes-kaip-issveisti-lietuvos-svietima/ https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/ 1768497/stasys-tumenas-gudrybes-kaip-issveisti-lietuvos-svietima https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/stasys-tumenas-gudrybes-kaip-issveisti-lietuvos-svietima-91099227*

S5 Sinica, V. (2021). *Ko turi mokyti lytiškumo ugdymas? https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1398208/vytautas-sinica-ko-turi-mokyti-lytiskumo-ugdymas*

S6 Linas Slušnys. (2021) *Norėčiau, kad vaikams kuo mažiau trukdytų suaugusieji, kurie nuolatos „žino geriau“. https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1409725/linas-slusnys-noreciau-kad-vaikams-kuo-maziau-trukdytu-suaugusieji-kurie-nuolatos-zino-geriau*

S7 Danielė, M. (2022). *Lietuvos lytinio ugdymo vieta – šiukšlių dėžėje.* Šį straipsnį, tą patį, publikavo du atskiri kanalai. *https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/morgana-daniele-lietuvos-lytinio-ugdymo-vieta-siuksliu-dezeje-91132083, https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1771439/morgana-daniele-lietuvos-lytinio-ugdymo-vieta-siuksliu-dezeje.* Šios publikacijos paskatino itin intensyvią diskusiją socialiniuose tinkluose. Maža to, Vytauto Didžiojo universiteto katalikų teologijos profesorė dr. Birutė Obelenienė čia minimoje Morganos Danielės, taip pat kitose į tyrimo imtį nepatekusiose publikacijose, įžvelgė esant juodinamus kitokią nuomonę turinčius mokslininkus, vartojamą neapykantos kalbą, žeminimą,

iškraipomus arba kuriamus melagingus faktus ir formuojamą neigiamą visuomenės nuomonę. 2024 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai buvo pateiktas anonimis skundas, esą pati dr. B. Obelenienė paskaitų metu dėsto medžiagą, kuria prieštarauja moksliniams tyrimams, propaguoja seksistinį ir mizoginišką požiūrį į moteris. Pagal skundą pradėtas tyrimas. Tais pat metais Lietuvos krikščionių darbuotojų profesinė sąjunga paskelbė viešą kreipimąsi dėl siekimo apriboti akademinę laisvę, sąžinės, religijos ir žodžio laisvę. (Obelenienė, B. (2024). Atviras kreipimasis. Prieiga per internetą: *https://sc.bns.lt/view/item/prof-dr-birute-obeleniene-atviras-kreipimasis-del-siekimo-apriboti-akademine-laisve-sazines-religijos-ir-zodzio-laisve-484338*). Viešai skelbta, kad Nacionalinio transliuotojo kanalai, priešingai nei privatūs, atsisako spausdinti profesorės paaiškinimus, motyvuodami, jog profesorės garbė ir orumas pirminėse publikacijose nebuvo pažeisti (S. n. (2024). *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba pradėjo profesorės persekiojimą.* Prieiga per internetą: *https://www.pozicija.org/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-tarnyba-pradejo-profesores-persekiojima*).

S8 Grigalienė, R. (2022). *Apie matematikos valstybinį: kada baigsis eksperimentai su abiturientais? https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1718431/rita-grigaliene-apie-matematikos-valstybini-kada-baigsis-eksperimentai-su-abiturientais*

S9 Nefas, M. (2021). *Ko ir kaip mokysis mūsų vaikai? https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1308339/mindaugas-nefas-ko-ir-kaip-mokysis-musu-vaikai*

S10 Mockus, D. (2021): *2024-ieji. Ar sulauks vaikai švietimo pagalbos darželiuose ir mokyklose? https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/darius-mockus-2024-ieji-ar-sulauks-vaikai-svietimo-pagalbos-darzeliuose-ir-mokyklose-18-1456824*

S11 Bručkienė, L. (2022). *Brandos darbų spindesys ar skurdas? Nenorite – priversime. https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1688084/lilija-bruckiene-brandos-darbu-spindesys-ar-skurdas-nenorite-priversime*

S12 Kauzonė, H. M. (2021). *Visi vaikai yra gabūs. https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1489144/helga-marija-kauzone-visi-vaikai-yra-gabus*

S13 Bručkienė, L. (2021). *Kaip surasti švietimo kūlgrindas tik per kęsus šokinėjant? https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1386336/lilija-bruckiene-kaip-surasti-svietimo-kulgrindas-tik-per-kesus-sokinejant*

S14 Bručkienė, L. (2022). *Ką aukojame ant švietimo pokyčių laužo? https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1783440/lilija-bruckiene-ka-aukojame-ant-svietimo-pokyciu-lauzo*

S15 Puidokas, M. (2021). *Ar bus išspręstos mokinių testavimo problemos? https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1397234/mindaugas-puidokas-ar-bus-issprestos-mokiniu-testavimo-problemos*

S16 Tumėnas, S. (2022). *Tūkstantmečio mokyklų geismai ir virsmai. https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1611673/stasys-tumenas-tukstantmecio-mokyklu-geismai-ir-virsmai*

S17 Bičiūnas, T. (2021). *Vyriausybės prioritetai: elitinės mokyklos išrinktiesiems ir pamiršti pedagogai. https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/tomas-biciunas-vyriausybes-prioritetai-elitines-mokyklos-isrinktiesiems-ir-pamirsti-pedagogai-18-1466032*

S18 Tamašunienė, R. (2022). *Lenkų mokyklų kova už išlikimą. https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1670222/rita-tamasuniene-lenku-mokyklu-kova-uz-islikima*

S19 Bičiūnas, T. (2021) *Tamsa ir chaosas ten, kur turėtų būti šviesa.* Šį straipsnį, tą patį, publikavo du atskiri kanalai. *https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1375437/tomas-biciunas-tamsa-ir-chaosas-ten-kur-turetu-buti-sviesa, https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/tomas-biciunas-tamsa-ir-chaosas-ten-kur-turetu-buti-sviesa-86814219*

S20 Šarknickas, R. (2022). *Kodėl pedagogai atitraukiami nuo tiesioginės švietimo veiklos? https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1607239/robertas-sarknickas-kodel-pedagogai-atitraukiami-nuo-tiesiogines-svietimo-veiklos*

S21 Bičiūnas, T. (2022). *Naujas Pedagogų karjeros modelis arba kaip mokytoją išvyti iš darbo. https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1720148/tomas-biciunas-naujas-pedagogu-karjeros-modelis-arba-kaip-mokytoja-isvyti-is-darbo*

S22 Katutė, A. (2021). *Rengti šeimai – ne seksualizuoti. Atsakymas Jūratei Juškaitei. https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1433196/asta-katute-rengti-seimai-ne-seksualizuoti-atsakymas-juratei-juskaitei*

S23 Grakauskaitė-Karkockienė, D. (2021). *Ar vyresnio amžiaus pedagogai gali būti tokie pat kūrybingi? https://www.bernardinai.lt/ar-vyresnio-amziaus-pedagogai-gali-buti-tokie-pat-kurybingi/*

S24 Labokas, J. (2021). *Susvetimėjimas mokykloje: tarp grėsmių ir galimybių. https://www.bernardinai.lt/susvetimejimas-mokykloje-tarp-gresmiu-ir-galimybiu/*

S25 Šarknickas, R. (2021). *Nuotolinis ugdymas – žala mokinių psichoemocinei būklei. https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1485754/robertas-sarknickas-nuotolinis-ugdymas-zala-mokiniu-psichoemocinei-buklei*

S26 Asanavičiūtė, D. (2022). *Tūkstantmečio mokyklų programa – gera mokykla kiekvienam Lietuvos vaikui.* Šį straipsnį, tą patį, publikavo du atskiri

kanalai. *https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1603423/dalia-asanaviciute-tukstantmecio-mokyklu-programa-gera-mokykla-kiekvienam-lietuvos-vaikui, https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/dalia-asanaviciute-tukstantmecio-mokyklu-programa-gera-mokykla-kiekvienam-lietuvos-vaikui-18-1636174*

S27 Grigorian, S. (2021). *Tūkstantmečio mokyklos – konservatorių dovana elito vaikams.* Šį straipsnį, tą patį, publikavo du atskiri kanalai. *https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1401648/svetlana-grigorian-tukstantmecio-mokyklos-konservatoriu-dovana-elito-vaikams, https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/svetlana-grigorian-tukstantmecio-mokyklos-konservatoriu-dovana-elito-vaikams-18-1497306*

S28 Labanauskas, V. (2021). *Atvira Kauno savivaldybė baigėsi 2018-aisiais? https://m.kauno.diena.lt/naujienos/nuomones/nuomones-kauno-diena/atvira-kauno-savivaldybe-baigesi-2018-aisiais-1039855*

S29 Sinickis, T. (2022). *Matematikos egzamino mistika. https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/tomas-sinickis-matematikos-egzamino-mistika-90743241*

S30 Baranovas, R. (2022). *Tūkstantmečio pamoka. https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1618818/ruslanas-baranovas-tukstantmecio-pamoka*

S31 Bručkienė, L. (2022). *Į švietimo pokyčius vėl kaip pliki į dilgėles? https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1826848/lilija-bruckiene-i-svietimo-pokycius-vel-kaip-pliki-i-dilgeles*

S32 Azguridienė, G. (2022). *Apie matematiką, egzaminą ir ažiotažą. https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1827513/guoda-azguridiene-apie-matematika-egzamina-ir-aziotaza*. Perspausdinta iš *Naujasis židinys.* 6 (353). 7–8.

S33 Valatka, R. (2021). *Nelinksmas rugsėjis. https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1483134/rimvydas-valatka-nelinksmas-rugsejis*

S34 Užkalnis, A. (2021). *Vaiko didžioji problema esate jūs. https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/uzkalnis-vaiko-didzioji-problema-esate-jus-88084953*

PADĖKA

Autorius kuo nuoširdžiausiai dėkoja darbo vadovui, akad. prof. dr. Andriui Vaišniui, už su niekuo nepalyginamą dvasios dosnumą – regimą, apčiuopiamą, gyvai juntamą kantrybę ir toleranciją. Visa tai iš tiesų buvo didžiausios doktoranto išmoktos pamokos. Autorius dėkoja už vadovo pasitikėjimą doktorantui imantis šios studijos ir už jo autentiškai suinteresuotą palaikymą ją rengti baigiant. Be šio pasitikėjimo ir palaikymo šis darbas nebūtų atsiradęs.

Autorius itin nuoširdžiai dėkoja dviem šios disertacijos rengimą nuosekliai lydėjusioms recenzentėms: prof. dr. Renatai Šukaitytei-Coenen ir doc. dr. Laimai Nevinskaitei. Vienos jų realizmas, tada, kai jo reikėjo, simetriškas kitos idealizmas, tada, kai jis buvo būtinas, buvo vienas kito atžvilgiu komplementarūs. Jie esmingai prisidėjo suvaldant šį į iki šiol menkai tenagrinėtas problemas besitelkusį tyrimą.

Autorius dėkoja Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetui ir universiteto administracijos Doktorantūros ir podoktorantūros skyriui už sudarytą galimybę imtis doktorantūros studijų ir rengti šią disertaciją. Kolegoms – už kolegialų požiūrį, bendrą supratimą, kad šiame darbe nagrinėjamos problemos yra aktualios ir vertos mokslinės studijos.

Autorius dėkoja Lietuvos Respublikai už doktorantūros studijų finansavimą.

APIE AUTORIŲ. PUBLIKACIJŲ, KONFERENCIJŲ SĄRAŠAS

Magnus Tomas Kėvišas yra baigęs Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto skandinavistikos bakalauro studijas ir kognityvinių neuromokslų magistrantūros studijas Kognityvinių neuromokslų institute, Vokietijoje.

2021–2023 m. vadovavo Nacionalinės bibliotekos Informacijos politikos ir analitikos skyriui, su bendradarbiais 2023 m. parengė ir paskelbė Analitinės viešųjų informacijos šaltinių apžvalgos metodiką.

2022 m. vadovavo ekspertų grupei, Užsienio reikalų ministerijos užsakymu parengusiai Lietuvos užsienio politikos Lotynų Amerikos regione strategijos studiją.

Disertacijos rengimo metais disertanto paskelbtos **publikacijos:**

Kėvišas, M. T. (2024). Journalism and populism: the attitudes editors-in-chief have towards populist rhetoric vary depending on the audience structure of the publications they oversee. *Central European Journal of Communication.* 17. 4 (38). 460–476.

Vaišnys, A. & Kėvišas, M. T. (2024). Trust in news media: the naïve perception of the causes is dominated by the ... *Rocznik Historii Prasy Polskiej.* 27. 2. 143–162.

Kėvišas, M. T. (2026). Lietuvos žiniasklaidos nuomonių segmentas: diskusijos savieiga menkai teprisideda prie brandaus politikos proceso. *Žurnalistikos tyrimai.* Priimta spaudai.

Disertacijos rengimo metais perskaityti **pranešimai konferencijose:**

Factors influencing the trust in legacy media: the case of Lithuania. Konferencija „The Press versus the Book: Competition to Convergence“. 2022 m. lapkričio 24 d. Nacionalinės edukacinės komisijos universitetas Krokuvoje.

Populism in Local vs. National News Media: Dissimilarities due to Different Readership Feedback Practices. Konferencija „Populism in National and Global Media“. 2023 m. lapkričio 24 d. Vilniaus universitetas.

LITERATŪRA

Ahl, R. (1999). Society and transition in post-Soviet Russia. *Communist and Post-Communist Studies.* 32. 175–193.

Almutairi, B. A. A. (2014). *Visualizing Evaluative Language in Relation to Constructing Identity in English Editorials and Op-Eds.* Sydney: University of Sydney.

Anderson, G., Gray-Nicolas, N. & Payton, M. (2021). Education faculty as knowledge brokers: Competing for access to New York State print media and policy influence. *Education Policy Analysis Archives.* 29 (12). *https://doi.org/10.14507/epaa.29.5648*

Andrijauskaitė, U. M. (2018). Inventing the Communist Party of Lithuania as a labour movement. Narratives in Soviet historiography. *Lithuanian historical studies.* 22. 87–110.

Arksey, H. & Knight, P. (1999). *Interviewing for social scientists.* London etc.: Sage.

Arsentyeva M. S. & Rungsh N. A. (2019). Ispolzovaniye publitsisticheskikh tekstov na frantsuzskom yazyke dlya formirovaniya sotsiokulturnoy kompetentnosti obuchayushchikhsya starshikh klassov. *Sovremennyye metody i tekhnologii prepodavaniya inostrannykh yazykov sbornik nauchnykh statey.* Čeboksarai: Chuvashskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy universitet. 175–178.

Atanasova, D. & Koteyko, N. (2017). Metaphors in Online Editorials and Op-Eds about Climate Change, 2006–2013. In: Fløttum, K. (eds.). *The Role of Language in the Climate Change Debate.* London etc.: Routledge.71–89.

Bakonis, E. & *al.* (2022). *Edukacijos tyrimais grįstos švietimo politikos formavimas.* Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra. Prieiga per internetą: *https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/04/Edukacijos-tyrimais-gristos-svietimo-politikos-formavimas.pdf*

Bal, B. K. (2014). Analyzing Opinions and Argumentation in News Editorials and Op-Eds. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications.* Special Issue. 22–29.

Balčytienė, A. (2011). Culture as a Guide in Theoretical Explorations of Baltic Media. In: Hallin, D. C. & Mancini, P. *Comparing Media Systems Beyond the Western World.* Cambridge etc.: Cambridge University Press. 51–71.

Baldasty, G. J. (2008). Newspaper groups. In: Vaughn, S. L. & *al. Encyclopedia of American Journalism.* New York etc.: Routledge. 354–357.

Bartaševičius, R. & Targamadzė, V. (2012). Bendrojo ugdymo mokyklos ugdymo politika: sąvokinės erdvės kontūrų brėžtis. *Acta paedagogica Vilnensia.* 28. 107–120.

Bartaševičius, R. (2011). Švietimo decentralizacija ir savivaldybių funkcijos. *Švietimo problemos analizė.* 2011 gruodis. 1–12.

Bartaševičius, R. (2015). *Neoliberalizuotos bendrojo ugdymo politikos transformacijos: kritinė diskurso analizė.* Disertacija (Vilniaus universitetas).

Beleckienė, G. & *al.* (2020). *Profesinis mokymas Lietuvoje 2019.* Vilnius: Vyriausybės strateginės analizės centras.

Beleckienė, G. & *al.* (2021). *Profesinis mokymas Lietuvoje 2020.* Vilnius: Vyriausybės strateginės analizės centras.

Benson, R. (2016). Bourdieu, Pierre. *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy.* 1–5. *https://doi.org/10.1002/9781118766804.wbiect241*

Bernaola Serrano, I. (2023). Effects of the 2008 Crisis on Agenda Building: Internally Originated Content Versus External Dependence. *Journalism Practice.* 17 (9). 2035–2052.

Bieliavska, J. (2021). *Siūloma iki 2024 m. atidėti centralizuotą mokinių priėmimą į mokyklas.* Prieiga per internetą: *https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1563152/siuloma-iki-2024-m-atideti-centralizuota-mokiniu-priemima-i-mokyklas*

Binet, L. & Field, P. (2014). *Rinkodara atskaitomybės eroje.* Vilnius: not perfect.

Birbilaitė, I. (2013). *Manifestations of deliberative democracy online: measuring quality of global public discussions on climate change on Facebook.* Disertacija (Vytauto Didžiojo universitetas).

Bitinienė, A. (2003). Lietuvių ir latvių kalbų publicistinio stiliaus tekstų sakinio ilgis. *Lituanistica.* 3. 85–95.

Bottero, W. & Crossley, N. (2011). Worlds, Fields and Networks: Becker, Bourdieu and the Structures of Social Relations. *Cultural Sociology.* 5 (1). 99–119. *https://doi.org/10.1177/1749975510389726*

Bourdieu, P. (1973/1979). Public Opinion Does Not Exist. In Mattelart, A. & Siegelaub, S. *Communication and Class Struggle, Vol. 1: Capitalism, Imperialism.* New York: International General. 124–130.

Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production.* New York: Columbia University Press.

Bourdieu, P. (1995). *The Rules of Art.* Stanford: Stanford University Press.

Bourdieu, P. (1998). *On Television.* New York: The New Press.

Brazinskaitė, A. & Kėvišas, M. T. (2022). Expert Educational Institutions in Lithuania: Contribution of the Government Strategic Analysis Centre (STRATA) to Developing the National Education Policy. *Relevant Tomorrow.* 1 (20). 8–33. *https://doi.org/10.51740/RT.1.20.1*

Brüggemann, M. & *al.* (2014). Hallin and Mancini Revisited: Four Empirical Types of Western Media Systems. *Journal of Communication.* 64. 6. 1037–1065. *https://doi.org/10.1111/jcom.12127*

Campos-Freire, F. (2009). Modelos de televisión pública europea y latinoamericana. *Chasqui.* 108. 4–12.

Castro Herrero, L. & *al.* (2017). Rethinking Hallin and Mancini Beyond the West: An Analysis of Media Systems in Central and Eastern Europe. *International Journal of Communication.* 11. 4797–4823.

Conboy, M. (2004). *Journalism. A Critical History.* London etc.: Sage.

Dahl, F. (1939). *Amsterdam Earliest Newspaper Centre of Western Europe: New contributions to the history of the first Dutch and French Corantos.* Haga: Nijhoff.

Damer, T. E. (2013). *Attacking Faulty Reasoning.* 7th edition. Boston: Wadsworth.

Dapkutė, D. & Kuizinienė, D. (2010). *Laisvas žodis laisvame pasaulyje: atviro žodžio mėnraštis „Akiračiai“ 1968–2005 m.* Vilnius: Versus aureus.

DeCarlo, M., Cummings, C. & Agnelli, K. (2021). Theory and paradigm. In: Khoury, D. eds. *Graduate research methods in social work.* Prieiga per internetą: *https://pressbooks.library.vcu.edu/mswresearch/*

Denham, B. E. (2010). Toward Conceptual Consistency in Studies of Agenda-Building Processes. *Review of Communication.* 10 (4). 306–323.

der Weduwen. A. (2017). *Dutch and Flemish Newspapers of the Seventeenth Century, 1618–1700.* 1. Leiden: Brill.

Derrick, J. L., Gabriel, S. & Hugenberg, K. (2009). Social surrogacy: How favored television programs provide the experience of belonging. *Journal of Experimental Social Psychology.* 45 (2). 352–362. *https://doi.org/10.1016/j.jesp.2008.12.003*

Dobek-Ostrowska, B. & Glowacki, M. (2008). *Comparing Media Systems in Central Europe: Between Commercialization and Politicization.* Wroclaw: University of Wroclaw Press.

Dobek-Ostrowska, B. (2011). Italianization (or Mediterraneanization) of the Polish Media System? Reality and Perspective. In: Hallin, D. C. & Mancini, P. *Comparing Media Systems Beyond the Western World*. Cambridge etc.: Cambridge University Press. 26–50.

Downing, M. (2024). *Intro to Journalism: Handbook.* Cheyney etc.: Pennsylvania Alliance for Design of Open Textbooks. *https://paa-dopt.org/wp-content/uploads/2025/12/Intro-to-Journalism-MDowning-20240425-1.pdf*

Durkheim, E. (1960). *The division of labor in society.* Glencoe: Press of Glencoe.

Erbring, L., Goldenberg, E. N. & Miller, A. H. (1980). Front-Page News and Real-World Cues. *American Journal of Political Science.* 24 (1). 16–49.

Ertas, N. & McKnight, A. N. (2020). A Narrative Policy Framework Analysis of Charter School Editorials in Local Media. *Critical Questions in Education.* 11 (1). 1–20.

Fahy, D. (2009). The Irish Punditocracy as Contrarian Voice. *Irish Communications Review.* 11. 50–62.

Farenga, V. (2014). Open and speak your mind: Citizen agency, the likelihood of truth, and democratic knowledge in archaic and classical Greece. In: Wohl, V. *Probabilities, hypotheticals, and counterfactuals in ancient Greek thought.* Cambridge etc.: Cambridge University Press. 84–100.

Farrell, M. & Cupito, M. C. (2010). *Newspapers: A Complete Guide to the Industry.* New York etc.: Peter Lang.

Fischman, G. E. & Haas, E. (2010). Framing Higher Education. In: Sandlin, J. A. & McLaren, P. (eds.). *Critical pedagogies of consumption.* London etc.: Routledge. 108–121.

Flick, U. (2018). *Doing Triangulation and Mixed Methods.* Los Angeles etc.: Sage.

Fraenkel, E. (1962). *Litauisches etymologisches Woerterbuch.* Heldelberg etc.: Carl Winter etc.

Frėjutė-Rakauskienė, M. (2006). Etniškumo dėmenys žiniasklaidoje: Lietuvos spauda rusų kalba apie narystę ES. *Lietuvos etnologija.* 5 (14). 127–138.

Frontani, M. R. (2008). Alternative press. In: Vaughn, S. L. & *al. Encyclopedia of American Journalism.* New York etc.: Routledge. 13–17.

Furedi, F. (2011). The Authority of Public Opinion. Why Weber Declined to Take Part in the Conversation. *Max Weber Studies.* 11. 1. 119–139. *http://www.jstor.org/stable/24579979*

Golan, G. J. & Carroll, T. R. (2012). The op-ed as a strategic tool of public diplomacy. *Public Relations Review.* 38. 630–632.

Golan, G. J. & Lukito, J. (2017). Newspaper editorial pages frame China similarly. *Newspaper Research Journal.* 38 (2). 215–230.

Golan, G. J. & Munno, G. (2014). Few Latin American Items Appear on Editorial Pages. *Newspaper Research Journal.* 35 (1). 20–35.

Golan, G. J. (2013). The gates of op-ed diplomacy. *International Communication Gazette.* 75 (4). 359–373.

Gouldner, A. W. (1970). *The Coming Crisis of Western Sociology.* London etc.: Heinemann.

Grincevičienė, V., Grincevičius, J. & Grincevičienė, Š. (2011). Antikos pedagoginių idėjų recepcija dabarties edukacinėse erdvėse. *Filosofija. Sociologija.* 22. 3. 278–285.

Grušin, B. A. (1974). Obščestvennoe mnenie. In: Prohorov, A. M. & *al. Bol'šaja sovetskaja ènciklopedija.* Maskva: Sovetskaja ènciklopedija.

Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society.* Cambridge: MIT Press.

Hayes, S., Gabbatiss, J. & Butler, C. (2025). From climate scepticism to discourses of delay in UK editorials. *Public Understanding of Science.* 34 (7). 832–851.

Hallin, D. C. & Mancini, P. (2006). *Comparing Media Systems – Three Models of Media and Politics.* Cambridge etc.: Cambridge University Press.

Hallin, D. C. & Mancini, P. (2011). Introduction. In: Hallin, D. C. & Mancini, P. *Comparing Media Systems Beyond the Western World*. Cambridge etc.: Cambridge University Press. 1–7.

Hallin, D. C. & Mancini, P. (2011a). Introduction. In: Hallin, D. C. & Mancini, P. *Comparing Media Systems Beyond the Western World*. Cambridge etc.: Cambridge University Press. 1–7.

Hallin, D. C. & Mancini, P. (2011b). Conclusion. In: Hallin, D. C. & Mancini, P. *Comparing Media Systems Beyond the Western World*. Cambridge etc.: Cambridge University Press. 278–304.

Harper, D. (2017). **dek-*. Prieiga per internetą: *https://www.etymonline.com/word/*dek-*

Harper, D. (2019). *opinion (n.).* Prieiga per internetą: *https://www.etymonline.com/word/opinion*

Hazelbarth, T. (1997). *The Chinese Media: More Autonomous and Diverse – Within Limits.* Langley: Center for the Study of Intelligence. *https://www.cia.gov/static/b16d55696dd0586724f434539e9c4334/the-chinese-media-more-autonomous-and-diverse-within-limits.pdf*

Heckscher, E. F. (1955). *Mercantilism.* London: George Allen; New York: Macmillan.

Hedges, A. (2012). *Visa griaunantis testavimas.* Vilnius: not perfect.

Heim, K. (2010). *The boys on the blogs.* Columbia: University of Missouri.

Heinrich, A. (2011). *Network Journalism – Journalistic Practice in Interactive Spheres.* New York etc.: Routledge.

Herman, E. S. & Chomsky, N. (1988). *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media.* New York: Pantheon Books.

Hopmann, D. N. & Strömbäck, J. (2010). The rise of the media punditocracy? Journalists and media pundits in Danish election news 1994–2007. *Media, Culture & Society*. 32 (6). 943–960. *https://doi.org/10.1177/0163443710379666*

Jacobs, N. J. & Townsley, E. (2011). *The Space of opinion. Media intellectuals and the public sphere.* Oxford: Oxford university press.

Jacobs, R. & Townsley, E. (2014). The Hermeneutics of Hannity: Format Innovation in the Space of Opinion after September 11. *Cultural Sociology*. 8. 3. 240–257.

Jamieson, K. H. & Slen, P. (2019). *In depth.* Prieiga per internetą: *https://www.c-span.org/video/?459639-1/depth-kathleen-hall-jamieson*

Janonis, T. (2023). *Laidų vedėjui – nemalonus kirtis: ar LRT žurnalistas gali kritikuoti valdžią?* Prieiga per internetą: *https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/laidu-vedejui-nemalonus-kirtis-ar-lrt-zurnalistas-gali-kritikuoti-valdzia.d?id=92826961*

Jastramskis, D. (2011). Lietuvos žiniasklaidos sistemos modelio bruožai. *Informacijos mokslai*. 55. 52–70.

Jeffres, L. W., Neuendorf, K., Bracken, C. C. & Atkin, D. (2008). Integrating Theoretical Traditions in Media Effects. *Mass Communication and Society*. 11 (4). 470–491.

Jerit, J. (2007). Issue Framing and Engagement: Rhetorical Strategy in Public Policy Debates. *Political Behavior.* 30. 1–24. *https://doi.org/10.1007/s11109-007-9041-x*

Kalpokas, I. (2018). Iš informacijos amžiaus į patirties amžių. In: Šukaitytė, R. & *al. Socialinės tikrovės mediacija.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Katiliūtė, E. & Jucevičienė, P. (2005). Education policy: the space of overlap or clash in education stakeholders' attitudes? *Socialiniai mokslai.* 1 (47). 54–61.

Katiliūtė, E. (2005). *Švietimo politikos įgyvendinimo problemų tyrimo metodologija (Lietuvos švietimo reformos aspektas).* Disertacija (Kauno technologijos universitetas).

Keliuotis, J. (2000 [1942]). *Žurnalistikos paskaitos.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Keršytė, N. (2007). Kūnas – reikšmės investicija. In: Keršytė, N. & *al. Kūno raiška šiuolaikiniame socialiniame diskurse.* Vilnius: Baltos lankos. 7– 32.

Kevisas, M. T. & Brazinskaite, A. (2023). Evidence-based governance in education: The differences between privately funded and publicly funded think tanks are in part due to their diverging tactics in scheduling and timetable. *Hungarian Educational Research Journal.* 13 (2). 212–229. *https://doi.org/10.1556/063.2022.00150*

Kėvišas, M. T. & *al.* (2023). *Analitinės viešųjų šaltinių apžvalgos metodika.* Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.

Kėvišas, M. T. (2021). The Functioning of Parliamentary Libraries and the Principle of the Separation of Powers. *Relevant Tomorrow.* 1. 19. 269–295. *https://doi.org/10.51740/RT.1.19.6*

Kogen, L. (2010). Savage deregulation in Thailand: expanding Hallin and Mancini's European model. *Media, Culture & Society.* 32. 2. 335–345. *https://doi.org/10.1177/0163443709356148*

Korom, P. (2014). How spaces of opinion shape public intellectuals: A field-based approach to Project Syndicate-Op-Eds. In: Fleck, C. & Hess, A. *Knowledge for Whom?* London etc.: Routledge. 229–247.

Koski, C. & Steinberger, P. (2022). *The Real World of American Politics: A Documentary Introduction.* Lanham etc.: Rowman & Littlefield.

Kowalchuk, L. & Mclaughlin, N. (2009). Mapping the Social Space of Opinion: Public Sociology and the Op-Ed in Canada. *Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie.* 34. 3. 697–728.

Koženiauskienė, R. (2013). *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Krippendorff, K. (2005). The Social Construction of Public Opinion. In Wienand, E. & Westerbarkey, J. & Scholl, A. *Kommunikation ueber Kommunikation.* Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 129–149.

Kuncaitis, R. (2009). *Suaugusiųjų mokymo(si) prieinamumas Europos Sąjungos švietimo politikos kontekste.* Disertacija (Vytauto Didžiojo universitetas).

Laermans, R. (2011). The Attention Regime: On Mass Media and the Information Society. In: Schinkel, W. & *al. In Medias Res: Peter Sloterdijk's Spherological Poetics of Being.* Amsterdam: Amsterdam University Press. 115–132. *https://www.jstor.org/stable/j.ctt46mstx.9*

Laine, J. (2015). No news is good news? Making the Finnish public image of Russia. *GeoJournal.* 80. 93–112. *https://doi.org/10.1007/s10708-014-9539-9*

Landowski, E. (2007). Politikų fotografijos: portretai ir „užklupimai su įkalčiais“. In: Keršytė, N. & *al. Kūno raiška šiuolaikiniame socialiniame diskurse.* Vilnius: Baltos lankos. 204–239.

Lasorsa, D. L. (2008). Agenda Setting. In: *Encyclopedia of Political Communication.* London etc.: Sage. 12–19.

Lehmann, W. P. (1986). *A Gothic Etymological Dictionary.* Leiden: Brill.

Lester, J. N., White, F. A. & Lochmiller, C. R. (2017). Language-Based Approaches to the Study of Education Policy. In: Lester, J. N. & *al.* (eds.). *Discursive Perspectives on Education Policy and Implementation.* Cham: Palgrave Macmillan. 41–64.

Levi-Strauss, C. (1997). *Laukinis mąstymas.* Vilnius: Baltos lankos.

Liepinytė-Kytrienė, D. (2015). Nuomonės lyderio ir jo kalbos funkcijos. *Lietuvių kalba.* 2015. 9. 1. 1–26.

Liepinytė-Kytrienė, D. (2017). Nuomonės lyderių argumentavimo būdai viešuosiuose diskursuose. *Parlamento studijos.* 2017. 22. 15–40.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. 2006 m. liepos 11 d. Nr. X-752. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580*

Lisahunter, D., Smith, W. & Emerald, E. (2015). Pierre Bourdieu and his conceptual tools. *Pierre Bourdieu and Physical Culture.* London: Routledge. 3–23. *https://doi.org/10.4324/9780203628744*

Liubertaitė, A. & Kvieskienė, G. (2016). Švietimo rinkodara Lietuvos geros mokyklos kontekste. *Socialinis ugdymas.* 42. 17–27.

Liukinevičienė, L. & Antanavičienė, L. (2018). Švietimo įstaigų vadovų kompetencijų vertinimo kaita Lietuvoje. *Socialiniai tyrimai.* 41. 2. 32–47.

Lysaght, T., Little, J. M. & Kerridge, I. H. (2011). Marginalizing Experience. *Bioethical Inquiry.* 8. 191–202. *https://doi.org/10.1007/s11673-011-9294-2*

Lonsdale, D. & Le Bras, Y. (2009). *A frequency dictionary of French.* London etc.: Routledge.

Lubienski, C. & Malin, J. R. (2021). Moving the goalposts. *Journal of Education Policy.* 36. 6. 739–759. *https://doi.org/10.1080/02680939.2020.1730977*

Lubis, F. O. (2016). Reviewing Bourdieu's Critique of Opinion Polls and Notion of Reflexivity in the Public of Indonesia. *Jurnal politikom indonesiana.* 1. 2. 75–83.

MacIntyre, A. (1981). *After Virtue: A Study in Moral Theory.* Notre Dame: University of Notre Dame Press.

Macionis, J. J. & Plummer, K. (2005). *Sociology. A Global Introduction.* Hoboken: Prentice Hall.

Makarova, V. (2014). Litovskoe slovo *priešas* i russkoe slovo *vrag*. *Res humanitariae.* 16. 182–191.

Malin, J. R. & Lubienski, C. (2015). Educational Expertise, Advocacy, and Media Influence. *Education Policy Analysis Archives.* 23. 6. 1–27.

Manza, J. & Brooks, C. (2012). How sociology lost public opinion: A genealogy of a missing concept in the study of the political. *Sociological Theory.* 30. 2. 89–113. *https://doi.org/10.1177/0735275112448054*

Mari, W. (2022). *A Short History of Disruptive Journalism Technologies.* London: Taylor & Francis Group.

Matsaganis, M., Katz, V. & Ball-Rokeach, S. (2011). *Understanding Ethnic Media: Producers, Consumers, and Societies.* Los Angeles etc.: Sage.

Mažylė, J. (2012). Žiniasklaidos teisė ir etika. In: Pečiulis, Ž. & *al.* (2012). *Medijos, žiniasklaida, žurnalistika tradicinėje ir tinklaveikos visuomenėje.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 74–109.

McDaniel, P. A., Lown, E. A. & Malone, R. E. (2018). US Media Coverage of Tobacco Industry Corporate Social Responsibility Initiatives. *Journal of Community Health.* 43. 117–127. *https://doi.org/10.1007/s10900-017-0394-8*

McDonald, L. (2013). In Their Own Words. *Journal for Critical Education Policy Studies.* 11 (3). 1–28.

McDonald, L. (2014). Think Tanks and the Media: How the Conservative Movement Gained Entry Into the Education Policy Arena. *Educational Policy.* 28 (6). 845–880. *https://doi.org/10.1177/0895904813492372*

McLuhan, M. (2003). *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai.* Vilnius: Baltos lankos.

McPhail, T. L. & Phipps, S. (2019). *Global Communication: Theories, Stakeholders, and Trends.* Hoboken etc.: Wiley Blackwell.

Milios, J. (2000). Social Classes in Classical and Marxist Political Economy. *American Journal of Economics and Sociology.* 59. 283–302. *https://doi.org/10.1111/1536-7150.00027*

Miseliūnaitė, B. & Vaidelytė, E. (2018). Nepriklausomos Lietuvos aukštojo mokslo politikos raida (1990–2018): tarp lokalių ir globalių viešosios politikos veiksnių. *Viešoji politika ir administravimas*. 17. 3. 439–453.

Mitrulevičius, G. (2006). Lietuvos socialdemokratai iki Steigiamojo Seimo: lietuviškosios socialdemokratijos atsiradimo aplinkybės. In: Andriukaitis, V. P. *Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose.* Vilnius: Petro ofsetas. 17–61.

Moeen, A. (2019). Democracy and public communication: A Durkheimian lens on Habermas. *Acta Sociologica.* 62. 1. 20–33.

Molyneux, L. & McGregor, S. C. (2022). Legitimating a platform: evidence of journalists' role in transferring authority to Twitter. *Information, Communication & Society.* 25 (11). 1577–1595.

Morton, S. (2019). Broadsheet newspapers. In: Merskin, D. L. & *al. The Sage International Encyclopedia of Mass Media and Society.* London etc.: Sage. 224–226.

Moseley, W. G. & Teske, D. (2011). Geographers in the public square: A comparative analysis of op-ed productivity. *Applied Geography.* 31. 232–236.

Mulderrig, J. (2012). The hegemony of inclusion. *Discourse & Society.* 23. 6. 701–728.

Nechushtai, E. (2018). From Liberal to Polarized Liberal? Contemporary U.S. News in Hallin and Mancini's Typology of News Systems. *The International Journal of Press/politics.* 23. 2. 183–201. *https://doi.org/10.1177/1940161218771902*

Nisbet, R. A. (1966). *The Sociological Tradition.* New York: Basic Books.

Nord, L. W. (2008). Commentary, Political. In: Kaid, L. L. & Holtz-Bacha, C. *Encyclopedia of political communication.* London etc.: Sage. 117–119.

Oates, S. (2007). The Neo-Soviet Model of the Media. *Europe-Asia Studies.* 59. 8. 1279–1297. *http://www.jstor.org/stable/20451453.*

Orts, M. A. (2018). A Bilingual, Bicultural Approach to Detachment and Appraisal in the Law. *International Journal for the Semiotics of Law.* 31. 805–828.

Paguyo, C. H. & Moses, M. S. (2011). Debating Affirmative Action. *Peabody Journal of Education.* 86. 5. 553–579.

Parascandola M. (2007). A turning point for conflicts of interest: the controversy over the National Academy of Sciences' first conflicts of interest disclosure policy. *Journal of Clinical Oncology.* 25 (24). 3774–3779. *https://doi.org/10.1200/JCO.2006.09.2890*

Parasie, S., Machut, A. & Mazoyer, B. (2025). Legacy Media as a Moral Compass. *International Journal of Press/Politics.* Rengiama spaudai.

Parks, P. & Takahashi, B. (2016). From Apes to Whistleblowers: How Scientists Inform, Defend, and Excite in Newspaper Op-Eds. *Science Communication.* 38 (3). 275–302.

Pavani, G. (2018). *The Structure and Governance of Public Service Broadcasting.* Cham: Palgrave Pivot.

Pečiulis, Ž. & *al.* (2012). *Medijos, žiniasklaida, žurnalistika tradicinėje ir tinklaveikos visuomenėje.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Piazza, P. (2014). The Media Got it Wrong. *Education Policy Analysis Archives.* 22. 36. 1–23.

Pineda, A., Bellido-Pérez, E. & Sánchez-Gutiérrez, B. (2022). Expanding ideologies in the press. *Feminist Media Studies.* 22 (1). 83–103.

Popovaitė V. (2018). Migrantų diskurso formavimas istoriniais pasakojimais Lietuvos naujienų portaluose 2015 metais. *Lietuvos istorijos studijos.* 410. 129–146. *https://doi.org/10.15388/LIS.2018.0.11914*

Pranckūnienė, E. (2016). Pasitikėjimo fenomenas švietimo politikoje. *Pedagogika.* 123. 139–147.

Račiukaitytė R. (2021). Tyrimų žurnalistika Lietuvoje 2015–2020 metais. *Žurnalistikos tyrimai.* 14. 65–98. *https://doi.org/10.15388/ZT/JR.2020.4*

Resnik, D. (2023). Disclosing and managing non-financial conflicts of interest in scientific publications. *Research Ethics.* 19 (2). 121–138. *https://doi.org/10.1177/17470161221148387*

Rich, C. (2013). *Writing and Reporting News.* Boston: Wadsworth Cengage.

Robert, S. A. (2017). U.S. Teachers as Policy Protagonists in Digital Public Spaces? *Peabody Journal of Education.* 92. 4. 521–536. *https://doi.org/10.1080/0161956X.2017.1349494*

Roemer, B. (2019). *Self-Interest versus Social-Interest Policy Framing: The Case of School Choice.* Richmond: University of Richmond.

Rogers, R. E. (1969). *Max Weber's Ideal Type Theory.* New York: Philosophical Library.

Rosenberg, S. (2013). Margaret Thatcher: Russia remembers the Iron Lady. https://www.bbc.com/news/av/world-europe-22149063

Rosenthal, M. & *al.* (1967). *A dictionary of philosophy.* Maskva: Progress Publishers. 242–243.

Ross, C. (2010). *Media and the Making of Modern Germany: Mass Communications, Society, and Politics from the Empire to the Third Reich.* Oxford etc.: Oxford University Press.

S. n. (2016). *Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas.* Patvirtintas viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų organizacijų ir Visuomenės informavimo etikos asociacijos narių atstovų 2016 m. vasario 29 d. susirinkime. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b7ad9552993e11eaa51db668f0092944?jfwid=-x7kzbyj2x*

S. n. (2020). *Tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerio, brūkšninio kodo suteikimo ir leidinio perregistravimo kitam leidėjui*

paslaugų teikimo tvarkos aprašas. Prieiga per internetą: *https://www.lnb.lt/media/public/paslaugos/mokamos_paslaugos/ISSN_tvarka.pdf*

S. n. (2022). *Popularity of the Lithuanian websites in January 2022 #gemiusAudience*. Prieiga per internetą: *https://www.gemius.com/all-reader-news/popularity-of-the-lithuanian-websites-websites-in-january-gemiusaudience-2022.html*

S. n. (2022a). *LRT žurnalistų etikos kodeksas.* Patvirtintas VšĮ Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija tarybos 2022 m. gruodžio 13 d. protokolo Nr. P1-12 nutarimu. *https://apie.lrt.lt/api/uploads/LRT_zurnalistu_etikos_kodeksas_patvirtintas_2022_12_13_2_d46244f331.pdf*

S. n. (2022b). *LRT atnaujino redakcinę politiką: dar daugiau dėmesio nešališkumui. https://www.lrt.lt/naujienos/tavo-lrt/15/1735200/lrt-atnaujino-redakcine-politika-dar-daugiau-demesio-nesaliskumui?srsltid=AfmBOopsozXcLcPSE5XiJhYL3es6LMRMC0j-vB5QJfv3nvIth-fWPW7c*

S. n. (2022c). *Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos 2021 metų veiklos ataskaita. https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/2021%20metų%20Švietimo%2C%20mokslo%20ir%20sporto%20ministerijos%20veiklos%20ataskaita.pdf*

S. n. (2023). *Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos 2022 metų veiklos ataskaita. https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/Švietimo%20mokslo%20ir%20sporto%20ministerijos%202022%20metų%20veiklos%20ataskaita.pdf*

S. n. (2025). *LRT redakcinė politika.* Patvirtinta VšĮ Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos generalinio direktoriaus 2025 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. VĮ182. *https://apie.lrt.lt/api/uploads/Redakcine_politika_aktuali_redakcija_2025_07_acb2efeb75.pdf*

Sahlane, A. (2012). Argumentation and Fallacy in the Justification of the 2003 War on Iraq. *Argumentation.* 26. 459–488. *https://doi.org/10.1007/s10503-012-9265-8*

Sapotichne, J. (2012). Rhetorical strategy in stadium development politics. *City, Culture and Society.* 3. 169–180. *http://dx.doi.org/10.1016/j.ccs.2012.06.001*

Satkauskytė, D. (2006). Tekstas, kontekstas ir istorija Algirdo Juliaus Greimo veikaluose. *Colloquia.* 16. 11–22.

Savage, P. & Marinelli, S. (2011). “Sticking to their knitting?” A content analysis of gender in Canadian newspaper op-eds. *Journal of Professional Communication.* 1 (1). 169–183.

Schmoller, G. (1896). *The Mercantile System and Its Historical Significance*. New York: Macmillan.

Sebastian, J. F. (2000). The awakening of public opinion in Spain. The rise of a new power and the sociogenesis of a concept. In. Knabe, P.-E. & *al. Opinion.* Berlin: Arno Spitz. 45–78.

Seethaler, J. & Melischek, G. (2023). Opinion-leading media as indicators of a democracy at risk. *European Journal of Communication.* 38 (1). 77–94.

Selvarajah, S. (2020). The Two-Dimensional Framing Process. In: *Human Rights Journalism and its Nexus to Responsibility to Protect.* London etc.: Palgrave Macmillan. 193–213.

Shanahan, E. A., Jones, M. D. & McBeth, M. K. (2018). How to conduct a Narrative Policy Framework study. *The Social Science Journal.* 55 (3). 332–345. *https://doi.org/10.1016/j.soscij.2017.12.002*

Shokouhi, H. & Akbarzadeh, F. (2017). Analysing Intersubjective Resources in Persian and English Newspaper Opinion/Editorials. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics.* 53 (2). 281–303.

Sommer, B. & Maycroft, J. R. (2008). Influencing Public Policy: Analysis of Published Op-Eds by Academics. *Politics & Policy.* 36. 4. 586–613.

Speier, H. (1950). Historical Development of Public Opinion. *American Journal of Sociology.* 55. 4. 376–388.

Stekeler-Weithofer, P. (2017). Philosophical Oracles. Tropical forms in speculative reflections from Heraclitus to Heidegger. In: Fantino, E. & *al. Heraklit im Kontext.* Berlin etc.: de Gruyter. 507–532.

Stovall, J. G. (2005). *Journalism: who, what, when, where, why, and how.* Boston etc.: Pearson.

Strikulienė, O. (2025). *„Respublika“, kurios nepavyksta nei pamiršti, nei sunaikinti. https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/ziniasklaida/respublika-kurios-nepavyksta-nei-pamirsti-nei-sunaikinti/*

Sverdiolas, A. (2006). *Lėkštutėlė lėkštelė: keli dabartinės Lietuvos viešosios erdvės ypatumai.* Vilnius: Versus aureus [Civitas esė].

Swartz, D. L. (2020). The academic Trumpists: American professors who support the Trump presidency. *Theory and Society.* 49. 493–531. *https://doi.org/10.1007/s11186-020-09391-4*

Tapinas, L. & *al.* (1997). *Žurnalistikos enciklopedija.* Vilnius: Pradai.

Terlizzi, A. (2021). Narratives in power and policy design: the case of border management and external migration controls in Italy. *Policy Sciences.* 54. 749–781. *https://doi.org/10.1007/s11077-021-09440-4*

Thiel, P. (2023). The diversity myth. *The New Criterion.* 41. 10. 4–8.

Trakšelys, K. & Martišauskienė, D. (2016). Švietimo paslaugų kokybė: efektyvumas, rezultatyvumas, prieinamumas. *Tiltai.* 1 (73). 191–205.

Traškelys, K. & Martišauskienė, D. (2019). Socialinės stratifikacijos apraiškos švietimo institucijose: Lietuvos atvejis. *Filosofija. Sociologija*. 30. 4. 272–276.

Tubys L. (2017). Giunterio Valrafo tiriamosios žurnalistikos galimybės Lietuvoje. *Žurnalistikos tyrimai.* 9. 24–47. *https://doi.org/10.15388/zt/jr.2015.9.8795*

Tune, S. N. B. K. & *al.* (2021). Reactions to the media coverage during the first wave of COVID-19 in Bangladesh. *Heliyon.* 7. e08132. 1–10. *https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e08132*

Vaišnys, A. & Kėvišas, M. T. (2024). Trust in news media: the naïve perception of the causes is dominated by the ... *Rocznik Historii Prasy Polskiej*. XXVII. 2 (74). 143–162. *https://doi.org/10.24425/rhpp.2024.150653*

Vaišnys, A. (2014). *Vieši Seimo ryšiai su visuomene.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Vaišnys, A. (2020). *Žurnalistikos potvynis: Lietuvos žiniasklaidos sistemos kaita 1986–1990.* Vilnius: Vaga.

Valotka, A. (2016). Intertekstų suvokimas ir kultūrinio rato atpažinimas Rimvydo Valatkos publicistikoje. *Lietuvių kalba.* 10. 1. 1–26.

Vartanova, E. (2011). The Russian Media Model in the Context of Post-Soviet Dynamics. In: Hallin, D. C. & Mancini, P. *Comparing Media Systems Beyond the Western World*. Cambridge etc.: Cambridge University Press. 119–142.

Veenstra, G. (2005). Social space, social class and Bourdieu: Health inequalities in British Columbia, Canada. *Health & Place.* 13. 1. 14–31. *https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2005.09.011*

Wacquant, L. (2022). Resolving the Trouble with 'Race'. *New Left Review.* 133/134. 67–88.

Wang, X., Chen, L., Shi, J. & Tang, H. (2023). Who Sets the Agenda? *Environmental Communication.* 17 (3). 245–262.

Wellington, J. & Szczerbinski, M. (2007). *Methods for the Social Sciences.*London: Continuum.

Whitten-Woodring, J. & Van Belle, D. A. (2014). *Historical Guide to World Media Freedom: A Country-by-Country Analysis.* Los Angeles etc.: Sage.

Williams, K. (2009). *Read All About It!: A History of the British Newspaper.* London: Routledge.

Wilson, F. (2015). Mill, John Stuart. In: Audi, R. & *al. The Cambridge dictionary of philosophy.* New York etc.: Cambridge University Press. 666–669.

Winston, B. (1998). *Media Technology and Society: A History From the Telegraph to the Internet.* London etc.: Routledge.

Wyld, H. C. K (1907). *The growth of English.* New York: Dutton and company.

Woods, J. (2015). The Op-ed Sociologists: The Matthew Effect in Op-ed Publication Patterns. *American Sociologist.* 46. 356–372.

Zamith. R. (2022). *The American Journalism Handbook.* Amherst: U-Mass Amherst Libraries. *https://books.rodrigozamith.com/the-american-journalism-handbook*

Zarefsky, D. (1999). *Public speaking: strategies for success.* Boston etc.: Allyn and Bacon.

Zoljan, S. T. (2018). K probleme smysla v social'noj semiotike: Maks Veber segodnja. *Slovo.ru: Baltijskij akcent.* 9. 4. 27–40.

Želvys, R. & *al.* (2021). Lietuvos švietimas: efektyvus, našus, kokybiškas ir socialiai teisingas? *Acta paedagogica Vilnensia.* 47. 69–79.

Žilinskienė, V. (2001). Lietuvių ir latvių publicistikos leksikos ir morfologijos pagrindinės statistinės charakteristikos. *Lituanistica.* 3. 69–79.

Žilinskienė, V. (2002). Žodžių formų vartojimas lietuvių kalbos dalykinio ir publicistinio stilių duomenimis. *Lituanistica.* 1. 106–117.

Žilinskienė, V. (2003). Publicistikos tekstų daiktavardžių ir būdvardžių kirčiuočių dažnumas. *Žmogus ir žodis.* 1. 49–56.

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p. *info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt*
bookshop.vu.lt, journals.vu.lt
Tiražas 15 egz.